

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

**AFGANİSTANLI MÜLTECİLERİN SOSYAL UYUMA İLİŞKİN
DENEYİMLERİ**

Sultan TEKİNYER

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2022

AFGANİSTANLI MÜLTECİLERİN SOSYAL UYUMA İLİŞKİN DENEYİMLERİ

Sultan TEKİNYER

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2022

KABUL VE ONAY

Sultan TEKİNYER tarafından hazırlanan ‘‘Afganistanlı Mültecilerin Sosyal Uyuma İlişkin Deneyimleri’’ başlıklı bu çalışma, 17.05.2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Sema BUZ (Başkan)

Prof. Dr. Kasım KARATAŞ (Danışman)

Doç. Dr. Hüsamettin ÇETİN (ye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen ğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŐEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

...../...../.....

Sultan TEKİNYER

I “Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) *Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.*
- (2) *Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.*
- (3) *Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.*
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında zgn olduğunu, **Prof. Dr. Kasım KARATAŞ** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Arş. Gör. Sultan TEKİNYER

TEŞEKKÜR

Danışmanım olmayı kabul ederek beni onurlandıran, her aşamada sabrı, anlayışı ve güler yüzüyle beni destekleyen, dinginliğiyle panik ve telaşlı yanıma törpüleyen, öğrettikleriyle hayatıma her zaman ışık tutacak olan çok değerli hocam Prof. Dr. Kasım KARATAŞ'a,

Tez savunma jürisinde yer alan ve çalışmama değerli katkılarıyla destek veren saygıdeğer hocam Prof. Dr. Sema BUZ'a ve jüriliğiyle verdiği katkıların yanı sıra sadece akademik hayata değil gerçek hayata dair de bana pek çok şey öğreten, başaracağıma her zaman inanan saygıdeğer hocam Doç. Dr. Hüsametdin ÇETİN'e,

Tez sürecimde çalışma koşullarımı rahatlatan, çalışmama bilgi ve deneyimiyle katkı sağlayan, beni her konuda destekleyerek yanımda olan, ne olursa olsun hayatın güzelliklerini görmeyi öğreten değerli hocam ve bölüm başkanım Doç. Dr. Recep YILDIZ'a,

Tez çalışmama katılarak zamanlarını bana ayıran değerli katılımcılara,

Neşe ve enerjileriyle günlerimi aydınlatan, her stres olduğumda sabırla yanımda olup meşhur temiz hava aldırma seansları veren arkadaşlarım Arş. Gör. Dolunay Özlem ZEYBEK ve Arş. Gör. Dilara ARSLAN'a,

Benimle ağlayıp benimle gülen, kimi zaman gülerken ağlayan, desteğini eksik etmeyen, tüm çılgınlıklara hazır kıymetli dostum Öğr. Gör. Sare BOSTANCI'ya,

Tüm sızlanmalarımın maruz kalan ama yanımda olmayı asla bırakmayan ismini saymadığım arkadaşlarıma ve özellikle hayatımın bulutlu dönemlerine güneş gibi doğan Ankara kamp ekibimize,

25 yılımı emek emek işleyen, beni her konuda her koşulda destekleyip yanımda olan, başaracağıma inandıran, sevgilerinden yoksun bırakmayan, kalbimin sıcaklığı yüzümün gülümsemesi hayattaki en büyük şansım olan canım babam Doğan TEKİNYER ile canım annem Cemile TEKİNYER'e ve biricik kardeşim en değerlim Merve Havva TEKİNYER'e,

İnanmaktan vazgeçmediğim, ne kadar zorlansam bir o kadar pes etmediğim, gecemi gündüzümü vererek çalıştığım, her şeye rağmen yüzümdeki gülümsemeyi ve ruhumdaki kuşu kaybetmediğim için kendime

Teşekkür ederim...

ÖZET

TEKİNYER, Sultan. Afganistanlı Mültecilerin Sosyal Uyuma İlişkin Deneyimleri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2022.

Sosyal uyum, göçü deneyimleyen kişiler için yeni toplumda karşılıklı etkileşim kurarak eşit fırsatlarla birlikte yaşama durumudur. Bir başka deyişle, mültecilerin ev sahibi ülkenin yapısına katılımında güven ve umudu içeren karşılıklı dinamik süreçtir. Bu fenomenolojik araştırmanın amacı, Karaman’da yaşayan Afganistanlı mültecilerin sosyal uyuma ilişkin deneyimlerini ele almak ve karşılaştıkları güçlükleri belirlemektir. Araştırmanın örnekleminin belirlenmesinde ölçüt ve kartopu örnekleme yöntemleri kullanılmıştır. Bu kapsamda Karaman’da yaşayan 26 Afganistanlı yetişkin ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Araştırma verileri MAXQDA programı yardımı ile çözümlenmiştir. Araştırma verileri “Göç Süreci” ve “Sosyal Uyum” olmak üzere 2 ana tema, 2 alt tema ve 15 kategoriden oluşmaktadır.

Bu çalışmada mültecilerin göç öncesinde, sırasında ve sonrasında fiziksel, psikolojik ve sosyal zorluklar yaşadıkları ortaya konulmuştur. Sosyal ilişkiler, iş, konut, sağlık, eğitim, sosyal yardım, yasal konular, güvenlik, kültür farklılığı gibi alanlarda yaşanan fırsat ve güven eksiklikleri sosyal uyumu olumsuz etkilemektedir. Afganistanlı mültecilerin sosyal ilişkilerini çoğunlukla kendi aralarında geliştirdikleri sosyal bağlarla kurduğu; yerel toplumla sosyal köprülerin ve kamu kurumlarıyla sosyal bağlantıların zayıf olduğu görülmüştür. Mültecilerin kendi aralarında geliştirdikleri sosyal bağlar iş, konut, sosyal yardım vb. ihtiyaçların karşılanmasında aktif olarak sosyal sermaye sunmakta; Türkçe bilmeyen kişiler için yerel toplumla ve kamu kurumlarıyla ilişkilerin kurulmasını kolaylaştırmaktadır. Mülteciler geleceklerine yönelik belirsizlikler nedeniyle umutsuzluk yaşamaktadırlar. Kişilerin karşılaştıkları zorlukların temelinde, görünmezlikleri bulunmaktadır. Geçicilik algısıyla bu kişileri kapsayan sosyal uyum politikalarının geliştirilmediği düşünülmektedir. Karşılıklı dinamik süreci içeren sosyal uyum politikaları, mülteciler ile yerel halk ve kurumlar arasındaki ilişkilerin geliştirilerek barışçıl bir toplumsal düzene ulaşılması bakımından önemli görülmektedir. Sürecin yönetilmesinin ulusal ve uluslararası yönetimle gerçekleştirilebileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Afganistan, göç, mülteci, sosyal uyum, sosyal hizmet

ABSTRACT

TEKİNYER, Sultan. Experiences of Afghan Refugees in Social Integration, Turkey, Master's Thesis, Ankara, 2022.

Social integration is the state of living together with equal opportunities by interacting in the new society for those who experience migration. In other words, it is a mutually dynamic process involving trust and hope in the integration of refugees into the structure of the host country. The purpose of this phenomenological research is to address the experiences of Afghan refugees living in Karaman regarding social integration and to identify the difficulties they face. Criterion sampling and snowball sampling methods were used to determine the sample of the study. In this context, in-depth interviews were conducted with 26 Afghan adults living in Karaman. Research data were analyzed with the help of MAXQDA program. The research data consists of 2 main themes, namely "Migration Process" and "Social Integration", 2 sub-themes, and 15 categories.

In this study, it has been revealed that refugees experience physical, psychological, and social difficulties before, during, and after migration. Lack of opportunity and trust in areas such as social connections, employment, housing, health, education, social assistance, legal issues, security, and cultural differences affect social integration negatively. It has been revealed that Afghan refugees mostly establish social connections with the social bonds they have developed among themselves, and also social bridges with the local community and social links with public institutions are weak. The social bonds that refugees have developed among themselves actively offer social capital in meeting their needs including work, housing, social assistance, etc. It facilitates the establishment of connections with the local community and public institutions for people who do not speak Turkish. Refugees experience hopelessness because of the uncertainties about their future. The basis of the difficulties that people face is their invisibility. It is thought that social integration policies covering these people have not been developed due to the perception of temporariness. Social integration policies, which include a mutually dynamic process, are considered important in terms of reaching a peaceful social order by improving the connections between refugees, local people, and institutions. It is thought that the management of the process can be realized with national and international governance.

Key Words: Afghanistan, migration, refugee, social integration, social work

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	iv
ETİK BEYAN.....
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	xiii
TABLolar DİZİNİ	xiv
ŞEKİLLER DİZİNİ	xv
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM GENEL BİLGİLER.....	3
1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ	3
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI	4
1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	4
1.4. TANIMLAR.....	4
2. BÖLÜM KURAMSAL ÇERÇEVE	6
2.1. GÖÇ.....	6
2.1.1. Türkiye ve Göç.....	7
2.1.2. Türkiye'nin Politikalar Çerçevesinde Göçe İlişkin Tutumu	8
2.1.3. Afganistan'dan Göç Süreci	11
2.2. GÖÇ OLGUSUNU DENEYİMLEYENLERE KAVRAMSAL YAKLAŞIM	13
2.2.1. Uluslararası Koruma (International Protection).....	13
2.2.1.1. Mülteci (Refugee).....	13

2.2.1.2.	Şartlı Mülteci (Conditional Refugee)	13
2.2.1.3.	İkincil Koruma (Subsidiary Protection).....	14
2.2.2.	Geçici Koruma (Temporary Protection)	14
2.2.3.	Afganistanlı Mültecilerin Kavramsal Konumu	15
2.3.	GÖÇÜN ETKİLERİ VE UYUM GEREKSİNİMİ	16
2.4.	UYUM.....	21
2.4.1.	Sosyal Uyum	24
2.4.1.1.	Sosyal Uyumun Önemi: İyi Oluş, Sosyal İlişkiler, Sosyal Sermaye, Sosyal Destek ve Sosyal Dışlanma Bağlamında Bir Döngü.....	25
2.4.1.2.	Sosyal Uyumun Unsurları.....	29
2.4.1.2.1.	Sosyal Bağlar	32
2.4.1.2.2.	Sosyal Köprüler	33
2.4.1.2.3.	Sosyal Bağlantılar	35
2.5.	GÖÇ, SOSYAL UYUM VE SOSYAL HİZMET	37
2.6.	EKOLOJİK SİSTEM KURAMI	40
3.	BÖLÜM YÖNTEM	43
3.1.	ARAŞTIRMANIN MODELİ	43
3.2.	ARAŞTIRMANIN KATILIMCILARI	44
3.2.1.	Araştırmanın Örneklemi.....	44
3.2.1.1.	Araştırmanın Örneklem Tipi.....	44
3.2.1.2.	Araştırmanın Örneklemine Belirlenmesi.....	45
3.3.	VERİ TOPLAMA ARACI	46
3.4.	VERİ TOPLAMA SÜRECİ	46
3.5.	VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ.....	48
3.6.	ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	49
3.7.	ETİK KONULAR.....	50

4. BÖLÜM BULGULARIN ANALİZİ.....	51
4.1. SOSYODEMOGRAFİK BİLGİLER	53
4.2. GÖÇ SÜRECİ.....	55
4.2.1. Göç Etme Nedenleri: “Savaş olduğu için bi de yani geçinemiyoduk”	56
4.2.1.1. Savaş ve Güvenlik Tehdidi: “Üstümüzden mermiler geçiyodu”	56
4.2.1.2. Daha İyi İmkanlara Erişme Arzusu: “İş yoktu işsizlik, eğitim durumu yoktu çocuklar için”	59
4.2.1.3. Misafirperverlikten Dışlanmaya: “Baya ırkçılık var yani Afganlara”	60
4.2.2. Göç Yolu: “Kaçakçılık aç susuz zulüm şiddet”	62
4.2.2.1. Nasıl Geldiler: “Kaçak yürüyerek 40 gün sürdü Pakistan, İran, Türkiye”	62
4.2.2.2. Ne Zorluklar Yaşadılar: “Ekmek yok, su bitirdim, vuruldum ben”...65	
4.2.3. Türkiye’yi ve Karaman’ı Tercih Etme Nedenleri: “Akrabalarımız demişti ki burda iyimiş”	70
4.2.3.1. Sosyal Bağların Etkisi: “Bizim akrabalar var burda çok ondan buraya geldik”	70
4.2.3.2. Daha İyi İmkanların Varlığı: “Türkiye en azi mesela iş var”	72
4.2.3.3. Din, Mezhep ve Kültürel Yakınlık Hissi: “Müslüman bi ülke olduğu için burayı seçtik”	74
4.2.4. Gelecek Planları: “Ne geleceği gelecek diye bi şey yok bizde”	76
4.3. SOSYAL UYUM.....	86
4.3.1. Haklar ve Hizmetler: “Haklara sahip olma hakkı”	89
4.3.1.1. İş: “Yabancı olduğumuz için sadece bize vermemişler”	90
4.3.1.1.1. Çalışma İzni: “Afgan yabancılara yasak”	90
4.3.1.1.2. Ucuz İş Gücü: “Çobanlık, inşaat, elma şirketleri...”	93

4.3.1.1.3. Emeğinin Karşılığını Alamama: “Ben Afgan’ım nasıl hakkımı alacam şimdi?”	97
4.3.1.2. Konut: “Ev toprak nerde var bulacam mecbur”	102
4.3.1.2.1. Konut Bulma Süreci: “Afganlara vermiyolar”	102
4.3.1.2.2. Konut Özellikleri ve Harcamaları: “1000 TL imlakçı istiyoy 1000 TL de kira istiyoy 1000 TL de dipozit istiyoy”	107
4.3.1.3. Sağlık: “Doktora gitmemiz zor, toplumdand kısıtlıyoy”	110
4.3.1.3.1. Sağlık Sigortası: “Çocukların var da bizim yok”	111
4.3.1.3.2. Sağlık Hizmeti Ücretleri: “Bi muane gidecek 500 TL para lazım”	113
4.3.1.4. Eğitim: “Tabii ki herkes ister okumak”	118
4.3.1.4.1. Eğitime Katılım: “Kimlik yok mu kabul etmiyoy”	118
4.3.1.4.2. Eğitimde Dışlanma: “Ölmek istiyorduk bi ara”	123
4.3.1.4.3. Yetişkinlerde Eğitim: “Biz hiç onları bilmiyoyruz”	127
4.3.1.5. Sosyal Yardım: “Akrabalar alırsa haber ederler alırsız yoksa yok” ..	129
4.3.1.5.1. “Sosyal” Yardım: “Sadece ekonomik”	130
4.3.1.5.2. Sosyal Yardım Araçları: “Yunus İmre gidiyoyz ara sıra alıyoyz” ...	132
4.3.1.5.3. Sosyal Yardımdan Yararlanamama: “Yardım çok bana yok”	137
4.3.1.6. Yasal Konular: “Kendi ölkemiz değil yani saygı duymak zorundayız”	140
4.3.1.6.1. Kimlik: “Kimlik yoksa hiçbi şey yok”	141
4.3.1.6.2. HES Kodu: “HES kod yok mu git”	145
4.3.1.6.3. Seyahat İzin Belgesi: “Hiçbir yere gedemiyoyruz haps gibiyoyz”	146
4.3.1.6.4. İmza Atma: “Gitmeyeceiz mi ceza geliyor”	149
4.3.1.7. Güvenlik: “Niye korkuyoy ben? Biz zaten yabancı”	151
4.3.1.7.1. Güvenlik Güçleri ve Otorite: “Polis yakalarsa memlekete gönderse”	151

4.3.1.7.2. Güvende Hissetme: “Kapılarımız açıkken bile uyuyabiliriz”.....	153
4.3.1.8. Kültürel Dönüşüm ve Kimliğini Koruma: “Bizim ordayla sizin burda her memleket bi kulturu var bi farkı var”.....	156
4.3.1.8.1. Kıyafet: “Mecbur değiştirdim”	158
4.3.1.8.2. Yemek: “Kendi yemeğimizi yaparız genelde”	160
4.3.1.8.3. Kadın-Erkek Konumu: “Bizim orda kadınlar kendi kafasına göre davranamıyorlar”	162
4.3.1.8.4. Dil: “Bişey anlamıyon derdini de birine anlatamıyon”.....	164
4.3.2. Uzak Yakınlık, Yakın Uzaklık: “Ne kadar yakından ve arada uçurum”	170
4.3.2.1. Sosyal İlişkiler: “En çok tabii ki Afganlarla”	171
4.3.2.1.1. Sosyal Bağlar: “Hepimiz bir değilik”	172
4.3.2.1.1.1. Geride Kalanlar: “Onlara dokunamıyorum canım acıyor özlüyorum”	172
4.3.2.1.1.2. Buradakiler: “Birbirimizi teselli ediyoruz yani nasıl olsa gurbet”	178
4.3.2.1.1.3. Gidenler: “Düşünmüyordum ben tekim Türkiye’de”.....	182
4.3.2.1.2. Sosyal Köprüler: “Onlar bizimle iletişim kurmuyor biz de gerek duymuyoruz”	184
4.3.2.1.2.1. Komşuluk: “Selam veriyorlar sadece”.....	184
4.3.2.1.2.2. Arkadaşlık: “Görmedin adam nasıl onu istiyonuz yani”.....	189
4.3.2.1.2.3. Yerel Halk: “Onlar bizde işi yok bizim onlarla işimiz yok” ..	190
4.3.2.1.3. Sosyal Bağlantılar: “Onlara karşılık vermek hakkımız değil”	199
4.3.2.2. Baş Etme ve Destek Alma:	206
4.3.2.2.1. Din: “Hiç kimse yok Allah var”.....	206
4.3.2.2.2. Sosyal İlişkiler: “Onlar olmasaydı belki de bilmiyom yani aç kalabilirdik”	207
4.3.2.2.3. Profesyonel Psikolojik Destek: “Yok Allah korusun”.....	212

4.3.2.3.	Aidiyet Duygusu: “Nasıl olsan yabancı mısın biraz bişeyin eksik”	215
5.	BÖLÜM SONUÇ VE ÖNERİLER	223
5.1.	SONUÇ	223
5.1.1.	Göç Sürecine İlişkin Sonuçlar	224
5.1.2.	Sosyal Uyuma İlişkin Sonuçlar	227
5.1.2.1.	Haklar ve Hizmetler	228
5.1.2.2.	Uzak Yakınlık, Yakın Uzaklık	234
5.2.	ÖNERİLER	238
5.2.1.	Politikaya İlişkin Öneriler	238
5.2.2.	Uygulamaya İlişkin Öneriler	239
KAYNAKÇA		245
EKLER		272
Ek 1.	Orijinallik Raporu	272
Ek 2.	Etik Kurul İzni	275
Ek 3.	Gönüllü Katılım Formu	276
Ek 4.	Görüşme Formu	277

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

BMMYK (UNHCR): Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (United Nations High Commissioner for Refugees)

GİGM: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü

IOM: International Organization for Migration (Uluslararası Göç Örgütü)

MIPEX: Migrant Integration Policy Index

SGDD: Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği

STK: Sivil Toplum Kuruluşu

SUY: Sosyal Uyum Yardımı

SYDV: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı

ŞEY: Şartlı Eğitim Yardımı

TSSB: Travma Sonrası Stres Bozukluğu

UNDESA: United Nations Department of Economic and Social Affairs

YUKK: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Görüşme Süreci Bilgileri	48
Tablo 2. Katılımcıların Sosyodemografik Bilgileri.....	53

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Ager ve Strang'e Göre Uyuma İlişkin Kavramsal Çerçeve.....	30
Şekil 2. Kod Şeması.....	52
Şekil 3. Göç Süreci Şeması.....	55
Şekil 4. Sosyal Uyum Şeması.....	87

GİRİŞ

Göç, dünya üzerinde pek çok ülke tarafından farklı açılardan deneyimlenen bir olgudur. Kaynak ülkede yaşanan hayati sorunlar ya da yetersiz görülen koşullar doğrultusunda kişiler daha iyi olanakların var olduğu yerlerde yaşamak üzere göç etmektedir. Günümüzde, 281 milyon insan menşe ülkesinin dışında yaşamaktadır (United Nations Department of Economic and Social Affairs, UNDESA, 2020). ve zorla yerinden edilen insan sayısı 82,4 milyon kişi zorla yerinden edilmiştir (UNHCR Türkiye, 2020a). Türkiye de bu doğrultuda tarihsel süreçte göç etme, göç alma ve transit ülke olma bağlamında pek çok kez göçü deneyimlemiştir. Son yıllarda yaşanan kriz nedeniyle Suriye başta olmak üzere göçe kaynak olan ülkeler arasında ilk 5'te Suriye, Venezuela, Afganistan, Güney Sudan ve Myanmar öne çıkmaktadır. Türkiye ise göç konusunda ev sahibi olma bakımından ilk sırada yer almaktadır (UNHCR Türkiye, 2020a). Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM)'nün 2021 yılı verilerine göre 29.256 kişi uluslararası koruma başvurusu yapmıştır. Başvurularda ilk sırada 21.926 kişiyle Afganistanlılar yer almaktadır. 2019 karşılaştırmasına göre Türkiye Avrupa Birliği ve Avrupa Serbest Ticaret Birliği (European Free Trade Association) ülkeleri içerisinde Almanya, Fransa, İspanya ve Yunanistan'dan sonra 5. sırada yer almaktadır. 2021 yılında yakalanan düzensiz göçmenlerin sayısı 162.996 iken uyruklara göre dağılımda yine ilk sırada 70.252 ile Afganistan bulunmaktadır (GİGM, 2021a). Bu durum, Afganistan'dan Türkiye'ye göç talebinin olduğunu ve bu talep içerisindeki düzensiz göç gerçeğini göstermektedir.

Göç çeşitli sebeplerle gerçekleşmekte ve bu doğrultuda göç eden kişiler için uluslararası koruma, mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma, geçici koruma gibi pek çok kavram bulunmaktadır. Ülkemizde uluslararası koruma başvurusu kabul edilen Afganistanlı kişiler, şartlı mülteci statüsüne sahiptir. Bu çalışmada, mülteciliğin inşasına ilişkin eleştiri içinde şartlı mülteciliğin insan değeri karşısındaki "ötekiliği" daha da derinleştirdiği düşüncesiyle kişileri göç olgusunda tanımlayabilmek amacıyla mülteci statüsü kullanımı tercih edilmiştir. Bu eleştirilerin yanı sıra, yasal statüler kişilerin haklara ve hizmetlere erişmesinde koruyucu bir araç olarak da karşımıza çıkmaktadır. Şartlı mültecilik statü üçüncü ülkeye yerleşinceye kadar kişilere Türkiye'de ikamet etme, eğitim ve sağlık gibi temel haklar sunmaktadır (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, YUKK, 2013,

m.76 ve m.89). Afganistan'dan düzensiz göç ile yasal olmayan yollarla gelen kişiler ise yasal statüye sahip olmadıkları için haklara ve hizmetlere erişememektedir.

Mültecilerin buldukları ülkede yaşamlarını iyi şekilde devam ettirebilmelerinde sosyal uyumun önemli bir yeri bulunmaktadır. Göç öncesinde, sırasında ve sonrasında çeşitli zorluklarla karşılaşan ve travmatik olaylara maruz kalan mülteciler ile varılan ülkedeki ev sahibi topluluk ve kurumları arasında karşılıklı sosyal uyum gerçekleştirildiğinde bu etkilerin olumsuzluğu azaltılabilmektedir. Ancak şartlı mülteciliğin geçicilik algısı nedeniyle sosyal uyumun gerçekleştirilemediği ve bu durumun Afganistanlı kişilerin yaşamlarını zora soktuğu düşünülmektedir. Bu bilgiler doğrultusunda öncelikle Türkiye'deki mevcut durum, politikalar ve statüler ile Afganistan'dan gerçekleşen göç süreci ele alınacaktır. Göçün tüm aşamalarında yaşananların sosyal uyuma yansıdığı düşüncesiyle göçün etkileri ve uyum gereksinimi; iyi oluş, sosyal ilişkiler, sosyal sermaye, sosyal destek ve sosyal dışlanma bağlamında önemli olan sosyal uyum kavramı, göç ve sosyal uyumun sosyal hizmet içerisinde nasıl konumlandığı ve çalışmada kullanılan ekolojik sistem kuramına değinilecektir. Sosyal uyum, araştırmanın katılımcıları ve onların deneyimleriyle ilişkilendirilecek ve bulguların ulaştırdığı sonuçlar doğrultusunda öneriler sunulacaktır.

1. BÖLÜM

GENEL BİLGİLER

1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Göçü deneyimleyen kişiler göç öncesi, sırası ve sonrasında psikolojik, sosyal, kültürel, ekonomik olmak üzere pek çok boyutta sorunlarla karşılaşmaktadır. Çeşitli nedenlerle buldukları ülkeden ayrılmak durumunda kalan kişiler, vardıkları ülkede yeni bir yaşama başlarken uyum sorunu yaşayabilmektedir. Sosyal uyumun başarılı bir şekilde gerçekleşmesinin göç sürecini kolaylaştıracağı ve göçün olumsuz etkilerini azaltmaya katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Afganistanlı mülteciler, göçü deneyimleyen her kişi gibi göç olgusunun kendisinden etkilenirken ayrıca şartlı mülteci oldukları için farklı etkilerle de karşılaşmaktadır. Şartlı mültecilikteki “geçicilik” düşüncesi kişilerin sosyal uyum sürecini etkileyebilmektedir. Üçüncü ülkeye gitmek üzere bekleyen mülteciler için süreç hızlı bir şekilde gerçekleşmemekte ve bu durum uzayabilmektedir. Bu doğrultuda, geçicilik düşüncesinden vazgeçilmesi ve burada yaşanan süre içerisinde mümkün olan en iyi şekilde sosyal uyumun sağlanması gerekmektedir. Karaman’ın saha olarak seçilmesinde birkaç neden bulunmaktadır. Küçük bir il olmasıyla olanakların kısıtlı olduğu Karaman, bir uydu kenttir. Burada yabancı uyruklu nüfus içerisinde en fazla Afganistan uyruklu kişilerin bulunduğu bilinmektedir. Ayrıca sivil toplum kuruluşlarının sosyal uyumu sağlama konusundaki aktif ve etkili yeri de göz önünde bulundurulduğunda, doğrudan göçle bağlantılı bir sivil toplum kuruluşunun bu ilde bulunmayışının da burada yaşayan mülteciler için olumsuz bir etkisinin olduğu düşünülmektedir. Bu doğrultuda, Afganistanlı mültecilerin sosyal uyumu bu araştırmanın problemini oluşturmaktadır.

Alanyazın incelendiğinde, göç ve sosyal uyum ilişkisinin araştırmalarda yer aldığı ancak yoğunluğun Suriyeli mültecileri içerdiği görülmektedir. Bu çalışma kapsamında ise Karaman’da yaşayan Afganistanlı mültecilerin sosyal uyumu ele alınmaktadır.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın temel amacı, Afganistanlı mültecilerin sosyal uyumunun ele alınmasıdır. Bu doğrultuda mültecilerin sosyal uyuma ilişkin deneyimlerinin belirlenmesi ve bu süreçte karşılaştıkları güçlüklerin ortaya konması amaçlanmaktadır. Bu amaç kapsamında araştırmanın soruları şu şekildedir:

- Afganistanlı mültecilerin sosyal uyuma ilişkin nasıl deneyimleri vardır?
- Bu süreçte karşılaştıkları güçlükler nelerdir?

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Sosyal uyum konusu alanyazında birçok çalışmada yer almaktadır ancak bu araştırmaların yoğun olarak Suriye uyruklu kişileri içerdiği görülmektedir. “Görünmeyen mülteciler” olarak da adlandırılan Afganistanlı kişilerin yasal yollarla geldiklerinde şartlı mülteci olmaları, düzensiz göçle geldiklerinde olanaklara erişemeyerek daha da görünmez konuma düşmeleri sosyal uyumları konusunda çeşitli sorunları ortaya çıkarmaktadır. Bu çalışma ile Afganistanlı mülteciler alanyazında daha görünür kılınmış ve sosyal uyumları bağlamında alanyazına bir araştırma kazandırılmıştır.

1.4. TANIMLAR

Ayrımcılık: Kişilerin cinsiyet, dil, din, ırk, kültür, siyasi görüş gibi birçok noktada “farklı” ve “bir diğerinden başka” oldukları için ayrı tutulmaları durumudur.

Sosyal Uyum: Göç eden kişilerin vardıkları ev sahibi ülkenin sosyal, kültür, ekonomi ve politika boyutlarında yeni bir yaşama katılmasıdır. Bu hem göç eden kişileri hem de ev sahibi ülke toplumunu etkilediği için karşılıklı ve dinamik bir süreçtir. Sosyal ilişkilerin merkezde olduğu bu kavram sosyal ilişkiler, sosyal ağ, sosyal destek ve sosyal sermaye etkisiyle karşılaşılan güçlükler ve fırsatlar bağlamında da ele alınabilir.

Sosyal İlişkiler: Göç eden kişilerin kurdukları etkileşimdir. Bu etkileşim kendi etnik kökenlerinden kişileri, diğer göç eden kişileri, ev sahibi toplumun üyelerini ve ev sahibi ülkenin kurumlarını içermektedir.

Sosyal Ağ: Kurulan sosyal ilişkiler sonucunda oluşan çevredir. Bu çevresel ağ, göç eden kişilere çeşitli fırsatlar sunabilmektedir.

Sosyal Destek: Kişilerin kurdukları sosyal ilişkiler ve ağlar aracılığıyla ihtiyaç durumunda bu kişilerden aldıkları yardımdır. Bu yardım hem maddi hem manevi şekilde olabilir.

Sosyal Dışlanma: Var olan ayrımcılık sonucunda kişilerin toplum dışına itilmesidir.

2. BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. GÖÇ

Göç olgusu, tarihsel sürece bakıldığında yüzyıllardır varlığını sürdürmekte ve dünya çapında göç eden ve göç alan ülkenin bireyleri ve toplumları tarafından farklı şekillerde deneyimlenmektedir. Günümüzde, 281 milyon insan menşe ülkesinin dışında yaşamaktadır (United Nations Department of Economic and Social Affairs-UNDESA, 2020). Hem nitelik hem de nicelik bakımından heterojen olan göç sürecinin sadece kendisi bir aşama değil, uzun süre boyunca birçok faktörden etkilenerek seri halinde meydana gelen olaylardır. Bu olayların meydana geldiği aşamalar ise bireysel ve sosyal düzeyde yer alan faktörlerden de etkilenmektedir (Bhugra, 2004).

Göçün türleri, farklı yazarlar tarafından çeşitli kategorilere ayrılmıştır. Bunlar içerisinde Adıgüzel (2016, s. 20) yaptığı sınıflandırmada amaç, alan, göçü tetikleyen unsur, süre, son yerleşim yeri, yasallık durumu, göç eden kişi özelliği ve boyuta ilişkin kriterleri kullanmaktadır. Tetiklenen unsurlar içerisinde göçler, zorunlu ve gönüllü şekilde gerçekleşmektedir. Gönüllü olarak gerçekleştirilen göç genellikle daha iyi eğitim ve iş olanaklarına erişmek için yapılırken, zorunlu göç savaş, zulüm, doğal afet gibi olumsuz faktörlerin sonucunda gerçekleşir. Deneyimlenen göç türünün, bireylerin etkilenmesi ve uyumu noktasında farklılıklara yol açtığı düşünülmektedir.

Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği (BMMYK) verilerine göre 2020 yıl sonu verilerine göre dünya çapında 82,4 milyon kişi zorla yerinden edilmiştir. Bu kişilerin %68'inin Suriye, Venezuela, Afganistan, Güney Sudan ve Myanmar olmak üzere 5 ülke kaynaklı olduğu belirtilmektedir. Ev sahibi ülkeler içerisinde ise Türkiye birinci sırada yer almaktadır (UNHCR Türkiye, 2020a).

2.1.1. Türkiye ve Göç

Göç, dünya üzerinde pek çok ülke tarafından farklı açılardan deneyimlenen bir olgudur. Kaynak ülkede yaşanan hayati sorunlar ya da yetersiz görülen koşullar doğrultusunda kişiler daha iyi olanakların var olduğu yerlerde yaşamak üzere göç etmektedir. Türkiye de bu doğrultuda tarihsel süreçte göç etme, göç alma ve transit ülke olma bağlamında pek çok kez göçü deneyimlemiştir. BMMYK verilerine göre Türkiye’de 3,65 milyonu Suriye uyruklu, 330.000’e yakın kayıtlı mülteci ve diğer milletlerden sığınmacılar olmak üzere 4 milyon yabancı uyruklu kişi yaşamını sürdürmektedir (UNHCR Türkiye, 2020b). Son yıllarda Suriye’de yaşanan krizle birlikte kitlesel hareketler gerçekleşmiş ve Suriye krizinden sonra ülkelerinden ayrılmak durumunda kalan milyonlarca insanın kabulü, dünya çapında en çok Türkiye tarafından gerçekleştirilmiştir. Suriye dışından da ülkemizde birçok uyruktan sığınmacı ve mülteci yaşamını sürdürmektedir. Bu ülkeler arasında Afganistan, Irak ve İran öne çıkmaktadır. GİGM’nin 2019 verilerine göre 56.417 kişi uluslararası koruma başvurusu yapmıştır. Türkiye bu sayı ile Avrupa Birliği ve Avrupa Serbest Ticaret Birliği ülkeleri içerisinde Almanya, Fransa, İspanya ve Yunanistan’dan sonra 5. sırada yer almaktadır. 2021 yıl sonu verilerine göre başvuruların içerisinde 21.926 ile ilk sırada Afganistan yer almaktadır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021b). 2021 verilerine göre yakalanan düzensiz göçmenlerin sayısı 162.996 iken uyruklara göre dağılımında yine ilk sırada 70.252 ile Afganistan bulunmaktadır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021a). Bu durum, Afganistan’dan Türkiye’ye göç talebinin olduğunu ve bu talep içerisindeki düzensiz göç gerçeğini açıkça göstermektedir.

Türkiye tarih boyunca göç bağlamında öne çıkan ülkeler arasında yer almıştır. Her ne kadar göç bağlamında birçok deneyim yaşanmışsa da göç politikalarının gelişmesi erken olmamıştır. Türkiye uluslararası mevzuat kapsamında pek çok anlaşmayı imzalayarak kabul etmiştir ancak buna rağmen ulusal mevzuatın gelişmesi zaman almıştır. Politikaların gelişme dönemine bakıldığında adımların daha çok 2011’den bu yana gerçekleşen Suriye göçünden sonra atıldığı görülmektedir. Bu doğrultuda Suriye kitlesel göçü Türkiye için göç bağlamında yeni bir dönem açmıştır. Ancak bu durum Türkiye’nin öncesinde göç deneyimi olmayan bir ülke olduğunu göstermemektedir. Bu süreçten önce de Türkiye göç verme, göç alma ve transit ülke olma noktasında öne çıkmıştır. Bu öne çıkışın öncelikli olarak jeopolitik yapısıyla ilgili olduğunu söylemek mümkündür. Her ne

kadar ülkemizin göç deneyimi olsa da ulusal mevzuat için güncel çalışmalar gerçekleştirilmemiş, süreç eski tarihli düzenlemeler üzerinden yönetilmiştir. Ancak ülkenin yoğun bir göç alma durumuyla karşı karşıya kalması ve AB kapsamında göç bağlamında da politikaların uyumlulaştırılması gerekliliği doğrultusunda yeni düzenlemeler ortaya çıkmıştır. Bu durum Suriye krizi öncesi göç eden toplulukların görünmez kaldığını ve atılan yeni adımlar ve düzenlemeler incelendiğinde bu kitlesel göçten sonra diğer göç eden toplulukların daha da görünmez alanda kaldığı düşünülmektedir. Bu görünmezlik içerisinde Suriyelilerden sonra ülkemizde en çok sayıda bulunan Afganistanlı mülteciler de yer almaktadır. Bunun yanı sıra içerisinde buldukları şartlı mülteci hukuki statüsü, üçüncü ülkeye yerleştirmede yaşanan gecikmeler, bu sürecin ne zaman biteceğinin belirsizliği ve menşe ülkelerine dönmenin tarih boyunca yaşanan siyasi dengesizlikler nedeniyle mümkün görünmüyor oluşu bu kişileri daha da görünmez kılmakta ve yaşamlarını zorlaştırmaktadır. Kişilerin yaşadığı belirsizlik duygusu ve geçicilik algısı, sosyal uyumun gerçekleştirilmesini zorlaştırmaktadır. Gerek Afganistanlı mültecilerin Türkiye’de kalma süresinin uzamasının gerekse de Suriye göçü sonrası toplumun göçe ve “misafirliğe” bakışının değişmesi nedeniyle burada kaldıkları süreçte sosyal uyumun gerçekleştirilmesi daha da önem kazanmaktadır.

2.1.2. Türkiye’nin Politikalar Çerçevesinde Göçe İlişkin Tutumu

Göç olgusunun çok eskiye dayandığı bilinmekle birlikte, II. Dünya Savaşı sonrası göç yönetimi ihtiyacının giderek artması, düzenlemeleri gerekli kılmıştır ve bu doğrultuda Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme (Cenevre Sözleşmesi) ortaya çıkmıştır. 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi’nin Türkiye tarafından da imzalanması, uluslararası hukuk sistemi ve düzenine ayak uydurabilmek açısından ilk metin olması nedeniyle özellikle önemlidir. Bu sözleşme, göç sorununu belli başlı ülkelere daha fazla yük olması ve uluslararası iş birliği sağlama çabası nedeniyle de ortaya çıkmıştır. Sözleşmenin içeriği gereği “1 Ocak 1951’den önce Avrupa’da meydana gelen olayları” kapsamaktadır. Bu ifade, sonrasında gerçekleşen krizler nedeniyle ise bu sözleşmeyi yetersiz kılmıştır.

Türkiye 1951 Cenevre Sözleşmesi’ni hemen imzalamıştır ancak bu sözleşme yürürlüğe 1961 yılında girmiştir. Sözleşme kabul edilirken, Avrupa dışından gelen kişileri mülteci

olarak kabul etmemeye yönelik coğrafi çekince koyulmuştur. Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü (New York Protokolü) ile bu çekinceyi kaldırma hakkı sunulsa da Türkiye bu çekinceyi günümüzde hâlâ korumaktadır. Bu çekincenin varlığı ülkeye sığınan kişileri kabul etmeme ya da sözleşmenin tanıdığı ayrımcılık yapmama, din özgürlüğü, mahkemelere başvuru, sınır dışı edilmeme ve geri gönderme yasağı gibi hakları olumsuz yönde etkilememektedir. İstatistiklere bakıldığında ise ülkemize gelen kişilerin çoğunlukla bu coğrafi sınırlama içerisinde bulunan ülkelerden olduğu anlaşılmaktadır.

Suriye krizi sonrası kitlesel halde yaşanan göçler göç sürecinin yönetiminde yeni bir sayfa açılmasına aracılık etmiştir. Değişen ve yoğunlaşan göç hareketliliği nedeniyle yeni düzenlemelere ihtiyaç duyulmuştur. Bu doğrultuda, göç konusunu bütüncül olarak insan haklarına uygun şekilde düzenleyen 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu 2013'te çıkarılmıştır. Bununla birlikte Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ve Göç Politikaları Kurulu gibi idari yapılar oluşturulmuştur. Bu kanunda, etkili bir göç yönetim sistemi kurma ve mülteci haklarını uluslararası standartlara uyumlu hale getirme çabası görülmektedir.

1951 Cenevre Sözleşmesi, ulusal mevzuatımızın şekillenmesinde önemli bir yere sahiptir. Bu sözleşme incelendiğinde, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda yer alan bazı maddelere yansıdığı ve ikisinin ortak konuları ele aldığı görülmektedir. Türk hukukunda göç konusu ele alınırken doğrudan sözleşmeye gönderme yapılsa da Cenevre Sözleşmesi'nin Türkiye göç politikalarında etkisi olduğu açıkça görülmektedir. Cenevre Sözleşmesi, mülteci statüsünün tanınmasına yönelik koşulları belirlediği gibi bunun yanı sıra statünün sona ermesine yönelik ölçütleri de düzenlemiştir. Bu ölçütler, YUKK'ta da yer almaktadır. Bu aktarım gerçekleştirilirken kanunda yer alan ölçütler, sadece mülteciler için değil aynı zamanda şartlı mülteci ve ikincil koruma statülerinin sona ermesinde de etkili olacak şekilde ele alınmıştır.

Yaşanan krizlerin ve göç türünün değişimiyle birlikte, Türkiye'de son yıllarda göç yönetimi konusuna yeni bir bakış açısı getirilmiştir. Bu neden dışında aynı zamanda Türkiye'nin AB üyelik sürecinde aday ülke olarak bulunuyor olması, her alanda olduğu gibi göç alanında da AB ile uyumlaşma gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu doğrultuda, politikalar ve uygulamalar bu etki neticesiyle düzenlenmekte, değiştirilmekte ve yeniden

oluşturulmaktadır. Yapılan düzenlemelerle birlikte ülkemizde bulunan mültecilere yönelik sosyal politika çerçevesinde sunulan bazı haklar bulunmaktadır. Bu haklar sağlık, eğitim, çalışma, sosyal yardım ve hizmetler şeklindeyken yükümlülükler ise evlenme ve boşanma gibi her vatandaşı ilgilendiren konuları içermektedir.

Savaş, çatışma, rejim değişiklikleri, doğal afet ve iklim gibi nedenlerle yaşanan krizler insanların başka ülkelere sığınmalarına yol açmaktadır. Bu kişilerin hakları ve yükümlülükleri hem ulusal hem de uluslararası düzeyde hukuksal metinlerde ele alınmıştır. Göç olgusu, tarihsel sürece bakıldığında Türkiye'yi de çok uzun süredir doğrudan ve dolaylı olarak etkilemektedir. Türkiye karşılaştığı bu göç hareketleri karşısında çeşitli politikalar oluşturmuş ve göç yönetimini sağlamak adına adımlar atmıştır. Bu politikaların oluşturulmasında AB'ye aday ülke olunması sebebiyle, uluslararası güçlerin etkisi görülmektedir. Bu anlamda politikalar düzenlenirken, değiştirilirken ve yeniden oluşturulurken BM, AB ve BMMYK'nın etkisinden söz edilebilir. Uyumlaştırma sürecinde uluslararası düzeyde çeşitli metinler kabul edilmiş ve bunların etkisiyle de ulusal mevzuat oluşturulmuştur. Göç konusunu içeren birçok düzenleme dağınık şekilde bulunmakla birlikte, 2013'te bu alanı bütüncül bir düzeyde ele alan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu çıkarılmıştır.

Uyum kapsamındaki adımlardan biri, 2018-2023 yıllarını kapsayan Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı'dır. Bu planın farklı statüdeki yabancılar ve Türk vatandaşlarının ihtiyaçları doğrultusunda geliştirilmesiyle bütüncül yaklaşımı benimsediği belirtilmektedir. Ayrımcılık yapmama ilkesinin vurgulandığı bu planın hazırlanmasında ilgili uluslararası kuruluşları, kamu kuruluşları, belediyeler, sivil toplum kuruluşları ve göçmenler yer almıştır. Planın uygulanmasından sorumlu ana yapı GİGM'dir ve bu doğrultuda her altı ayda bir ilgili mercilerden bilgilendirme raporu ister. Bu raporlar doğrultusunda yıllık olarak öneriler hazırlanmaktadır. Planda "*toplumsal uyum, bilgilendirme, eğitim, sağlık, işgücü piyasası ve sosyal destek*" konularını içeren altı tema bulunmaktadır. Her tema için stratejik amaç ve hedefler belirlenmiştir. Stratejik öncelik ise toplumsal katılıma verilmiştir. Bu doğrultuda göç eden kişilere yönelik toplumsal kabulün güçlendirilmesi, bunu arttırmak için tedbirlerin alınması, belediyenin rollerinin güçlendirilmesi, yerel halkla bir arada yaşamın desteklenmesi, din hizmetlerinden yararlanmada alt yapının güçlendirilmesi, danışma mekanizmalarına

katılımın geliştirilmesi, STK'ların kapasitelerinin geliştirilmesi hedeflenmektedir (GİGM, 2020). Stratejik amaçlar doğrultusunda hedeflerin, faaliyetlerin ve sonuç/göstergelerin net bir şekilde belirlendiği görülmektedir. Bu nedenle planın uygulanabilmesinde somut adımların bulunduğu düşünülmektedir. Göç İdaresi Başkanlığının uyumu da içeren devam eden 18 adet projesi bulunmaktadır (GİGM, Tarih yok). İçişleri Bakanlığının 2021 Faaliyet Raporu'nda yetersiz personel, fiziki donanım ve altyapıda eksiklik, görev paylaşımlarında netsizlik, yetersiz sosyal tesis, yurtdışı teşkilatlanmasının tamamlanmaması gibi zayıflıklar bulunmaktadır (İçişleri Bakanlığı, 2021).

Türkiye tarihi boyunca birçok kıtadan, ülkeden, etnik kökenden, farklı dilden ve dinden insana kapısını açmıştır ancak 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nde konulan ve 1967 Protokolü'nden sonra da geri çekilmeyen coğrafi çekinceden dolayı Türkiye'nin izlediği göç politikası katı olarak nitelendirilmekte, uluslararası düzeyde birçok ülke tarafından eleştirilmekte ve bu çekincenin kaldırılması kendi çıkarlarına olacağı için çeşitli yöntemlerle bu sağlanmaya çalışılmaktadır. Türkiye eleştirilirken AB'nin göçe ilişkin sıkı tutumu düzensiz göçe yol açarak krizi derinleştirmekte, insan kaçakçılığını desteklemekte ve nicelerinin ölümüne ve kaybına neden olmaktadır. Türkiye'nin deneyimlediği göç hareketliliklerinin çeşitlenmesi ve değişmesi bakımından, bu süreç yönetilirken geliştirilen politikaların dinamik olduğu söylenebilir.

2.1.3. Afganistan'dan Göç Süreci

Önceki bölümlerde verilen istatistiklerden de anlaşılacağı üzere dünyada göçe kaynak olma bağlamında Afganistan öne çıkan ülkeler arasında yer almaktadır. Tarihsel süreçte buna etki eden çeşitli olaylar ve krizler ortaya çıkmıştır. Dış güçlerin müdahalesi, savaşlar, iç çatışmalar ve Taliban rejimi sebebiyle yaşanan göçler, Afganistan'dan göç eden insanların zorunlu olarak bu deneyimi yaşadıklarını göstermektedir.

Peştun, Tacik, Hazara, Özbek, Aymak, Türkmen, Beluç, Paşai, Kırgız ve Pamiri olmak üzere pek çok etnik grubu içerisinde barındıran Afganistan tarih boyunca yabancı güçlerin müdahalesine maruz kalmış ve kendi içerisinde de etnik farklılıkları benimseyemeyerek çatışmalar yaşamıştır. Etnik kökenin güç unsuru olarak algılanışı

nedeniyle siyasi oluşumu ve ülkenin yönetimini sağlayan egemen etnik kökenler karşısında diğer etnik kökenler baş kaldırmış ve ülke çalkantılı dönemler geçirmiştir. Bu egemenlik 1979'a kadar Peştunlar tarafından elde tutulmuş ancak sonrasında ülke Sovyetler Birliği tarafından işgal edilmiştir. İşgal sonrası etnik ayrışmaların önüne geçmek için radikal solcu olarak ifade edilen Afgan hükümetleri Sovyetler Birliği tarafından destek görmüştür. 1980-2001 yılları arasında sağ ve sol ideolojilerin iktidara gelmesiyle etnik sınıflandırmalar derinleşmiş, Afganistan toplumu kimlik çatışması yaşamıştır. Bu karmaşa sürecinde Taliban ortaya çıkmış ancak yaşanan 11 Eylül saldırılarını takiben 2001'de düşürülmüştür. Yaşanan bu karmaşalar sonucunda Afganistan'da barışın sağlanabilmesi için 2011 yılında Bonn'da konferans gerçekleştirilmiştir. Bu konferans sonrası farklı etnik grupların yer aldığı bir geçici hükümet oluşturulmuş ve Afganistan'da ilk kez halk oyu ile cumhurbaşkanı seçilmiştir (Rahimi ve Özdağ, 2018). Barış süreci ve yeni sistemin kurulmasına rağmen hâlâ Afganistan'da güvenlik sorununun olduğu görülmektedir. Bu durum, Afganistanlı kişileri daha iyi bir yaşam arayışına itmekte ve dolayısıyla göçe yol açmaktadır.

Göç etme durumuna bakıldığında 1990'da 6,2 milyona ulaşan Afganistanlı göçmen sayısı hükümetin devrilmesi ile azalmış, Taliban'ın iktidara gelmesiyle tekrar artmış ancak ABD'nin müdahalesiyle yıkılan rejim sonrası tekrar azalmıştır (Eryurt ve Koç, 2017, s. 39). Bu durum, Afganistan'ın tarihsel süreçte inişli çıkışlı siyasi koşullarının göçe doğrudan etki ettiğini göstermektedir. Her ne kadar azalma gösterse de Afganistan hâlâ dünya üzerinde göçe en fazla kaynak ülke olan 5 ülke arasında yer almaktadır (UNHCR Türkiye, 2020a). Savaş ve iç karışıklıklar nedeniyle kendini güvende hissetmeyen kişiler, çözüm olarak göçe başvurmaktadır. Kişilerin bir kısmı Pakistan ve İran'da kalırken, bir kısmı da bu yol üzerinden Türkiye'ye ya da sonrasında Avrupa ülkelerine göç etmektedir. Ülkede art arda gerçekleşen ani değişimler, dengesiz koşullar ve belirsizliklerin Afganistan uyruklu mültecilerin göç durumunu ve vardıkları ülkelerdeki sosyal uyumunu etkilediği düşünülmektedir.

Türkiye'de uyum konusuna ağırlık verilmesi 2019 yılında başlamıştır. 2019 senesi ülkede "uyum yılı" olarak ilan edilmiştir (Hürriyet, 2018). Ancak ifadelerde bile vurgu olarak Suriyeli uyruklu kişilerin yer alması, ülkemizde yaşayan diğer uyruktaki yabancılar için dışlayıcıdır. Konunun daha çok Suriye uyruklu kişiler üzerinden ele alınması ülkede sayı

bakımından ikinci sırada bulunan Afganistanlı mülteciler başta olmak üzere diğer uyuşturucu yabancılara gölgede bırakılmıştır.

2.2. GÖÇ OLGUSUNU DENEYİMLEYENLERE KAVRAMSAL YAKLAŞIM

Göçün gerçekleşmesi çeşitli sebeplere dayandığı ve kişiler bu doğrultuda yer değiştirdikleri için uluslararası koruma, mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma, geçici koruma gibi birçok kavram karşımıza çıkmaktadır. Bu kavramların zaman zaman karıştırıldığı görülmekle birlikte açıklanmasının bu çalışmanın örneklemini oluşturan grubun durumunu anlamaya da katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2.2.1. Uluslararası Koruma (International Protection)

Uluslararası koruma mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma statülerini kapsayan çatı bir kavramdır.

2.2.1.1. Mülteci (Refugee)

Mülteci,

“Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişi”

olarak ifade edilmektedir (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013, m.61). Buna göre tanımda geçen beş kriteri karşılayan ve Avrupa ülkelerinden gelen kişilere Türkiye’ye sığındıklarında bu statü verilmektedir.

2.2.1.2. Şartlı Mülteci (Conditional Refugee)

Şartlı mülteci,

“Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişi”

olarak ifade edilmektedir (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013, m.62).

Buna göre, mültecilik kriterlerinde yer alan nedenlerle gelen ancak Avrupa dışından olan kişiler bu kavram altında tanımlanmaktadır. Bu statüye sahip kişiler üçüncü ülkeye yerleştirilene kadar Türkiye’de kalabilmektedir. Avrupa’dan ya da Avrupa dışından gelme durumuna göre statü değişiminin nedeni ise Türkiye’nin 1951 Cenevre Sözleşmesi’ni ve 1967 Ek Protokol’ünü “coğrafi kısıtlama” ile çekince koyarak kabul etmesidir. Bu araştırmanın öznesi oluşturan Afganistan uyruklu kişiler ülkemizde şartlı mülteci olarak kalmaktadır.

2.2.1.3. İkincil Koruma (Subsidiary Protection)

İkincil koruma,

“Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde;

*a) Ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek,
b) İşkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak,
c) Uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak, olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişi”*

olarak tanımlanmaktadır (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013, m.63). Bu statünün verilmesi ise tanımdan anlaşılacağı üzere mültecilik ve şartlı mültecilikte yer alan beş kriterden farklı olmasına dayanmaktadır.

2.2.2. Geçici Koruma (Temporary Protection)

Bu statü YUKK'ta “Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir” (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013, m.91) şeklinde yer almaktadır. Buna göre, önceki başlıklarda yer alan kavramların dışında literatürde sıkça karşılaşılan “geçici koruma” statüsü kitlesel akın şeklinde gerçekleşen göçlerle gelen kişilere, örneğin ülkemizdeki Suriye uyruklu kişilere, verilen statüyü ifade etmektedir.

2.2.3. Afganistanlı Mültecilerin Kavramsal Konumu

Bir önceki başlıklarda açıklandığı üzere göçle birlikte birçok kavram ve statü ortaya çıkmaktadır. Türkiye'deki Afganistanlı mültecilerin bu kavramlar içerisindeki konumu ise uluslararası koruma içerisinde yer alan şartlı mülteci statüsüne denk düşmektedir. YUKK'a göre başvuran kişilere ve varsa ailesine Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi Kimlik Belgesi verilir. Bu belge ile hiçbir harç alınmaksızın kişiler ikamet etme izni, sağlık ve eğitim gibi temel haklara sahip olur (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013, m.76 ve m.89). Afganistan'dan düzensiz göç ile yasal olmayan yollarla gelen kişiler ise kimliğe sahip olmadıkları için haklara ve hizmetlere erişememektedir.

Şartlı mültecilik statüsü kişilere üçüncü bir ülkeye yerleştirilinceye kadar ülkemizde barınma hakkı vermektedir. Üçüncü ülkeye yerleştirme ise GİGM ve BMMYK iş birliğinde gerçekleştirilmektedir. Ancak üçüncü ülkeye yerleştirme bir hak olarak görülmemekte ve her yıl sınırlı sayıda kontenjan açılmaktadır. Bu nedenle üçüncü ülkeye yerleştirmeden herkes faydalanamamaktadır. Dünya üzerinde mevcut mültecilerin %1'inden daha azı için bu gerçekleşebilmektedir (UNHCR Türkiye, Tarih yok). Çok sayıda kişinin yararlanamadığı gibi üçüncü ülkeye yerleştirme aynı zamanda uzun bir süreçtir. Ülkemizde bulunan Afganistanlı kişilerin sayısı düşünüldüğünde birçoğunun bu hizmetten yararlanamayacağı, yararlanabilecek olan az sayıda kesimin ise bekleme aşamasında uzun süre ülkemizde kalacağı aşıkardır. Bu açıdan düşünüldüğünde bu kişiler ve ev sahibi ülke arasında sosyal uyumun sağlanması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Afganistanlı kişilerin şartlı mültecilik olarak tanımlanan kavramsal konumları nedeniyle yaşadıkları belirsizlik, göçün getirdiği diğer olumsuz etkilerle birleşmekte ve bu silsile

yaşamlarını sürdürdükleri ülke içerisinde toplum ve kuruluşlarla sosyal uyumlarını kötü yönde etkilemektedir. Belki de geçicilik algısı nedeniyle sosyal uyumun kurulması gerektiğine ilişkin farkındalığın bile oluşması engeli doğmaktadır. Bu engel ile Afganistanlı kişiler daha da görünmez karanlık bir alanda kalmaktadır. Var olan belirsizlik ve sahip oldukları geçicilik algısı, bu kişilerde psikososyal sorunlara yol açabilmektedir. Tüm bu nedenler doğrultusunda mikro, mezo ve makro düzeyde adımların atılması gerekmektedir.

Karadağ (2021), Afganistanlı kişiler için “ekonomik göçmen” ve “siyasi sığınmacı” gibi sınıflandırmaların, kişilerin uzun yıllardır yaşadıkları güvencesizlik nedeniyle yetersiz olduğunu eleştirmektedir. Bununla birlikte savaş, şiddet, toplu saldırılar, doğal afetler ve yoksulluk nedeniyle dünyanın en uzun süredir göç eden grubu olan Afganistanlıların hâlâ toplu sığınma bağlamında ele alınmadığına değinmektedir. Afganistanlı kişiler mevzuatta “şartlı mülteci” olarak geçmesine rağmen bu çalışmada “mülteci” olarak adlandırılmaktadır. Bunun nedeni, mülteciliğin inşasına ilişkin durumdur. Göç edenler her şeyin başında insandır ve insan değeri görmeye layıktır. Çeşitli güç ve iktidar öznelerinin daha fazlasına sahip olma arzusu ve yine onlar tarafından değer atfedilmeyerek zorla yerinden edilen kişiler, pek çok statüye sığdırılırken bir tek insan olarak sayılmayarak hiçbir yere sığamayacak ve kabul edilemeyecek kadar büyük ancak insan değeri atfedilemeyip önemli sayılamayacak kadar da küçük görülmektedir. Bu nedenle, mültecilik kavramının kendisi bile ayrımcılığın süreğenliğine aracılık etmektedir (Tekinyer, 2021). Durum böyleyken mülteciliğin bile şartlı olarak görülmesi, yabancı kişilerin statüleri bağlamında yaşamlarının değişkenlik göstermesi ile farklı statü ve sıfatlarla adlandırılmasının bu ayrımcılığı derinleştirdiği düşünülmektedir. Bu eleştirinin yanı sıra, yasal statüler kişilerin haklara ve hizmetlere erişmesinde koruyucu bir araç olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada kişileri göç olgusu içerisinde tanımlayabilmek üzere “mülteci” ifadesi kullanılmaktadır.

2.3. GÖÇÜN ETKİLERİ VE UYUM GEREKSİNİMİ

Göç beraberinde köklü değişimleri de getirmektedir. Bu değişimler, yaşanan koşullar da göz önünde bulundurulduğunda kişileri olumsuz etkileyebilmektedir. Türüne bakılmaksızın her göç deneyiminin bireyler üzerinde etkileri olmaktadır. Araştırmalar

göç sürecinin gerçekleşme biçiminin, iyi oluşa ve uyuma doğrudan etki ettiğini göstermektedir. Zorunlu göçlerde etkilerin olumsuz olarak daha çok yaşandığı bilinmektedir. Pernice ve Brook (1994)'un yaptığı çalışmada gönüllü olarak göç eden bireylerin, zorunlu olarak göç eden bireylere göre daha az psikolojik zorluk yaşadığı ve bu nedenle uyum sorunlarının da bu kişilerde daha az ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra savaş harici nedenlerle ülkesini terk eden kişiler ve savaş nedeniyle ülkesini terk eden kişiler arasında karşılaştırma yapıldığında akıl (mental) sağlığı bakımından savaş nedeniyle ülkesini terk eden kişilerin daha dezavantajlı durumda olduğu (Savin vd., 2005) ve zorunlu göçün bunalım (depresyon) riskini yükselttiği (Hwang vd., 2010) belirtilmektedir. Zorunlu göçü deneyimleyen kişilerde olumsuz günlük yaşam deneyimleri ve zayıf akıl sağlığı arasında ilişki bulunmaktadır. Bu doğrultuda, önceki travmalar ve göç sonrası travma sonrası stres bozukluğu (TSSB), kaygı (anksiyete) ve bunalım belirtileri ile günlük ruhsal gerilim etmenleri (stresör) ilişki içerisinde (Hou vd., 2020).

Zorunlu göç öncesi, sırası ve sonrasında yaşanan travmatik deneyimler kişilerin iyilik hâlini olumsuz olarak etkilemekte ve kişilerde en sık olarak TSSB ile depresyon görülmektedir (Buz ve Dikmen, 2020). Aileden ayrılma, bir aile üyesinin ölümü, günlük yaşamda tehlikeler, temel ihtiyaçları karşılayamama, güvenlik korkusu, ülkelerine geri gönderilme tedirginliği ve geçiş ülkesinde yasal belirsizlik gibi birçok fiziksel ve duygusal travma yaşanmaktadır. Göç öncesi ve sırasında yaşanan bu etkilerin dışında göç sonrası da ev sahibi ülkenin dili, değerleri ve normlarını öğrenme ihtiyacı, kültürel kimliğe ilişkin karmaşalar, ırkçılık ve ayrımcılık, sosyal sermayeye ilişkin başta sosyal ve kültürel olmak üzere birçok boyutta ruhsal gerilim yaşanmaktadır (Chen vd., 2019).

Bhugra (2004) göçe bağlı akıl sağlığı rahatsızlıklarının gerçekleşmesinde bazı kırılganlık faktörlerine değinmektedir. Bunlar göç öncesi için zorunlu göç, zulüm, biyolojik ve psikolojik faktörler ve sosyal beceri eksikliği; göç sırasındaki süreç için olumsuz yaşam olayları ve kayıplar; göç sonrası için kültür şoku, kültür çatışması, beklentiler ve başarı arasındaki ilişki ve uyumsuzluktur. Göç etmeden önceki yaşantıya ait günlük rutinlerin kaybı, göç sonrası yaşama sıfırdan tutunmayı gerektirmektedir. İki yaşantı arasındaki farkın fazlalığı ve uyumun gerçekleşme kolaylığı arasında negatif yönde bir ilişki olduğu düşünülmektedir.

Göhler (1990; Akt. Şahin, 2001)'e göre göçün etkileri yabancılık, yalnızlık, boşluk, özlem, değer çatışması, köksüzlük, anavatandaki değer yargıların aşağılanması, anadilin işlevini kaybetmesi, aşağılık, kuşkuculuk, kırgınlık, suçluluk, önyargı gibi şekillerde olabilmektedir. Aydın (2017) da benzer şekilde göçün bireyler üzerinde korku, kaygı, uyum ve aitlik sorunu, yabancılaşma ve boşluk hissi, kişilik-kimlik sorunu, aşağılık duygusu, şüphecilik, suçluluk, güvensizlik sorunu, ruhsal gerilim (stres), bunalım, şizofreni ve benzer psikozlar gibi negatif ruhsal etkileri olduğunu belirtmiştir.

Göç sürecinin başında kişilere umutlu ve beklenti içinde olmakta ancak sonrasında bu duyguların yerini geleceğe ilişkin belirsizlik ve zorluklar nedeniyle umutsuzluk ve menşe ülkede bırakılan aile ve arkadaşlar nedeniyle suçluluk almaktadır. Bu duyguların varlığı, özellikle kaygı ve ruhsal gerilim bakımından risk düzeyi yüksek olan kişiler üzerinde negatif bir etkisi bulunmaktadır. Bu doğrultuda kişilerde baş ağrısı, yorgunluk, kas geriliminde artma, yüksek duyarlılık ve hassasiyet, gerginlik, uyku sorunları, panik atak, menstrüel bozukluk, kabızlık ve ishal gibi semptomlar görülmekte ve TSSB, bunalım, ruhsal gerilim, kaygı, yas, bağımlılık ve hatta intihar karşılaşılan sorunlar arasında yer almaktadır (Al-Baldawi, 2002). Burada yas, sadece kaybedilen ya da terk edilen kişiler olarak düşünülmemelidir. Mültecilerin geride bıraktıkları hayatları, rutinleri, kültürleri ve maddi değerleri de göz önünde bulundurulmalıdır.

Yeniden yerleşme, iyi oluş bağlamında göç öncesinden daha çok olmasa bile eşit derecede olumsuz etki yaratabilmektedir (Correa-Velez vd., 2010). Bireylerin çevrelerinden ve alıştıkları ortamdaki ayrılmak durumunda kalıp bilmedikleri ve kimseyi tanımadıkları yeni bir ülkede yaşam kurmaları oldukça zorlayıcı bir süreçtir. Bu nedenle göç öncesinde, sırasında ve sonrasında bireyler psikolojik ve sosyal açıdan çeşitli sorunlarla karşılaşabilmektedir. Bu doğrultuda göç eden bireylerin yeni ülkedeki uyum sorunlarının altında göçün hem bir neden hem de bir sonuç olduğu belirtilebilir.

Hiott ve diğerleri (2008)'nin yaptığı bir araştırmada, varılan ülkedeki kültüre uyum sağlayamayan göçmenlerin kaygı, ruhsal gerilim ve bunalım düzeyleri yüksek bulunmuştur. Yine aynı çalışmada yer alan göçmenlerde düşük benlik saygısı, yetersiz sosyal destek, eğitim düzeyinde düşüklüğü, normal yaşama katılmada engeller ve yaşamla ilişkili kararlara katılmama görülmüştür. Grinberg ve Grinberg (1999), göç eden bireylerin bilinmezlik kaygısı ve güvensizlik nedeniyle kendilerini çaresiz

hissederek karşısına çıkan fırsatları bile değerlendiremeyecek duruma gelebileceğini belirtmektedir. Bhugra (2004) ise göç eden kişiler bağlamında psikolojik sorunların hem nedeni hem de yönetimi açısından sosyal ve kültürel faktörlerin önemini vurgulamaktadır.

Göç etme nedeniyle gerçekleşen travmatik deneyimler kişileri sosyal açıdan da etkileyerek ilişkilere yansımaktadır. Olumsuz yaşantıların ve deneyimlerin olumsuz etkisi, sosyal çevrenin desteğiyle azaltılabilmektedir. Mültecilerin bu iyileştirici destekten mahrum kalması ya da sosyal çevreden gelen olumsuz tepkiler, akıl sağlığının kötüleşmesine neden olabilmektedir (Herman, 2015, s. 61). Buna göre, kişilerin içerisinde buldukları sosyal ağlar aracılığıyla sağlanan sosyal destek kurtarıcı bir rol oynamaktadır. Bu doğrultuda, sosyal ağlar içerisinde bulunmanın göçün etkilerini azaltma niteliği taşıdığı söylenebilir. Sosyal ağlar içerisinde yer almak ise uyumun bir parçasıdır. Bu ilişki, göç sürecini sosyal uyum konusunun ele alınmasında bir parça haline getirmektedir.

Psikolojik bozuklukların göç öncesi, göç süreci ve göç sonrası gerçekleşebileceğini belirten yazarlardan biri olan Kiela (2020), çalışmasında mülteciler içerisinde akıl sağlığı problemlerinin en çok çocuk ve kadınlarda gerçekleştiğini ve nörolojik semptomların TSSB, kronik ruhsal gerilim ve kaygıdan oluştuğunu ifade etmekte, bunlara çözüm olarak sosyal desteği ve uyumu sunmaktadır. Bu doğrultuda, mültecileri varışta yeterince destekleme ile tıbbi ve psikolojik sağlık hizmetlerine erişim, dil öğrenme kaynakları, yeni ülkenin toplumuna katılım fırsatları ve istihdam yardımı gibi konulara duyulan ihtiyaçlar doğrultusunda kaynak ve desteklere erişimlerinin kolaylaştırılmasının önemini belirtmektedir. Buna benzer şekilde sosyal yalıtımın (izolasyonun) getirdiği destekten yoksun kalma durumunun psikolojik sorunların meydana gelmesine neden olduğu ifade edilmektedir (Li vd., 2016). Yalnızlık nedeniyle dikkat dağınıcı unsurların bulunmaması kişileri geçmiş yaşantılarını, kaybettikleri şeyleri ve yaşadıkları zorlukları düşünmeye itmektedir (Wachter ve Gulbas, 2018). Bu akıl sağlığını olumsuz olarak etkileyen duyguların gün yüzüne çıkmasına neden olmaktadır.

Bunların yanı sıra travma, bireylerin yaşamını etkilerken ebeveynlerin çocuk yetiştirme tarzının olumsuz olarak etkilenmesi ve travmanın kuşaklararası aktarımı da mümkün olmaktadır. Bu doğrultuda, travmatik ruhsal gerilim düzeyi yüksek olan annelerin

çocuklarında kaygı belirtisi, düşük olan annelerin çocuklarından daha fazla görülmektedir (Hocaoğlu Uzunkaya ve Yılmaz, 2021, s. 188). Buna göre, göç sadece göç eden bireyleri değil gelecek kuşakları da etkileme gücüne sahiptir. Bu doğrultuda, göçün etkilerinin profesyonel olarak ele alınmaması ve buna yönelik adımların atılmaması, bireysel ve toplumsal düzeyde sorunların gerçekleşmesine aracılık etmektedir.

Zorunlu göç yaşantısının getirdiği etkiler, aradan uzun zaman geçse bile devam etmektedir. Geçmiş yaşantının izlerini taşıyan maddi ve manevi kayıpların yanı sıra yeni kültüre alışmak, yeni sosyal yaşama katılmak, uygun konut ve istihdam koşulları gibi konulardaki zorluklar bu etkilerle birleşmesi bakımından konunun ele alınmasının gerekliliğini göstermektedir. Bu noktada özellikle varılan ülkede kişilerde oluşabilecek yalnızlık duygusunun giderilmesi için sosyal destek sağlayabilecek ağların ve ilişkilerin geliştirilmesi önemlidir (Hocaoğlu Uzunkaya ve Yılmaz, 2021, s. 192). Bu görüş ve yeni ülkenin ortamında gerçekleşebilecek herhangi bir ayrımcılık ve sosyal dışlamanın da bunalım belirtisiyle kuvvetli bir ilişki bulundurması (Li vd., 2016), sosyal uyumun önemine işaret etmektedir. Göç öncesi, sırası ve sonrası fark etmeksizin yaşanan güçlüklerin aşılmasında sosyal desteğin, sosyal ilişkilerin ve bu doğrultuda sosyal uyumun gerçekleşmesinin bireysel açıdan mülteciler için bir iyilik hâline ve yerel halkı da içerisine alan toplumsal bir iyilik hâline zemin oluşturacağı düşünülmektedir.

Göç sonrası değişen yeni ortama uyum sağlayabilmek, uyum ve iyi oluş birbirini tamamlar nitelikte olduğu için önemlidir. Gün ve Bayraktar (2008)'in yaptığı araştırmada, göç etmeyenlerin yaşam doyumu ve benlik saygısı, göç edenlerden daha yüksek çıkmış ve göç edenlerin sosyal destek ağlarında yer alan kişilerin niceliği, göç etmeyenlerden daha düşük bulunmuştur. Polat Uluocak (2009) ise göç deneyimi olan ve olmayanların uyumlarını incelediği çalışmasında göç yaşamış olanların uyumsuzluk durumunu, göç yaşamamış gruptan anlamlı olarak fazla bulmuştur.

Göç eden bireylerin içinde buldukları kısıtlı çevrelerden çıkmaları ve yeterli sosyal ilişki ağlarında yer almaları, psikososyal sorunların fark edilmesi ve çözülmesi için önemlidir. Bu önemi destekleyici bir bulgu olarak Gül ve Kolb (2009) göç sonrası içinde yer aldığı topluma uyum konusunda zayıf kalan kişilerde bunalımın daha yaygın olduğunu belirlemesi sunulabilir. Travmatik yaşantılar nedeniyle ortaya çıkan etkiler

içerisinde yer alan TSSB koşullarında, Charuvastra ve Cloitre (2008) kişilerin risklerden korunmasında olumlu payı olan unsurlardan biri olarak sosyal destekten söz etmiştir.

Göç sonrası yeni topluma uyum sırasında çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır. Genellikle çeşitli sıkıntı ve zorluklarla karşılaşan göçmenler için, sosyal uyum eksikliği de ayrıca artan ruhsal gerilime ve iyi oluşta sorunlara yol açabilir (Brydsten vd., 2019). Chen ve diğerleri (2019) yeni ülkeye yerleşmenin ilk üç yılında genel ve ruhsal sağlık sorunlarının yaygın olduğunu belirterek sosyal uyuma ilişkin ruhsal gerilimin ve yalnızlık duygusunda artışın genel ve ruhsal sağlık üzerindeki olumsuz etkisini vurgulamıştır. Bu doğrultuda, göçü deneyimleyen kişilerin yaşamlarındaki değişiklikler nedeniyle varılan ülkede sosyal uyum sorunu yaşadıkları ve bu sosyal uyumun sağlanamaması durumunda başka sorunların da beraberinde geldiği söylenebilir. Birbirini takip eden bu döngü içerisinde mültecilerin iyi oluş durumları olumsuz olarak etkilenmektedir. Cohen ve Lemay (2007)'ın belirttiği üzere, sosyal uyumun fiziksel ve psikolojik iyi oluş ile bir ilişkisinin bulunması, kişilerarası ilişkiler konusunda çalışanların dikkatini çekmektedir. Buz ve Dikmen (2020, s. 241), sosyal uyumun mültecilerin psikososyal iyilik hâlini yükseltmede öncelikli olarak ele alınması gerektiğini ifade etmektedir. Bu doğrultuda, göç bağlamında sosyal uyum incelenmesi gereken önemli bir konudur.

2.4. UYUM

Uyum kavramı, bütünleşme ve entegrasyon olarak da adlandırılmaktadır. Schunk (2014, s. 10) entegrasyonun araştırmalarda çokça yer almasına rağmen tanımı konusunda kafa karışıklığının mevcut olduğunu, kalıcı ve net bir tanımı olmadığını ifade ederken, Latcheva ve Herzog-Punzenberger (2011, s. 122) entegrasyonun karmaşık bir sosyal süreç olduğunu belirtmektedir. Spencer (2011, s. 203) ise entegrasyonu, “*göçmenler ile alıcı toplumun bireyleri ve kurumları arasındaki, ekonomik, sosyal, kültürel ve sivil katılımı ve ulusal ve yerel düzeyde kapsayıcı bir aidiyet duygusunu kolaylaştıran etkileşim süreçleri*” olarak tanımlamaktadır. Göçü izleyen süreçte sosyal değişimi, yeni gelen kişilerin yerleşme sürecini ve ev sahibi toplumla etkileşimlerini (Penninx, 2019) işaret eden uyum, içerisinde iş, eğitim, barınma ve kişilerarası ilişkiler gibi boyutları barındırarak sosyal hayatın birçok noktasına yayılım göstermektedir (Valtonen, 2004). Entegrasyon kavramı mültecilerin hakları, yerleşimi ve uyumu konularında merkezi bir

yere sahiptir (Strang ve Ager, 2010). Tanımlar, uyumun gerçekleşmesinde birçok boyutun olduğunu göstermektedir. Uluslararası Göç Örgütü (IOM) entegrasyonu, ülkelere ve bağlamlara göre farklı anlamlarda kullanılabilen ve göçmenlerin hem birey hem de grup bazında toplumun parçası olarak kabul edildiği iki yönlü bir süreç olarak tanımlamaktadır (IOM Göç Terimleri Sözlüğü, 2013). Tanımda geçtiği üzere uyum farklı ülkelerde ve farklı anlamlarda kullanıldığı için sürecin yönetilmesi de farklı politikalar aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu çeşitlilik asimilasyon, entegrasyon, çok kültürlülük gibi kavramların ortaya çıkmasına aracılık etmektedir.

Ortaya çıkan kavramların ayrımını anlamak için Berry (1997)'nin sunduğu dörtlü modele bakmakta fayda vardır. Bu model, etnik kimlik ve gruplar arası katılıma dayanmaktadır. Bu doğrultuda model içerisinde uyum, asimilasyon, ayrışma ve marjinalleşme yer almaktadır. Modele göre en olumlu ve kapsayıcı temas, kişilerin hem kendi kültürlerini sürdürmeleri için benzer etnikten kişilerle bağ kurmaları hem de yeni ülkenin kültürüyle etkileşimde bulunmak için bağlantı kurmalarıdır.

Bu kavramlar çerçevesinde Rudiger ve Spencer (2003) ise genel anlamda uyum konusuna ilişkin üç tür yaklaşımdan söz etmektedir. İlki, politik açıdan asimilasyon olarak ifade edilen ulusal birlik modelidir. Bu modelde bireyler vatandaşlık yoluyla devletle doğrudan ilişki kurarak değerlere ve haklara ulaşır. İkincisi, işlevsel asimilasyon olarak ifade edilen göçmenlerin sivil siyasi katılımdan dışlanarak sadece belirli bir alanda toplumsal yaşama katıldıkları, yasal statüye sahip olmadıkları modeldir. Göçmenler yasal belirsizlik yaşadıkları bu model uyumu sınırlayıcı niteliğe sahiptir. Bu sınırlılık, göçmenlere yönelik ırkçılığı ve yabancı düşmanlığını tetikleyici olabilmektedir. Üçüncüsü, çok kültürlülük anlayışının hâkim olduğu çoğulcu demokrasi modelidir. İlişki pragmatik bir şekilde yönetilirken her alanda fırsat eşitliği sağlanır. Bu doğrultuda, incelenen modelleri içerisinde en sağlıklı olanın üçüncü model olduğu söylenebilir. İlk iki model içerisinde doğrudan ya da dolaylı olarak asimilasyon yer almaktadır. En kısa haliyle kültürel uyumun en üst ve aşırı düzeyi olarak tanımlanan asimilasyonda, azınlık grubun uyum sağlayarak diğer gruptan ayırt edilemez duruma gelmesi durumu vardır (IOM Göç Terimleri Sözlüğü, 2013) Bir başka deyişle, uyum tek yönlü olarak gerçekleşmekte ve azınlığın kendi değerlerinde farklılaşma meydana gelmektedir. Oysaki uyum, tek taraflı değil çift taraflı bir süreç olduğunda sağlıklıdır.

Bu üçlü yaklaşım dışında Vertovec (2007), süper çeşitlilik (super-diversity) kavramını ortaya çıkarmıştır. Çoklu farklılaşmaları tanımlamada yeni bir bakış sunduğu için bu kavramın çok kültürlülüğün ötesine geçtiği (Grzymala-Kazłowska ve Phillimore, 2018), teorik boşluğu doldurduğu ve mekân bağlamında kurulan ilişkilerin karmaşıklığını anlama potansiyeli sunduğu (Biehl, 2015) belirtilmektedir. Kişilerin menşe ülke dışında sosyal alanlarda yaşadıklarını ve iki veya daha fazla ülke ile sürdürülen ilişkileri vurgulayan (Wagner, 2018) bu yaklaşım coğrafi, idari, kültürel ve sosyal sınır barındırmaksızın kurulan sosyal ilişkiler sistemidir (Glick Schiller, 2003). Grillo (2015), süper çeşitliliğin etnik köken, sosyo-yasal ve politik, sosyo-kültürel, ekonomik ve eşitsizlik olmak üzere dört farklı boyutta gerçekleştiğini belirtmektedir.

Uyuma ilişkin bir diğer kavram Crisp (2004)'in değindiği menşe ülkeye gönüllü geri dönüş ve üçüncü bir ülkeye yerleştirme dışında mülteciler için var olan üç kalıcı çözümden biri olan yerel entegrasyondur (local integration). Bu kavram üç boyuttan oluşmaktadır. Bu boyutlardan ilki, kişilere geniş hak ve yetkinin verildiği hukuki boyuttur. Bu sayede kişiler iş arama ya da diğer gelir getirici işler içerisinde bulunma, hareket özgürlüğü, mülk alım satımı ve eğitim gibi kamu hizmetlerine erişim hakkı elde eder. Bunlar aracılığıyla kişiler uzun süre ikamet edebilme ve hatta ev sahibi ülkenin vatandaşı olma hakkı kazanabilir. İkincisi ekonomik boyuttur. Bu boyut, mültecilerin hukuki boyut aracılığıyla kazandığı hak ve yetkiler aracılığıyla ekonomik geçimini sağlamasına ve dolayısıyla ev sahibi ülkenin sosyal yardımlarına daha az bağımlı olmasına ilişkin süreci kapsar. Bu sürecin içerisinde yer alamayan, yerel ekonomiye katılımı engellenen ve sahip olduğu yaşam standartlarının ev sahibi toplumun üyeleri arasında en yoksul olandan daha da düşük olan mültecilerin entegrasyonun gerçekleşmediği öne sürülmektedir. Bu görüşün doğru olduğu düşünülmeyle birlikte hassas bir nokta ve ince bir çizgiye değinmekte fayda vardır. Kendi toplum üyelerine yetemeyen ve yoksulluğun bitmek bilmeyen bir döngü içerisinde devam ettiği ülkelerde, mültecilerin ekonomik boyutta da entegrasyonun sağlanması ev sahibi toplum üyelerini ayrımcılığa, önyargıya ve yabancı korkusu/nefretine itebilir. Bu modelin üçüncü ve son boyutunu sosyal boyut oluşturmaktadır. Bu boyut ev sahibi ülke yetkililerinin ve toplumunun sistematik ayrımcılık, sindirme veya sömürü korkusu oluşturmadığı bir ortamda mültecilerin yaşamalarını sağlayan ve dolayısıyla hem mültecileri hem de ev sahibi toplumun üyelerini ilgilendiren sosyal bir süreci ifade eder.

Uyum kapsamında pek çok kavram ve tanım olduğu görülmektedir. Bu kavram ve tanımlamaların çokluğunun nedeni ülkelerin uyum konusuna bakış açısının ve uyumu konusunu ele alışının farklı olmasıdır. Her ülke kendi anlayışıyla bu sorunu ele almakta ve buna ilişkin politikalar gerçekleştirmektedir. Bu doğrultuda, küresel düzeyde ortak bir uyum kavramının, tanımının ve politikanın geliştirilememesi anlaşılırdır.

Sürekli değişim gösteren ve hareketliliğin yoğunlaştığı düzende, çeşitli etnik köken ve kültürden topluluklar bir arada yaşamaktadır. Bu toplulukların bir arada yaşamadaki başarısının birbirlerini kabul etme ve birbirleriyle sosyal ilişkiler kurma ile yakından ilişkili olduğu söylenebilir. Bu anlayışıyla toplumda bireyler, gruplar ve kurumlar kapsamında sosyal uyumun sağlanması bu sürecin en sağlıklı şekilde yaşanabilmesini sağlayacaktır.

2.4.1. Sosyal Uyum

Sosyal uyum kavramı da uyum kavramı gibi kesin ve net olarak tanımlanamamaktadır. Friedkin (2004) kavrama ilişkin birleştirilmesi ve uzlaşılması zor olan birçok tanımın olduğunu belirtmektedir. Var olan tanımlar ise genellikle dayanışma ve beraberlik vurgusunu içermektedir (Demireva, 2019). Van Tubergen (2006, s. 7) sosyal uyumu, göçmenlerin yerel halkla sosyal olarak etkileşime girme derecesi olarak tanımlamaktadır. Benzer şekilde Saggar ve diğerleri (2012, s. 18) ise sosyal uyumu, göçmenler ve ev sahibi topluluklar arasında devam eden etkileşimlerin ürünü olarak ifade etmektedir. Buradaki süreç karşılıklı ve dinamik bir uyum vurgusu içermektedir. Birleşmiş Milletler (1996, s. 31) 'in tanımına göre insanların bir arada yaşama kapasitesi olarak da ifade edilen sosyal uyum, insanların toplumdaki sosyal, kültürel, ekonomik ve politik hayata katılma kapasitesini tanımlayan çok boyutlu bir kavramdır. Mültecilerin uyumu, bireyin zorlukların üstesinden gelme becerisine ve toplumun uyuma ne kadar açık olduğuna bağlı olarak iki yönlü bir süreçtir (Strang ve Ager, 2010). Kişisel eylemlilik, yaşamın anlamı, hedef ve amaç duygusu ve motivasyon gibi koruyucu faktörler sosyal uyumu destekleyici niteliğe sahiptir (Kuschminder, 2018; Rivera vd., 2016). Yapılan araştırmalarda uyumun önündeki en büyük engellerin ise hem kişisel hem de kurumsal düzeyde yaşanan ırkçılık ve bilgi eksikliği olduğu belirtilmektedir (Mestheneos, 2002; Zetter vd., 2005). Bunların yanı sıra Aygüler ve diğerleri (2020) kamu kurumları, yerel yönetimler ve STK'ların

işbirliğini yeterli düzeyde sağlayamadığını, yerel yönetimlerde yeterli bütçe hizmet ve projenin bulunmadığını, uyuma ilişkin adımların geç atıldığını, sürdürülebilir çalışmalar yapılmadığını, temsile yeterli düzeyde önem verilmediğini belirtmektedir.

Kavramın kendi içerisinde birçok boyutu barındırdığı tanımlardan da açıkça görülmektedir. Kesinleşmiş bir tanımın var olmayışı ve anlaşılması zor bir kavram olması sosyal uyumun ölçülmesi konusunda da çeşitli zorluklar ortaya çıkarmakta ve kabul edilmiş bir standart sunmamaktadır (Cohen ve Lemay, 2007; Demireva, 2019). Saggar ve diğerleri (2012, s. 27) sosyal uyumun değerlendirilmesinde katılımcıların algılarından da deneyimlerine odaklanmanın daha iyi olacağını belirtmektedir.

2.4.1.1. Sosyal Uyumun Önemi: İyi Oluş, Sosyal İlişkiler, Sosyal Sermaye, Sosyal Destek ve Sosyal Dışlanma Bağlamında Bir Döngü

Sosyal uyum, literatürde birçok konu ile ilişkilendirilerek ele alınmıştır. Bu başlıkta sosyal uyumun etkileşimde olduğu konulardan söz edilmekte ve neden ele alınması gerektiğine ilişkin önem ortaya konmaktadır. İç içe geçen bu bağlantı ele alınmadan önce ilişkinin daha iyi anlaşılması bakımından kavramların tanımlanması yerinde olacaktır.

Keyes (2002) iyi oluşun duygusal, psikolojik ve sosyal olmak üzere üç boyuttan oluştuğunu ifade etmektedir. Psikolojik iyi oluş, bireyin psikolojik açıdan işlevselliğini gerçekleştirebilmesiyle (Keyes vd., 2002) sosyal iyi oluş sosyal davranışların pozitif yönde gerçekleştirilebilmesidir ve sosyal katılımı eşdeğerdir (Keyes, 1998). Marks ve Shah (2004) ise iyi oluşu mutluluktan daha fazlası olarak görerek bir kişi olarak gelişmek, tatmin olmak ve topluma katkıda bulunmakla da bağdaştırmaktadır.

Bu çalışmada sosyal ilişkiler kavramıyla ifade edilmek istenen mültecilerin göç sonrası kurdukları ilişkilerdir. Sosyal ilişkiler alanyazında çoğunlukla sosyal sermaye ile ele alınmaktadır. Sosyal ağlar, mülteciler için varılan ülkede karşılaşılabilecek dezavantajlara karşı kullanılacak sosyal sermaye kaynağı sunmaktadır (Ryan, 2011). Sosyal sermaye, karşılıklı tanıma ile az ya da çok kurumsallaşmış ağlar aracılığıyla birey ve grupların sahip olduğu kaynakların toplamıdır (Bourdieu ve Wacquant, 1992, s. 119). Burt (1995, s. 9)'e göre sermayenin diğer türlerini kullanabilmeyi sağlayan arkadaş, meslektaş ya da daha genel anlamdaki ilişkileri ifade etmektedir. Coleman (2000, s. 302)

sosyal sermayenin sosyal yapının bazı yönlerinin oluşturduğunu, böylelikle bu yapı içerisindeki kişilerin eylemlerini kolaylaştıran ve mevcut olmadığı durumlarda erişilemeyecek amaçlara erişme fırsatı sunan bir işlevi olduğunu belirtmiştir. Ferlander (2007) sosyal sermayenin merkezi unsuru olarak görülen sosyal ağı, “*güç ve çeşitlilik, yatay ve dikey, resmi ve gayri resmi, zayıf ve güçlü, bağ, köprü ve bağlantı*” olmak üzere çeşitli düzeylerde sınıflandırmaktadır. Bu tanımlardan yola çıkarak sosyal sermayenin mülteciler için varılan ülkede formel ve enformel ilişkiler kurarak bir sosyal ağ içerisinde olmalarının onlara çeşitli fırsatlar sunduğunu ve böylelikle yaşamlarını sürdürmede kolaylık sağladığını söyleyebiliriz.

Sosyal destek kavramı kurulan ilişkilerle yakından ilgilidir. Sosyal ağ, sosyal destek sağlayan ya da sağlamasa bile başka işlevler sunabilen insanlar arasındaki bağlantıları ifade eder ve bu ağ sayesinde kurulan sosyal bağlar, sosyal uyuma da atıfta bulunur (Glanz vd., 2008, s. 190). Sosyal ağlardan sağlanan kaynaklar ise sosyal sermaye kavramıyla ilişkilendirilmektedir (Ferlander, 2007). Kişiler aile, arkadaş ve kurumlar aracılığıyla sosyal destek alabilir ve bu destek kurulan ilişkiler aracılığıyla sosyal uyuma olumlu katkı sağlayabilir. Sosyal desteğin alınmadığı, ilişkilerin kurulmadığı ya da kurulsu bile başarılı sürdürülemediği durumlarda sosyal dışlanma ortaya çıkmaktadır. Bu kavram fiziksel ya da duygusal olarak ayrı tutulma durumudur (Eck ve Riva, 2016). Bireyin ait olma ihtiyacının karşısında yer alan her tür deneyim sosyal dışlanma olarak ifade edilmektedir ve hem nesnel hem de öznel olarak gerçekleştirilir (Marinucci ve Riva, 2020). Nesnel ve öznel olması ile literatürde geçen ayrı tutulma durumlarının ikiye ayrılması birlikte ele alınabilir. Kişilerin fiziksel ya da duygusal olarak ayrı tutulması yani sosyal dışlanmaya maruz kalması, reddetme (rejection) ve dışlanma (ostracism) olarak ikiye ayrılmaktadır. Reddetmede insanlık dışı dil kullanma, ayrımcılık ve damgalama, hakaret gibi direkt olarak negatif davranışlar mevcuttur. Dışlanmada ise dik bakışlar, rahatsız edici sessizlikler, dil konusunda dışlama, ve bilgi vermeme gibi yok saymaya yönelik davranışlar mevcuttur (Wesselmann vd., 2016). Bu durumda reddetmenin aktif olarak, dışlanmanın ise pasif olarak gerçekleştirildiği yorumu yapılabilir. Mültecilerin varılan ülkede ayrımcılık ve önyargıyla karşılaştıkları bilinmektedir. Bu durum, gruplar arası ilişkilerde olumsuz bir etki yaratmakta ve dolayısıyla sosyal uyumun sağlanmasında zedeleyici olmaktadır.

Tanımlardan anlaşılacağı üzere bu kavramların iç içe geçtiği ve birbiriyle olan ilişkilerinin ele alınmasında bir bütünlüğün gerektiği görülmektedir. Tanımlama aşamasından sonra bir sonraki süreçte bu kavramların sosyal uyum ile ilişkileri ele alınmaktadır.

İyi oluş, yaşam memnuniyeti, mutluluk ve kendilik duygusu sosyal ilişkilere dayanmaktadır (Putnam, 2001). Sosyal uyum ve iyi oluş arasındaki bu ilişkiye örnek unsur olarak sosyal sermaye gösterilmekte ve gruplara çok iyi entegre olmuş güçlü güvenilir sosyal ağlara sahip olan bireylerin yüksek sosyal sermayeye sahip olduğu belirtilmektedir (Helliwell, 2006). Pena-López ve diğerlerinin (2017) ifade ettiği üzere insanın doğası gereği sosyal ve ilişkisel olması mutluluk duygusunu hissetme ya da hissetmeme durumu, kişilerin kurduğu ilişkilerin niceliği ve niteliği ile doğrudan alakalıdır. Ayrıca sosyal sermayenin önemli bir bileşeni olan ve sosyal ilişkilerin kalitesini yükselten sosyal desteğin yaşamda karşılaşılan ruhsal gerilimlere karşı bir koruyucu olduğu belirtilmektedir (Milner vd., 2016).

Sosyal uyum, kişilere hem iyi hissettikleri dönemlerde hem de kötü hissettikleri kriz dönemlerinde sosyal destek sağlar (Helliwell vd., 2014). Sosyal uyumun hem fiziksel hem de ruhsal sağlık üzerinde etkisi vardır. Bu etkiler içerisindeki en büyük kanıt ölüm risklerini azaltma olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra diğer kişilerle destekleyici olmayan ya da sorunlu olan etkileşim kurma durumu akıl sağlığı üzerinde olumsuz etkiye sahiptir (Seeman, 1996). Bu durum kişilerle etkileşim kurma dışında bu etkileşimlerin kalitesinin de önemini göstermektedir.

Gruplar arası uyum ve karşılıklı ilişkilerin var olmadığı durumlarda ise sosyal yalıtım ortaya çıkmaktadır. Kişilerin iyi oluşunu olumsuz etkileyen sosyal yalıtım, yalnızlık, sosyal etkinliklere katılımda eksiklik, düşük sosyal sermaye ve küçük bir sosyal ağa sahip olmanın göstergesidir. Araştırmalarda sosyal bağlantısızlığın ve algılanan yalıtım düzeyinin yüksekliği ile kötü fiziksel sağlık arasında bir ilişki tespit etmiştir. Aynı şekilde yalıtım ile akıl sağlığı ve bunalım arasında da bir ilişki bulunmuştur (Cornwell ve Waite, 2009). Bu doğrultuda Pena-López vd. (2017)'nin de belirttiği üzere sosyal uyumu, kurulan ilişkilerin ürünü olarak düşünebilir ve bu sağlıklı ilişkilerin tatminin istikrar, güven ve güvenlik gibi unsurlar aracılığıyla kişilerin iyi oluşuna olumlu etkileri olduğunu belirtebiliriz.

Karşılıklı destek ve arkadaşlık ilişkilerini içeren bir sosyal ağ ile kişilerin ihtiyaçlarının karşılandığı (Bruggencate vd., 2018), güçlü sosyal ilişkilerin hayatta kalma olasılığını %50 arttırdığı (Holt-Lunstad vd., 2010) ve sosyal açıdan izole olmuş bireylerin ölüm riskinin %30 arttırırken (Holt-Lunstad vd., 2015) yüksek sosyal uyuma sahip kişilerin düşük olanlara kıyasla %64 daha düşük ölüm oranına sahip olduğu (Barger, 2013) belirtilmektedir. Bu araştırmalar doğrultusunda sosyal uyumun sadece yaşam sürecindeki doyumunu iyileştirmediği, aynı zamanda yaşamın niceliğini yani süresini de etkilediği görülmektedir.

Mültecilerin yoksulluğa bağlı barınma ve beslenme ile sağlık ve sosyal hizmetlere erişim gibi birçok noktada sosyal dışlanmaya ilişkin sorun yaşadıkları bilinmektedir (Hek vd., 2005; Zetter ve Pearl, 2000). Yapılan araştırmalarda (Beirens vd., 2007a; Wilkinson ve Weltgesundheitsorganisation, 2003) sosyal dışlanmayı azaltmada ve toplumla bütünleşmeyi sağlamada sosyal ağların, pratik ve duygusal anlamda önemli bir yerinin olduğu belirtilmektedir. Mülteciler her ne kadar birçok boyutta farklılık gösterse de benzer zorlukları yaşamaktadır. Mültecilerin gereken sosyal desteği sağlamak için varılan ülkede sosyal ağlarını yeniden inşa etmeleri gerekmektedir ancak çoğunlukla ırk, dil, din ya da göç etmiş olma durumları nedeniyle sosyal dışlanma ile karşı karşıya kalırlar (Hynie vd., 2011).

Sosyal ilişkiler kurmak ve sosyal destek alınabilecek bir ağa sahip olmak iyi oluştta önemli bir yere sahiptir. Sosyal etkileşim, fiziksel ve zihinsel sağlığın önemli bir belirleyicisi olarak araştırılmış (Lakey ve Orehek, 2011), etkisi sosyal destek ve sosyal sermayeyle ilişkilendirilmiştir (Hynie vd., 2011). Sosyal destek alma ya da alabileceğini algılama durumunda olan kişilerde, süregelen iyileşmiş fiziksel ve zihinsel sağlığın ve düşük ölüm oranının öngörüldüğü belirtilmektedir (Xu ve McDonald, 2010). Sosyal sermaye aracılığıyla ise kişiler, kurdukları sosyal ilişkiler karşılığında kişisel çıkarlar elde ederler (Sen, 2000). Mülteciler vardıkları ülkelerde sosyal ilişkiler geliştirmede ve sosyal ağ kurmada göçün getirdiği etki ve sonuçlar nedeniyle zorluk yaşayabilir. Sosyal ağlara zayıf erişim sosyal ağlar, sosyal destek ve sosyal sermaye arasındaki ilişki nedeniyle mültecilerin daha az kaynağa sahip olmasına ve bu doğrultuda fiziksel ve zihinsel boyutta sağlık sorunlara karşı savunmasız kalmaya yol açabilir (Yoon vd., 2008).

Tanımlamalar ve yapılan araştırmalar ışığında, bu kavramlar arasında bir ilişki olduğu açıkça görölmektedir. Mültecilerin içerisinde buldukları sosyal ağlar ve sahip oldukları sosyal ilişkiler, onlara sosyal destek sağlayarak sosyal uyuma olumlu katkı sağlayabilirken bunların yokluğu ya da varsa bile ön yargı ve ayrımcılık gibi unsurları içermesi ise sosyal dışlanmaya sebep olarak sosyal uyum sürecini olumsuz etkilemektedir. Mülteciler ile varılan ölkenin toplumu ve kurumları arasındaki ilişkiler sosyal uyum sürecine doğrudan yansımaktadır. Laurensyeva ve Venturini (2017) politikaların sosyal uyum sürecini etkileme potansiyeli olduğunu ve göç eden kişilerin sosyal uyumunun varılan ölkede yıllar geçtikçe geliştiğini belirtmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken ve fark yaratabilecek unsur ise şartlı mülteci statüsündeki göç eden kişiler için belirsizlik durumudur. Yıllar geçmesine rağmen henüz üçüncü öлкеye yerleştirilememe durumunun yaratabileceği ruhsal gerilim, sosyal ilişkilerden çekilmeye yol açabilir ki bu da sosyal uyumu olumsuz olarak etkileyecektir.

Tüm bu ilişkilendirmenin orta noktasında yer alması ve bu bağlantının kritik öneminin bulunması nedeniyle mültecilerin sahip olduğu ağın ve sosyal ilişkilerin ele alınması gerekliliği doğmaktadır. Mültecilerin varılan ölkedeki yeni yaşamının insan onuruna uygun şekilde inşa edilmesinde sosyal uyum, kurulan ilişkiler ile bağlantılandırılarak incelenmelidir. Sosyal uyum sürecinde kurulan sosyal ve kurumsal ilişkiler, bu süreci doğrudan etkilemektedir. Bu ilişkilerin ve içerisinde bulunulan ağın yukarıda anlatıldığı üzere iyi oluş, sosyal sermaye, sosyal destek ve sosyal dışlanma ile ilişkisi bulunmakta ve dolayısıyla bu durum sosyal uyuma yansımaktadır. Kurulan ilişkiler ve içinde bulunulan ağın uygun şekilde gerçekteşmesinin desteklenmesi, sosyal uyum sürecini destekleyecek ve olumlu çıktılarına ulaşmayı olanaklı kılacaktır. Sonuç olarak, sosyal uyumun kurulan ilişkiler bağlamında incelenmesinin önem arz ettiği açıkça görölmektedir.

2.4.1.2. Sosyal Uyumun Unsurları

Alan yazında sosyal uyum birçok araştırmanın konusu olmuştur. Kavramın net olmayışı, çok boyutluluğu ve karmaşıklığı nedeniyle araştırmalarda ele alınışı da farklılıklar doğurmuştur. Spencer (2011, s. 203)'in tanımında vurguladığı çok boyutluluğa benzer şekilde IOM (2017, s. 3) da uyumu ele alırken içirme ve sosyal uyum şeklinde bir ayrıma

gitmiştir. İçerme sosyal (eğitim, sağlık), ekonomik (emek piyasası, finansal hizmetlere erişim), sivil ve politik katılımı ifade ederken sosyal uyum ayrımcılığın önlenmesi, yabancı korkusu/nefretine karşı duruş ve karşılıklı anlayışı geliştirmeyi içermektedir. Vermeulen ve Penninx (2000; Akt. Robila, 2018) uyumu yapısallık üzerinden çok boyutlu bir kavram olarak tanımlarken sosyo-ekonomik uyum (eğitim ve istihdam) ile sosyal ve kültürel uyum (ortak normlar ve yerel toplulukla sosyal temas) olarak ayırmıştır.

Araştırmalar sırasında Ager ve Strang (2008, s. 170)'in çalışmasındaki uyuma ilişkin kavramsal çerçevenin, en açıklayıcı sınıflandırma olduğu düşünülmektedir (Bkz. Şekil 1):

Şekil 1. Ager ve Strang'e Göre Uyuma İlişkin Kavramsal Çerçeve

Bu ayırmda da yine uyumun çok boyutlu oluşu açıkça görülmektedir. Bu kavramsal çerçevede dört ana boyut bulunmaktadır. Bunlar:

- Belirleyiciler (Markers and Means): iş (employment), konut (housing), eğitim (education), sağlık (health)
- Sosyal İlişkiler (Social Connection): sosyal köprüler (social bridges), sosyal bağlar (social bonds), sosyal bağlantılar (social links)
- Kolaylaştırıcılar (Facilitators): dil ve kültür bilgisi (language and cultural knowledge), güvenlik ve istikrar (safety and stability)
- Dayanaklar (Foundation): haklar ve vatandaşlık (rights and citizenship)

Boyutlar incelendiğinde aslında doğrudan ya da dolaylı şekilde hepsinin ortak noktası olarak iletişim, ilişki ve etkileşim karşımıza çıkmaktadır. Bu da uyumun her boyutunun aslında sosyal düzeyle bağlantılı gerçekleştiğini ve sosyal ilişkilerin, sosyal ağın ve sosyal desteğin önemini göstermektedir. Hem bu önem hem de sosyal ilişkiler dışında belirleyiciler, kolaylaştırıcılar ve dayanaklar bağlamının toplumda var olma ve topluma katılım noktasında mültecilerin sosyal uyumuyla alakalı olduğu söylenebilir. Bu doğrultuda, Ager ve Strang’ın oluşturduğu bu kavramsal çerçevenin uyumu değil, sosyal uyumu kapsadığı düşünülmektedir. Bu düşünce Jenson (1998, s. 15)’in sosyal uyumu *“güven, umut ve karşılıklılık duygusuna dayalı olarak paylaşılan değerler, paylaşılan zorluklar ve eşit fırsatlardan oluşan bir topluluk geliştirmenin devam eden süreci”* olarak tanımlamasıyla aynı zemini paylaşmaktadır. Araştırmanın amacında da yer alan Afganistanlı mültecilerin karşılaştıkları güçlüklerle ilişkin durumun eşit olmayan fırsatlar nedeniyle gerçekleşmesi de sosyal uyumun bütüncül olarak ele alınması gerekliliğine kanıttır. Araştırmanın başında Afganistanlı mültecilerin sosyal uyumunun ele alınması serüveni sadece sosyal ilişkilerle başlasa da ilerleyen süreçte sosyal uyumun bütüncüllüğü nedeniyle kapsamın genişletilmesi gerekliliği doğmuştur. Kişilerin yeni ülkenin toplumunda yer edinmesi ve toplumda kabul görmesi sosyal ilişkileri içerirken sosyal ilişkilerin hem güçlükler hem de fırsatlar bağlamında karşılıklı etkileşimde olduğu düşünülmektedir.

Belirleyiciler, kolaylaştırıcılar ve dayanaklara ilişkin başlıkların anlaşılır olduğu düşünüldüğü için bu kısımda sadece sosyal ilişkilere değinilmektedir. Sosyal ilişkilerin biçimlendirilmesinde teorisyenlerden Putnam (1993) ve Woolcock (1998)’a dayanarak üç ayrıma gidilmiştir: Bunlardan ilki aile, aynı etnik-ulus-din sahibi gruplarla ilişkileri içeren sosyal bağladır. İkincisi diğer topluluklarla ilişkileri içeren sosyal köprülerdir. Üçüncüsü ise devlet/kamu yapılarıyla ilişkileri içeren sosyal bağlantılardır. Sosyal ilişkiler sosyal uyuma ilişkin hem sınıflandırmada bir alt başlık olduğu için yatay hem de kendi içerisinde mikro, mezzo ve makro düzeyleri oluşturduğu için dikey bir değerlendirme fırsatı sunar.

Gisselquist (2021) çalışmasında göç bağlamında eşitsizlik nedeniyle birçok faktörün etkisi olduğunu belirterek bu etkilerin bazılarını karşılama ile ilişkilendirmektedir. Bu noktada karşımıza politikalar ve kurumlar, iş gücü piyasası, toplumda önceden var olan

ortak etnik kökenden topluluklar (Zhou, 1997) ile beşeri sermaye, sosyoekonomik özellikler ve sosyal uyum ya da gruplaşma anlayışı gibi yeni gelen kişilerin kendilerinde mevcut olan unsurlar karşımıza çıkmaktadır (Gisselquist, 2021). Karşılama ve kabul edilme şekillerinin sosyal uyum sürecinde bu denli önemli olması, konunun sosyal ilişkiler bağlamında ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

Mültecilerin sağlıklı bir şekilde sosyal ilişki kurmaları ve bu ağı sürdürmeleri sosyal uyumun temel gereklilikleri arasında olmalıdır. Bu doğrultuda, bu çalışmada göçün sosyal alana yansımaları düşünülerek iletişim ve ilişkiler açısından etkilerinin ve sonuçlarının önemi sebebiyle göçmenlerin uyumundaki birçok boyut içerisinde sosyal unsur ele alınmakta ve sosyal uyum deneyimlerine sosyal ilişkiler üzerinden odaklanılmaktadır. Bu önem dışında, aynı zamanda sosyal ilişkiler, katılımcılar tarafından entegre olmuş bir topluluğun tanımlayıcı özelliği olarak ifade edilmektedir (Ager ve Strang, 2008). Bu durum, uyum denildiğinde sosyal boyutun öne çıktığını hatta doğrudan tanımlayıcı unsur olarak ifade edildiğini göstermektedir. Benzer şekilde Avrupa Sosyal Göstergeler Sistemi (The European System of Social Indicators) de sosyal uyumu, sosyal sermayeye dayandırarak sosyal ilişkiler ve bağlar çerçevesinde açıklamaktadır (Berger-Schmitt, 2000). Sosyal uyumun iki yönlü yani karşılıklı bir dinamik süreç oluşu, mültecilerin yeni yaşamlarını şekillendirme başarısında etkileşimin ve sosyal ilişkiler ağının önemini göstermektedir. Buna göre, sosyal uyumun bu bağlamda değerlendirilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. İlerleyen başlıklar altında sosyal ilişkiler ağı, Ager ve Strang (2008)'in sunduğu kavramsal çerçeve ile açıklanacaktır.

2.4.1.2.1. Sosyal Bağlar

Sosyal bağlar açıklanırken ilişki kurulan ağ içerisinde aile ve benzer etnikten gruplar yer almaktadır. Mültecilerin kültürel paylaşım ve bilindik ilişki kalıpları nedeniyle aile ile olan yakınlığa önem verdiği ve bu durumun kişilerin yerleşik hissetme duygusunun ortaya çıkmasında büyük rol oynadığı belirlenmiştir (Ager ve Strang, 2008). Benzer etnik gruplarla ilişkilerin de yararlarının olduğu ise Besier'in (1993, s. 221) araştırmasında kendilerine benzer bir etnik grupla etkileşim kurmayan mültecilerin kuranlara göre bunalım konusunda üç ila dört kat daha büyük bir risk taşıdığı bulgusuyla desteklenebilir. Buna ek olarak sosyal bağların mevcut olmasının duygusal destek, özsaygı ve kendine

güven konusunda olumlu etkisinin olduğu belirtilmektedir (Losi ve Strang, 2002). Fischer (2017) aile ve etnik kökene ilişkin bağları sosyal ilişkilerin önemli bir unsuru olarak görmekte ve bunların içerme ve dışlanma deneyimlerini etkilediğini belirtmektedir. Bu nedenler doğrultusunda mülteciler ev sahibi ülkeye varduktan sonraki değişimlerin etkisini azaltabilmek için benzer etnikten kişilerin yer aldığı bölgelerde yaşamayı tercih etmektedir (Portes ve Rumbaut, 2006, s. 95). Konut, güvenlik, sağlık ve altyapıda elverişsiz koşulların aidiyet duygusunu zayıflattığı (Naghdi ve Sadeghi, 2006; Akt. Mirlotfi ve Jahantigh, 2018) ancak “güçlü bağlar (strong ties)” olarak ifade edilen aile ve yakın arkadaşlarla kurulan sosyal bağlar dışında, “zayıf bağlar (weak ties)” olarak ifade edilen diğer kişilerle kurulan ilişkilerin sosyal ve duygusal iyi oluş ile aidiyeti olumlu yönde etkilediği belirtilmektedir (Sandstrom ve Dunn, 2014).

Göç bağlamında ise mülteciler için sosyal bağ her ne kadar olumlu etkiler getirirse de kurulan ilişkilerin sadece sosyal bağlardan ibaret olması marjinalleşmeye ve yalıtıma yol açabilir. Laurentsyeve ve Venturini (2017) etnik benzerlik içeren ağların sosyal uyum üzerinde ciddi bir olumsuz etki yarattığına ilişkin mevcut bir çalışma olmadığını ancak uzun vadede insan sermayesi bakımından dikkat edilmesi gerektiğini belirtirken sonrasında gerçekleşen Marunicci ve Riva (2020)’nin çalışmasıyla bu görüş desteklenebilir. Marunicci ve Riva (2020) göç eden kişilerin yerel halkla kurdukları ilişkiler vasıtasıyla sosyal dışlanmanın olumsuz psikolojik sonuçlarından korunabildiklerini ancak bunun aksine diğer göç eden kişilerle kurulan ilişkilerin yerel halka göre yaygın olmasının bu olumsuz psikolojik sonuçları ağırlaştırdığını tespit etmiştir. Buna göre, sosyal köprüler ve sosyal bağlantılar olarak ifade edilen ilişki ağlarının da sosyal bağlar kadar önemli olduğu söylenebilir. Bu konulara ilgili başlıklar altında değinilecektir.

2.4.1.2.2. Sosyal Köprüler

Sosyal köprüler, mülteciler ve yerel halk arasındaki ilişkiyi açıklamaktadır. Bu ilişki adlandırmadan da anlaşılacağı üzere iki grup arasında köprü kurmaktadır. Sosyal uyum sürecinin çift yönlü olduğu unutulmamalı, ilişki ağının kurulmasında ev sahibi topluluğun rolünün önemi göz ardı edilmemelidir. Ager ve Strang (2008) yaptığı saha çalışmasında mülteci olan ve olmayan kişilerin kendilerini evlerinde hissetmelerinde günlük yaşamda

karşılaşılan kişilerin arkadaş canlısı olmasının ve mahallede tanınmanın önemli bir payı olduğunu belirlemiştir. Farklı gruptan kişilerin birlikte çeşitli aktivitelerde yer almaları da uyumun gerçekleşmesinde bir kanıt olarak kabul edilmiştir. Mahalle içerisindeki etkileşimlerin mülteciler için önemli olduğu, komşuluk ilişkileri iyi olmadığına sosyal destekten yoksun kalan mültecilerin kendilerini sosyal açıdan izole edilmiş hissettikleri ifade edilmektedir ki bu durumun da başka sorunları beraberinde getirdiği bilinmektedir (Dandy ve Pe-Pua, 2015). Buna göre, ev sahibi topluluğun davranış biçimleri doğrudan sosyal uyum sürecine ve mültecilerin yaşamına etki etmektedir. Bu davranış biçimi olumlu olarak sunulduğunda, çıktı olarak da olumlu sonuç alınırken tam tersi davranış biçimi olumsuz çıktıya yol açmaktadır. Olumlu tutum ve davranışlar ile kurulan ilişkiler, şüphesiz aidiyet ve katılıma pozitif yönde katkı sağlamaktadır.

Ev sahibi topluluğun yaklaşımı sosyal uyumda önemli bir yere sahiptir. Bhugra (2004) uyum sürecine etki eden faktörler arasında ev sahibi toplumun yeni gelenleri karşılama şekline yer vermiştir. Benzer şekilde Dandy ve Pe-pua (2015) mültecilerin yeni toplumda karşılaşma şekillerinin psikolojik ve fiziksel sağlık üzerinde önemli bir etkisi olduğuna değinmektedir. Bunun yanı sıra, Correa-Velez ve diğerleri (2010)'ne göre maruz bırakılan ayrımcılık, mültecilerin refahı ve uyumu için olumsuz bir etki teşkil etmektedir. Mültecilere genellikle şüphe ve korku ile yaklaşılmakta hatta şiddet içeren davranışlara da başvurulabilmektedir (Beirens vd., 2007a). Sosyal ilişkilerin ve komşularla olan bağların zayıf olduğu bölgelerde suça karışma oranlarının yüksek olduğunu ve güven sorunu yaşayan komşuların göç eden kişilerle daha az temas kurduğunu işaret eden araştırmalar mevcuttur (Rezvan ve Fathi, 2012; Akt. Mirlotfi ve Jahantigh, 2018). Bu olumsuzlukları deneyimleyen mülteciler, destek almada pratik ve duygusal bağlamda fark etmeksizin var olan ya da ilaveten kurulan sosyal bağlardan ve toplum temelli yapılanan mülteci kuruluşlarından yararlanmayı seçmektedir (Zetter vd., 2005). Bu doğrultuda, ev sahibi toplumun davranış biçimlerinin olumsuz olduğu durumlarda mülteciler sosyal köprüler kurmaktan kaçınmakta ve bu durum onları sadece sosyal bağlar içerisinde kalmaya iterek sınırlı bir sosyal ilişki ağı içerisinde yaşamlarını devam ettirmelerine yol açmaktadır. Sosyal köprünün var olmadığı mülteciler için yerel halkı içermeyen kısıtlı bir sosyal ağ, sosyal dışlanmayı oluşturarak aidiyet hissinin oluşmasına mâni olabilmektedir. Nitekim Bağcı ve diğerleri (2018) damgalanmaya maruz kalmış kişilerin gruplar arası arkadaşlık ilişkilerinin mevcudiyeti ile psikolojik iyilik hali arasında olumlu bir ilişki

bulmuş ve böylelikle sosyal uyum ve güçlenme duygusunun gelişebileceğini ifade etmiştir.

Bir diğer yararlanıcı olarak belirtilen kuruluşların da etkin olmadığı durumlarda ise sosyal bağlantı daha da sınırlı kalmaktadır. Oysa mülteciler için sosyal bağlantının her düzeyi sosyal uyumu sağlamada gereklidir ve bir bütün olarak mevcut kılınmalıdır. Günlük yaşantı dışında düzenlenen etkinliklerde birlikte yer alma ve ortak katılım sağlama, grupların etkileşimini ve sosyal uyumunu sağlamada yardımcı olabilir. Bu noktada ise kurum ve kuruluşlar devreye girmektedir. Kurum ve kuruluşlarla ilişkiyi içeren sosyal bağlantılar bir sonraki başlıkta ele alınmaktadır.

2.4.1.2.3. Sosyal Bağlantılar

Sosyal bağlantılar, devletin sağladığı hizmetler kapsamında mülteciler ile kurum ve kuruluşlar arasındaki ilişkiyi ifade eder. Mülteciler varılan yeni ülkede çevreye ilişkin bilgi eksikliği ya da dil farklılığı gibi zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır (Ager ve Strang, 2008). Bu zorluklar nedeniyle mülteciler temel ihtiyaçları karşılayan ve hizmet sunan kamu ve gönüllü kuruluşlara ilişkin sınırlı erişime sahiptir (Beirens vd., 2007a). Kişilerin bu zorluklarla başa çıkabilmesinde ve hizmetlere erişebilmesinde ise yine kurum ve kuruluşlar kolaylaştırıcı ve aracı görevi görmektedir. Varışta bilgilendirme ve yeni gelen mültecilerle iletişime geçme konusunda sağlam temele oturtulmuş bir sistem ile mültecilerin sınırlı farkındalık ve bilgi eksikliği sorununun üstesinden gelinebilir. Kurum ve kuruluşlarla ilişkinin mevcut olması, mültecilerin yaşadığı zorluklarla ilgilenilmesini sağlamaktadır.

Gönüllü kuruluşlar vasıtasıyla gerçekleştirilen sosyal etkileşimler, benzer durumda olan kişileri sorunlarını paylaşmak amacıyla bir araya getirerek bağlar ve onlardan farklı durumlarda olan kişilerle bir araya getirerek köprüler kurmalarına yardımcı olur (Berger vd., 2005). Bu doğrultuda, mültecilerin sosyal uyumunda kurum ve kuruluşların da önemli bir yeri bulunmaktadır. Kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları sağlık, eğitim, tercümanlık, kurslar ve aktiviteler gibi çeşitli hizmetlerle mültecilerin yeni yaşamlarını düzene oturtmaları ve sosyal uyum konusunda destek sağlayıcı konumdadır. Bu

hizmetlerin yokluğunun, mültecilerin sosyal uyumunu ve dolayısıyla iyi oluşlarını olumsuz yönde etkilediğini söylemek mümkündür.

Devletlerin izlediği politikalar başarılı göçü ve yasal statüyü etkilediği için bütünleşmenin ilk aşaması olarak görülmektedir (Portes ve Rumbaut, 2006, s. 93). Göç bağlamında uyumlu bir topluma giden yolda yerleştirme politikaları, sadece mültecileri değil ev sahibi toplumu da içermelidir (Spoonley vd., 2005). Hem insan hakları açısından gerekliliklerin yerine getirilmesi hem de mülteciler ve yerel toplum arasındaki ilişkileri iyi doğrultuda düzenleme çabası açısından sosyal uyuma ilişkin politikalar değerlidir. Mültecilerin yeni bir ülkeye gelerek karşılaştıkları konut, sağlık, eğitim, iş olanakları gibi pek çok zorluk yanı sıra ev sahibi toplumun da mültecileri kabul etme konusu karşısında devletlerin yürüttüğü politikalar kritik öneme sahiptir. Bu politikalar göç bağlamında sosyal uyum sürecini kolaylaştırabilir, sağlanan hizmetlerle mültecilerin yaşamlarına katkı sağlayabilir, yerel halkı da odak noktasına alarak iki grup arasındaki ilişkileri olumlu anlamda düzenleyebilir. Devletlerin mültecilere statü bağlamında yaklaşım şekli, yürüttüğü politikalar ve sunduğu hizmetler sosyal uyum sürecini etkilediği için bu durumu mültecilerin süreçteki deneyimleriyle ilişkilendirilmek yerinde olacaktır.

Savaş, siyasi karışıklıklar, zulüm ve işkence gibi hayati tehlikeleri barındıran sebeplerle zorla yerinden edilen insanların yeni bir ülkede huzur ve umut arayışı desteklenmelidir. Mültecilerin varılan ülkede kendilerini mutlu, huzurlu, güvende hissedebilmeleri ve yok sayılmadan insan onuruna yaraşır biçimde yaşamlarını sürdürebilmeleri ev sahibi ülkenin toplumu ve kurumlarının sergilediği davranış ve tutumlarla da ilişkilidir. Bu davranış ve tutumlara bağlı olarak kurulan ilişkiler ve bağlantılar, sosyal uyum sürecinin başarılı olma ya da olmama durumunu etkilemektedir. Castles ve diğerleri (2002)'nin belirttiği üzere uyum hem göçmenleri hem de ev sahibi toplumun üyelerini içeren ve bu kişilerin pek çok sosyal alanda etkileşim kurdukları devamlılık arz eden bir süreçtir. Bu doğrultuda, var olan ön yargı ve ayrımcılık içeren davranış ve tutumlar, sosyal uyum sürecini zedelemektedir. Sosyal uyumun sadece mültecileri değil, aynı zamanda varılan ülkedeki toplumu da kapsamı bakımından iki yönlü bir süreç olması nedeniyle bu etkilenme gerçekleşmektedir. Buna göre, karşılıklı olarak kurulan ilişkilerde ve bağlantılarda var olan ön yargı ve ayrımcılık ortadan kaldırılmalı ki sosyal uyum süreci başarılı bir şekilde gerçekleştirilebilsin.

2.5. GÖÇ, SOSYAL UYUM VE SOSYAL HİZMET

Sosyal hizmet çocuk, genç, kadın, aile, engellilik, yaşlılık, yoksulluk, evsizlik, suçluluk, madde bağımlılığı, LGBTİ, işsizlik, mültecilik gibi konuları içeren pek çok dezavantajlı grupla ve sağlık, eğitim, askeriye gibi birçok alanla ilgilenmektedir. Dezavantajlı gruplar yaşamlarında güçlüklerle karşılaşırken diğer kişiler tarafından ayrımcılığa da maruz kalabilmektedir. Ayrımcılık karşıtı uygulamaları olan sosyal hizmetin göçe ilişkin müdahaleleri, birçok alanı ve kişiyi kapsamaktadır. Bu kapsam genişliği, King (1988)'in ortaya koyduğu çoklu tehlike (multiple jeopardy) kavramıyla ifade edilebilir. Burada çoklu ifadesi, aynı anda birden fazla baskıya ve bunlar arasındaki çarpımsal ilişkilere dayanmaktadır. Çalışmada siyahi işçi kadınların ırkçı, cinsiyetçi ve sınıfsal anlamda baskılara maruz kalması, bu kesişimselliğe örnek olarak verilmektedir (King, 1988, s. 47). Bu doğrultuda sosyal hizmet göç alanında mülteci çocuk ve gençler, mülteci kadınlar, engelli mülteciler, LGBTİ mülteciler, mülteci aileler gibi kesişimsel dezavantajları içeren kişilerle çalışırken onların çalışma, konut, sağlık, eğitim gibi birçok alanda yaşadığı sorunları ele almaktadır. Haklar ve hizmetler doğrultusunda karşılaşılan güçlükler yanı sıra, ayrımcılık unsurları nedeniyle kişilerin sosyal ilişkilerinin de olumsuz etkilendiği düşünülmektedir. Buna göre mültecilerin sosyal uyumunu bir bütün olarak sosyal hizmet içerisinde ele almak mümkündür.

Sosyal hizmet uzmanlarının istihdamının gerçekleştiği uluslararası kuruluşlar, kamu kuruluşları, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları gibi pek çok yapı içerisinde göç eden kişilere yönelik hizmetler ve sosyal uyumla ilişkili çalışmalar gerçekleştirilebilmektedir. Ancak bunların kesintisiz ve sistemli olarak sunulmadığı görülmektedir (Buz, 2008, s. 123). Kuruluşlarda yetersiz personel ve altyapı ile yasal sınırlılıklar, hizmet sunumunu olumsuz olarak etkilemektedir. Tercüman ihtiyacı, alanda çalışanların bilgi ve deneyim eksikliği, uygulamalarda ayrımcılık gibi konular, insan haklarının gerçekleşmesinde güçlük oluşturmaktadır (Şahin Taşgın, 2018, s. 340). Mülteciler, güçlükler doğrultusunda ihtiyaçların belirlenmesinde zorluk yaşayabilmektedir. Sosyal hizmet uzmanları barınma, eğitim, istihdam, sosyal uyum, adalet, ve seyahat özgürlüğü gibi konularda mültecilerin haklarını korumada önemli bir rol oynamaktadır (Agus vd., 2018). Zorunlu göç eden kişilere yönelik hizmetler, öncelikli olarak fiziksel ardından ruhsal ve sosyal iyilik hâlini içermelidir (Buz ve Dikmen, 2020,

s. 238). Buna yönelik, göç eden kişilerin temel ihtiyaçlarının karşılanması, uzun bulunma sürelerinin iyileştirilmesi amacıyla uyumun gerçekleştirilmesi, ruhsal gerilimin olmadığı günlük yaşamın sağlanması belirtilmektedir (Buz, 2008, s. 129).

Sosyal hizmetin, dışlanmaya maruz kalan kişilerin haklarını savunmada ve toplumla bütünleşmelerinde önemli bir rolü vardır (İçağasıoğlu Çoban ve Turşucu, 2018). Sosyal hizmet öncülerinden sayılan Jane Addams, Grace Abbott, Edith Abbott ve Sophie Breckinridge, göç eden kişilerin yeni ülkeye uyum sağlamalarında arabuluculuk ve savunuculuk rollerini kullanmıştır. (Balgopal, 2000, s. 15). Bu doğrultuda, ilk dönemlerden itibaren göçün ve sosyal uyumun sosyal hizmet içerisinde ele alındığı görülmektedir. Etnik duyarlı sosyal hizmet uygulaması, Devore ve Schlesinger (1981, Akt. Schlesinger ve Devore, 1995) tarafından ortaya konmuştur. Bu uygulama için gerekli kültürel yeterlilik, yaşam boyu öğrenmeyi gerektirir. Bu doğrultuda, sosyal hizmet uzmanları kendilerini sürekli olarak geliştirmektedir. Ayrıca uygulamalarda etkili olabilmek için bilgi, beceri, tutum ve inançlarını incelemekte ve çalıştıkları kurumdaki prosedürleri değerlendirmektedir (Potocky-Tripodi, 2002, s. 181).

Sosyal hizmet müdahaleleri mikro, mezo ve makro olarak üç düzeyde açıklanmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları, çalışmalarını gerçekleştirirken özellikle savunuculuk ve kolaylaştırıcılık rolünü üstlenmektedir (İçağasıoğlu Çoban ve Turşucu, 2018). Sosyal değişim ve sosyal adaletin gerçekleştirilebilmesi için sosyal hizmet uzmanlarının üç düzeyde de yetkinliklerini geliştirmeleri gerekmektedir. Mikro düzeyde, ayrımcılığı azaltmak amacıyla eğitim ve psikoterapi uygulamaları bulunmaktadır. Mezo düzeyde, sosyal hizmet uzmanı gruplar arasında köprü görevini üstlenmektedir. Makro düzeyde eşit fırsatlar ve uyumlu gruplar arası ilişkiler doğrultusunda politikaların geliştirilmesi ve uygulanması için savunuculuk; uyum, katılım ve iş birliği için toplumsal kalkınma; ayrımcılığı azaltmak için toplum eğitimi yer almaktadır (Potocky-Tripodi, 2002, s. 488). Makro düzeyde mevzuata ve kurumların uygulamalarına ilişkin adımların atılmasında geç kalınırsa reaktif önlemler, gerçekleşen aksaklıklar sonrası yeniden düzenleme, zorlaşmaktadır. Uyum konusunda sorunlar ortaya çıkmadan gerçekleştirilen proaktif önlemler, başlangıçtan itibaren gerçekleştirilen politikaları ve sistemleri içermektedir (Valtonen, 2008, s. 34). Politikaların mültecileri yeterince desteklemediği durumlarda da

sosyal hizmetin insan haklarını gerçekleştirme ve yeni toplumda sosyal büyülenmeyi sağlama görevi bulunmaktadır (Nash vd., 2006).

Sosyal hizmet uygulamaları, benimsenen farklı sosyal refah rejimleri doğrultusunda ülkelerde farklı şekillerde gerçekleştirilmektedir. Bu doğrultuda Payne (2016, s. 21), üç yaklaşımdan söz etmektedir. Sosyal demokrasi doğrultusunda büyüme ve kendini gerçekleştirmeyle toplum üyeleri için en iyi refahı aramak olan güçlendirme yaklaşımı, sosyalizm doğrultusunda dezavantajlı kişilerin güç kazanabilmeleri için toplumda iş birliği ve karşılıklı destek olan sosyal değişim yaklaşımı, liberalizm/neoliberalizm doğrultusunda kişilerin ihtiyaçlarını karşılamayı ve hizmetleri iyileştirmeyi amaçlayan problem çözme yaklaşımıdır. Refah hizmetlerini sınırlandıran neoliberal politikalar karşısında, sosyal hizmet uzmanları sosyal hizmetin ilkelerine uygun şekilde konumlanmalıdır. Hizmetleri hayırseverlik ve muhtaçlık algısında sunan kuruluşların farkında olunmalı ve hak temelli uygulamalardan uzaklaşılmalıdır (Şatiroğlu Güldali ve Buz, 2021). Sosyal hizmet uzmanları, refah sistemini ve ona bağlı dinamikleri anlayarak kaynaklarla buluşturma, danışmanlık ve savunuculuk rolleriyle mültecilerin ihtiyaçlarına cevap verebilmektedir (Agus vd., 2018). Ancak hayırseverlik politikalarına geçişle Türkiye'deki sosyal refah hizmetlerinin sosyal yardımlara indirgenmesi, mesleğin ve disiplinin değerini düşürmekte ve teknik boyutu ortaya çıkarmaktadır (Buz, 2016).

İnsan biyopsikososyal bir varlık olmasıyla çeşitli sistemlerle etkileşim içerisindedir. Bu nedenle, karşılaşılan sorunlar birey kaynaklı değil, bu sistemlerde ortaya çıkmaktadır. Ayrımcılık ve baskının incelenmesinde kavramsal bir çerçeveye ihtiyaç duyulmaktadır. (Cankurtaran ve Beydili, 2016). Thompson'ın baskı karşıtı teorisi kişisel/ psikolojik, kültürel ve yapısal olmak üzere üç düzey içermektedir. İlk düzey, bireysel kaynaklı olup duygular, tutumlar ve eylemlerle ilişkilidir. İkinci düzey, kültürde oluşturulan sosyal normlara uyulduğu varsayımıyla farklı gruplar arasındaki etkileşime dayanan ortak düşünme, hissetme ve eyleme geçmeyi içerir. Üçüncü düzey, sosyal düzeni ve sosyal bölünmeyi içeren yapısal seviyedir. Bu çerçeve içerisine sosyal hizmet uzmanlarının etkisi ilk düzeyde fazlayken kültürel ve yapısal düzeyde azalma göstermektedir (Payne, 2016, ss. 387-388). Mültecilerin karşılaştıkları sorunların başka sistemlerden kaynaklanması ve bu sistemler arasındaki ilişki, konunun ekolojik sistem kuramıyla incelenmesinde çıkış noktasıdır.

2.6. EKOLOJİK SİSTEM KURAMI

Sosyal hizmet disiplininde kullanılan medikal modelin yetersiz gelmesi ve kişilerin sorunlarının kendilerinden kaynaklanan ruhsal rahatsızlık olarak görülmesi, 1960'lı yıllardan sonra "çevresi içinde birey" anlayışının baskın hâle gelmesine aracılık etmiş ve böylelikle 1970'lerde sistem kuramının alandaki yeri belirginleşmiştir. Bu anlayış neticesinde sorunlara ilişkin sadece bireyler değil çevreleri de değerlendirilmeye başlanmıştır (Acar ve Acar, 2002).

Sistem, Kirt-Ashman ve Hull tarafından (2009, s. 10) "*işlevsel bir bütün oluşturmak için düzenli ve birbirleriyle ilişkili bir dizi öge*" olarak tanımlanmaktadır. Bu doğrultuda sistemin bir bütün olarak var olması için her ögenin düzenli ve işlevsel olarak çalışması gerekmektedir. Sistem kuramı, genel sistem kuramı ve ekolojik sistem kuramı olarak iki kolu içermektedir. Bütün ve entegrasyon üzerine odaklanan bu kuram, sistemler arasındaki etkileşimlerin analizini içermektedir. Bütün sistemin, diğer alt sistemlerin toplamından daha fazla olduğu ve kendi sınırları olup dengede kalmaya çalışan bu sistemlerin birbirleriyle ilişki içerisinde olduklarını ve karşılıklı olarak birbirlerini etkiledikleri varsayımlarına dayanmaktadır. Sistem teorisinin temelini atan Ludvig von Bertalanffy'e göre insan, en karmaşık sistemdir. Sosyal hizmetin sistem ve ekolojik sistem kuramlarıyla ilişkisi aile, topluluk ve çeşitli sosyal kurumları içeren müdahalede yatmaktadır. Bu doğrultuda, bireysel ve sosyal faktörlerin etkileşimleri önem kazanmaktadır. Toplumsal ve bireysel faktörlerin birleştirilmesiyle kişiler, pek çok kurumu içeren sosyal çevreleri bağlamında ele alınmaktadır. Bu kuram, insanların sosyal çevre içerisinde uyuma kavuşmaları için araç olarak kullanılmaktadır. Ancak bu uyum, sosyal değişmeden ziyade statükonun korunmasıyla sağlanmaktadır (Payne, 2016). Bu çalışmada kuramın bilgi temelinden yararlanılmakta ancak değerlendirme yapılırken statükonun korunması yerine mikro, mezzo ve makro değişikliklerin gerçekleşmesine ilişkin bir perspektif sunulmaktadır.

Alex Gitterman ve Carel Germain tarafından 1970'lerin sonu ve 1980'lerin başında genel sistem teorisinin bir türü olarak ele alınan ekosistem kuramı, sistem kuramını kabul etmekle birlikte dinamik etkileşimleri ve birey ile çevre arasındaki transaksyonları odağa almasıyla farklılaşmaktadır (Acar ve Acar, 2002). Ekolojik yaklaşım bağlılık, karşılıklı

bağımlılık ve uyum düzeyini incelemekte ve böylelikle bireylerin uyum gösterebilme, ruhsal gerilim düzeyini indirgeme ve olumlu gelişimini sağlama potansiyelleri olduğunu varsaymaktadır (Teater, 2015, s. 45).

Tezde ekosistem kuramının kullanılması, sosyal uyumun ayrı ayrı bütün kollarının bir sistem olarak görülmesiyle birlikte bu alt sistemlerin bir bütüne giden sosyal uyum sistemine olan etkisini gösterebilmektir. Sosyal uyumun bir sistem ve içerisinde pek çok alanda başkaca alt sistemleri oluşturmasının yanı sıra mültecilerin de bir sistem olarak ele alınması, bu sistemlerin hem kendi içerisinde hem de karşılıklı olarak etkilerine dair analizin çalışmaya ve gelecek çalışmalara katkı sunabilmesi düşüncesini içermektedir. Bu kuramın seçilmesinin nedeni, sosyal uyumun bütüncül değerlendirmesi ve sistemler arası etkileşimin önemini yanı sıra sosyal uyuma ilişkin sorunların ve mültecilerin karşılaştıkları güçlüklerin bireysel yetersizlikten kaynaklanmadığı düşüncesidir. İnsanın karşılaştığı sorunların değerlendirilmesi çevresini içermeyen bir bakışla mümkün olmamaktadır. Afganistanlı mülteciler için sosyal uyumun gerçekleşmemesi çalışmada ele alındığı üzere pek çok etkene bağlıdır. Bu etkenlerin ele alınması ve hangi sistemlerin işlevsizlik sunduğunun analiz edilmesiyle, değişim gerçekleştirilmesi gereken noktalar ortaya çıkmaktadır. Medikal modeldeki bireyi suçlayan dilin yanlışlığı ardından geliştirilen ekosistem kuramının Afganistanlı mültecilerin sosyal uyum deneyimlerini ve karşılaştıkları güçlükleri sunmada iyi bir seçenek olduğu düşünülmektedir. Bu kuram, sosyal uyuma ilişkin sistemler arasındaki etkileşimleri anlamamız ve aksaklıkları belirlememiz için bir fırsat sunmaktadır. Kuramın statükoyu sürdürme doğası bir kenara bırakılarak sistemlerdeki işlevsizliklerin belirlenmesi sonrası mülteciler için sosyal değişim gerçekleştirilebilir.

3. BÖLÜM

YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın yöntemine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Bu bilgilerin aktarımı ise araştırmanın modeli, araştırmanın katılımcıları, veri toplama aracı, veri toplama süreci, verilen çözümlenmesi, araştırmanın sınırlılıkları ve etik konular başlıkları altında verilmektedir.

3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Sosyal uyum kavramının karmaşıklığı, kesin tanımlanamayışı ve çok boyutluluğu ölçülmesini de zorlaştırmaktadır. Bu çalışmanın kapsamını oluşturan Afganistanlı mültecilerin sosyal uyumunu ölçmek için geçerliliği ve güvenilirliği yeterli olan bir ölçek bulunamamıştır. Bu nedenle, araştırmada nitel araştırma deseninin kullanılması gerekliliği doğmuştur. Bunun yanı sıra, nitel araştırma desenin keşfedici doğası, kişilerin sosyal uyuma ilişkin deneyimlerinin anlaşılmasında derinlik sağlamaktadır.

Nitel araştırmada görüşme, gözlem ve doküman analizi gibi çeşitli veri toplama teknikleri kullanılarak olaylar ve kişilerin algıları buldukları doğal ortamda sahici ve bütüncül olarak ortaya konur (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 41). Böylelikle bu araştırmada, bu yöntemin tercih edilmesiyle konu daha derinlemesine ele alınabilmektedir. Nitel araştırma doğal ortama duyarlı, araştırmayı yapan kişinin katılımcı rol üstlenebileceği, bütüncül bir yaklaşım ve tümevarımcı analiz sunan, algıları ortaya koymayı sağlayan, araştırma deseninin esnek şekilde kullanılabildiği nitel verileri içeren bir yöntemdir. Bu yöntemde esas olan araştırmacının, çalışmayı seçtiği durumdur ve araştırmacı durumları, olayları ve olguları incelerken katılımcı tavır gösterebilir. Değişkenlerin karışık olması nedeniyle ilişkileri tespit etmenin ve değerlendirmenin zor olduğu bu yöntemde gerçeklik oluşturulmaya çalışılır. Bu doğrultuda yapılan görüşmeler aracılığıyla elde edilen zengin verilerle derinlemesine betimleme, yorumlama ve katılımcıların algı ve bakış açılarını anlama amaçlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2018, ss. 42-29).

Bu araştırmada, nitel araştırmanın içerisinde yer alan ve deneyimlere dayanan fenomenolojik yaklaşım tercih edilmiştir. Creswell (2009)'in belirttiği gibi bu yaklaşım,

araştırmacının bir araştırmadaki katılımcıların deneyimlerinin özünü belirlediği bir tekniktir. Anlamalı birimlerin oluşumunu ve anlamalı ifadelerin analizini içerir. Bu doğrultuda, Afganistanlı kişilerin sosyal uyuma ilişkin deneyimleri ve karşılaştıkları güçlükleri ele almak için en uygun modelin nitel araştırmanın fenomenolojik yaklaşımı olduğu düşünülmektedir.

3.2. ARAŞTIRMANIN KATILIMCILARI

3.2.1. Araştırmanın Örnekleme

Nitel yöntem ve derinlemesine görüşmelerle Afganistanlı kişilerin sosyal uyuma ilişkin deneyimlerini ve karşılaştıkları güçlükleri keşfetmeyi amaçlayan bu araştırmanın örneklemini, Karaman'da yaşayan 18 yaş ve üzerindeki Afganistanlı yetişkinler oluşturmaktadır.

3.2.1.1. Araştırmanın Örneklem Tipi

Amaçlı örnekleme, araştırmacının konuya ilişkin belirli grupları veya bireyleri kasıtlı olarak seçtiği bir örnekleme yöntemidir (Gray, 2007, s. 105). Patton (1987; Akt. Yıldırım ve Şimşek, 2018) bu örnekleme tipi ile zengin ve çeşitli bilgilerin derinlemesine incelenebileceğini belirtmektedir. Bu doğrultuda, amaçlı örneklemenin nitel araştırma yönteminin amacına hizmet ettiği söylenebilir. Araştırmada örneklemin belirlenmesinde bu tiplemenin kullanılmasıyla olay, olgu ve kişiler derinlemesine keşfedilebilmiş ve incelenebilmiştir.

Amaçlı örnekleminin çeşitleri bulunmaktadır. Bu araştırmada ölçüt örnekleme ve kartopu/ zincirleme örnekleme kullanılmıştır. Ölçüt örneklemede öncesinden belirlenen bazı koşullar kapsamında katılımcılar belirlenir. Kartopu örneklemede ise konuya veri açısından kaynaklık edebilecek belirli kişiler belirlendikten sonra diğer kişilere bu kişiler aracılığıyla ulaşılır (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 122). Bu araştırmada ölçüt olarak görüşülecek kişilerde ya da hanede/ çevre hanelerde Türkçe bilme durumu belirlenmiştir. Bu ölçüt mülteci kişilerle görüşülürken aradaki dil engelini aşmak için seçilmiştir. Bunun

dışında 18 yaş ve üzeri olma ölçütü de bulunmaktadır. Bunun nedeni, sosyal uyum sürecinde yetişkinlerin daha çok alana katılmak durumunda kalması ve çocuklara oranla dil bilme konusunda daha düşük düzeyde olmaları nedeniyle sosyal uyum süreçlerini daha zor gerçekleştirdikleri düşüncesidir.

3.2.1.2. Araştırmanın Örneklemine Belirlenmesi

Araştırmanın öznesi olarak Afganistanlı kişilerin seçilmesi ve Karaman ilinin belirlenmesinin çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Özellikle son 10 yıllık süreçte yoğun ve kitlesel gerçekleşen Suriye göçünden sonra ülkemizde göç araştırmalarının bu gruba yöneldiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak bunun haricinde Türkiye tarih boyunca göçü farklı şekillerde deneyimlemiştir. Afganistan'ın istikrarsız siyasi yapısı düşünüldüğünde, Afganistanlı kişilerin uzun yıllar göç etmek durumunda kaldığı görülmektedir. Ülkemizde şartlı mülteci statüsünde yer alan ve üçüncü ülkeye yerleştirilmeyi bekleyen bu kişilerin yolculuğu ve bekleme süresi kısa değildir. Araştırma verileriyle de desteklendiği üzere bu kişiler çok uzun yıllardır Türkiye'de yaşamlarını sürdürmektedir. Durum böyleyken, bu kişilere ilişkin alanyazında sosyal uyum konusunun yeterince ele alınmamış olması Afganistanlı kişilerin bu araştırmanın öznesi olmasında temel nedendir. Diğer yandan, 2020 yıl sonu verilerinde görüldüğü üzere uluslararası koruma başvurusu yapan uyruklu arasında 22.606 kişiyle açık ara farkla ilk sırada Afganistanlı kişilerin yer alması (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021b) ve 2021 yılı yakalanan düzensiz göçmenlere bakıldığında 44.565 kişiyle yine ilk sırada Afganistanlı kişilerin yer alması (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021a) diğer nedenler arasında sayılabilir.

Mekânsal yerleşim olarak Karaman ilindeki Afganistanlı kişilerin örneklem olarak belirlenmesi ise bu ilin şartlı mültecilerin yerleştirildiği uydu kentlerden biri olmasıdır. Bunun yanı sıra bu ilde bulunan en fazla yabancı uyruklu grubu Afganistanlı kişilerin oluşturması, göçle doğrudan bağlantılı bir sivil toplum örgütlenmesinin olmaması, küçük bir şehir olmasıyla olanakların kısıtlılığı sayılabilir. Suriyeli kişilerin sayısının illere göre dağılımları verilirken Afganistanlı kişiler için böyle bir durum söz konusu değildir. Bu nedenle, sunulabilecek resmi bir istatistik olmasa da Karaman için kayıt dışı olarak verilen istatistikler burada en fazla Afganistanlı kişilerin bulunduğunu göstermektedir.

3.3. VERİ TOPLAMA ARACI

Veri toplama aracı olarak araştırmacı ve danışmanı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formundan yararlanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu sosyodemografik bilgiler, gç süreci ve sosyal uyum süreci olmak üzere üç ana başlıktan oluşmaktadır. Hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu, araştırmanın amacıyla bağdaşacak Şekilde sosyal uyuma ilişkin deneyimleri ve karşılaşılan güçlükleri belirlemeye yöneliktir. Sosyal uyum sürecine ilişkin sorular, alanyazın incelemesi yapılarak seçilen kavramsal çerçeve işığında hazırlanmıştır.

3.4. VERİ TOPLAMA SÜRECİ

Araştırma sürecinin en başında sahaya gözlem amacıyla çıkılmıştır. Bu süreçte, Afganistanlı kişilerin özellikle dil konusunda sorun yaşadıkları göze çarpmıştır. Bu durum, araştırma verilerinin toplanacağı katılımcıların seçiminde ölçüt belirlemeyi gerektirmiştir.

Görüşme formunun hazırlanmasından ve gerekli izin Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan alınmasından sonra 31.05.2021- 09.06.2021 tarihleri arasında veriler toplanmıştır. Kişilere ilde en çok başvurdukları kuruluşlardan biri olan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV) aracılığıyla ulaşılması planlansa da kuruluşun yoğunluğu sebebiyle saha sürecinde gerekli zamanda iş birliği yapılamamış ve katılımcıların bulunması ve görüşmelerin gerçekleştirilmesi bireysel çabalarla yürütülmüştür. Kişilere kartopu örnekleme yapmaya istekli katılımcılar, yerel halktan alınan duyumlar ve bazı muhtarlıklar aracılığıyla ulaşılmıştır. Bu doğrultuda, kapı kapı katılımcı arandığını söylemek, saha sürecindeki zorluğu açıklayıcıdır.

Katılımcı bulma zorluğu nedeniyle ilk katılımcı bulduktan sonra kartopu örnekleme kullanılmak istenmiş ama katılımcıların çeşitli kaygıları ve korkuları nedeniyle bunda her zaman başarılı olunamamıştır. Bazı katılımcılar kartopu örnekleme katkı sağlama konusunda istekli olmuştur. Bu katılımcılar aracılığıyla başka katılımcılara da ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra sahada kimi zaman görüşmeyi kabul etmeyen kişiler de olmuştur. Bu noktada, ne çıkan en önemli sebep Afganistanlı kişilerin Şartlı mülteci

olarak ülkemizde yer almaları ve kimlik alma süreçleriyle ilişkilidir. Kimlik alma süreci uzun ve zorlu olduğu için kimlik sahibi kişiler bunu kaybetme korkusu yaşarken, kimlik sahibi olmayan kişiler ise sınır dışı edilme korkusuyla görüşmeyi kabul etmemiştir. Kartopu örneklemin her zaman kullanılamaması da bu sebeple ilişkilidir. Kişiler kendi görüşmeyi kabul etse bile tanıdıkları başka kişileri bu sürece katmaktan çekinmiştir. Etik konularda da detaylandırıldığı üzere kişilerle görüşme öncesinde güven ilişkisinin kurulabilmesi için araştırma hakkında bilgi verilmiş, katılımlarının gönüllülük esasına dayalı olduğu ve kimlik bilgilerinin gizli kalacağı aktarılmıştır. Bilgilendirme sonrası Gönüllü Katılım Formu (Bkz. Ek 3) imzalatılmıştır.

Veri toplama sürecinde örneklem sayısına ilişkin belirleme nitel araştırmanın doğası gereği sınırlandırılmamıştır. Bu doğrultuda, doyum noktasına ulaşma, derinlemesine görüşmelerin devam etmesi ya da sonlandırılması noktasında ölçüt olmuştur. Nicel araştırmalar genellemelere dayanır ve bu nedenle sonuçların evreni temsil etmesi bakımından geniş örnekleme ihtiyaç vardır. Nitel araştırmalarda ise derinlemesine görüşmeler yapıldığı ve bu görüşmeler gözlemlerle desteklendiği için büyük bir örneklem ihtiyacı olmamaktadır. Belirli bir yerden sonra veriler birbirini tekrar etmeye başlamaktadır. Bu, doyum noktası olarak ifade edilmektedir. Veri doygunluğuna bilgiler tekrarlamaya başladığında, yeni bilgi edinilemediğinde ve daha fazla kodlama yapılamadığında ulaşılar (Fusch ve Ness, 2015). Araştırmacı çalışma sürecinde bu tekrarların farkında olmalıdır çünkü o noktada doyum noktası olarak ifade edilen duruma ulaşılmış demektir. Bu doğrultuda, başka temanın çıkmayacağı ve verilerin kendini tekrar ettiği anlaşıldığında doyum noktasına ulaşıldığı düşünülerek görüşmeler 26 katılımcıyla sonlandırılmıştır.

Görüşme sırasında görüşme notları ile gözlem notları tutulmuş ve izin verildiği takdirde ses kaydı alınmıştır.¹ Görüşmelerin tamamı pandemi kurallarına uygun şekilde yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler Türkçe ve Farsça yapılmış, Farsça olan görüşmelerde çeviri desteği alınmıştır. En az 26 dakika en fazla 79 dakika süren görüşmeler, kişilerin kendilerini güvende ve rahat hissettikleri ortamlarda gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda

¹ Katılımcılardan 25'i ses kaydını izin verirken biri ses kaydı alınmasını istemediği için o görüşmeye sadece not tutularak devam edilmiştir.

görüşmeler katılımcıların evlerinde, çalıştıkları yerlerde ve parkta yapılmıştır. Veri toplama sürecinde görüşmelere ilişkin bilgiler aşağıda Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Görüşme Süreci Bilgileri

Katılımcı Kodu	Görüşme Süresi	Görüşme Yeri	Görüşme Dili	Çeviri Desteği	Ses Kaydı
K1	79 dakika	Ev	Farsça	Var	Var
K2	39 dakika	Park	Türkçe	Yok	Var
K3	54 dakika	Ev	Farsça	Var	Var
K4	61 dakika	Ev	Farsça	Var	Var
K5	33 dakika	Ev	Türkçe	Yok	Var
K6	32 dakika	Ev	Farsça	Var	Var
K7	37 dakika	Ev	Türkçe	Yok	Var
K8	33 dakika	Ev	Farsça	Var	Var
K9	39 dakika	Ev	Farsça	Var	Var
K10	41 dakika	Ev	Farsça	Var	Var
K11	58 dakika	İş yeri	Türkçe	Yok	Var
K12	40 dakika	İş yeri	Farsça	Var	Var
K13	28 dakika	Ev	Türkçe	Yok	Var
K14	42 dakika	Ev	Farsça	Var	Var
K15	50 dakika	İş yeri	Türkçe	Yok	Var
K16	43 dakika	İş yeri	Türkçe	Yok	Var
K17	45 dakika	Ev	Türkçe	Yok	Yok
K18	58 dakika	Ev	Farsça	Var	Var
K19	32 dakika	Ev	Türkçe	Yok	Var
K20	54 dakika	Ev	Türkçe	Yok	Var
K21	35 dakika	Ev	Farsça	Var	Var
K22	57 dakika	Ev	Farsça	Var	Var
K23	28 dakika	Ev	Farsça	Var	Var
K24	26 dakika	Ev	Türkçe	Yok	Var
K25	27 dakika	Ev	Türkçe	Yok	Var
K26	35 dakika	Ev	Farsça	Var	Var

3.5. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ

Bu çalışmada verilen çözümlenmesi için tematik analizden yararlanılmıştır. Verilerdeki örüntüleri belirleyerek ve analiz ederek raporlama yöntemi olan tematik analiz, verileri tanıma, başlangıç kodları oluşturma, tema arama, temaların gözden geçirilmesi, temaları isimlendirme ve çalışmanın tamamlanması olmak üzere altı aşamayı içermektedir (Braun ve Clarke, 2006). Bu aşamalar izlenerek katılımcılarla yapılan görüşmelerden elde edilen

veriler görüşme notları, gözlem notları ve ses kayıtları üzerinden çözümlenmiştir. Öncelikle ses kayıtları deşifre edilerek Word dosyasına aktarılmış ve görüşme notlarıyla birleştirilmiştir. Word dosyaları ve gözlem notları MAXQDA programına aktarılarak kodlama sürecine başlanmıştır. Alt alta diyalog şeklinde yazılmış olan verilerin bulunduğu toplam 349 sayfa olan belgeler birçok kez okunmuş ve araştırmanın amacına uygun şekilde kodlaması yapılmıştır. Kodlama sırasında, alanyazın araştırması sürecinde belirlenen ve sosyal uyumu en derli toplu halde sınıflandırdığı düşünülen kavramsal çerçeveden yararlanılsa da araştırmanın fenomenolojik yaklaşımı benimsemesi nedeniyle bu kategoriler doğrudan aktarılmamıştır. Tematik kodlama kullanılarak her satır tek tek okunmuş ve kodlanmış ardından kategorilere, alt temalara, ana temalara dönüştürülmüştür.

Sonucunda, kavramsal çerçevede bulunan ve bu araştırma sonucunda ortaya çıkan yeni kodlar aracılığıyla bir kod sistemi oluşturulmuştur. Bu nedenle, kod sistemi hem tündengelim hem de tümevarım yöntemle oluşturulmuştur. Kodlamanın dinamik bir süreç oluşu sebebiyle analiz tamamlanana kadar yeni kodların ve temaların oluştuğu, kodların ve temaların silindiği ya da birleştirildiği durumlar yaşanmıştır. Belirlenen temalar doğrultusunda analiz sırasında üçgenleme tekniği kullanılarak bulgular alanyazın ve gözlemler ile desteklenmiştir. Oluşan son durumda “Göç Süreci” ana temasında 125, “Sosyal Uyum” ana temasında 466 kod bulunmaktadır.

3.6. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Pandemi koşulları, zaman, maliyet ve dil farklılığından dolayı araştırmanın Karaman ilinde yaşayan Afganistanlı mülteciler ile gerçekleştirilmesi ve içlerinden ulaşılabilenler ve katılmaya gönüllü olanlar ile görüşülmesi, bu araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Pandemi koşulları araştırmanın sekteye uğramasına yol açmıştır. Ülke çapında gerçekleşen kapanmalar ve bir dönem araştırmacının fiyasyon ekibinde fiilen uzun bir süre görevlendirilmesi, sahaya çıkma sürecini geciktirmiştir. Araştırmanın bir yüksek lisans tezi oluşu zaman açısından sınırlılığını ifade etmektedir. Maliyet açısından sınırlılığını ise araştırmacının saha yerini oluşturan Karaman iline gidip gelme durumunu ifade etmektedir. Afganistanlı kişilerin Farsça konuşması ve Türkçeyi çok iyi düzeyde

bilmiyor oluşu ise dil farklılığı açısından sınırlılığı ifade etmektedir. Görüşmelerde aktarılan düşüncelerin, katılımcıların gerçek görüşlerini yansıttığı varsayılmaktadır.

Araştırma kapsamında farklı yaştan, farklı cinsiyetten, farklı doğum yerlerinden, farklı geliş yerlerinden, farklı bulunma sürelerinden katılımcılara ulaşılmıştır. Bu doğrultuda, sosyal uyuma ilişkin deneyimlere ve karşılaşılan güçlüklerle ilişkin toplanan verilerde çeşitli özelliklerde kişiler yer almaktadır.

3.7. ETİK KONULAR

Araştırma Hacettepe Üniversitesi Senatosu Etik Komisyonu'nun 09 Mart 2021 tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş ve etik açıdan uygun bulunmuştur (Bkz. Ek 2). Bununla birlikte araştırma, nitel araştırmaya ilişkin etik unsurlar da göz önünde bulundurularak yürütülmüştür.

İnsanlarla doğrudan etkileşim kurulan ve iletişimin yoğun olduğu nitel araştırmalarda etik konular dikkat edilmesi gereken unsurlardan biridir. Araştırmanın yürütülmesinde ve yazılmasında çeşitli konularda etik davranış gerekliliğini kendini göstermektedir.

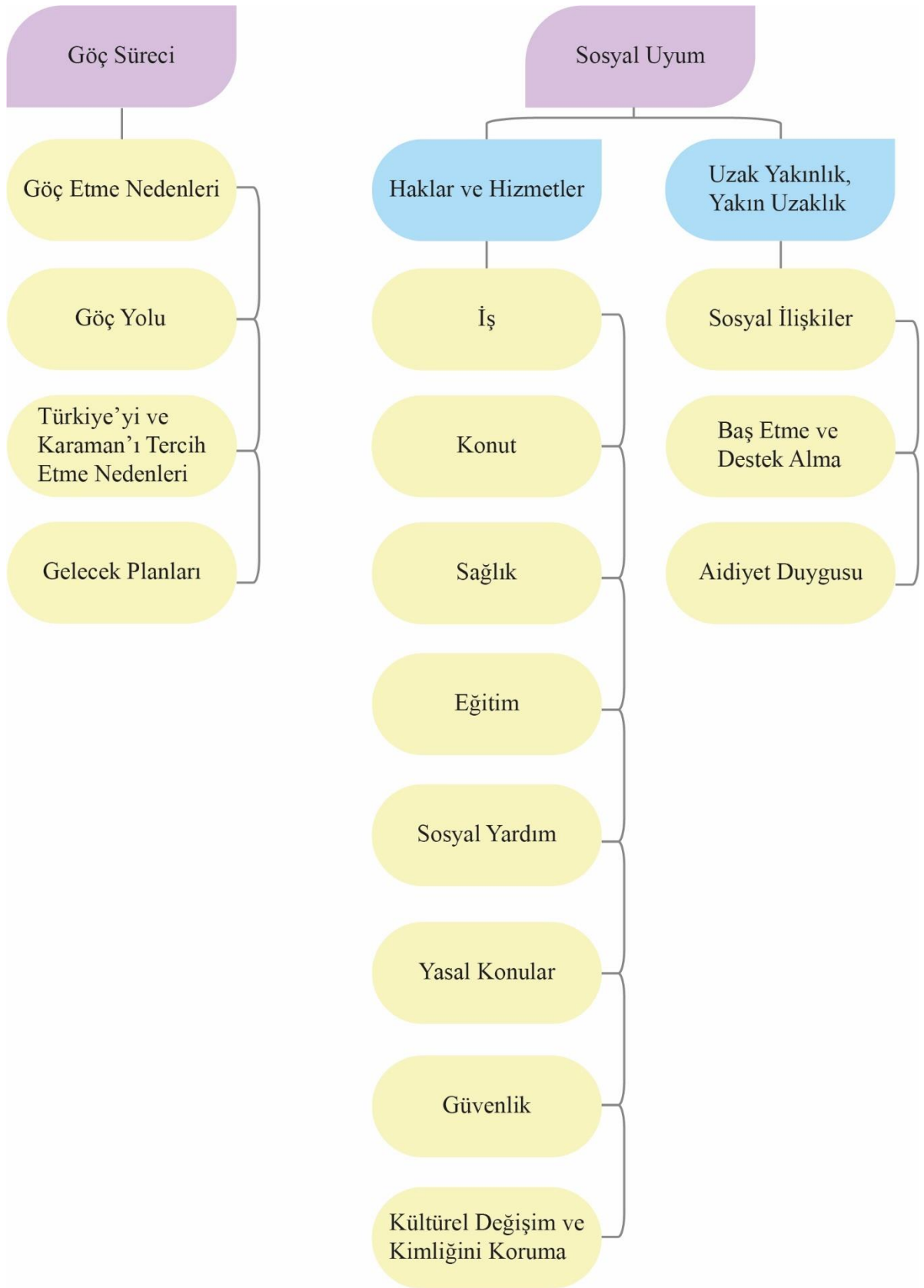
Sosyal hizmet araştırmalarında etik konusu Buz ve Akçay (2015) tarafından “*araştırma katılımcılarıyla ilgili etik ilkeler, araştırmacıyla ilgili etik ilkeler, araştırmanın raporlama süreciyle ilgili etik ilkeler*” olmak üzere üç ana başlık altında sınıflandırılmaktadır. Bu doğrultuda katılımcılardan bilgilendirilmiş onam alınması, katılımcıların ve onlardan elde edilen bilgilerin gizliliğinin korunması, araştırmaya katılmada gönüllü olmaları, katılımcıların risklerden korunması gerekmektedir. Araştırmacı araştırmayı yürütmek için gerekli izinleri almalı, önyargılardan uzak durmalı, yetkin olmalı ve çıkar çatışmalarının farkında olmalıdır. Son olarak araştırma sonuçlarının güvenliği sağlanmalı, verilerin anonimliği korunmalı, damgalayıcı ve genelleme ifadelerden uzak durulmalı ve veri toplama araçları güvenli olarak korunmalıdır. Bu doğrultuda araştırmanın her aşamasında sosyal hizmet etiği göz önünde bulundurulmuştur. Etik ilkelerle ilgili gerekli bilgilendirmeye Gönüllü Katılım Formunda da (Bkz. Ek 3) yer verilmiştir.

4. BÖLÜM

BULGULARIN ANALİZİ

Çalışmanın bu bölümü, katılımcılardan toplanan verilerin analizini içermektedir. Afganistanlı mültecilerin sosyal uyuma ilişkin deneyimlerini ve karşılaştıkları güçlükleri ele almayı amaçlayan bu araştırmanın analiz kısmında katılımcıların sosyodemografik, göç süreci ve sosyal uyuma ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Sosyodemografik bilgiler tabloya dönüştürülerek Tablo 2’de verilmektedir. Bu tabloda katılımcı kodu, cinsiyet, yaş, doğum yeri, medeni durum, eğitim durumu, çalışma durumu ve Türkiye’de bulunma süresi yer almaktadır. Sosyodemografik bilgilerin ardından çalışmanın merkezini oluşturan verilerin yer aldığı kod sistemi (Bkz. Şekil 2) verilmektedir. Kod sisteminde 2 ana tema, 2 alt tema, 15 kategori bulunmaktadır. Ana temalar ‘göç süreci’ ve ‘sosyal uyum’ olarak belirlenmiştir.

Şekil 2. Kod Şeması

4.1. SOSYODEMOGRAFİK BİLGİLER

Tablo 2. Katılımcıların Sosyodemografik Bilgileri

Katılımcı Kodu	Cinsiyet	Yaş	Doğum Yeri	Medeni Durum	Eğitim Durumu	Çalışma Durumu	Türkiye'de Bulunma Süresi
K1	Kadın	32	Kabil	Evli	Hiç gitmemiş	Çalışmıyor	4 yıl
K2	Erkek	32	Tahar	Evli	Hiç gitmemiş	Günlük işler	4 yıl
K3	Erkek	35	Kunduz	Evli	Hiç gitmemiş	Günlük işler	1,5 yıl
K4	Kadın	40	Kunduz	Evli	Hiç gitmemiş	Günlük işler	1 yıl
K5	Erkek	26	Baglan	Evli	İlkokul	Günlük işler	7 yıl
K6	Kadın	60	Baglan	Evli değil (Boşanmış)	Hiç gitmemiş	Çalışmıyor	6 yıl
K7	Kadın	18	Baglan	Evli değil (Nişanlı)	Ortaokul	Çalışmıyor	8 yıl
K8	Kadın	31	Baglan	Evli	Hiç gitmemiş	Çalışmıyor	6 yıl
K9	Kadın	31	Baglan	Evli	Ortaokul	Çalışmıyor	7,5 yıl
K10	Kadın	35	Kunduz	Evli	Hiç gitmemiş	Çalışmıyor	1 yıl
K11	Erkek	22	Baglan	Evli	Lise	Esnaf	4 yıl
K12	Erkek	20	Baglan	Evli değil	Üniversite	Günlük işler	1,5 ay
K13	Erkek	23	Baglan	Evli değil	Lise	Günlük işler	4 yıl
K14	Kadın	45	Baglan	Evli	Hiç gitmemiş	Çalışmıyor	6 ay
K15	Erkek	32	Kabil	Evli	Üniversite	Dükkan çalışanı	4 yıl
K16	Erkek	36	Kunduz	Evli	Lise	Esnaf	6 yıl
K17	Kadın	39	Baglan	Evli	Hiç gitmemiş	Çalışmıyor	23 yıl
K18	Kadın	44	Kunduz	Evli değil (Eşi vefat etmiş)	Hiç gitmemiş	Çalışmıyor	2,5 yıl
K19	Erkek	38	Baglan	Evli	Hiç gitmemiş	Günlük işler	20 yıl
K20	Erkek	26	Baglan	Evli	Hiç gitmemiş	Günlük işler	4 yıl
K21	Erkek	54	Kunduz	Evli	Ortaokul	Çalışmıyor	3 yıl

K22	Kadın	40	Faryab	Evli	Hiç gitmemiş	Çalışmıyor	3 yıl
K23	Kadın	42	Herat	Evli	Hiç gitmemiş	Çalışmıyor	7 yıl
K24	Kadın	24	Mezar-1 Şerif	Evli	Ortaokul	Çalışmıyor	4 yıl
K25	Kadın	21	Burke	Evli değil	İlkokul	Çalışmıyor	5 yıl
K26	Kadın	35	Kunduz	Evli	İlkokul	Çalışmıyor	5 yıl

Görüşmeler 15 kadın ve 11 erkek olmak üzere 26 kişiyle gerçekleştirilmiştir. Katılımcılarda kadın ve erkek dengesi kurulmaya çalışılmıştır. Kadın katılımcıların erkeklere göre daha fazla olmasının nedeni, erkeklerin eve bakma ve çalışma görevini üstlenmesinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, görüşme için evlere gidildiğinde evde daha çok kadınların bulunduğu görülmüştür.

En küçük katılımcının 18 yaşında ve en büyük katılımcının 60 yaşında olduğu görülmektedir. Yaş aralığının geniş olması, sosyal uyuma ilişkin deneyimlerin ve karşılaşılan güçlüklerin farklı bakış açılarından aktarılmasını sağlamıştır.

Katılımcıların doğum yeri 12 kişiyle en fazla Baglan'dır. Onu ikinci sırada izleyen şehir ise Kunduz'dur. Baglan, Kabil'e olan yakınlığıyla hükümetin hakimiyetinden düşen en son şehirlerden biridir. Ancak eski dönemde çevresindeki şehirlerin Taliban kontrolünde olmasının ya da Kabil hükümeti ve Taliban arasındaki çekişmenin devam ettiği yakın bölgelerin varlığının, kişileri göçe ittiği düşünülmektedir. Kunduz ise görece daha önce Taliban kontrolüne geçmiştir. Ağustos 2021'de gerçekleşen son gelişmelerle birlikte Taliban artık ülkenin tamamını kontrol etmektedir.

Görüşülenlerin 20'si evli, altısı evli değildir. Evli olmayanlar arasında eşini savaşta kaybeden ve boşanmış olan kişiler de bulunmaktadır. Evli olmayanların ikisi erkektir ve göç yolunu tek başına geçmiştir. Araştırma özelinde bu, Afganistan'dan daha çok genç erkeklerin tek başına göç ettiğine ilişkin algının dışındadır.

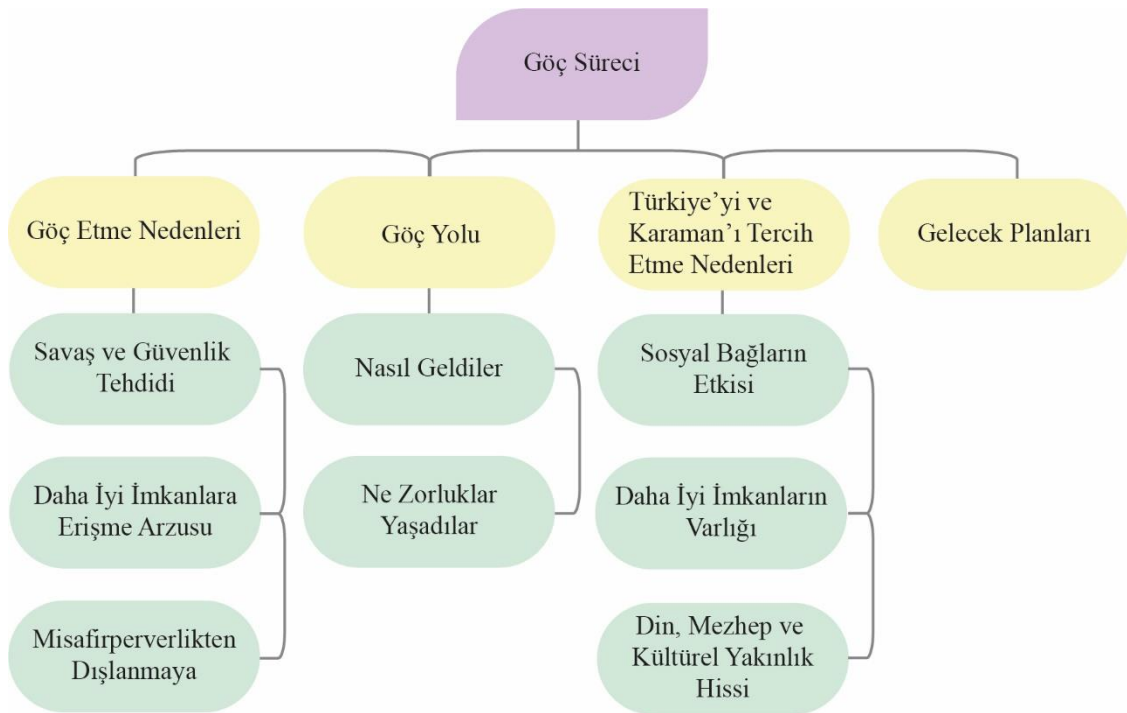
Görüşülenlerin 14'ü hiç okula gitmemiştir. Üniversite okuyan iki kişinin biri bilgisayar bilimleri okumuş diğeri bilgi teknolojilerini bitirmiştir. Şu anda ise biri günlük işlere giderken diğeri bir dükkânda çalışmaktadır. Bu, yeni bir ülkede her şeye sıfırdan başlamaya örnek oluşturmaktadır.

Görüşülenlerin 15'i (ki bunların 14'ü kadındır) çalışmamaktadır. Görüşülen erkeklerin hemen hemen tamamı çalışmaktadır. Genelde bahçe/ tarla, inşaat, çobanlık ve çöp toplama gibi işlerde çalışmaktadırlar.

Katılımcıların Türkiye'de bulunma süreleri en az 1,5 ay iken en fazla 23 yıldır. Bu geniş aralığın, sosyal uyuma ilişkin deneyimlerin zamansal dönüşümünü gösterdiği için önemli olduğu düşünülmektedir.

4.2. GÖÇ SÜRECİ

Çalışmanın ana temalarından ilki olan 'Göç Süreci' başlığının altında Afganistanlı mültecilerin göç öncesi, göç sırası ve göç sonrası geleceğe dönük kısmı yer almaktadır. Bu doğrultuda bu ana tema altında karşımıza 'Göç Etme Nedenleri', 'Göç Yolu', 'Türkiye'yi ve Karaman'ı Seçme Nedenleri', 'Gelecek Planları' olmak üzere dört kategori çıkmaktadır.

Şekil 3. Göç Süreci Şeması

4.2.1. Göç Etme Nedenleri: “Savaş olduğu için bi de yani geçinemiyoduk”

Katılımcıların göç etme nedenleri arasında açıkça öne çıkan unsur düşünüldüğünde bu kategoriyi en iyi şekilde anlattığı düşünülen ifade “*savaş olduğu için bi de yani geçinemiyoduk*” olmuştur. Burada kişilerin Afganistan’da neler yaşadıklarına, oradan neden geldiklerine, Afganistan’dan sonra İran’a göç ederek bir süre orada yaşayan kişilerin oradaki deneyimlerine değinilmektedir.

Uzun yıllardır Avrupa’ya gelen ve sayıları sürekli artmakta olan en kalabalık gruplardan biri Afganlardır (Stanzel, 2016, s. 2). Savaş ve saldırıların hüküm sürdüğü coğrafya, Afganistan’ı “*kırılgan bir devlet*” haline getirirken Afganistanlı kişileri de 1970’lerden bu yana uzun süreli yerinden edilme statüsüne mahkum etmiştir (İçduygu ve Karadağ, 2018, s. 482). Kişiler sırasıyla şiddeti, ekonomiyi, haklar ve özgürlükleri, kişisel veya ailevi konuları, hizmetlere erişimi, göç kültürünü, doğal afet veya çevresel etmenleri içeren nedenlerle göç etmektedir (Mixed Migration Centre, 2020, s. 25). Afganistan’dan gerçekleşen göçlerde, birden fazla nedenle pek çok hak ihlalinin bulunmasıyla karma göç (mixed migration) örüntüsü görülmektedir (Mixed Migration Centre, 2019, s. 7).

4.2.1.1. Savaş ve Güvenlik Tehdidi: “Üstümüzden mermiler geçiyodu”

Araştırmada göç etme nedeni birincil olarak savaş ve güvenlik tehdidi olarak tespit edilmiştir. Araştırmada yer alan tüm katılımcılar, göç etme nedenleri arasında Afganistan’da uzun yıllardır süren savaşı bildirmişlerdir:

“Savaştı yani bi akşam ölürsek... Üstümüzden mermiler geçiyodu.” K8 (Kadın, 31)

“Afganistan’da Kabul’de veya başka şehirde biz evden çıkarken mesela kendim kelimeyi okuyor mesela sen bilmiyor ıı beş dakika sonra nolacak on dakika sonra nolacak? Akşam sen eve geri gelebilin mi yok mu? Mesela ben diyom Afganistan bir gün çarşıya gittim ıı malzeme almaya bir defa arkam şöyle bi ses geldi vallaha bomba sesi şöyle bi geldi ben kendim yani ıı indirdim kafamı baktım... hiçbir şey yok. Ama nerde biliyon mu? Mesela ben burda Karaman çarşıdayım ya postaneye kadar postane var ya o kadar uzağında ıı intihar oldu yani bomb patladı. Yani kimse bilmiyo ne zaman bomb ne zaman geliyo.” K15 (Erkek, 32)

“Yani baya savaş var orda yani savaş olmasından ziyade namusa, çocuğa ve herkese şey yapıyo yani eziyet yani bildiğin her türlü pislik ve şiddet var.” K7 (Kadın, 18)

“Kavgaya var. Bize vuruyodu. Savaş için. Her zaman savaş vardı.” K3 (Erkek, 35)

“Yani orda her zaman savaş var yani benim mahallem köyüm her zaman savaş var. Bir hafta Tali var bir hafta devlet var her zaman savaş var.” K18 (Kadın, 44)

“Hepimiz bi derdimiz var yani başka derdi yok. Savaş için yani.” K6 (Kadın, 60)

K8 ve K15’in ifadesinden anlaşıldığı üzere kişiler her gün ölüm korkusuyla yüz yüze kalmıştır. Bu korkuyu bir örnekle somutlayan K15, evden her gün dua ederek çıktığını belirtmiştir. K3, K18 ve K6’nın ifadelerinde savaşın uzun zamandır sürdüğü açıkça kendini gösterirken, K7, şiddetin her türlüünü yaşadıklarına değinmiştir. Tüm bu unsurlar, kişiler için fiziksel ve psikolojik iyilik haline ulaşmayı engellemektedir. Beş dakika sonrasında ne olacağının garantisi olmayan savaş coğrafyasında her an ölecek olma ihtimali ve hissi, göç etme kararını almada etkili olmuştur. Buna göre temel bir hak olan güvenlik, yokluğu hissedildiğinde bir göç nedenidir.

Göçün hayatta kalma stratejisi olarak gerçekleştiğini belirten Dimitriadi’nin (2015, s. 10) çalışmasında Taliban’ın rolü, göç etme nedenleri arasında kendine yer bulmaktadır. Buna paralel olarak katılımcılar, Taliban ve DAES üyelerinden gelen saldırılar nedeniyle korku yaşamaktadır:

“Ordan da savaş bişeyler var ona göre geldim. Mesela ordan bumb intihar yapıyo. Yani Afganlara öldürüyo. Ona göre savaş çok yani. Ordan DAES terörist her şeyler var.” K12 (Erkek, 20)

“Orda savaş filan vardı. Gorkarak kaçtık Taliban vardı.” K26 (Kadın, 35)

“Afganistan’da akşam sofrası var boomm Taliban geldi. Akşam olduğu zaman yemek yiyoruz bi kere bakıyo bi yerde DAES’ler geldi mesele askerleri savaşıyor o yüzden biz de kapatıyor yemek yemiyor.” K4 (Kadın, 40)

K4’ün ifadesinden yola çıkarak bu korkunun onları temel ihtiyaçlarını karşılamaktan bile alıkoyduğu söylenebilir. En temel ihtiyaçlardan biri olan beslenme ihtiyacı, savaş korkusu nedeniyle aksamakta ve bu korku kişileri günlük hayatından geri çekmektedir.

Bu saldırıların yanı sıra katılımcılarla yapılan görüşmelerde çocuk kaçırmanın da sıkça gerçekleşen bir olay olduğu belirtilmiştir. Çocuğu iki kez kaçırılan ve ardından ölüm tehditleri alan K4 olayı şu şekilde aktarmıştır:

“Çocuk var E*, onu iki kere götürdü para verdik geri getirdi terörist. Para istedi verdi geri getirdi. Yani çok kocam verdi. Sonra şey oldu iki kere kocamı bi daha Afganistan’a dönme dedi çık. Ya öldürcez hepinizi öldürcez. DAES’lar teröristler. Hiç kimseye size şey yapmayacam hepinizi öldürecek.” K4 (Kadın, 40)

Kaçırılan çocukların geri teslimi için para istenmektedir ve bu paranın miktarı çoktur. Her ne kadar para verilerek çocuklar geri alınsa da yaşanan zorluklar alınan tehditlerle devam etmektedir ve bu tehditler nedeniyle kişiler yaşadıkları yeri terk ederek göç etmek zorunda kalmaktadır.

Saldırıların toplumu hedef alarak korku salması dışında bireysel olarak can güvenliği riske giren kişiler de olmuştur. Afganistan’da asker olan K20 ise ülkeyi neden terk ettiğini anlatırken Taliban’ın can güvenliğini tehdit edişini, askerliği bırakmasaydı öldürüleceğini, bıraktığı halde ülkeden gitmesi için de tehdit edildiğini aktarmıştır:

“Afganistan’da polis farklı. ... Devlet Afganistan’da aylık para veriyordu orda çalıştım ben askerlik yaptım. Ondan sonra Taliban gelmiş akşam saat bilmiyorum saadi bir mi iki mi yukarı gelmiş. (...) Götürmüş köye yani büyük tepede orda Taliban var. (...) Taliban bir hafta oraya kaldım ben. Gelmiş dedi ki bizimki ona bir daha askerlik yapmayı diye bırakacam dedi ama askerlik yaptın mı o zaman seni ikiye kakalım (bölelim) dedi. Ondan sonra Taliban bırakmış beni dedi adamlar bir daha askerlik yapma dedi. Tamam dedim. On gün on beş gün sonra bir daha bana kiğat gelmiş. Didi mahalle de bırak dedi. (...) Ondan sonra bıraktım ben başka memlekete gittim. (...) Sonra iki üç ay durdum buraya sonra kaçtım geldim Türkiye’ye.” K20 (Erkek, 26)

Taliban tarafından bir askerinin alıkonması sadece çocukların değil yetişkinlerin de kaçırıldığını gösterirken, meslek seçimi bireysel açıdan saldırı hedefi olma nedenidir. K20 her ne kadar Taliban tehdidi nedeniyle mesleğini bıraksa da devam eden tehditler nedeniyle ülkeyi terk etmek durumunda kalmıştır. K4 ve K20’nin aktardığı bu durum, kişiler yerinden edilmedikçe tehditlerin sonunun gelmediğini göstermektedir.

Afganistan’daki savaş nedeniyle kişiler pek çok yakını kaybetmiş ya da kaybetme tehlikesini çok yakından yaşamıştır. Savaşa bağlı olarak ölümü yaşama ya da buna yaklaşma da bir göç etme nedenidir:

“Benim koca bir dane araba var Taliban diyor ki benim şey hasta var askerler hasta var onu al kaptan ol onu diyor ki get benim hastaları götür hastanede. Diyor ki ben nasıl götüreceğim ben senin Talibanları götüreceğim mesela devlet beni ceza veriyordu ben nasıl götüreyim? Onun için onu vurdu anladın? Mecbur buraya geldik.” K18 (Kadın, 44)

“Savaş oldu benim kocam orda öldü patlamada öldü camide. Orda savaşlar vardı o yüzden biz de buraya geldik öldürüleceklerdi. Hatta bir iki kez mahallemize gelmişti evden çıkmamıza izin vermiyolardı. O yüzden öldürcezdiler sonra biz de buraya gelmek zorunda kaldık. (...) Benim iki tane oğlan da öldü. Birisi 18 yaşındaydı biri de 14 yaşındaydı... Aynı patlamada öldüler caminin içerisinde.” K22 (Kadın, 40)

“Afganistan’dan savaştan geldik babamın gelmiş daha doğrusu amcalar şehit düşünce.” K19 (Erkek, 38)

“Orda savaş vardı orda falan çocuklarım öldü o yüzden geldik. Dört tane.” K23 (Kadın, 42)

“Kocam tekstilciydi önünde patlama oldu. İki defa ölümden kurtuldu.” K1 (Kadın, 32)

Kaybettikleri yakınlarını anlatırken katılımcılar arasından bazıları ağlamıştır. Diğer katılımcıların bu kayıpları duygusal belirti olmaksızın aktarmaları, yas sürecinde kabullenme ve uyuma işaret edebiliyor olacağı gibi yaşanan travmatik olaylara karşı hissizleşmeyi de akla getirmektedir. Buna ek olarak eşinin öldüğünden gülerken söz eden bir katılımcı, bu durumu, iyi olsa da kötü olsa da her şeye gülerken tepki verdiklerini, artık alıştiklarını ifade etmiştir. K18’in eşi Taliban’ın isteğini yerine getirmediği için yaşamını yitirirken K22 eşini ve çocuklarını bir cami patlamasında kaybetmiştir. K19 amcalarını, K24 çocuklarını, K1 neredeyse eşini ve daha uzayan bir liste... Ne zaman ve nerede öldükleri ya da kim oldukları ve kimin nesi oldukları aileden aileye değişirken her şeyden önce insan olmaları bizim için yeterlidir. Ölümü her an başına gelecekmiş gibi “ensede soğuk bir nefes” olarak ve başına gelen sevdiklerin yüzünden “kalbinde bir ateş” olarak hissetmek, göç etme nedeninin en büyük ağırlığıdır. Güvenlik hissini tehdit eden savaş, göç etme nedenidir.

4.2.1.2. Daha İyi İmkanlara Erişme Arzusu: “İş yoktu işsizlik, eğitim durumu yoktu çocuklar için”

Afganlar göç etme kararlarını birincil olarak güvenlik konusuyla ilişkilendirirken ikincil olarak ekonomik bağlamdan sosyal bağlama uzanan başkaca nedenler bildirmektedirler (Dimitriadi, 2015, s. 8). Güvenlik açısından savaş tek başına yeterli bir göç sebebiyken bunun yanı sıra savaştan istihdam, eğitim, sağlık gibi birçok alanın da olumsuz olarak etkilendiği anlaşılmaktadır. Afganistan’da durumun eskiden daha iyi olduğunu ancak son dönemlerde durumun gittikçe daha da kötüleştiğini ifade eden K1, yönetim sistemine olan eleştirisini ve dış ülkelerin Afganistan üzerindeki etkilerini şu şekilde aktarmıştır:

“Eski ıı cumhurbaşkanımız iyiydi, o kadar savaş falan yoktu. Ya Afganistan iyiydi, fakirlik yoktu. 7 yıldır yeni başkan gelmiş işte onun yüzünden şey oluyo. (...) Afganistan iyi ama ıı fakirlik var işte. Pakistan bırakmıyo. İran bırakmıyo ıı şey var Amerikan var bırakmıyo işte. Hepsi savaş. Her şey Afganistan var ama hiç... En çok Pakistan şey. Taliban biliyün mü? En çok Pakistanlı ordan geliyo bizim oraya. (...) Hastaneye onlar gidiyo patlatıyo, cami patlatıyolar işte.” K1 (Kadın, 32)

Savaşın ve saldırıların Amerika, Pakistan ve İran etkisindeki süreğenliği ve uzun yıllardır süren bu güvensiz ortam, yoksulluğa ve çeşitli sistemlerin işleyişinde sorunlara zemin

oluşturmuştur. Bu olumsuzluk, kişilerin yaşamlarını zora sokmuştur. Katılımcılar göç etme nedenlerinde bu alanlara da değinmiştir:

“Orda savaş olduğu için bi de yani geçinemiyoduk orda. İş yoktu. Bi de orda mesela annem babam olduğu için onlar da bakmak lazımdı. Onun için buraya geldik.” K8 (Kadın, 31)

“Taliban. Can. Savaş olayından. Çocuklar okula gidemiyolar gidemediği için burlara geldik çünkü belki burlarda okuyabilecek durum olsa okusunlar diye.” K14 (Kadın, 45)

“Orda iç savaş var, can güvenimiz yok. İn çocuklarımızın için eğitim yok okul yok. İn bi de sağlık durumumuz hiç iyi değil orda.” K16 (Erkek, 36)

“Savaş çok var. Orda okullar yok ki çocuklarım ders çalışmıyo orda. İş yok.” K24 (Kadın, 24)

“Savaştan dolayı iş yoktu işsizlik ın eğitim durumu yoktu çocuklar için o yüzden.” K25 (Kadın, 21)

Kişilerin kendi gereksinimlerini karşılamak dışında aile büyüklerinin ihtiyaçlarının da karşılanması, istihdamı önemli kılarken sağlık ve eğitim sistemlerindeki sorunlar kişilerin temel insan haklarına erişmelerine engel olmakta ve bu durum daha iyi olanakların olduğu ülkelere doğru yer değiştirme hareketliliğiyle sonuçlanmaktadır. Savaşın getirdiği umutsuzluk daha iyi olanakların olduğu ülkelerde yaşama umuduyla birleştiğinde göç yolculuğu bir fikir doğrultusunda başlamaktadır. Bu doğrultuda göç, geleceğe ilişkin umudun şimdiki yaşantının getirdiği umutsuzluk ve belirsizliğe ağır bastığı bir yolculuktur.

4.2.1.3. Misafirperverlikten Dışlanmaya: “Baya ırkçılık var yani Afganlara”

Buraya kadar söz edilen nedenler yüzünden göç etme kararı alan Afganlar arasında öncesinde başka ülkelerde yaşama deneyimi olanlar da bulunmaktadır. Afganistan’dan doğrudan göç etmeyerek bir süre başka ülkede yaşama deneyimi olan katılımcıların ifadelerine geçmeden önce bu konuya tarihsel olarak değinmekte fayda vardır. Afganlar ilk dönemlerde Pakistan ve İran’ı varış ülkesi olarak seçse de zamanla varış ülkesi değişerek yolculukları uzamıştır. Saldırıları, işgaller, değişen hükümetler ve rejimler gibi olaylar nedeniyle o zamandan günümüze yerinden edilen Afganlar, pek çok kez göçü deneyimlemiştir. Komşu ülke olmaları dışında Pakistan ve İran’a göç sosyoekonomik, tarihi ve topluluk ilişkileri nedeniyle de gerçekleşmiştir. İki ülke de 1979 öncesinde Afganistan’dan mevsimlik göç almıştır. 1979 sonrası göçün ilk dönemlerinde

misafirperverlik yaşansa da sonrasında göçün artmasıyla iki ülkenin politikalarında da olumsuz yönde değişiklik gerçekleştirmiştir. Bu dönüşüm Afganistan'a zorunlu geri dönüşü de içeren kimlik yenileme vergisi, iş, sağlık ve eğitim hizmetlerine erişim gibi pek çok konuyu içermiştir (Dimitriadi, 2013, s. 27). Pakistan ve İran'daki yaşam koşullarında mülteci kampları, sınırlı iş olanakları ve eğitimden dışlanma yer almaktayken İran'ın ekonomik sorunları orada yaşamlarını sürdüren Afganları da olumsuz olarak etkilemektedir. Var olan kaynakların göç doğrultusunda artan nüfusla birlikte yetersizleşmesi, Afganlara yönelik politikaların katılaştırılmasına yol açmıştır (Zarkesh vd., 2017). Bu durum, kişileri yaşam koşullarının daha iyi olduğunu düşündükleri ülkelere göç etmeleri konusunda motive edicidir. Pakistan ve İran'da 30 yıl boyunca mülteci statüsünde yardım ve hizmet sunulduktan sonra 2001'de değiştirilen politikalar ile Pakistanlı ve İranlı kolluk kuvvetleri tarafından gösterilen kötü davranış ve mülteci kamplarındaki şiddet, Afganlar için günlük karşılaşılan sorunlar arasına girmiştir (Human Rights Watch, 2002). Afganistan'da geri dönülemeyecek bir ortamın varlığı ve Pakistan ile İran'da yaşanan bu olumsuz dönüşüm nedeniyle kişiler, bu iki ülkede de kalamayarak başka ülkelere doğru yola çıkmıştır. Bir başka deyişle, Afganistan'da yaşananlar sonrası ilk tercihle varış ülkesi olarak belirlenen komşu ülkeler, zaman geçtikçe transit ülkelere dönüşmüştür. Türkiye'den önce İran'a göç etme ve bir süre orada yaşama deneyimi olan katılımcılar, oradaki yaşamı dönüşen politikalar ve yerel halkın olumsuz davranışları doğrultusunda aktarmıştır:

“İran'da da şey okuma durumu yoktu hani zordu hayat çünkü İran'da pek Afganları sevmiyordu o yüzden Türkiye'ye gitmiştik yani. Ya çünkü orda Afganlar ını genelde çok çalışıyorlar ya işi daha çok Afganlara veriyorlar falan o yüzden sevmiyorlar. Bi de okulu yoktu şeyimiz yoktu kimliğimiz yoktu vardı da yandı ondan sonra da buraya gelmek zorunda kaldık. İşte parasını ödeyemedik ora belirli bi para alıyordu ını bi seneden sonra ını para alıyordu ödeyemedik. ... Çocuklara biraz aşağı alıyordu büyüklere 1000 TL'den başlıyordu.” K25 (Kadın, 21)

“Beş yıl İran'da yaşadık ondan sonra oradan da iş falan bize vermiyolardı biz de Türkiye'ye geldik. Sadece büyük çocuk çalışıyordu o da evin ihtiyaçlarını karşılamıyordu.” K26 (Kadın, 35)

“İran'a geldik bi yıl orda geçirdik hatırlamıyorum tam da yani orda da baya ırkçılık var yani Afganlara. Orda Sunni Şafi diye şey var. Bizim mezhebimiz Sunni olduğu için Hanefi yani. İşte baya bize şey yapıyorlardı. Zulmediyorlardı sürekli şey yapıyordu.” K7 (Kadın, 18)

Öncesinde varış ülkelerinden biri olarak seçilen İran'daki yaşam koşullarının olumsuz yanı, Afganistanlı kişilerin göçe ilişkin yeniden yer değişikliğini sürdürmesine aracılık etmektedir. Bu doğrultuda, Afganistan'da sahip olunamayan insan haklarının İran'da da

bulunamaması nedeniyle kişiler Türkiye'ye gelmiştir. Belki de bu hareketlilik, kişiler insan haklarına gerektiği şekilde eriştiklerinde ya da artık erişmekten vazgeçtiklerinde son bulacaktır.

Özetle katılımcıların göç etme nedenleri savaş, Taliban ve DAESH tarafından gerçekleştirilen saldırılar, insan kaçırma nedeniyle güvenlik ihtiyacı; iş, eğitim ve sağlık olanaklarına erişememe ya da bunları yetersiz bulma; önceden göç edilen ülkelerdeki yaşamın olumsuz dönüşümüdür. Her an ölme ihtimaliyle ve yakınlarını kaybederek ya da kaybetmeye çok yaklaşarak tehlikeli bir yaşantı sürdürmek travmatiktir. İş, eğitim ve sağlık olanakları ise herkesin sahip olması gereken insan haklarındandır. Kişilerin fiziksel, psikolojik ve sosyal iyilik hâllerinin olumsuz olarak etkilendiği görülmektedir. Savaş, iş, eğitim ve sağlık Afganistanlı mültecileri etkileyen sistemler içerisinde yer almaktadır. Sistemde yaşanan bozukluk ya da işlevsizlik, bireylerin yaşamına etki etmektedir. Bireylerin yaşamına etki etmesinin yanı sıra savaşın iş, eğitim ve sağlık gibi pek çok sistemle olan ilişkisine de değinilmelidir. Bu sistemlerin birbirleriyle olan etkileşimi ve bu etkileşim doğrultusunda dönüşümü de Afganistanlı mültecilerin yaşamına olumsuz olarak yansımaktadır. Bu doğrultuda, Afganistanlı mülteciler çevrelerindeki sistemlerin işleyişindeki aksaklığın etkisiyle göç etmek durumunda kalmıştır.

4.2.2. Göç Yolu: “Kaçakçılık aç susuz zulüm şiddet”

Göç yolunda ele alınacak konuları en iyi şekilde ifade ettiği düşünülen cümle “*kaçakçılık aç susuz zulüm şiddet*”tir. Burada kişilerin Afganistan'dan nasıl geldiklerine, hangi ülkelerden ve şehirlerden geçtiklerine ve yolda nasıl zorluklarla karşılaştıklarına değinilmektedir.

4.2.2.1. Nasıl Geldiler: “Kaçak yürüyerek 40 gün sürdü Pakistan, İran, Türkiye”

Tarihsel süreçte milyonlarca Afganistanlı, Sovyetler Birliği'nin müdahalesiyle başlayan ve başka devletlerin de katıldığı savaş ve saldırılardan kurtulmak için Pakistan, İran ve üzerinden dünyanın birçok bölgesine gitmiştir. İran ve Pakistan, coğrafi komşuluk

nedeniyle göç hareketliliğinden en fazla etkilenen ülkelerdir. Afganistanlıların Avustralya'dan Kuzey Amerika'ya kadar uzanan varış ülkelerinde bulunan Türkiye, 1980'lerden itibaren hem varış ülkesi hem de Avrupa'ya geçiş için transit bir ülke olmuştur. Türkiye'ye Afganistan'dan göç hareketini başlatan olay, 1983'te 2000 Türk kökenli Afganistan mültecinin kabulüdür. Sadece Türk kökenli olanların kabulü, 1934 İskân Kanunu'na uygun olan tek millet düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Bu olay sonrasında 1990'lardan itibaren Türkiye sığınmacı ve düzensiz göçmen olmak üzere pek çok Afganistanlıyı ülkeye çekmiştir. Kişilerin bir kısmı akrabalarını takip ederek yerleşmek, diğer kısmı Avrupa'ya geçiş amacıyla Türkiye'ye gelmiştir. Milyonlarca Afgan'ın göç ederken kullandığı rota Pakistan, İran, ve Türkiye ile Avrupa ülkeleridir (İçduygu ve Karadağ, 2018, ss. 482-485). Buna paralel olarak araştırmadaki katılımcılar, Pakistan ve İran rotasından ya da doğrudan İran'dan Türkiye'ye geldiklerini ifade etmiştir. Kişiler, Türkiye'de Karaman dışında İstanbul, Ankara, Aksaray, Mersin ve Hatay'da yaşamıştır.

Göç yolunu geçiş şekli, yasal ya da yasal olmayan yollarla olmaktadır. Yasal geçiş için Türkiye'ye belgeleriyle gelen kişiler sonrasında gidecekleri ülkeye uçakla seyahat etmek için ilgili belgeleri almaktadır. Yasal olmayan geçiş ise dağlık ve kayalık bölgeyi oluşturan İran sınırından kara yoluyla herhangi bir seyahat düzenlemesi olmaksızın gerçekleşmektedir (Kaytaz, 2016, s. 288). Kadınlar tek başına göç etmemektedir (Dimitriadi, 2015, s. 6). Buna paralel olarak, tehlikeli göç yolu ya aileyle ya da bekar erkekler tarafından yalnız olarak geçilirken araştırmada yer alan katılımcıların tümü yasal olmayan yollarla -kendi tabirleriyle "kaçak"- olarak gelmiştir. Düzensiz göç istatistiklerinde ilk sırada Afganistan uyruklu kişilerin yer aldığı görülmektedir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021a). Katılımcıların tamamının yasal olmayan yollarla gelmesi bu istatistiklerle örtüşmektedir. Göçün düzensiz ve yasal olmayan gerçekleşmesi, kişiler için caydırıcı olmamaktadır. Kaçakçı için yeterli para bulunduğu takdirde göç yolunda ya da varış ülkesinde yaşanabilecek her ihtimal ve zorluk ne pahasına olursa olsun göze alınmaktadır. Katılımcıların hepsi İran üzerinden gelmiştir. İran sınırının Van'a yakın olması nedeniyle kişiler, Türkiye'ye ilk olarak Van'dan geçmiştir. Yolculuğun uzun sürdüğü, kimi zaman arabalarla kimi zaman yürüyerek ya da at ve katır gibi hayvanlar kullanılarak geldiği ifade edilmiştir. Katılımcıların yolculuğu en kısa dört, en uzun 40 gün sürmüştür:

“Kaçak yürüyerek. 40 gün sürdü. Pakistan, İran, Türkiye. Direk geldi hiçbi yerde durmadık.” K4 (Kadın, 40)

“Ordan buraya kaçak olarak geldik. Yürüye yürüyerek geldik. Pakistan, İran, ondan sonra Türkiye. İlk Van’a geldik ondan sonra İstanbul doğru geldik bi sene İstanbul’da yaşadık ondan sonra Karaman. On sekiz gün sürdü. Bazı yerlerde arabayla bazı yerlerde yürüyerek bazı yerlerde at katırla öyle geldik.” K16 (Erkek, 36)

“İran’a kadar pasaportla şey ettik geldik. İran’dan sonra Türkiye’ye kaçak işte arabayla. İran sınırından geçtikten sonra direkt Karaman’a geldik. Polisler Karaman belgesi verdi. Ordan direkt kendileri buraya getirdi yerleştirdiler. Biz İran’dan geldik işte dört günde Türkiye’ye geldik.” K14 (Kadın, 45)

“Bir yaşında Afganistan’dan İran’a gelmişiz o zaman Rusya’nın savaş vardı kimin savaş vardı bilmiyom yani kimin savaşı? Türkiye ben kendim geldimde yirmi sene felan oluyo ama eşim sonradan geldi. Onlar on iki sene felan oldu. (...) Kaçak olarak Van’dan geldik işte. E buraların ismini bilmiyoz okuma yazma da olmayınca. İstanbul’a gittim, Ankara’ya gittim, Hatay zaten öyle gittik yakın köyde. (...) O zaman dört beş gün sürdüydü. Yürüyerek yani sınırından falan zaten öyle geçiyon. 24 saat yürümedik de adamlar götürürdü burdan oraya yatıp getiriyodu yani. Sınırdan geçtikten sonra arabayla götürüyo sınırından biraz şey oluyo o yüzden.” K19 (Erkek, 38)

“Biz zaten abla Afganistan’dan geçiyor Pakistan’da, Pakistan’dan geçiyor İran’a, İran’da geçiyo Türkiye. Van’da o taraftan geldim. Van da getirmiş bizi İstanbul’a ondan sonra bu tarafa göndermiş. Ben bi akşam İstanbul’a yattım ondan sonra ticket aldım direk geldim Ankara. O zaman ben Türkçe falan bilmiyorum. Ankara’ya geldim ondan sonra Ankara bilet kestim geldim mı Konya’ya. (...) Sonra bilet aldım Karaman’a geldim. Sade ben kaçtım. Sade kaçtım ben buraya Türkiye’ye geldim Karaman’da. Ondandır bi sene geçti çocukları çağırdım dedim gelsin. (...) Yirmi beş güne buraya geldim.” K20 (Erkek, 26)

Göç yolunun nasıl aşıldığı ve ne kadar uzun sürdüğü düşünüldüğünde Afganistan-Türkiye göçünün zorlu bir deneyim olduğu söylenebilir. Afganistan’dan Türkiye’ye göç, her zaman aile bir aradayken yapılmamaktadır. K19 ve K20’nin aktardığı üzere, kimi zaman kişiler önce kendileri gelmekte, yolun tehlike durumu ile varış ülkesindeki durumu kontrol etmekte ve sonrasında ailelerini çağırılmaktadır. Yolun uzun ve tehlikeli oluşu, erkeklerin göç etmede başı çekmelerine yol açmaktadır. Bu durum, çoğu zaman medyada sadece erkekler göç ediyor şeklinde gösterilmektedir. Bu araştırma ve Karaman özelinde, her ne kadar Afgan bekar erkekler bulunsa da çoğunlukla Afgan ailelerin olduğu gözlemlenmiştir. Türkiye’den önce uzun bir süre İran’da yaşayan K19 deneyimini paylaşırken ilk cümlesinde kimin savaşı olduğunu hatırlayamamıştır. Afganistan’da uzun zamandır birden fazla ülkenin yer aldığı savaşın var olması nedeniyle kişilerin artık bu durumu takip edemedikleri anlaşılmaktadır.

“Yani baya orda savaş olduğu için yani ordan korkarak şeyden sınırından geçtik İran’a, İran’dan da yani buraya geldik. (...) Ben daha doğmadan annem iki çocuklayken Afganistan’a bikaç kere daha göç etmiş. Önce Pakistan’dan ondan sonra Kuvayt’e. Geri Pakistan’a gelmiş ondan sonra mı İran’a geliyor Afganistan’a gitmiş. (...) İran’ın ordan taksi geliyor. Şey orda bi tane ev tutuyolar yani 20-30 kişi bi gece geçiriyosun sonra bi yol

ayarlıyolar. Ondan sonra da burdan bi yere kadar arabayla ondan sonra yürüyerek gelmiştik. Yani bi yürüyerek bir gün iki gece ya da bi hafta aylar bile şey yapabiliyo. Ondan sonra Türkiye'ye geldiğinde de burda da bi ev ya oda mesela yatılı okul diyolar ya öyle bişey var. Orda yanı tutuyolar on beş gün geçti yani bir gün geçti ondan sonra yol şey olduğunda rahat şey zaten bunlar geçiyolar. İran'dan sonra bi gün geçirdik yani bi gece. Akşam saat 8'de ordan hareket etti bi arabayla ııı bizi çok yani dağlık bi yerlere getirdi. Ondan sonra indirdiler bizi. Yani sekiz saat yürüdük şey sınırına geldik ııı Türkiye. Türkiye'ye geçtik. Ondan sonra burda bi arabaya bindirdiler sonra bi tane eve getirdiler. Orda bi gece kaldık. İkinciye doğru bizi otobüslere bindirdi sonra Ankara'ya ordan da abim bizi aldı şey Aksaray'a geldik. (...) Ondan sonra yani orda hayatımıza başladık." K7 (Kadın, 18)

Uzun yıllardır devam etmesi nedeniyle birçok kuşağı etkileyen göç sürecinde, Afganistan'a geri dönüş gerçekleşse de oradaki sorunlar çözülmediği için göç etme zorunluluğu tekrarlamaktadır. Asıl sorun temelden çözülmedikçe, göç sürecinin bitmek bilmeyen döngüsü ve yıllar boyu devam eden zorunlu yer değişikliğinin süreceği düşünülmektedir. K7'nin deneyiminden Afganistan- Türkiye göç yolunun aşılırken planlı bir süreci gerektirdiği anlaşılmaktadır. Yolun ve sınırların durumu ile coğrafi uzaklığın ve zorluğun birleşimi, göç yolunda konaklama ihtiyacına yol açmaktadır. Bu sürecin dağlık ve kayalık bir bölgede insan kaçakçıları olmadan gerçekleştirilmesi ayrı bir risk taşırken, insan kaçakçıları tarafından gelebilecek tehlikeler de başka riskleri oluşturmaktadır.

4.2.2.2. Ne Zorluklar Yaşadılar: “Ekmek yok, su bitirdim, vuruldum ben”

Mixed Migration Centre (2020, s. 36), Afganistan göçünün ölüm, fiziksel şiddet, soygun, gözaltı, kaçırılma ve cinsel şiddet riskleri doğrultusunda ve Kaytaç (2016, s. 299), İran-Türkiye sınırını kapsayan süreçte kaçakçılar tarafından gelebilecek tehlikeler ve sınırı yürüyerek geçmeden kaynaklanabilecek tehlikeler nedeniyle zorlu olduğunu belirtmektedir. Alanyazına paralel şekilde, göç yolunda kişiler için açlık ve susuzluk başta olmak üzere başka zorluklar da vardır. Böylesine uzun süren bir yolculukta, günlerce yetersiz beslenme zor bir deneyimdir. Aç ve susuz kalma durumu tüm katılımcılar tarafından deneyimlenmiştir:

“Kaçakçılık aç susuz zulüm şiddet. Bana şey sadece aç ve susuz kaldım.” K9 (Kadın, 31)

“Meselen evde uyuyordu meselen sahrada uyuyordu biz. Yemek... Karnımız acıkıyordu yemek yoktu meselen ııı iki akşam bi yerde acıktı meselen iki gün şu kadar (eliyle küçük bir miktar göstererek) ekmek veriyodu su yoktu.” K10 (Kadın, 35)

“Dağların başında falandık. Mesela yiyecek içecek yanımızda yoktu öyle aç falan kalmıştık. Kimse de yoktu dağın başında.” K23 (Kadın, 42)

“İki gün falan araba hiçbi şey görmedi biz. Büyük tape var o tapeyi geçtim yani Pakistan’da tepe İran’da... Yani büyük tapeye çıkamaz ondan sonra aşaya araba var.” K20 (Erkek, 26)

“Açlık var mesela su yoktu ekme yoktu yiyeceklerimiz yoktu. Bazenler de şey yiyoduk orda naneler topluyoduk suyunu çıkartıyoduk.” K22 (Kadın, 40)

K23, K10, K20’nin ifadesinden kişilerin dağ, tepe ve çöl gibi ıssız yerlerden yürüyerek geçtikleri ve buralarda konakladıkları anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda, göç yolu aç ve susuzluk yanı sıra barınma sorununu da içeren zorlu bir deneyimdir. Bununla mücadele etmek için baş etme yöntemleri geliştiren katılımcıların, K22’in belirttiği üzere doğadaki olanakları kullandıkları anlaşılmaktadır.

Afganistanlıların göç yolculuğunu tamamlayabilmeleri için belirsiz sürelerle transit ülkede kalmaları gerekebilmektedir. Bu bekleyiş ve hareketlilik aşamasında ekonomik ve sosyal sermaye, kritik öneme sahiptir ve temel olarak sosyal bağlar aracılığıyla üretilse de baş aracı insan kaçakçılarıdır. Sosyal bağlar gidilecek ülke konusunda bilgi vererek çekici bir güçken, göç yolunu aşmak kaçakçılarla mümkündür (Dimitriadi, 2015, s. 34). Afganistanlıların göç yolu ve varış noktasına ilişkin bilgileri sırasıyla geri dönen göçmenler, başka ülkedeki aile ve arkadaşlar, Afganistan’daki aile ile arkadaşlar, kaçakçılar ve çevrim içi topluluk ve ağlardan aldıkları belirtilmektedir (Mixed Migration Centre, 2020, s. 28). Bu araştırmada ise, göç yolundaki zorluklar hakkında en fazla bilgi sahibi olanların insan kaçakçıları olduğu anlaşılmaktadır. Rotada sayılamayacak defa pek çok insanın hareketliliğini sağlayan kaçakçılar, hem yapısal (sınır kontrolleri, polisler vb.) hem de doğal (dağlık alanlar, hava koşulları vb.) sorunlar karşısında bu süreci yönetmektedir. Bu zorlu yolculukta deneyim ihtiyacı nedeniyle onlara mecbur kalmak, göç yolunda yaşanan güçlüklerle insan kaçakçıları da eklemektedir. Kişiler Afganistan’dan Türkiye’ye yasal olmayan yollarla gelmiş ve bu süreç insan kaçakçıları aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. İnsan kaçakçıları, yer değişikliğini gerçekleştirmek için yüksek miktarda para almakta ve kişilere kötü davranışlarda bulunmaktadır:

“Ya orda var ya meselan gitsin diyo. Napamaz adam zor söylüyor napamaz? Gitmiyosa dövüveriyo İran’a göre o kaçak adamlar yapıyo.” K12 (Erkek, 20)

“İnsan tacirleri var onlarla birlikte geldik zaten. Ya şiddet var zaten de yani bize denk gelmedi yani. Belki iyine denk gelmişiz belki bilmiyom yani yaptığımız iyilikten olsa. İşte öyle şeyler insanın başına gelebilir yani ama Allah’a şükür ben başıma gelmedi yani şu ana kadar.” K19 (Erkek, 38)

K19'un son cümlesi, kötü davranışı bu yolculukta başa gelebilecek normal bir durum olarak algıladığını göstermektedir.

“O zaman ben geldim dövdü bizi kaçakçılar. Vuruldum yetişemedim adamlara elinde bu kadar odun vurecez. (...) Afganistan'dan geliyom kapıyı İran'da Pakistan'da yani oraya geldim ben heralde Afganistan'da hiçbir şey galmadı o kadar adam gördüm ben. Çok kişiydik. Ama geldim buraya bizimki nasıl söyleyim? Ekmek yok, su bitirdim, vuruldum ben. Silah şuraya var şuraya goyuyo (omzuna asma hareketi yaparak).” K20 (Erkek, 26)

Geldiği dönemde kendisiyle birlikte pek çok insanın da ülkeyi terk etmeye çalıştığını belirten K20, göç yolundaki insan kaçakçılarının silahlı olduğundan ve onlardan şiddet gördüğünden söz edilmektedir. Silahlı kişiler eşliğinde bir ülkeden başka ülkeye göç etmek travmatik bir deneyim olarak değerlendirilebilir. Bu durumun, savaş olan bir ülkeden kaçan kişiler için normal karşılanabileceği gibi göç öncesi yaşamla bağlantı kurarak nesneye ilişkin hatırlatmayla travma tetikleyici olabileceği de düşünülmektedir.

“Sıkıntılar var. Valla onlar her şey her türlü davranıyo yani. Dövecek yani küfretse edecek yani mecbursun orda bişey diyemiyon yani. Yani şu bu arabada (5 kişilik bir arabayı göstererek) bizi 15 kişi götürüyo. Şu arabada 4 kişi sığılmaz yani. 14 kişi basıyo.”

K2 ve K20'nin ifadeleri, kişilerin vatanlarından ayrılmak zorunda kalmaları nedeniyle göç yolunda başlarına gelecek her şeyi çaresizce kabul ettiklerini göstermektedir. Nitekin Mixed Migration Centre (2020, ss. 38-39)'ın araştırmasında, “*Karşılaşacağınız riskleri bilseydiniz, bu yolculuğa başlar mıydınız?*” sorusuna Afganistanlı kişilerin %45,7'si evet derken, %33,4'ü hayır demiştir. Bunun yanı sıra, kişilerin %47,8'i, göç yolunda gerçekleşebilecek hiçbir şeyin yolculuktan vazgeçmelerini etkilemeyeceğini belirtmektedir. Buna paralel şekilde araştırmada, can güvenliğinden yoksun oldukları için Afganistan'dan yola çıkan kişilerin, yine can güvenliğinden tedirgin oldukları göç yolunda başka bir ülkeye varmaya çalıştıkları anlaşılmaktadır.

“Mesela şey var kaçakçı adamları yani tanıdığın yani iyi davranan mesela kötüyü de biliyosunuz kendin. Yani biz birini çok iyi tanyoduk çünkü abim daha önce buraya gelmişti iki yıl sonra biz ondan sonra buraya geldik. Yani onun bildiği bi kaçakçı adam bizi buraya getirdi. Bazıları baya baya dövüyolar. Mesela nasıl diyim ben görmedim yani küçüktüm bi daha çok hatırlamıyom. (...) Bi de yani biz ını İran'dayken yani bu biz gittiğimiz şeyde odada yani odanın yarısı eşyayla doluydu mesela ını eşya getiriyolar kendilerine diyolar ki siz bunların hepsini götürmeyin yürüyosunuz çünkü yani orda orda atacağınıza buraya koyun gelirlir alırlar sahipleri mesela sizin akrabalarınız yani. Onlar gelmiyo almiyolar. Bunlar kendileri alıyo. Biz de işte yani götüremediğimiz eşyaları oraya attık.” K7 (Kadın, 18)

İnsan kaçakçılarıyla yaşanan zorluklar doğrultusunda Dimitriadi'nin (2015, s. 12) belirttiği üzere yasal olmayan yollarla gidebilmeyi ekonomik açıdan sağlamak kadar göç

yolcuğunu başından sonuna kadar yürütecek olan doğru kaçakçıyı bulmak da önemlidir. Bu nedenle, sosyal bağların daha önce iş birliği yapmış olduğu tanıdık kaçakçılar tercih edilmektedir. K7'nin ifadesi, kaçakçıların seçilmesinde önceden gelen sosyal bağların etkisi olduğunu göstermektedir. Fiziksel şiddet yanı sıra kaçakçıların eşyalara el koydukları da belirtilmiştir. Bu doğrultuda, göç yolunda kaçakçılar tarafından işlenen suçlar, insan kaçakçılığı, fiziksel istismar ve mala el koymadır.

Göç yolundayken, sınır ve polislerle ilgili sorunlar yaşanmaktadır:

“Polislerle ilgili ın sıkıntılar var. ... Sınırlardan ben dört yıl önce geçtiğimde sınırlarda falan bi sorun yoğdu o zamanlarda. Şimdi bilmiyom belki vardır.” K13 (Erkek, 23)

Geçmiş senelerdeki sınırların durumuyla şu anki sınırların durumu arasında farklılık vardır. Bunun nedeni, Türkiye'nin sınırlardaki önlemleri artırmasıdır. Örneğin en yakın zamanda Taliban'ın Afganistan'ın tamamını ele geçirmesiyle artabilecek olan nüfusa karşı Van'ın İran sınırına 43 kilometrelik beton duvar örülmüştür ve bölgede güvenlik güçleri devriye gezmektedir.²

Kaytaç'ın araştırmasında yer alan bir katılımcının (2016, s. 292) sınırda karşılaşılan Türk polisinin kendilerine ateş ettiği ifadesinin tam tersine, katılımcılar başka ülkelerin polisiyle sorun yaşarken Türk polisiyle herhangi bir sorun yaşamadıklarını belirtmiştir:

“Şeye geldik yani baya sınırdaki orda (İran'da) dövüldük. Ondan sonra buraya geldik burda kimseden burda sınırdan geçerken çok zorluk görmedik. Yani çok şey değildi rahat geçtik Türkiye'ye.” K7 (Kadın, 18)

“(…) İranlılar polis çok kavga. İran Afganlılara çok vuruyodu izin vermiyodu. Türkiye polis çok iyi. Pakistan polis çok güzel. Bana soruyo nereye gidiyon polis. Türkiye gidiyom. Çabuk çabuk get diyo. Meselen biz Pakistan geldiği zaman bişey demedi Pakistanlar polisleri. Dedi gidin. Sonra İran geldiği zaman İran bize dedi nereye gidiyosunuz, dedik Türkiye'ye o tarafa. Bize sopayla vurdu dedi gidin gidin (...)” K4 (Kadın, 40)

K4'ün ifadesine göre göç yolunda İranlı polislerden fiziksel ve küfür içeren sözel şiddet görülmektedir. Ancak Türkiye ve Pakistan polisleriyle böyle bir şeyin yaşanmadığı belirtilmektedir.

“Baya kötü davranıyolar. Şiddet Pakistan'da gördük. İran'da da gördük. Ama bu tarafa Türk topırağa geçtikten sonra rahatladık.” K16 (Erkek, 36)

² Bu duvarın örülmesinin nedeni, yasal olmayan geçişleri önlemektir. İlgili haber için bkz. <https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/iran-sinirina-43-kilometre-beton-duvar-oruldu,Hf5MIWqR1E6FHNldfMckJQ/ZCM8zBZR6ES5-tr6TxdOng>

K4 Pakistan polisiyle sorun yaşamadığını aktarıırken, K16 ise Pakistan polisinden şiddet gördüklerini belirtmiştir. Bu nedenle, görülen kötü davranışın bir ülke özelinde genelleme yapılması doğru olmayacaktır.

Afganlar Türkiye'nin doğusundan giriş yapmaktadır. Kara yoluyla İran sınırında bulunan Van ilinden gelen Afganlar verdikleri paraya ve seçilen kaçakçıya göre Türkiye'de çeşitli illere dağılmaktadır. Türkiye Afganlar için Avrupa'ya geçişte transit bir ülke olabilirken ilk başta göç etme nedenleri ve amaçları doğrultusunda da kritik bir ülkedir. BMMYK'ye kaydolarak talepleri kabul edilen Afganlar üçüncü bir ülkeye yerleştirilene kadar Türkiye'de kalabilmektedir ancak Mayıs 2013'te BMMYK Afganların sadece ön kayıt yaptırabileceklerini belirttiği askıya alma programını duyurmuştur (Dimitriadi, 2015, ss. 21-22). Bu politik karar, göç rotasında transit bir ülke olan Türkiye'nin zaman içerisinde dönüşerek Avrupa'ya olan geçişini kısıtlayarak bir varış ülkesi olmasına yol açmıştır. Üçüncü ülkeye yerleştirmenin geldiği son nokta, yasal olarak gitmesi askıya alınan ve yasal olmayan yollara başvurmada maddi yetersizlik yaşayan Afganların belirsiz hayatlarını daha da çıkmaza sokmaktadır. BMMYK'nin askıya alma kararı nedeniyle Frotan (2014, ss. 64-65) Afganların kendilerini "*en alt grup*" olarak hissettiklerini aktarmakta, askıya alma tarihinin resmi olarak Mayıs 2013 olarak açıklanmasına rağmen gerçekte Aralık 2012 olduğunu ve bu durumdan etkilenen yedi Afgan'ın intihar girişiminde bulunduğunu belirtmektedir.

Özetle göç yolunda rota çoğunlukla yasal olmayan yollarla olarak Pakistan-İran-Türkiye ya da Pakistan'a geçiş olmaksızın İran-Türkiye şeklinde gerçekleşmektedir. Göç yolunda karşılaşılan zorluklar temel ihtiyaçların sekteye uğramasıyla açlık, susuzluk, barınmayı, yolun aşılmasında destek alınan kaçakçılar tarafından gerçekleştirilen kötü davranışları, sınırlardaki ve geçiş bölgelerindeki polislerin olumsuz davranışlarını içermektedir. Öncesinde ülkeden ayrılmış sosyal bağları olan katılımcılar, göç yolunda bu kişilerin tavsiyelerini almaktadır. Bu doğrultuda, sosyal bağlar bireylerin kararlarına etki eden bir sistem olarak sayılabilirken kaçakçıların ve polislerin olumsuz tutumları da bireylere etki eden sistemler arasında yer almaktadır.

4.2.3. Türkiye’yi ve Karaman’ı Tercih Etme Nedenleri: “Akrabalarımız demişti ki burda iyimiş”

Bu başlıkta kişilerin neden Türkiye’ye ve Karaman’a geldiklerine değinilmektedir. Bu doğrultuda sosyal bağlar, göç yolunda birlikte gelinen kişilerin kararları, iş ve eğitim olanaklar, din, mezhep ve kültürel yakınlık karşımıza çıkmaktadır. Tüm bu nedenleri kapsadığı düşünülen “*akrabalarımız demişti ki burda iyimiş*” ifadesi tanımlayıcı olarak seçilmiştir.

Göç etme kararı verildikten sonra yapılacak ilk şey, nereye gidileceğine karar vermektir. Mixed Migration Center (2020, s. 28), Türkiye’nin Afganistanlı kişiler tarafından tercih edilmesinde aile birleşimi, ilticaya kolay ve hızlı erişim, ekonomik olanaklar, en güvenli seçenek, genel olarak daha iyi yaşam koşulları, insan haklarına saygı, eğitim ve sağlığa erişim, kişisel özgürlük, iyi sosyal refah sistemi, arkadaşlarla birleşim, aynı kültürden topluluğun varlığı gibi noktaları sunmaktadır. Bu araştırmada ise, devreye çoğunlukla sosyal bağlar girmektedir. Bir etki unsuru olarak hem sosyal bağların hem de kişilerin bireysel tercihleri çeşitli konularda birleşmektedir. Bunlar din ve kültür benzerliği olduğu gibi daha iyi yaşam koşullarına aracılık eden iş ve eğitim olanaklarını içermektedir. Bunun yanı sıra menşe ülkede olduğu kadar öncesinde farklı bir ülkede yaşama deneyimi olan kişiler için oradaki olanakların kısıtlı olması da itici bir güçtür.

4.2.3.1. Sosyal Bağların Etkisi: “Bizim akrabalar var burda çok ondan buraya geldik”

Afganistanlıların göçü, sosyal ve ekonomik ilişkiler bağlamında aile, arkadaş ve etkileşimde bulunulan kişiler arasında ağların rolü ile gerçekleşmektedir (İçduygu ve Karadağ, 2018, s. 488). Buna paralel olarak katılımcıların ülke tercihlerini etkileyen unsurlardan biri sosyal bağlarıdır. Öncesinde Türkiye’ye gelen kişiler, geride kalan Afganistan’daki kişilerin göç etme kararında ülke seçimini etkilemede önemli bir yere sahiptir:

“Bizim akrabalar var burda çok ondan buraya geldik.” K17 (Kadın, 39)

“Burda Afganlar vardı o yüzden biz de burda geldi. (...) Burda akrabalarımız da vardı. Çocusu dayımın.” K4 (Kadın, 40)

“Eşim ordayken şehit oldu akrabalar burda olduğu için biz de buraya geldik.” K8 (Kadın, 31)

“Kocamın bi arkadaşı burdaydı Afganistan’dan bizi buraya çağırttı. Biz bilmiyoduk nereye gidelim nereye gitmeyelim diye.” K1 (Kadın, 32)

“Karaman burda akrabalarımız çok olduğu için onun için buraya geldik.” K7 (Kadın, 18)

“Yani kayınbabam buraya geldi eşim de gelmek istedi biz de geldik.” K9 (Kadın, 31)

“Mesela direk Konya’dan geldim tamam mı? O zaman yani kimse tanımadık. (...) Mesela tanıdık göre burdan geldim. (...) O (arkadaşı) dört beş sene önceden gelmiş.” K12 (Erkek, 20)

Kişiler nereye gideceklerini bilemediklerinde ve kararsızlık yaşadıklarında devreye sosyal bağlar girmektedir. Bunun yanı sıra Afganistan’da yaşanan kayıplar, başka ülkede olsa da diğer akrabalarla birleşime aracılık etmektedir. Buz ve diğerleri (2021, s. 102), göç kararının aileyle birlikte alındığını ve aile üyelerinin bu karara uyduğunu belirtmektedir. Buna benzer şekilde özellikle aile büyüklerinin karar alma sistemlerinde öne çıktıkları ve karar vericilerin erkekler olduğu anlaşılmaktadır. Yeni bir ülkede yaşama zorluğunun daha kolay aşılması için akrabaların ya da en azından tanıdıkların/arkadaşların varlığıyla belirli bir ülkeyi/şehri seçmek sosyal destek bağlamında göz önünde bulundurulmaktadır. Bu doğrultuda, göçü önce deneyimleyen kişiler başkalarına rehberlik ederken, göç etmeye birlikte karar vermek de sosyal bağların birlikteliğini içermektedir.

Kişilerin göç ederken insan kaçakçılarından yardım aldıkları bilinmektedir. Bu doğrultuda göç etme ve göç edilen ülkenin tercihi, sadece menşe ülkedeki ve varış ülkesindeki koşullardan etkilenmekle kalmayıp ülkeler arası sınırlarda var olan yapılardan da etkilenmektedir (İçduygu ve Karadağ, 2018, s. 488). Buna paralel olarak araştırmadaki katılımcıların Karaman’ı tercih etme nedenlerinden biri, göç yolunda birlikte geldikleri kişilerin seçimlerini takip etmeleridir:

“Meselen Afganlar burda o yüzden. Biz Afganlar için geldi. Koçakda geldi herkes Karaman’ı seçti biz de Karaman’ı seçtik.” K10 (Kadın, 35)

K10’nun deneyimi, varış ülkesini belirlerken göç yolunda birlikte gelinen kişilerin kararından etkilenmeyi içermektedir.

Karaman’a ilişkin olumlu ve olumsuz yorumlar bulunmaktadır. Karaman’da yaşamaya ilişkin en önemli nedenlerden biri, kişilerin uygun görülen uydu kentlere yönlendirilmesidir:

“Tercih etmiyom Karaman’da devlet beni tayin etti mesela Birleşik Milletler’e kayıt olduğu için buraya taşındık öyle geldik.” K19 (Erkek, 38)

“Çünkü kimliklerimiz burdan başka şehre gitmemize izin vermiyo.” K23 (Kadın, 42)

“Polisler Karaman belgesi verdi. Ordan direkt kendileri buraya getirdi yerleştirdiler.” K14 (Kadın, 45)

“Kimlik olarak buraya çıktı. Valiliğin zaten belirlediği yerlerde oturuyosun o yüzden.” K17 (Kadın, 39)

Şartlı mültecilerin Türkiye’de belirlenmiş uydu kentlerde yaşamaları gerekmektedir. Bu doğrultuda, Türkiye’de yaşanacak olan il aslında kayıtlı mültecilerin bireysel seçimi dışında olmaktadır. Yaşam için belirlenen uydu kentlerde sosyal bağların olmamasının, kişilerin ihtiyaçları olan bilgi ve desteğe sosyal bağları aracılığıyla ulaşmaları nedeniyle deneyimlerini zorlaştırdığı anlaşılmaktadır.

4.2.3.2. Daha İyi İmkanların Varlığı: “Türkiye en azi mesela iş var”

Yaşamı devam ettirebilmek için vazgeçilmez olan maddi varlık gereksinimi nedeniyle katılımcılar iş bulabilecekleri ve çalışabilecekleri yerlerde yaşamak istemektedir. Kayıt dışı olan mülteciler için iş olanakları, öncesinde gelen sosyal bağların deneyimleri aracılığıyla ya da mültecilerin kendilerince aldıkları kararlar arasında girmektedir:

“Benim bizim akrabalarımız demişti ki burda Türkiye’de iyimiş iş varmış şeyler varmış sonra biz de buraya gelmek zorunda kaldık.” K22 (Kadın, 40)

“Valla Karaman biraz daha rahat insan az bişey iş falan var bulcaz. Çobanlık, tarla böyle az bişey iş gendimize buluyoz onun için ben Garaman’da kaldım.”

“İş için Karaman’a geldik. İstanbul zor durum vaziyet zor geçinemedik. Ondan sonra buraya geldik az biraz iş bulduk.” K16 (Erkek, 36)

“Sadece Aksaray gittik buraya geldik başka hiçbi yere gitmedik. Aksaray’da yani iki sene kaldık. Buraya geldik iyidi yani çünkü burda çöp topluyolar ya götürüyolar satıyolar nakit veriyo. Sıkıntı yaşatmıyo. Aksaray’da götürüyolardı mesela sattılar on gün sonra diyo gelin paranızı alın.” K6 (Kadın, 60)

Karaman küçük bir şehir olsa da tarım ve küçükbaş hayvancılık bakımından kişilere iş olanağı sunmaktadır. Afganistanlı mülteciler statüleri ve eğitim durumları nedeniyle herhangi bir kayıt ve resmi işlem gerektirmeyen günlük işlere gidebilmektedir. Bunlar bahçe, tarla, çobanlık ve çöp toplama işlerini içermektedir.

İş olanakları yanı sıra yaşamı sürdürmede Karaman, kolaylık ve küçüklük açısından avantajlı görülmektedir. Bu sadece maddi açıdan düşünülmemelidir. Sosyal bağları takip ederek başka şehre giden K13, Karaman'a neden döndüğünü şu şekilde ifade etmiştir:

“İstanbul'a burda ıı arkadaş falan yoğdu. Ondan bi iki arkadaş orda varmış onlar çağırmış oraya vardım biraz kaldım onlarla beraber. Sonra durumlar iyi değil İstanbul büyük bi şehir bene göre değildi o yüzden geri döndüm Karaman'a.” K13 (Erkek, 23)

K15'in ifadesi de bunu desteklemektedir:

“Çok büyük şehirde de mesela ben yeni gelirken sen bilmiyor mesela küçük şehirde yarın seni yarın ben başka bi yerde bakabiliyorum mesela görebiliyorum ama mesela Konya, Ankara, İstanbul'da bir gün seni gördüm bi daha göremiyorum seni.” K15 (Erkek, 32)

K13'ün sosyal bağlarının bulunması ve küçük olması nedeniyle tercih ettiği Karaman, K15 tarafından sosyal bağlar dışında insan ilişkilerine bağlı olarak değerlendirilmiştir. Katılımcının Karaman'ı aynı kişileri başka günler de görebileceği küçük bir şehir olarak değerlendirmesi, sosyal ağ oluşturma isteğini göstermektedir.

İş olanaklarını tercih nedeni olarak öne süren bir başka katılımcı, düşüncelerini Afganistan'a yakın ülkelerdeki durumla Türkiye'yi kıyaslayarak aktarmıştır:

“Şunu söyleyim Hindistan'daki vize Afganistan olarak bedava gidebiliyor. Mesela Tacikistan'a da gidebiliyor. Ama orda iş yok çalışma için yani şunu söyleyim zaten onda nüfus o kadar yani bize iş kalmıyor. Ama Türkiye en azi mesela iş var. Çünkü ııı mesela şöyle söyleyim ya Amerika ya Avrupa'da bize destek yok mecbur kendim kendim destek olması lazım.” K15 (Erkek, 32)

Vizeye gerek duyulmayan ve giriş çıkış kolaylığı bulunan Hindistan ve Tacikistan gibi ülkeler, iş olanaklarının yetersizliği nedeniyle katılımcı tarafından tercih edilmemiştir. Bu doğrultuda kayıt dışı olsa da çalışmak, hareket etme özgürlüğüne ağır basmaktadır. Geçimini sağlamayı kendi çabalarıyla gerçekleştirebildiğini aktaran K15 de Türkiye'yi en azından iş olduğu için tercih edenler arasındadır. Buradaki “en azından” ifadesi çalışabilmeyi birinci sıraya çekerek yaşanan diğer zorluklar karşısında bardağın dolu tarafından bakıldığını göstermektedir.

İş olanaklarının yanı sıra Afganistan'daki savaştan etkilenen bir diğer alan eğitim sistemidir. Bu doğrultuda, eğitim koşullarının daha iyi olması, katılımcılar tarafından Türkiye'yi tercih etmede bir başka nedendir:

“Bura çok sevdim çocuklarım okula gidiyo savaş yok zaten burda.” K24 (Kadın, 24)

4.2.3.3. Din, Mezhep ve Kültürel Yakınlık Hissi: “Müslüman bi ülke olduğu için burayı seçtik”

Sosyal bağlar, iş ve eğitim olanaklarına ek olarak kişilerin ülke tercihini etkileyen bir diğer neden dindir:

“Afganistan’da yaşamak zordu. Biz ııı şey ııı Müslüman bi ülke olduğu için burayı seçtik.” K1 (KADIN, 32)

“Burda oturuyoruz çünkü ııı Müslüman burda ondan burayı seçti biz.” K3 (Erkek, 35)

“Türkiye Müslüman bura iyi.” K1 (KADIN, 32)0

“Türkiye’de hem din olarak hem de yani özgürlük olarak çok iyi yer rahat bi yer.” K7 (Kadın, 18)

Türkiye’nin Müslüman görülmesiyle katılımcılar, inandıkları dini rahatça yaşayabileceklerini düşündükleri bir ülke seçmiştir. Afganistan’da Taliban’ın etkisiyle var olan dini zorlamaların Türkiye’de bulunmaması, tercih edilen bir ülke olmasına yol açmaktadır.

Dimitriadi (2015, s. 6), Pakistan ile İran gibi komşu ev sahibi ülkelerde Afganlara yönelik davranışlardaki değişimin, göçün Avrupa’ya uzamasına neden olduğunu belirtmektedir. Mansourian ve Rajaei (2018, s. 173), Afganların İran’daki yaşam kalitesini ele alan bir araştırmada İran’daki sosyal bağlar; cami, kütüphane, sinema vb. kültürel hizmetlere erişim noktasında yüksek memnuniyet ortaya çıktığını ve kültürel, din ve dil benzerliğinin kültür merkezlerinden yararlanmayı mümkün kıldığını ifade etmiştir. Söz konusu çalışmadaki yüksek memnuniyet göstergesinin aksine bu araştırmada yer alan ve bir süre İran’da yaşama deneyimi tüm bütün katılımcılar, İran’da yaşadıkları zorlukları ve dışlanmaları aktarmıştır. Kişiler, karşılaştıkları olumsuz davranışları mezhep üzerinden ele almaktadır. Bu doğrultuda, Türkiye’yi tercih etme nedenleri arasında mezhep etkeni de bulunmaktadır. İran’daki kişilerin farklı mezhepten olması, Afganistanlı mültecilerin oradaki yaşamını olumsuz etkileyerek zorlaştırmıştır:

“Biz Sunni İran Şii. Cami yok medrese yok. İran’da onlar Hanefi mezhebinde olan kişilere kötü davranıyolar mesela camiye falan gitmesine izin vermiyolardı.” K23 (Kadın, 42)

“Türkiye niye seçtim doğru soru (gülerek). (...) Kavga edince İran’da işte o yüzden kaçtım geldim. İran’da köyde kavga ettik tartıştık öyle geldim yani. İran’da şimdi ülkeyi kötülemek bişey değil de kötü değildi amma şimdi biz Sunniyiz Hanefiyiz onlar da Şii olunca bizim

namaz kılmamız onlara yasak yani şeyine göre. Cami yaptırmıyolar mesela o yüzden bura geldik.”

Mansourian ve Rajaei'nin (2018) çalışmasında, camilere erişim yüksek memnuniyet arasında yer almaktadır. Katılımcılar ise bunun tam tersine değinerek mezhep farklılığı nedeniyle ibadetlerini özgürce gerçekleştiremediklerini ve camiye erişemediklerini belirtmiştir. Bu doğrultuda, İran'dan neredeyse iki kat daha fazla camisi olan Türkiye, dini yaşama konusunda mezhep bağlamında rahat görüldüğü için tercih edilmiştir.

Afganistan'da çeşitli etnik gruplar³ bulunmaktadır. Bunlardan biri Özbeklerdir. Afgan Özbeklerin etnik kökenleri doğrultusunda kendilerini Türkiye'ye yakın hissetmesi, ülke tercihiinde etkilidir. Bu tercihi, Türkiye'yi transit bir ülkeden ziyade bir varış ülkesi olarak yaptıkları anlaşılmaktadır:

“Biz kendimiz Özbek'iz Afganistan Özbekleri. Bizde düşüncemiz toğru en son Türkiye Türkiye geçsek oraya yaşamaya devam edeceğiz.” K16 (Erkek, 36)

Neredeyse 40 yıllık savaş ortamının var olduğu ve yaşam için uygun koşulların bulunmadığı Afganistan, dünya üzerinde göçe kaynaklık eden ülkelerin başında gelmektedir. Son gelişmeler neticesinde Ağustos 2021'de Taliban'ın Afganistan'ın tamamını ele geçirmesiyle birlikte yeni göçler gerçekleşmektedir. Ülkede yaşanan kaos ortamı nedeniyle, 7 Temmuz-9 Ağustos 2021 arasında 126.000, 2021'in başından beri ise 550.000'den fazla Afgan'ın ülke içinde yerinden edildiği tahmin edilirken ülke dışına giden Afganların sayısı bilinmemektedir (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, 2021). Göç yolunda izlenen rota düşünüldüğünde Türkiye'nin de bu göçten etkilenen ve tercih edilen ülkelerin başında geleceği düşünülmektedir. Ancak Türkiye 1951 Cenevre Sözleşmesi'ni coğrafî çekince koyarak kabul ettiği için Afganların Türkiye'de mülteci statüsünde kalıcı olarak bulunamaması, uzun yıllardır süren Afganistan göçünden etkilenen kişileri belirsizliğe sürüklemektedir. Bu belirsizlik, kişilerin gelecek planlarını etkileyen unsurlardandır.

Özetle Türkiye'yi ve Karaman'ı seçme nedenlerini sosyal bağların ve göç yolundaki kişilerin etkisi, iş ve eğitim olanakları, din-mezhep-kültürel yakınlık, uydu kentlere atanma oluşmaktadır. Bunun dışında Karaman'ın küçük bir şehir olması hem geçim

³ Etnik gruplar için linkte yer alan etnik grup haritası için bkz. <https://www.mepanews.com/afganistan-etnik-grup-haritasi-21807h.htm>

sağlama hem de sosyal ağ kurma ile ilişkili bir neden olarak sunulmuştur. Bu doğrultuda Afganistanlı mültecilerin sosyal bağlar ve göç yolundaki kişilerin kararları doğrultusunda mikro sistemlerden etkilendikleri; iş, eğitim, din, mezhep, kültür gibi daha geniş sistemlerin de karar almada kişilere bir bakış açısı sunduğu anlaşılmaktadır.

4.2.4. Gelecek Planları: “Ne geleceği gelecek diye bi şey yok bizde”

Geleceğe yönelik katılımcıların planlarında hâkim olan duyguyu ve içeriği en güzel şekilde aktardığı düşünüldüğü için bu kategorinin ifadesi “*ne geleceği gelecek diye bi şey yok bizde*” olmuştur. Burada kişilerin geleceğe yönelik planlarına ve bu planları Türkiye’de mi, Afganistan’da mı, yoksa başka bir ülkede mi gerçekleştirmek istediklerine değinilmektedir.

Geleceğe ilişkin göç kararları mevcut ülkedeki bulunulan süre, varış noktası seçimi, yaşam koşulları ve statü ile ilişkilidir (Kuschminder, 2018, s. 582). Katılımcıların gelecek planları bu ifadeye paralel ancak bununla sınırlı kalmayan din, mezhep ve etnik köken benzerliği gibi başka nedenlerden etkilenmektedir.

Katılımcıların geleceğe ilişkin umutsuz oldukları, belirsizlik hakimiyetinde planları ve geleceklerinin olmadığını düşündükleri anlaşılmaktadır. Katılımcılar arasında hem Türkiye’de kalmak isteyen hem de başka ülkelere gitmek isteyen kişiler bulunmaktadır. Ülkenin uzun yıllardır süren belirsiz ve bitmek bilmeyen çekişmeli durumu nedeniyle Afganistan’a geri dönüşü mümkün görmedikleri ancak koşullar iyi olsa vatanlarına dönmek istedikleri anlaşılmaktadır.

Türkiye, coğrafi konumu nedeniyle Afganistan göçünün önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu coğrafi konum, Avrupa’ya geçişi mümkün kılması nedeniyle Türkiye’yi bir transit ülke haline getirmektedir (İçduygu ve Yüksekler, 2012, s. 443). Ancak görülmektedir ki, Türkiye bu süreçte transit ülke olduğu kadar bir varış noktası olarak da Afganistan göçünden etkilenmektedir. Günümüzde Türkiye, bir varış ülkesi olarak görülmesi ya da üçüncü ülkeye yerleştirilmeyi beklenmesi bakımından yüz binlerce Afganistanlıya ev sahipliği yapmaktadır. Afganların Türkiye’de kalışı, 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne konulan coğrafi çekince nedeniyle şartlı mültecilik kapsamında üçüncü ülkeye yerleştirilene kadar geçici süreyle olsa da Türkiye’nin sadece geçiş ülkesi

olarak görülmediği belirtilmektedir. Bazı kişilerin gelecek planlarında, Türkiye’de kalma isteği görülmektedir. Türkiye’de kalmak isteyen bir katılımcının ifadesinden geleceğe yönelik umutsuzluğu anlaşılmaktadır:

“Bişey düşünmüyorum yani bizim öyle geleceğimiz yok. Gitmek istemiyorum. Burası daha iyi buradan gitmek istemiyorum.” K8 (Kadın, 31)

Türkiye’yi bir varış ülkesi olarak gören katılımcıların çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bunun ilki, Türkiye’yi tercih etmede olduğu gibi din/mezhep etkeninden, etnik köken ve kültür yakınlığından kaynaklanmaktadır:

“Biz başka ülkede getmiyoruz biz zaten burda kalacağımız kadar burda kalcaz yani. Ülkemiz biraz savaş mavaş bitse gideriz gendi ülkemize. Orda nasıl olsa gendi ülkemiz ailemiz her şeyimiz orda bizim. Yani bazıları burdan geçip gidiyor da Almanya Yunanistan o tarafa ama biz getmiyoruz. Gedenler onlar biraz ıı şey Şii. Şii biliyor musun ki? Mezhep Şii. Hani bizim mezhebimiz fark etmez Türklerin aynı fark etmez bize. Biz de daha biraz gendimizi rahat hissetmek için yani Türkiye iyi yani. Her şeyimiz hani. Kimse namaz kılsa aynı. Zaten biz biraz Özbekiz. Yani geldiğimiz zaman biz %30 hani bazı şeylerini anlıyoruz yani. Onun için biraz rahat hissediyoruz.”

“Burda çünkü Müslüman bi memleket. ... Cami var şey var. Yani arada beş gün içinde bi gün camiye gidiyoruz yani. Cuma namazımı kılıyoruz yani arada bi gün cuma için gidiyoruz yani camilere sade bunun için istiyorum. Savaş için geldik savaş olmasa zaten orda evimiz vardı tarlamız vardı şeyimiz vardı. Herkes kendi memleket bi güzel yaşıyo.” K5 (Erkek, 26)

“Şimdi bu bi Müslüman memleket bi de beş vakit nımaz kılıyo beş vakit azan okuyo. Zaten bunun için. Kayınlarım mesela yeğen mesela gocam onlar burda kalırsa burda. Yani bunlar giderse ben de giderim. Geden ben de giderim peşinden. Onlar nereye ben oraya.” K6 (Kadın, 60)

“Gelecekle hiçbir planımız yok (gülerek) sadece bekliyoruz vatanımız bi anlaşması bi savaş biterse öyle bekliyoruz. Gönderirse gidecez göndermezse vatandaşlık durumumuz olursa burda kalcaz hic orayı düşünmüyoruz. Kendimiz Avrupa’ya heç gitmek istemiyorum. Başka Afganlar baya gitmek istiyolar. Biz Özbek olduğuk için o taraflarda hiç düşünmüyo. Hem de o taraflarda hiçbir akrabamız ya geden şeylerimizden yok tanıdığımızdan yok ama burda iyi anlaşıyoruz kolay anlaşıyoruz hatta dilini bile kültürünü bilmese bile ıı ne desek bizim dilimizden anlıyor biz anlıyoruz hatta söyleyemesek de yani Müslüman ülke onun için biz orayı o tarafı düşünmüyoruz.” K16 (Erkek, 36)

“Yani hiç planım yok çünkü belli olmuyo burda kalacak mıyız kalmıyacak mıyız? Hiçbir planım yok yani. Mesela herkes için kendi ülkesi daha iyi. Mesela benim eğer ıı ülkem daha iyi olsa oraya gitmek isterdim. Ama başka mesela Avrupa ıı ülkelerine gitmek istemezdim. Burda daha çok mesela din olarak bi de şey yani giyim şey çok rahat. Orda izin vermiyolar belki bilmiyorum başörtü takarlar mı takmazlar mı bilmiyorum yani. Burda kalmayı tercih ederdim.” K7 (Kadın, 18)

K2 ve K5’in ifadesi, göçün her şeyleri varken hepsini geride bırakmak anlamına geldiğini göstermektedir. Türkiye’de kalmak ve Avrupa’ya geçmek ise K2’ye göre mezhep ve etnik köken bağlamında ele alınmıştır. Bu noktada Avrupa’ya geçiş daha çok Şii mezhebindeki kişiler arasında görülürken Sunni mezhebindekiler daha çok Türkiye’de

kalmayı tercih etmektedir. Buna ek olarak gelecekleri için Türkiye’de olmayı planlayan kişiler, çoğunlukla Afgan Özbekleridir. Bu konularda kendilerini yakın hissettikleri ülkeleri gelecek planlarına katmak, aslında mültecilerin yeni ülkedeki aidiyet duygusu ve var olma arasındaki ilişkiden doğan arayışa işaret etmektedir. Her gün ibadet etmese bile haftada bir kez cuma namazı kıldığını ifade eden K5, haftada bir kez için bile camiye gidebiliyor olmayı, Türkiye’de kalma planı için yeterli görmektedir.

Dini etkene değinen K6’nın bunun yanı sıra sosyal bağlarının kararlarını izlediği anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda, sosyal bağların en başta göç edilen ülkeyi tercih etmede olduğu gibi gelecek planlarını da etkileyen bir etken olduğu söylenebilir. Gelecek planlarındaki sosyal bağın etkisinde yaş, cinsiyet ve medeni durumun etkisi de düşünülebilir. Bu noktada, K6’nın 60 yaşında eşinden ayrılmış bir kadın olması, geleceğe ilişkin eylemlerde sosyal bağlara bağımlılığı düşündürmektedir. Geleceğe ilişkin alınan kararda sosyal bağlar arasında eşinden söz etse de aslında boşanmışlardır ve eşi olarak nitelendirdiği kişi başka biriyle evlidir. Afganistan’da resmi nikahın yaygın olmaması ve sadece dini nikahın varlığı, evlilik içerisinde farklı örüntüler oluşturmaktadır. Kişilerin her ne kadar ayrı olsa da karar mekanizmalarında birbirlerine bağlı oldukları görülmektedir.

Geleceğe ilişkin planı olmadığını gülererek ifade eden K16’nın bu belirsizliği normalleştirdiği çıkarımına aracılık etmektedir. Türkiye’de vatandaşlık umudu taşıyan katılımcı, Türkiye’yi tercih etme nedenlerinde olduğu gibi gelecekte de burada yaşamayı dilde ya da kültürde anlamakta zorlansalar bile etnik köken ve din nedeniyle istediğini belirtmiştir. Avrupa’da sosyal bağlarının olmaması da bu isteğe ek bir neden olarak ifade edilmiştir. K16 gibi vatandaşlık konusuna değinen başka katılımcılar da bulunmaktadır. Afganistan, Suriye, Irak, İran, Afrika ülkeleri olmak üzere pek çok uyruktan kişinin yer aldığı bir araştırmada özellikle Afganların çifte vatandaşlık olanakları olup olmamasına bakılmaksızın Türk vatandaşı olmak istedikleri belirtilmiştir (Karaca, 2017, s. 40). Vatandaşlık ve sosyal uyum ilişkisi aidiyet duygusu üzerinden değerlendirilebilir. Bu noktada Bauböck (2006, s. 56), mültecilerin yeni ülkeye olan aidiyet duygusuna olumlu etkisi olan vatandaşlık sahibi olmanın, uyumun önemli araçlarından biri olarak görüldüğünü belirtmektedir.

Kişilerin yaşamlarının gidişatının belirsizliği nedeniyle geleceğe yönelik plan yapmayanlardan biri de K7'dir. Seçme şansları olsa ilk tercih olarak iyi koşullarda olan Afganistan, ikinci tercih olarak dini etken nedeniyle Türkiye, son tercih olarak Avrupa ülkeleri düşünülmektedir. Avrupa ülkelerinin son tercih olması ya da gelecek planlarında hiç yer almaması yaşam koşullarıyla ve Türkiye'de kalma isteğiyle aynı olan din etkeniyle ilişkilidir:

“Müslüman çok elhamdulillah. Müslüman, oruç, namaz. O taraf yok. Alman Yunanistan yok.” K3 (Erkek, 35)

“Orda (Avrupa) mesela bizim bi şeyim arkadaşım gitti burda oturuyodu bu mahallede sonra o da gitti Yunan'a gitti o. Daha bir hafta iki hafta önce aradı orda su yok şey yok dedi bize yemek vermiyolar yiyecek vermiyolar orası iyi değilmiş yani. (...) Orda azan okunmuyolar şey bize söylüyolar orda namaz okumuyolar Allah söylemiyolar. Afganistan'da şey oluyodu pek fazla savaş filan olduğu için orda kendimi hiç iyi hismiyodum hissetmiyodum. Orda iyi olsun Allah yardım etsin orasını kurtarsın o milleti biz de orda yine vatanımıza dönelim.” K22 (Kadın, 40)

“Ya geri gidecez ya burda oturacaz ama Avrupa tarafı giderim yine tek oluyorum. (...) Avrupa'ya giderim benim kızımı okulda bi kişi mesela ıı ne nasi? Müslümanlık bişey öğrenmiyor. Ama Türkiye'de burda ben okulda veriyim en az bize kalime okutur öğreniyor ama Avrupa'da ondan sonra yani onun için ben Türkiye'yi severim. Herkes Avrupa'ya gidiyor ama.” K15 (Erkek, 32)

K15'in ifadesinden din etkeninin, sadece şu an bireysel olarak değil ileride katılımcıların çocukları için de göz önünde bulundurulmuş ve tedirginlik yaratan hassas bir konu olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Bu hassasiyet, Avrupa'ya gidiş seçeneğini tamamen ortadan kaldıracak ve Avrupa'ya gitmektense burada kalmanın mümkün olmadığı noktada güvenli görülmeyen Afganistan'a geri dönecek kadar kuvvetlidir.

K22'nin sosyal bağları içerisinde yer alan bir arkadaşının Yunanistan'da yaşadıkları sorunlar, katılımcının gelecek planlarını etkilemiştir. Bu doğrultuda, varış ülkesinin seçilmesi kadar seçilmemesi de sosyal bağlardan gelen bilgilere dayanmaktadır. Ayrıca savaşın fiziksel ve psikolojik etkisini yaşadığını açıkça aktaran tek katılımcı olan K22, iyileşen koşulların var olduğu vatanına dönmeyi arzulamaktadır.

Geleceği olmadığını düşünen ve Avrupa Türkiye arasındaki yaşam farklılığını din üzerinden değerlendiren bir başka katılımcı, soruya hızlı ve net bir şekilde Türkiye'de kalmak istediğini belirterek cevap vermiştir:

“Geleceğe yönelik... Öyle bişey yok yani gelecek. Burası alıştığımız yer, yaşadığımız. Yani orası (Avrupa) biraz... Burası Müslüman ülke ya orası biraz şey. Türkiye biraz farklı. Orada

anlaşamazsın. Afganistan'a dönme durumu belirsizlik... İnşallah git demezler. Yapacaklarını sanmıyorum. Bizim memleket burası oldu. Bizim sülalae burada. Anne, anneanne, herkes. Soruyolar gitmek ister misiniz diye yok yani. Çocuklar hiç görmemiş. Biz gitsek orda yabancı olucaz." K17 (Kadın, 39)

Bu isteğin temelinde ise buraya alışmış olma ve din etkeni yatmaktadır. Türkiye'de bulunma süresi 28 yıl ile en fazla olan katılımcının çocukları burada doğmuştur. Bu, çocuklarının Afganistan'ı hiç görmediği anlamına gelmektedir. Hâl böyleyken bu katılımcı ve ailesi için Afganistan'a dönmenin bambaşka sorunlara yol açacağı düşünülmektedir. Artık geri dönüşle birlikte kendi ülkesinde, kökeninde ve vatanında yabancı olabilecek yeni nesillerin varlığı, Afganistan için göç hareketliliğinin uzun tarihini göstermektedir.

Dini etkene ek olarak günlük yaşamda kardeşlerinin eğitimi ve anne babasının çalışma durumunu olumlu olarak sunan ve Türkiye'de kalmak isteyen başka bir katılımcı, kendini burada yabancı olarak tanımlamasına rağmen başka yerde de yabancı olacağını düşünerek yaşamını 5 yıldır alıştığı ortamda sürdürmeyi, burada aile kurmayı ve vatandaşlık almayı ummaktadır:

"Biz ıı benim bi planım yok yaşamdan başka bi planım yok da sadece şurda bi vatandaş verse sonuçta garantili olur oturmamız ya sonra başka bi planımız yok yani. Yaşam işte evlilik sonra çocuk felan o kadar. Gitmeye niyetimiz yok çünkü burasını seviyoruz yani. Başka yerde de gitsek aynı çalışmak aynı orda da yabancıyız sonuçta demi? Çoğu insanlar burda Afganlar gitmek isterler ama ben biz hiç gitmeyi düşünmedik bugüne kadar. Beş senedir oturuyoruz hiç. Veya herkes gidiyolar geri dönüyolar. Hani ordan sınırdan geçiyolar ya geri döndürüyolar izin vermiyolar felan ama biz bu zamana kadar Karaman'dan dışarı çıkmadık. Okul çocuklar için de yani sonuçta ıı annem de babam da çalışıyor yani iş iyi yani. Başka bi sorunumuz yok. Yaşam iyi biz seviyoruz. Zaten din açısı çok önemli şu an Allah'a şükür siz de Müslümanız biz de aynı şey taşıyoz o yüzden sıkıntı yok." K25 (Kadın, 21)

Bir başka katılımcı da umutsuzluk duygusuyla geleceğinin olmadığını belirtmekte ancak yine de K25'e benzer şekilde Türkiye'de yaşam koşullarını olumlu olarak değerlendirmekte ve bu nedenle burada kalmak istediğini aktarmaktadır. Bu noktada, olumsuz olarak değerlendirilen konu Afganistan'a gidememektir:

"Hiçbi şey. Bizim geleceğimiz yok ne geleceği? Gelecek diye bişey yok bizde. Burda kalmak isterim herkesin benim akrabalarımın da benimle olmasını isterim. Burda daha rahat. Hayat şeyi daha iyi elverişli. Annem babamın yanına gitmek isterdim ama gidemiyorum. Gidemiyorum yoksa çünkü şey kimlikler ölüyor. Bizde elimizde sadece kimliklerimiz var onlar da alındığında boş kalıyoruz." K9 (Kadın, 31)

Bu doğrultuda, kimlik sahibi olma gelecek planlarını etkilemekte ve var olma kimlik sahibi olmakla bağdaştırılmaktadır.

Afganlar, yer değişiminin devamlılığı ya da durağanlığı arasındaki bekleyiş açısından sürecin belirsizliğini yaşayan transit gücün farklı olduğu bir grubu oluşturmaktadır (Dimitriadi, 2015, s. 8). Bu şu anlama gelmektedir; Afganlar varış ülkesine yanı kalıcı olarak üçüncü ülkeye yerleşmek için uzun soluklu bir yolculuk yapmaktadır ve bu rotada transit bağı sağlayan ülkelerde uzun süre bekleyişi devam ettirirken belirsizlikle yaşamaktadır. Geleceğe ilişkin planı olmayan bir katılımcı, konuyu Afganistan'da durumlar iyi olsa burada olmanın anlamsız olduğunu anlamayan Türkler üzerinden değerlendirmiştir. Bu değerlendirme, çaresizlik ve sıkışıp kalma duygularını içermektedir:

“Hiçbi planımız yok. Bizim geleceğimiz hiç belli değil. Afganistan harap bitik. Yani bizim lkemiz iyi olsaydı bizim burda ne işimiz vardı da? Yani bazı Türkler o kadar geri zekalı ki bunu anlıyamıyo. Burda kalakaldık yani ne Afganistan'a gidebiliyoz ne ileriye doğru gidebiliyoz kalakaldık işte.” K23 (Kadın, 42)

Afganistan'da durumlar iyi olsa oraya gitmek isteyen başka bir katılımcı, üçüncü ülkeye devlet gönderirse gideceklerini belirtmiştir. Ancak nc ülkeye gitmeyi olumlu olarak değerlendiren katılımcı, bu durumu Afganistan'a gidip gelebilme özgürlüğü üzerinden yorumlamıştır:

"Herkes ülkesini seviyo ama şey orası işte karışık. Orası savaş felan biterse gideriz de işte. Herkes memleket. Biz Avrupa gitmeyi dşnmyoz da devlet felan gönderirse gideriz. şey orası daha iyi vize yani şey var ya. Biz vize diyoz Afganistan'a gidip gelmek işte. Mesela burdan parayla gidip ordan dnemezsin. Yasak, parası da çok kişi başi. Biz gaak geldik izin vermiyo gitmeye. Gidersen geri dnemezsin diyo. Mesela burdan gidersen ordan daha fazla parayla, bizim o kadar paramız olmadığı için kaçak geldik. Ordan (Avrupa) vize yaparsan kendine kimlik falan yapabilirsin. Mesela burdan (Türkiye) gitsen kimliklerimiz yanar. Geri vermiyecekler. Ama ordan geri ordan gelince pasaportla vizeyle falan gelersen.”

nc ülkeye yerleştirmenin yasal yollarla gerçekleşmesi, şartlı mültecilik statüsünün getirdiği bir özelliktir. şartlı mülteci oldukları için Afganistan'a gidip gelemeyen katılımcılar, seyahat etme ve hareket özgürlüğü nedeniyle Avrupa'da yaşamaya sıcak bakmaktadır. Vatana ve geride kalanlara olan sevgi ile zlem duygusu mevcutken menşe ülkeye kalıcı olarak dönmek güvenli görülmemektedir. Bu kısıkata Afganistan'a gidip gelme isteği, mevcut politikalar doğrultusunda gerçekleştirilmemektedir.

Sığınma ve mültecilik statüsü kişileri güvenli olmayan ortama geri göndermeme ilkesine uyulmasının yanı sıra iş ve eğitim olanaklarına da erişim sunmasıyla yeni bir hayata başlangıcın adımı olarak görülmektedir (Dimitriadi, 2015, s. 34). Buna paralel olarak Türkiye'deki Afganlar için şartlı mültecilik statüsü ve kimlik sahibi olma arasındaki ilişki

gelecek planlarına yansıtılmaktadır. Katılımcılar Afganistan'a dönmeyi güvenli bulmazken Avrupa'ya gitme isteklerini, bu ilişkinin uzandığı Türkiye'deki iş ve eğitim olanaklarına erişim üzerinden değerlendirmektedir:

“Kendi ülkemizde savaşlar bitse eğer kendi ülkemize gitmek isteriz. Bitmezse ya burda kalıyoruz ya Avrupa'ya gidiyoruz. Oraya gitmek istiyoruz ama sınırlar kapalı olduğu için gidemiyoruz. Burda şey vermiyorlar kimlik vermiyorlar çocuklar okuyamıyorlar. O yüzden Avrupa'ya gitmek istiyoruz çocuklar okuyabilmek için kendimiz kolay çalışabilmek için. Türkiye kimlik verse çocuklar okuyabilse kendimiz de çalışabilsek burda kalmak istiyoruz.” K14 (Kadın, 45)

Eğitim almanın hem bireysel hem toplumsal açıdan geleceğe bir yatırım olduğu düşünüldüğünde kimlik sahibi olmayan Afgan çocukların eğitim hizmetlerine erişememesi önemli bir sorundur. Bu, kişilerin gelecek planlarına etki etmektedir. Kimlik sonrası eğitim ve iş olanaklarına erişimin gerçekleşmesi durumunda gelecek planlarındaki ülke tercihi yine Türkiye'den yanadır.

Katılımcıların gelecek denildiğinde kendilerini genellikle dikkate almadıkları anlaşılmaktadır. Geleceğe yönelik planlar, çocuklarının üzerinden şekillenmektedir:

“Bi planımız buraya geldik çocuklarımız okusun bişey yapsın. Burda kalmak istiyoruz. Başka bi yerde gitmiyoruz. Afganistan'a da gitmiyoruz. Burda meselen ıı Türk kardeş olsun Türk gibi ıı şey olsun çocuklarım okula gitsin. Burda meselen asker olsun ıı doktor olsun hastanede çalışsın bişeyler olsun.” K10 (Kadın, 35)

“Mesela ben küçüklüğümde doktor olmak istiyordum olmadı olamadım yani istediğim şeyi okuyamadım o yüzden. Ben mesela şimdi çocuklar büyüdüğünde istiyom ki doktor olsun öğretmen olsun camide bi hoca olsun iyi bi insan yardım sever olsunlar. O yüzden gelecek için mesela çok şeyler düşünüyom çocuklar için. Mesela iyi davranmalarını istiyom yardımsever biri olmalarını istiyom. Daha iyi bi yer mesela bizim ev daha iyi bi yer olsun daha iyi bi okula gitsinler istiyom.” K22 (Kadın, 40)

Çocuklar üzerinden şekillenen planlar, onların eğitim ile meslek hayatına ve kişiliklerinin oluşumuna ilişkin olmaktadır.

Afganistan'a dönme arzusu olsa da koşulları uygun bulmayan Afganların bir kısmı Türkiye'de kalmak isterken bir diğer kısmı Avrupa'ya gitmek istemektedir. Kişiler gerekli parayı bulduklarında yasal olmayan yollarla Avrupa'ya geçmeyi denemektedir. Günlük işlere giderek aldıkları parayla Türkiye'de yaşamlarını günü gününe sürdürme çabasında olan kişiler için bu mümkün görünmemektedir:

“Burdayız başka bi yerde gitmiyoruz para yok. 80 lira çalış bi güne akşam geldi yemek evde kirayı elektrik para su para. Afganistan hiç iyi olmuyor yani.” K4 (Kadın, 40)

Afganistan'daki durumun hiçbir zaman düzelmediğini belirten katılımcı burada kalmaktan başka çareleri olmamasını ekonomik durumlarıyla ilişkilendirmektedir. Bu ilişkilendirmenin arkasında, üçüncü ülkeye yerleştirilmeyi beklemektense Avrupa'ya yasal olmayan yollarla gitme motivasyonunun varlığı yatmaktadır.

Avrupa'ya gitmeyi yasal olmayan yollarla deneyen bir katılımcı, bunun tehlikeli bir deneyim olduğunu ve bontan onları Türkiye sahil güvenliğinin kurtardığını paylaşmıştır. Avrupa'da kardeşleriyle olmak istediğini ancak bu tehlikeli yaşantı sonrası artık oraya gitmeyi düşünmediğini ifade etmiştir:

“En çok Avrupa gitmek istiyolar. Biz de burdan gitmek istemiyoz o tarafta filan tehlike var. Yunanistan tarafına geçmeye çalışan göçmenler filan biz bi kere gitmiştik. Tehlike vardı biz de bi daha gitmedik. Sahil güvenlik yardım etti. Avrupa'da kardeşlerimin yanında olmak istiyom.” K26 (Kadın, 35)

“Çocuklar korkuyor zaten ora bi defa bot su aldı o zaman. Onlar diyo ki Çanakkale'ye ben Çanakkale'ye gitmeyeceğim. Hiç kimlik istemiyor ama buraya yaşıyorum buraya yani Karaman'da su yok.” K18 (Kadın, 44)

Göç öncesi, sırası ve sonrasında yaşanan birçok zorluk travmatik olabilirken Afganlar için bitmeyen yer değişikliği döngüsü ve bu hareketliliği yasal olmayan tehlikeli yollarla sağlama denemeleri de başlı başına travmatize edicidir. Bu çıkarım, Avrupa'da kardeşlerinin yanında olmak istemesine rağmen yaşanan tehlike sonrası burada yaşamı sürdürmek zorunda kalan K26'nın durumu ve yasal olmayan gidiş sırasında bot su aldıktan sonra deniz bulunmayan bir ilde yaşamak isteyen K18'in çocuklarının durumuyla desteklenebilir.

Geleceğe ilişkin planlarında şartlı mülteci olmanın getirdiği belirsizliğe değinen ve kararın başka ülkeler tarafından talep edilmeye ilişkin olduğunu aktaran katılımcı, Türkiye'de yaşamının zorluğunu sosyal yardımların yetersizliğine bağlamaktadır. Bu nedenle, üçüncü ülkeye gitmenin daha iyi olacağını belirtmektedir:

“Mesela başka mı şey ne diyor ülkeler bizi istiyolar biz gidiyoruz çünkü bura bize çok zor yardım yok çok. (...) Türkiye iyi ama muhacir için yabancı için zor burda. Yabancı yardım yok yardım var iyi yardım yok. Başka meselan Alman Urupa para var herkeşe para veriyö 400 500 para var ama burda yok başka para yok Türkiye çalış çalış çalış.” K21 (Erkek, 54)

Türkiye'de kalmayı iş, güvenlik ve vatandaşlık durumu ile ilişkilendiren katılımcı bunlar sağlanmadığı takdirde ikinci tercih olarak Avrupa'ya gideceğini belirtmektedir.

Avrupa'ya gidiş ise ülkelerin şartlı mülteci kabulü doğrultusunda değil, yasal olmayan yollarla planlanmaktadır:

“Meselan benim planda meselan ıı burada adam kimse de benim para vereceksin tamam mı buraya da meselan bişey gavgı bişey yoksa ondan sonra adamda bişey sorun yoksa burdan oturacam. Vatandaşlık kimlik verirse oturacam. (...) Vermezse ondan sonra mecbur başka yerde gidelim yani meselan Avrupa'ya başka şehirde gedelim başka memlekete. O zaman da meselan mecbur anne babam da biraz yardım ediyö. Yani tarla bişeyler satılıyor ona göre para gönderse ona göre Avrupa'ya gidiyom öyle kaçak.” K12 (Erkek, 20)

Gerekli para ise anne ve babadan yani sosyal bağlardan gelen yardımla sağlanmaktadır.

K12'ye benzer şekilde Türkiye'de kalmak iş, vatandaşlık, kimlik sahibi olma ve buna bağlı olarak sosyal yardım ve eğitimden yararlanamama, geleceğe ilişkin planları etkilemektedir:

“Valla bura meselan bişey ıı vatandaşlık kimlik veremezse mecbur Avrupa'ya gidiyim. Niye meselan burda yardım bişey yok okula yok ıı işten gidiyim para vermiyor. Nabacaz burda? Adamlara bedava çalışıyım? Olur mu öyle? (...) Gidecem ben mesela burdan vatandaşlık veremezse mecbur gidecem. Burdan okula gedemem ki. Tamam mı? Yani benim çocuklara evde yatıyor tamam mı? Devlet bişey veremez yardım bişey yok tamam mı? Bi de çalışma izin... Buraya ben dükkan açtım mahalleye (...) Burlar işte mal alınmıyor sadece Afganlar alıyo.”

Şartlı mülteci statüsü kişilerin gelecek planlarını, kararları doğrultusunda gerçekleştirmelerini engellemektedir:

“Türkiye'de kalmak istiyoz yani gitmek istemiyoz diye ama bizler şimdi Birleşik Milletler'e kayıtlıyız ya şimdi onlar alo der biz tayin edecez sizi ülkeye diye öyle şeyler de söylüyolar. Mesela başka ülkeye gönderiyolar meselan burda beş sene kalıyon onlar istediği ülkeye gönderiyo sen diyemen ki ben gidemem gidebilir miyim onu diyemiyon. Karar onlara kalmış. Nereye götürürlerse gidecen. İşte zor da işte yapacak bişey yok. Ben şimdi kendim burdan giden de çok meselan kaçakla gidiyo buralardan Karaman'dan da giden çok ama ben gitmek istemiyom ben burda kalmak istiyom niye? Dinimiz aynı, şeyimiz aynı, her şeyimiz aynı o yüzden ama yapacak bişey yok. Ne karar Allah yazdıysa ona boyun eğip duruyoz biz de.” K19 (Erkek, 38)

“Valla abla devlet götürecez mi biz gidecez götürmeyecez mi mecbur buraya bekliyo. Ama bu ekmek parası şunlara zor verecem ben. (...) Yabancılar gidecez mi Yunanistan'da onlar para var mı gidecez bizimki o kadar para yok yetişemiyom ben ekmek parası yetişemiyom ben nasıl gidecem? Türkiye vatandaşlık falan vermiyo. Afganistan'da şimdi savaş. Yani bizimki bilmiyom ama bizimki babalar dedi ki 40 sene fazla geçti Afganistan'da savaş var. Ama Türkiye vatandaş vermiyor abla. (...) Avrupa bi çocuğa geliyon vatandaşlık veriyo hemen. Bi sene bi hafta bi ay sonraya gel vatandaş veriyo. Ama bizim iki tane çocuk buraya gelmiş vatandaş vermiyo bize. Ondan sonra neyse neyse söyleyeyim. Bizim bi Afganlar yani Zonguldak oraya dedi ki bizim kimliği iptal yaptı. (...) Yani ben ona korkuyom bi sene iki sene sonra bizim kimliğe iptal yapamaz mı? O zaman devlet gönderecez Afganistan'da. Afganistan'da savaş var.” K20 (Erkek, 26)

“Türkiye çıkartırsa mecbur yani gitmek zorundayız Afganistan gidemeyiz çocuklara tehlikeli olur. O yüzden tabii o zaman gitmek zorundayız yani ama çıkartmazsa burda kalırız.” K24 (Kadın, 24)

Din birliği nedeniyle Türkiye’de kalma isteği taşıyan K19 ileride üçüncü ülkeye atanmaları doğrultusunda gitmek zorunda kalacaklarını ve bu konuda yapacak hiçbir şeyleri olmadığını aktarmaktadır. Bu durum çaresizlik, kader ve boyun eğme ile ilişkilendirilmektedir.

Şartlı mülteci statüsü, ekonomik zorluk, Türkiye’nin vatandaşlık vermemesi, kimlik iptali korkusu ve Afganistan’daki çekişmelerin yılladır sürmesi geleceğe yönelik plan oluşturmayı mümkün kılmamaktadır. Vatandaşlık kazanmayı Avrupa ve Türkiye açısından değerlendiren K20, Avrupa’da vatandaşlık almanın Türkiye’ye göre daha kolay olduğunu belirtmiştir. Arkadaşının kimlik iptalini örnek vererek aynı durumun kendi başına gelmesinden ve 40 yıldır bitmek bilmeyen savaşın sürdüğü Afganistan’a geri gönderilmekten tedirgin olduğu görülmektedir.

K20’ye benzer şekilde Afganistan’a gönderilme korkusu yaşayan K24, Türkiye’den gönderilirlerse mecburen gitmek zorunda olduklarını ifade etmiştir. Mecburiyet ve oradan oraya sürüklenme, zorunlu göçü deneyimleyen ancak kalıcı bir varış ülkesi bulamayan Afganistanlı mültecilerin belirsiz durumunu göstermektedir.

Yolculuk, kişilerin yaşamlarında ayrı bir dönem ve deneyim olan yoğun olaylardır (Ben-Ezer, 2002, s. 198) ve bu doğrultuda yolculuk ayrılma ile yerleşme arasındaki bağlantıyı ifade etmektedir (Kaytaz, 2016, s. 286). Bu noktada Türkiye’deki Afganlar, ayrılma ve yerleşme süreçlerini istisnai durumları nedeniyle kesin olarak tamamlayamamaktadır. Tamamlanamayıp, beraberinde arada kalınan belirsiz bir yaşamı getirmektedir. Bir katılımcı geleceğe ilişkin belirsizliği, hapsolme duygusuyla betimlemiştir:

“İstediğimiz zaman hiçbir yere gedemiyoruz haps gibiyiz. Hatta bizi beş seneden fazla oldu burda hiç sonucumuz belli değil. Burda da kalamıyoruz bu tarafa da yollamıyor gidemiyoruz. İıı vatandaş da olamıyoruz. Onun için ortada kaldık öyle bi kötü bi durum.” K16 (Erkek, 36)

Belirsizlik, geleceğe ilişkin planlarda öne en çok çıkan duygulardan biridir. Bu belirsizliğin temel nedeni Afganistanlı kişilerin şartlı mülteci statüsüyle Türkiye’de kalıyor olmalarıdır. Üçüncü ülkeye yerleştirilmeyi bekleme ya da gönüllü geri dönüş için

Afganistan'ın koşullarının düzelmesini bekleme uzun yılları kapsayan bir süreçtir. Bu süreç içerisinde kişiler Türkiye'de kalıcı olabilmek için vatandaşlık almayı ummaktadır.

Özetle gelecek planlarında Türkiye'de kalmak isteyen Afganistanlı mültecilerin nedenlerini din, mezhep, etnik köken, sosyal bağlar, iş ile eğitim olanakları ve uzun yıllardır burada bulunmanın getirdiği alışmışlık hissi oluşturmaktadır. Çoğu katılımcının gelecek planlarında ülkelerindeki durumun düzelmesiyle oraya dönüş bulunurken bunun 40 yıldan fazladır süren savaşı ve bitmek bilmeyen ani değişikliklerle mümkün görünmemesi nedeniyle Türkiye kalma, son olarak ise Avrupa'ya geçiş oluşturmaktadır. Kişilerin gelecek planlarında Avrupa'ya geçiş nedenlerini Afganistan'a gidip gelme özgürlüğü, Türkiye'deki yetersiz iş, eğitim ve sosyal yardım olanakları ile vatandaşlık verilmemesi oluşturmaktadır. Avrupa'ya geçmek istediği halde hâlâ burada bulunan kişilerin temel nedeni Avrupa göç yolundaki tehlikedir. Kara yollarında sınırların güçlü şekilde korunmasıyla geçişi deniz yoluyla deneyimleyen katılımcılar, başarısız olmuş ve Türkiye tarafından kurtarılmıştır. Katılımcılarda en hâkim olan duygu belirsizlik ve umutsuzluktur. Bunun yanı sıra bazı katılımcılar Türkiye'de kimlik sahibi olmayı değerli görmekte ve vatandaşlık alma umudu taşımaktadır. Türklerin içerisinde buldukları durumu anlamadıklarını düşünen katılımcılar anlaşılma hissi yaşamaktadır. Bu bilgiler doğrultusunda, bireylerin yaşamına etki eden sosyal bağlar gibi mikro sistem; din, mezhep, etnik köken, iş, eğitim, sosyal yardım, vatandaşlık gibi mezzo ve makro sistemler olmak üzere yine pek çok sistem bulunmaktadır. Afganistanlı mültecilerin yaşamlarındaki uyumu sağlayabilmeleri için etkilendikleri sistemler doğrultusunda olumlu ve olumsuz noktalar oluşturarak gelecek planlarını yaptıkları anlaşılmaktadır.

4.3. SOSYAL UYUM

Çalışmanın ana temalarından ikincisi olan 'Sosyal Uyum' başlığının altında Afganistanlı mültecilerin göç sonrası yaşantıları arasında yer alan sosyal uyum deneyimleri ve karşılaştıkları güçlükler yer almaktadır. Bu doğrultuda bu ana tema altında "Haklar ve Hizmetler" ile "Uzak Yakınlık, Yakın Uzaklık" olarak iki alt tema ve "İş", "Konut", "Sağlık", "Eğitim", "Sosyal Yardım", "Güvenlik", "Yasal Konular", "Kültürel Dönüşüm ve Kimliğini Koruma", "Sosyal İlişkiler", "Baş Etme ve Destek Alma" ve "Aidiyet Duygusu" olmak üzere 11 kategori bulunmaktadır.

Şekil 4. Sosyal Uyum Şeması

Avrupa dışından gelen kişilerin ülkemizde üçüncü bir ülke bulunana kadar kalabilmeleri nedeniyle yeniden yerleştirme seçeneği bulunmaktadır. Ancak bu, artan mülteci sayıları nedeniyle artık bir seçenek olarak değerlendirilemeyecek konuma gelmiştir. Afganistanlıların da yer aldığı Avrupa dışından gelen diğer pek çok uyruk için üçüncü ülkeye yerleştirilme artık bir seçenek değildir (Karaca, 2017, s. 10). İçduygu ve Karadağ'ın (2018, s. 495) belirttiği üzere Afganistan'da iyileşen koşulların varlığında bile ekonomik, sosyal ve altyapıda yaşanan sorunlar nedeniyle pek çok Afgan'ın vatanına

dönmesi uzun yıllar süreceği için Avrupa'daki Afganların uyum ve vatandaşlığıyla ilgili düzenlemeler gerekmektedir. Buna ek olarak söylemek istediğim, Avrupa için geçerli olan bu sürecin Türkiye'de nasıl yürütüleceğinin düşünülmesi gerektiğidir. Türkiye'nin göçe olan yaklaşımı ilk dönemlerde durumun düzeleceğine ilişkin düşünce ile gönüllü geri dönüş ya da üçüncü ülkeye yerleştirmeyken işler düşünüldüğü şekilde ilerlememiştir. Bu nedenle, ilk dönemlerde geçicilik algısıyla sistematik bir uyum stratejisi geliştirilmemiştir. BMMYK'nin yeni üçüncü ülke başvurularını kabul etmemesi ve var olanları dondurması ile Türkiye'nin Afganları şartlı mülteci olarak kabul etmesi ekseninde yükselen belirsizlik, Türkiye'de bulunan Afganların sosyal uyumunu doğrudan etkilemektedir. Şartlı mülteci oldukları için geçicilik algısıyla sosyal uyumu yeterince düşünülmeyen Afganların bu araştırmanın örneğinde de görüldüğü üzere uzun yıllardır Türkiye'de bulunması hem Afganlar hem de yerel halk için zorluk yaratmaktadır.

Bu çalışmada, Afganistanlı mültecilerin sosyal ilişkileri yanı sıra hak ve hizmetler doğrultusunda karşılaştıkları güçlükler, baş etme ve destek mekanizmaları ile aidiyet duygusunu içeren konular da ele alınmaktadır. Sosyal ilişkilerin ve sosyal sermayenin ilişkisi ile varılan ülkedeki hak ve hizmetlerin Afganistanlı mülteciler için de geçerli olmasının, kişilerin var olma ve ait hissetme duygusuna olumlu katkı sağlayacağı ve bu doğrultuda toplumda yer alma hissi aracılığıyla sosyal uyuma olumlu olarak yansıtacağı düşünülmektedir. Günlük yaşam içerisinde yer alan hak ve hizmetlere erişim eksikliğinin ya da toplumsal düzeyde karşılaşılan güçlüklerin ve bunlar doğrultusunda baş etme ve destek mekanizmaları ile etkilenen aidiyet duygusunun sosyal uyum bağlamındaki önemi bu konuların ele alınması gerekliliğini yaratmaktadır.

Sığınma arayışının iki sistem üzerinden yürütüldüğü söylenebilir. Afganistanlı mülteciler uluslararası koruma başvurusunda ve yeniden yerleştirme başvurusunda bulunabilmektedir. İkinci seçeneğin ise çok uzun zaman aldığı ve kontenjanının çok az sayıda olduğu bilinmektedir (Leghtas ve Sullivan, 2017, s. 4). Bu nedenle Afganistanlı mültecilerin Türkiye'de kalış süresi, bu prosedürler nedeniyle uzun olmaktadır. Bir tarafta belirsiz gelecek bulunurken bir tarafta şimdiye olan uyum sürecinin kararsızlığı yaşanmaktadır. Katılımcıların Türkiye'de bulunma süreleri, 23 sene gibi çok uzun süreçleri içermektedir. Bu durum, her ne kadar geçici olarak görülseler de Afganistanlı mülteciler için sosyal uyum sürecinin başlatılmasının gerekliliğini göstermekte ve bunun

için geç kalındığının çıkarımına aracılık etmektedir. Bu nedenle, Afganistanlı mültecilerin toplumda yer edinmesi ve topluma katılımı sosyal uyum bağlamında sadece sosyal ilişkiler değil, haklar ve hizmetler ile baş etme ve aidiyet duygusu üzerinden de yansıtılmalıdır.

Göçün göç eden bireyleri etkilediği kadar göç edilen toplumu da etkilediği gerçekliği ışığında, göç alan ülkede yaşanacak toplumsal sonuçlar da düşünülmelidir. Bu toplumsal sonuçları anlayabilmenin yolu Kahya Nizam ve Sallan Gül (2017, s. 1387) için devletin zorunlu göçe nasıl yaklaştığı ve bireylerin o toplumdaki haklarından geçmektedir. Bu doğrultuda, Afganistanlı mültecilerin Türkiye'deki yaşamlarında karşılaştıkları güçlüklerin sosyal uyuma olan etkisi nedeniyle bu konuyu ele almanın önemli olduğu düşünülmektedir. Leghtas ve Sullivan'ın (2017) çalışmasında, Türkiye'de yaşayan Afganlar ekonomik, sağlık, eğitim, kötü yaşam koşulları, sınırlı hareket özgürlüğü gibi birçok zorluk yaşadıkları ortaya konmaktadır. Bu araştırma bunları destekleyen ancak bunlarla sınırlı kalmayan başka güçlükleri de ortaya koymaktadır. Günlük yaşamda karşılaşılan güçlüklerin sosyal uyumun gerçekleşmesini olumsuz olarak etkilediği düşünülmektedir.

Verilere ilişkin bir hatırlatma yapmakta fayda vardır. YUKK Madde 119'da yer alan *“Yabancılar ile başvuru sahipleri veya uluslararası koruma statüsü sahiplerine ait istatistikler, Genel Müdürlük veya valilikler tarafından, Genel Müdürlüğün belirleyeceği usul ve esaslara göre tutulur ve paylaşılır.”* ifadesine rağmen Afganlara ilişkin istatistiklere pek çok konuda ulaşamamaktadır. Bu doğrultuda, veri paylaşımında belirlenen usul ve esasların bu denli katı olması eleştirilebilir bir konu olmaktadır. Düzensiz göç nedeniyle erişilemeyen pek çok verinin yanı sıra kayıtlı Afganlara dair verilere de ulaşamaması konuların değerlendirilmesinde bir sınırlılık oluşturmaktadır. Saha araştırmaları, gözlemlerden ya da ‘off the record’ verilerden yola çıkılarak değerlendirme yapılabilmektedir.

4.3.1. Haklar ve Hizmetler: “Haklara sahip olma hakkı”

Sosyal uyumun mültecilerin bulunduğu toplumda zorluklar ve fırsatlar bakımından eşit olmasını gerektirdiği düşüncesi, konunun hak ve hizmetler doğrultusunda ele alınmasını

gerekli kılmaktadır. Hak ve hizmetlerin varlığı ve bunlara erişim, mültecileri topluma içermenin bir parçasıdır.

Afganistanlı mülteciler için hak ve hizmet sunumu ve bunlara erişebilme düzeylerinin yeterli olmadığı düşüncesi nedeniyle bu alt temayı en iyi şekilde anlattığı düşünülen Hannah Arendt'in "*haklara sahip olma hakkı*" kavramı olmuştur. Hak ve hizmetler alt temasında 'İş', 'Konut', 'Sağlık', 'Eğitim', 'Sosyal Yardım', 'Güvenlik', 'Yasal Konular', 'Kültürel Dönüşüm ve Kimliğini Koruma' olmak üzere 8 tane kategori bulunmaktadır.

4.3.1.1. İş: "Yabancı olduğumuz için sadece bize vermemişler"

Çalışma, geçimi sağlama ve toplumda yer edinme başta olmak üzere bunun uzandığı pek çok diğer unsur bakımından günlük yaşamın ve dolayısıyla sosyal uyumun önemli bir parçasıdır. Bu doğrultuda, çalışma içerisinde analiz edilme gerekliliğinin bulunduğu düşünülmektedir.

Mültecilerin istihdamı ile gelir kazanımı doğrultusunda, uyum ve çocukların eğitime erişebilirliğinde olumlu sonuçlar doğmaktadır (Huddleston ve Tanczos, 2017, s. 31). Mülteciler, göç edilenin ülkenin hangisi olduğu bağlamı dışında mevcut yeni ortama uyum sağlama konusunda çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır. Zarkesh ve diğerlerinin (2017) yaptığı araştırmadaki tüm Afganlar, işverenlerinin genellikle para vermediklerini ya da onlardan yararlanmaya çalıştıklarını belirtirken birçok işverenin de ceza alma korkusuyla mültecileri işe almadıklarını ifade etmiştir. Afganların düzenli işlerinin olmadığı, düşük ücretli güvencesiz işlerde çalıştıkları, düzenli ve adil ücret alamadıkları belirtilmektedir (Buz vd., 2021, ss. 103-104). Bunlara paralel olarak araştırmadaki katılımcıların da çalışmalarının karşılığını alamadıkları ya da ucuz iş gücü olarak görüldükleri pek çok örnek mevcuttur.

4.3.1.1.1. Çalışma İzni: "Afgan yabancılara yasak"

Mülteci ve ikinci koruma statüsüne tabi kişiler otomatik olarak bağımlı ya da bağımsız olarak çalışabilirken (6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013,

Madde 49/4-b) Afganlar için durum böyle değildir. Afganistanlı mültecileri de içeren uluslararası koruma statüsündekiler için iş piyasasına erişim, uluslararası koruma başvurusu yaptıktan altı ay sonra çalışma iznine başvurularak sağlanabilmektedir (6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013, Madde 89/4-a). Başvurudan sonraki altı ay içerisinde iş piyasasına erişim sağlayamayarak geçimin ne kadar sağlanabileceği tartışılır bir konudur. Bu noktada, ekonomik yardımın sunulması gerçekleşse bile ne kadar yeterli olduğu ya da bu yardımı alabilmek için kriterlerin sağlanıp sağlanamaması da göz önünde bulundurulmalıdır. İlkinde iş piyasasına erişimin gecikmesiyle Afganistanlı mültecilerin ekonomik yardıma bağımlı hâle gelmesi sorunu varken, ikincisinde hem iş piyasasına erişimin olmaması hem de yardımın sağlanmamasıyla birlikte kişilerin geçim konusunda kendi kaderlerine bırakıldığı yorumu yapılabilir. Bunun yanı sıra çalışma izninin alınabilmesi için işverenin başvuru yapması, en fazla ikamet süresi kadar çalışma izni verilmesi, başka illerde çalışma talepleri için İçişleri Bakanlığının görüşünün gerekmesi, her bir yabancı için beş Türk'ün istihdamının zorunlu tutulması gibi çeşitli koşullar bulunmaktadır. Bu koşullar doğrultusunda işverenlerin çalışma izni başvuru yapma isteğini taşıyamaması ve Afganistanlı mültecilerin çalışma izni almakta işverenlere bağımlı olmaları nedeniyle zorluk çektikleri söylenebilir. Mixed Migration Centre (2020, s. 64)'ın araştırmasında, Afganistanlı kişilerin iş güvencesinin ve düzenli bir gelirin olmadığı, yasal çalışmaya erişim ve din engeli nedeniyle ayrımcılıkla karşılaştıkları belirtilmektedir.

şartlı mülteciler için çalışma izninin zorluğuna değinirken 6 çocukları olduğu için çalışmaya mecbur olduklarını ifade etmektedir:

“Türk işleri çok zor. Şey iş bulma zor. Afgan yabancılara yasak işte (iç çekerek). İzin belge falan. Bu mecbur 6 çocuk var.”

Bu doğrultuda, geçimi sağlamadaki mecburiyet Afganistanlı mültecilerin bulabildikleri her işte çalışmalarına aracılık etmektedir.

Çalışmanın yasal olmaması kişileri zora sokmakta ve kayıt dışı çalışmaya mecbur bırakmaktadır. Bu kayıt dışı çalışmalar, bir sonraki başlıkta detaylı olarak ele alınan günlük işler üzerinden gerçekleşmektedir:

“Biz asıl kendimizde şeyimiz çalışma iznimiz yok. Çalışma izin sadece tarlalarda var. Başka resmi bi yerde yok.” K16 (Erkek, 36)

Kişiler çalışmak istese ve fırsat bulsa bile çalışma izninin olmayışı, çalışmaya engel olmaktadır:

“Daha bi iki hafta önce ben işe gitcem dedim mesela ev temizliği şeyi (...) başka kadınlar da gidiyomuş oraya. Hem Türk hem Afgan karışık yani. Sonra oraya gidince de şey yapıyolarmış izin belgesi lazımmiş biz bulamayınca da geri döndüm orda.” K22 (Kadın, 40)

Çalışma izninin olmayışı, katılımcıların kolluk kuvvetleriyle olumsuz deneyimler yaşamalarında neden olmuştur:

“Elma gidiyoduk ama polis biraz... geri gelmeyin dedi.” K10 (Kadın, 35)

“Dedi bi daha çalışmayın bu Karaman’da ne bi yerde sizi görüyüm sizi Afganistan gönderecez siz bi daha bu Karaman’da falan çalışmayın dedi. Suriyeli çalış var Suriyeli çalışın diyor Türkler çalışın Araplar çalışın ama Afganlar çalışmayın dedi.” K4 (Kadın, 40)

İfadelerden yola çıkarak şartlı mülteci statüsünde olan Afganistanlıların, mülteci gruplar içerisinde iş yaşamında çalışma izni bağlamında en fazla zorlukla karşılaşan grup olduğu düşünülmektedir.

Kimi işverenler çalışma izni olmaksızın Afganistanlı mültecilerin çalışmasına izin verse de kimi işverenler doğrudan reddetmektedir:

“İş de vermiyorlar. Kimlik yok diyo vermiyorlar yabancısınız diye vermiyorlar. (...) Sigorta istiyorlar bahçe için de. Eğer yolda polis falan yakalarsa ceza yeriz diyorlar.” K23 (Kadın, 42)

“Sigorta istiyorlar kimlik ver izin kimlik bişey istiyorlar.” K4 (Kadın, 40)

“İn resmi işlere hiçbirine giremiyoruz. Yani diyelim ki fabrika olsun bir resmi kurum olsun oraya giremiyoruz çalışma iznimiz olmadığı için.” K16 (Erkek, 36)

“Sen çalışacağın zaman sigorta her şey var. Bizimki var mı? Yok yasak. Yani çalışacak yasak.” K20 (Erkek, 26)

“Sigorta yok ya işe almıyorlar genelde. Sigortasız da çok zor çalışıyorlar yani.” K25 (Kadın, 21)

“Siz vergi ödüyo biz ödemiyo. Ama açıyorsun sigorta o daha iyi oluyor belki biz daha yani korkusuz çalışabilir ama mecbur mı napıyım idare etmem lazım. Ha tutuyorsa on bin ceza veriyor.” K15 (Erkek, 32)

“İş biz yani çöp topluyoruz ya biz kimseyi işe almıyorlar zaten sigorta falanımız yok ya hani ondan dolayı. Yani her türlü iş olsa biz yani elimiz her türlü iş yapar. Hayvancılık mesela çimentoları, temizlik her şeyi yaparım ben ama iş vermiyorlar. Yabancı olduğumuz için bi de sigortamız yok ya ondan dolayı.” K5 (Erkek, 26)

Çalışma iznin olmaksızın çalışan yabancılar ve onları çalıştıran işverenler için ceza sistemi bulunmaktadır. Bu doğrultuda “bir işverene bağlı olarak çalışan yabancıya iki

bin dört yüz Türk lirası, bağımsız çalışan yabancıya dört bin sekiz yüz Türk lirası, yabancı çalıştıran işverene veya işveren vekiline her bir yabancı için altı bin Türk lirası” para cezası verilmektedir (6735 Sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu, 2016, Madde 23/5-b).

Geçimlerini sağlamak için çalışmak zorunda olan ancak çalışma izni nedeniyle bunu gerçekleştiremeyen ya da kayıtlı olmadan gerçekleştiren Afganistanlı mülteciler için bu durumun topluma katılımlarını ve dolayısıyla sosyal uyumu olumsuz olarak etkilediği düşünülmektedir. Çalışma yaşamına katılamayan ve geçimin sağlanamadığı bir yaşam sürdürmek, varılan ülkedeki hayata tamamen katılımı gerçekleşmede olumsuz bir etken olarak görülmektedir.

4.3.1.1.2. Ucuz İş Gücü: “Çobanlık, inşaat, elma şirketleri...”

Çalışma izni konusunda güçlüklerle karşılaşılan kişiler, kayıt dışı çalışmak durumunda kalmaktadır. Katılımcılar, iş bulma konusundaki deneyimlerini şu şekilde aktarmaktadır:

“Arkadaşları arayıp söylüyodu. Şimdi şeyleri var ustaları var. (...) Hani Aktekke’de şey var ya orda işçiler toplanıyo sonra bi kişi gelip onları götürüyodu bazen.”

“Mesela ben sen çavuşsun ya bi gün iki gün üç gün senin yanında çalışınca senin numarayı alıyorum zaten. Ya Afganlıları arıyorum ya seni. Mesela iş lazım o lazım bu lazım. Mesela sen lazım olsa senin arkadaş da lazım. O diyor oraya git. Ondan sonra biz öyle iş buluyor.” K15 (Erkek, 32)

“Afganlar iş var diye söylüyorlar biz de onlardan söylüyoruz burda gelen insanlar da var yani bi de Aktekke Meydan’a oturuyorlar işe götürüyorlar inşaat.” K25 (Kadın, 21)

“Akrabalar mesela o köylere götürüyorlar ya onlar geldi bize yardım etti ya işlere götürdü bizi azar azar.” K5 (Erkek, 26)

“Üç ay böyle geçimimizi zor şey yaptık ondan sonra komşularımız geldi ıı çok olduğu için komşularımız yani bir gün biri götürüyodu bir gün biri götürüyodu öyle geçimimizi sağlıyoduk.” K7 (Kadın, 18)

“Afganlar diyor bazı Afganlar diyor iş iş biz de gidiyor.” K10 (Kadın, 35)

“İşte gittiğim yerlerde Afganlarla karşılaştığım zaman Afganlıyım diyodum ben boştayım yani işim yok diyodum. Yani yardımcı oluyorlardı.” K13 (Erkek, 23)

“İşi arkadaşı buldu bi arkadaşı vardı Afgan.” K24 (Kadın, 24)

İş bulma sırasında sosyal bağların etkisi daha fazla görülürken, Türk komşular ve çalışılan işler sonrası işverenlerle kurulan sosyal köprülerin de yeni işler için kapı açtığı

söylenbilir. Bu doğrultuda, sosyal sermaye ve sosyal uyum arasında bir ilişki görülmektedir.

Aktekke Meydanı'ndaki amele pazarına giderek iş bulan K12 her zaman iş bulamadığına ve işe gittiği günlerden daha fazla işsiz olarak beklemede kaldığına vurgu yaparak günlük işlerde çalışmanın geçiciliğine ve belirsizliğine değinmektedir:

“Meselan bi gun işte gidiyim yedi gun on gun falan da evde oturdum. Bi buçuk ay oldu geldi burda tamam mı? On gun falan ben işten gittim başkası evde oturdum. Yani nasıl bulamadım meselan ben Aktekkke meydanına gidiyorum ordan sabah gidiyorsunuz bakarsan çok Afganlar duruyo. Herkes ordan işten gediyo. O kadar Afganlılar meselan ben Türkçe bilmiyorum ona göre biraz sorun var.” K12 (Erkek, 20)

Bu ifadede iş bulmaya ilişkin yaşanan sorunlar arasında talebin çok fazla olması ve dil bilmeme göze çarpmaktadır. Bu doğrultuda, dil bilmek iş bulma sırasında bir fırsat olarak görülmektedir. Bu ve bunun gibi pek çok bağlantı nedeniyle, birden fazla unsurla ilişkili olan sosyal uyumun bütüncül bir şekilde gerçekleştirilebileceği düşünülmektedir.

Katılımcıların tamamı tarafından Afganistanlı mültecilerin günlük işlerde çalıştıkları ifade edilmektedir. Afganistan'da lokanta işleten ve şimdi eşinin yine bir lokantacıda çalıştığını belirten K1, ucuz iş gücü olarak seçildiklerine vurgu yapmaktadır:

“İnşaatta çalışıyodu. 2 ay işe gidiyodu 1 ay gitmiyodu. Arada boş arada şey. (...) Şimdi inşaattan işi biraz kolay. Orda (lokanta) bi iş tuttu. Günden güne işleri değişti. İş verdiler etçi oldu sonra başka. 110 tl veriyo günlük. (...) Çoban var ya o işi veriyo. Çobanlık, inşaat, elma şirketleri...”

Bu doğrultuda, Afganistan'dayken kazanılan becerilerin ve iş deneyimlerinin Türkiye'de iş bulmada etkisi görülmektedir. K1'in yanı sıra başka katılımcılar da ucuz iş gücü olmaya değinmiştir:

“Bahçeye sadece bahçeye.” K21 (Erkek, 54)

“Çalışıyorduk şu tarlalarda, çapalarda, inşaatlarda. Onunla geçiriyorduk.” K16 (Erkek, 36)

“Mesela apartman yapıyoduk. İnşaat. Bahçe.” K3 (Erkek, 35)

“Mesela bi hafta ben Mersin'de çalıştım. Buraya geldi Karaman'da bizi götürdü Mersin'de bi köy vardı nohut vardı. Nohutu napıyodu? O makinenin içine atıyodu. (...) Yanımda hepsi Afganlı bi Türk de yoktu. Hepsi Afganlıydı.” K15 (Erkek, 32)

“Valla abla zor zor. Abla bi gün birine çalışcaz yarın ötekine çalışcaz zor.” K20 (Erkek, 26)

Afganistanlı mültecilerin işverenler tarafından çobanlık, inşaat, bahçe gibi işler için ucuz iş gücü olarak seçildikleri anlaşılmaktadır. Günlük işlerin geçici olmasının da zorlukları görülmektedir. Kişilerin çalışma yaşamına katılmadıkları bir ülkede, sosyal uyumun gerçekleşmiş olmadığı düşünülmektedir.

K14 ve eşi Afganistan’da esnafken burada günlük işlerde çalışan K24 de ucuz iş gücü olma durumlarına değinmektedir:

“Ucuz çalıştırıyorlar gene burda. Ucuz çalıştırıyorlar yabancıları.” K14 (Kadın, 45)

“Afganistan’da dükkan elma dükkan muz var ama savaş var mı bomba var mı çok zarar oldu. Şimdi çok borcuş var. Bu kadar elli milyar atmış milyar borcuş var Afganistan’da. Şimdi bi iki güç çalışıyo sonra evde pazar gün cumartesi gün çalışmıyor ki. Kira evde, su para, elektrik para başka yetmez ki. İnşaata gidiyo inşaat biraz sık sık olmadığı için bazen gitmeyebiliyo işte. Elma fabrika var mı hepsi Afganlar burda çalışıyo. Soğuk hava var ya orda çalışıyo.” K24 (Kadın, 24)

Ucuz iş gücü olmanın ve işlerin geçici olmasının getirdiği maddi zorluk günlük yaşamı ve geçimi olumsuz olarak etkilemektedir. Bu maddi zorluk, Afganistan’da olan borcun yükünü Türkiye’de yeni yaşamda geçimi sağlamanın yüküyle birleşmektedir. Ekonomik zorluğun günlük yaşamı bu derecede etkiliyor oluşunun sosyal uyuma olumsuz olarak yansdığı düşünülmektedir.

Eşinin kâğıt toplamasıyla geçimlerini sağlayan K8 durumlarını şu şekilde aktarmaktadır:

“Kağıt topluyoruz. Kendim de çalışmıyorum. Sıcak yani eşim çalışırken sıcak soğuk oluyo. Bi de çöplükte baya her koku her pisliği görüyoruz. Dayanmak çok zor.” K8 (Kadın, 31)

Kâğıt toplama işinin zorluklarına değinen K8’in ifadesinden bu deneyimin hem fiziksel hem de duygusal bakımdan oldukça zorlu olduğu yorumu yapılabilir.

Günlük işlerde çalışmanın zorluğunun mevsimsel bağlamı içerdiği görülmektedir:

“Valla biz şimdi aylık işlere falan girmiyoz ya biziki çavuş zaten ne zaman arasan adam işçi istiyolar yazın yani kışın iş olmaz da. Yazın götürüyolar. Kışın valla yatıyoz ne yalan söyleyim. Valla yazın çalıştığımızda az az yiyoz şimdi dört dörtlük bi yemek yemiyoz ama. Şimdi çorba yanına pilav da olur ya sadece pilav yiyoz çorbasını koyuyoz öbür akşama işte böyle.” K19 (Erkek, 38)

“Yani inşaat var ama kışta zor. Yaşam zor kışta. Yani yaz gelince iyi yani insan bari çalışabilir ama kış biraz zor geçer.” K25 (Kadın, 21)

“İş bulamayınca sonra mesela sabah yemeğini yiyince öğleni düşünüyoduk öğlen yemeğini yiyince akşamı düşünüyoduk ne yiyeceğimizi. Sadece kocam gidiyo inşaatta çalışıyo mesela

bazı gecelerde hiç yemek yemedik yemeğimiz oldu sonra bazı öğlenlerde sabahlarda kahvaltı yememiz oldu işte burda Allah büyük verirdi yemek.” K22 (Kadın, 40)

“(…) Şu küçük var ya. Süt içmek lazım mama süt var ya. Paramız yok süt alalım. Yemek veriyoz ekmek veriyoz. Sonra ekmeki tükürüyor.” K3 (Erkek, 35)

En çok çalışılan bahçe ve inşaat gibi günlük işlerin yazın öne çıkmasıyla birlikte kışın geçimin daha da zorlaştığı anlaşılmaktadır. Afganistanlı mülteciler, günlük kazançlarıyla geçimlerini sağlamaya çalışırken kış için de birikim yapma kaygısı yaşamaktadır. Kişilerin temel gereksinim olan beslenmeyi bu kaygı doğrultusunda düzenledikleri görülmektedir. Bebeklerin büyük çocuklar ya da yetişkinler gibi beslenemiyor oluşu ile süt ve mamaya gereksinim duymaları, bir başka zorluğu oluşturmaktadır. Maddi zorluklar nedeniyle bebeklere de normal yiyecek ve ekmek gibi besinlerin yedirilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır.

Yetişkinlerin yanı sıra çocukların da çalışmak zorunda kaldıkları anlaşılmaktadır:

“Büyük oğlan telefoncuda çalıştı. (...) Öteki çocuk da bi yerden ekmek almaya gidiyomuş tostçudan sonra da o adam sormuş kardeşin var mı benimle çalışsın o da küçüğü gösterdi orda çalıştı. (...) Böyle dolaşıyordu sonra bir anda biri çağırdı benim yanımda çalışmak ister misin dedi. (...) 30-40 filan alıyo 35 filan. 8’de gidiyo 10- 10.30 gibi geliyor.” K26 (Kadın, 35)

Geçimi sağlarken ucuz iş gücü olarak çalışmanın yetersizliği hanede çalışabilecek olan herkesin çalışmasını gerektirmektedir. Bunda, çocukluğunu gerektiği gibi yaşayamayan ve eğitim alması gereken çocuklar da yer almaktadır.

Afganistanlı mültecilerin günlük işlerde çalışmalarının yanı sıra kendileri gibi günlük işlerde çalışan Türklere göre daha düşük ücret aldıkları ifade edilirken bunun yanı sıra iş için seçilme ve gün içerisinde verilmeyen yemeklere de değinilmiştir:

“Bize 111 orda hamaleler Türk hamale var yüz elli liradan az gitmiyordu. Bize seksen TL’den fazla vermiyordu. Mecbur idik gitmek zorundaydık onun için gidiyorduk.” K16 (Erkek, 36)

“Bi tane araba dölusu kömür şey yaptık ondan sonra dediler ki siz bunu indirirseniz ben size 20 TL veririm demiş. Yani biz o bilmiyoz ki gene ama onu mesela indirirsek 100 TL veriyolarmış ama bize 20 TL verdiler.” K7 (Kadın, 18)

“Orda patronlar bazı günlerde aç bıraktı mesela yemek vermiyolar bazı günler götürmüyolar yani işçimiz var seni ne gerek var diyolar. Akşamdan yani sabah erkenden götürüp akşam geç saate kadar çalıştırıyolar parayı az veriyolar. (...) yabancı olduğumuz için.” K9 (Kadın, 31)

Bu doğrultuda, yabancı uyruklu olmanın işverenler tarafından ayrımcılığa aracılık eden bir unsur olarak algılandığı yorumu yapılabilir. Ayrımcılığın var olduğu ortamda, sosyal uyumdan olumlu olarak söz etmenin mümkün olmadığı düşünülmektedir.

İrkin yanı sıra fiziksel engele sahip olma da ücretlendirme noktasında farklılıklara yol açmaktadır. Afganistan’da yaralanan ve kolunda bir engele sahip olan K20’nin ifadesinde daha düşük ücret aldığı anlaşılmaktadır:

“O kadar vermiyo para çok az. Günlük seksen lira falan.” K20 (Erkek, 26)

Bahçede günlük çalışma karşılığı erkekler için 100 TL iken K20 için 80 TL olarak belirlenmiştir. Bunun nedeni ise kolundaki engeldir.

4.3.1.1.3. Emeğinin Karşılığını Alamama: “Ben Afgan’ım nasıl hakkımı alacam şimdi?”

Çalışma iznini içeren zorluk veya Türkiye’de kayıt dışı olma nedeniyle güvencesiz olarak iş yaşamına katılma, işverenlerin Afganistanlı mültecilere ücretlerini vermemeleriyle sonuçlanmakta ve olayın polise taşınmasıyla sınır dışı ettirme tehdidinde bulunmaktadır (Tümtaş, 2022, s. 350). Katılımcılar arasında tehdit ile korkutulmaya maruz kalma ve emeğinin karşılığını alamama sıklıkla rastlanan bir konudur.

Çalışma izninin olmadığı ve ucuz iş gücü olarak görüldükleri iş yaşamında Afganistanlı mültecilerin karşılaştıkları bir diğer güçlük, emeğinin karşılığını alamamaktır. Bildirilen sorunlar arasında ödeme alamama ya da eksik olarak alma (Mixed Migration Centre, 2020, s. 64) bulgusunu destekleyecek şekilde, katılımcılar düşük ücretli günlük işlerde çalışsalar da bu ücretlerini bile alamadıkları deneyimler yaşamışlardır:

“Benim buraya oruç ramazan var ya benim çocuk oruç ile çalıştı iki yüz usta para vermedi inşaatta.” K18 (Kadın, 44)

“Çalıştık süre de hatta altı ay yedi ay çalıştık paramız hiç alamadık. Az az verdi iki yüz verdi üç yüz verdi beş yüz verdi onla dedi salın bitti. Biz de dedik tamam bize bu kadar verdin bu kadar çalıştırdın aylık 2100 TL aylık vermişsin hiç ben senden 2100 TL hiçbir ayda almadım. Verdiği paraların hepsini de yazdım bu kadar para bu zamana bu tarihte verdin. Kabul etmiyo ondan sonra biz de bıraktık geldik.” K16 (Erkek, 36)

K16 Afganistanlı arkadaşlarıyla birlikte emeklerinin karşılığını almak için işverenle görüşse de herhangi bir sonuç alamadıklarını belirtmiştir. Geçimlerini sağlamak için

çalışma fırsatı bulan Afganistanlı mülteciler, emeklerinin karşılığını alamadıklarında yapabilecekleri bir şey olmadığını düşünmektedir. Katılımcılar tarafından polise başvurmak istense de bu, Türkiye’de yasal olarak bulunmamama nedeniyle mümkün olmamakta ya da gereksiz bir çaba olarak görülmektedir. Yasal olarak çalışma izni olmayan kişilerin bu nedenle polise başvuramaması (Leghtas ve Sullivan, 2017, s. 12) söz konusuysen katılımcılar arasında bu konuda hukuki yollara başvurmayı düşünenlerin girişimleri de başarısız olmuştur:

“Afganlara böyle yapıyo sadece Afganlara. Türklere konuşmaz ki Türklere zor söylese poliste şikayet yapıyor. Meselan benim fişler burdan duruyo tamam mı? Ben karakola gittim söyledim ben benim o kadar fiş var. Yani çavuşta çalıştığım fiş veriyor. İşte ondan sonra parası da veriyö. Ben söyledim karakolda bu kadar da çalıştım paramı vermiyor zor söylüyo nabacaz o zaman? Bana ne diyor. (...) Başka herkese yapıyom diyo Afganlara sadece yapamam diyo. Sen yabancı olursa öyle yapamam diyo. Mehkemeye gittim mehkemeye sordum o da öyle bişey yapmadı. Başka meselan R* çavuş var hepsi bi adamda o R* çavuşta çalışmış. Yetmiş bin parası vermemiş zor söylemiş. Veremem diyo git sen nerde şikayet yapıyorsan yap. Yani ordan ıı çok Afganlılar var meselan o zamanda ıı atmış kişi yetmiş kişi on kişi yirmi kişi ve her gün de işe götürmüş parası da vermemiş. Bi ay sonra veriyim veya bi hafta sonra veriyim yalan söylüyor. Ben gittim mahkemeye söyledim tüm Afganları götürdüm söyledim orda. Bu kadar Afganlılar bi adamda çalıştı bu adam parasını vermiyo nabacaz o zaman? Bana ne diyo.” K11 (Erkek, 22)

Bu doğrultuda emeğinin karşılığını alma hakkına sahip olma bile ırk nedeniyle ayrımcılık konusu olmaktadır. Afganistanlı mülteciler geçimlerini sağlamak için çalışma izni alma konusunda sorun yaşadıkları için yasal olmayarak çalıştıklarında da sömürüye ve ayrımcılığa karşı savunmasız hâle gelmektedir. Bu durum kişilerin yasal olarak çalışma hakkından mahrum kalmasına ve emeklerinin karşılığını almalarına engel olmaktadır. Yabancı uyruklu olmaları nedeniyle bu ayrımcılığın yapıldığını düşünen başka katılımcılar da bulunmaktadır:

“Bunu ben Afgan olduğum için yapar. Ben Türk olsam daha yapamaz, nasıl yapacak? Ben kimliğim olsa gidip şikayet edecem paramı alacam yani. Yani ben Afgan olduğum için beni her türlü davranıyo hani. Olmasa nasıl öyle yapıyo ki? Adam Türk olsa bir saat çalışsa hakkını alır. Herkes. Ben Afgan’ım nasıl hakkımı alacam şimdi? Şimdi ben yabancı için o her türlü davranır davranacak yani.”

“Yabancı olduğumuz için. Yani genellikle en az asgari ücret alıyolardı biz onu da alamıyoduk. Daha çok düşük maaşına çalışıyoduk ona da bazen alamıyoduk bazen yarısı alıyoduk yarısı kalır giderdi işte. Yani paramız kalınca alamıyoduk. İstiyoduk vermeyince alamıyoduk.” K13 (Erkek, 23)

“Biz buraya daha yeni gelince gitmişti bi yerde elmada bahçedeydi sonra on gün çalıştı parasını vermedi. Aradık bikaç kez aradık biz şey yaptık vermediler. Dedi getircez getircez dedi biz nedenini bilmiyoruz ama vermediler. Biz yabancı olduğumuz için sadece bize vermemişler. Daha yeni gelmiştik bilmediğimiz için.” K22 (Kadın, 40)

Çalışma izni olmayan katılımcıların durumu, işverenler tarafından kötüye kullanılmakta ve en ufak ters düşmede tehdit unsuru olarak kullanılmaktadır. Bu noktada, resmi makamlara yapılan şikâyet ile de bir yere varılamadığı görülmektedir. Bu durum, işverenler tarafından “nasıl olsa bir sonuca ulaşmaz” mantığıyla haksızlığı sürdürmeye yol açmaktadır. K11’in ifadesinde aktardığı üzere resmi makamların “bana ne” tavrının da sosyal bağlantılar tarafından sosyal uyumu olumsuz etkileyen bir unsur olduğu düşünülmektedir.

Emeklerinin karşılığını alamayan Afganistanlı mültecilerin işverenler tarafından çalışma izinleri olmadığı için polise verilmekle korkutuldukları anlaşılmaktadır:

“Bizim bi çavuş vardı H* çavuş böyle otuz tane falan fiş verdi bize sonra fişlerin hepsini yırttı ıı bi daha gelirsiniz sizi polise falan veririm dedi.” K23 (Kadın, 42)

Emeklerinin karşılığını alma hakkından yoksunluk nedeniyle sosyal uyum konusunda olumlu bir yorumda bulunmak mümkün görünmemektedir.

Bazı katılımcıların emeklerinin karşılığını alamadıklarında resmi yollara hiç başvurmamalarıyla bu konuda ne kadar yalnız ve çaresizlik hissettikleri görülmektedir:

“Koçhisar’da iki ay bi yerde çalıştık. Salon yapıyodum inşaat gibi. 2000 lira ıı şey yövmiyemiz oldu 2000 için 200 lira verdi. 1800 kaldı yani. O da hiç vermedi biz de peşinden gitmedik yani.” K5 (Erkek, 26)

2000 liradan sadece 200 lirayı alabilmiş olmak, emeğin %10’una denk gelmektedir. Bu denli düşük bir karşılık sonrası hakkın aran(a)maması, resmi yollara başvurma sonucunda çıkacak olumlu sonuca ne kadar inanıldığını göstermektedir.

Bir dönem çobanlık yapan K15, işvereniyle yaşadığı olumsuz deneyimi şu şekilde aktarmaktadır:

“Beni bi köyde çobanlık için götürdü. Bana dedi ki çobanlık için ıı 2300 veriyorum. Tamam. Gittim hem çobanlık yapıyordu hem sulama işi yapıyordu hem kuzular da onlar sağıyordu sütleri hem inekleri sağıyordu. Yani ben o köyde kaç bi ay çalıştım kaç saat yatıyodum biliyon mu iki saat ben yatıyordu. Yani yalan söylüyor. Sonra ben naptım? ıı kendisi beni çıkarttı. Niye çıkarttı? Sulamadaki motor var ya yakmış ıı beş bin onu aldı sonra elektrikçi git dedi motor bi daha indi su motoru. O saat var ya tüm saat patladı ona da 1500 TL verdi (gülerek). Valla ona da bi kuzu haram oldu niye? Hasta. O gün bunu dedim gönderme gönderme. Gönderdi kabul etmedi hatta bağırdı bana. Götürdüm o kuzu geri gelmedi. Kendisi de gitti baktı ölmüş. Sonra bana dedi ben çok zarar yaptım sen git. Dedim Allah razı olsun. Sonra geldim param da tam vermedi. Bana on gün parayı verdi ona da ben şükrettim onu alabildim.” K15 (Erkek, 32)

Bu doğrultuda, işverenlerin vadettiği ücreti vermediği ve belirtilen işten daha fazlasını yaptırdığı anlaşılmaktadır.

Emeğinin karşılığını alamayan K11, başka iş yapmaya başlamış ve Afganistan'daki sattığı tarlalarından aldığı parayla geçimini sağlamaya çalışmaktadır:

“Burdan ben mesela şöyle çok fişler var. Türkler çalıştım fişleri hepsi duruyo burda. Bi lira vermemiş. Hepsi zor söylüyo. Para veremez. Yani çok çavuşlar var H* çavuş var bi da G* çavuş var ıı çok İ* çavuş var hepsi burdalar fişte Z* çavuş var. Hepsi çalıştım parasını vermemiş. Zor söylüyor veremem diyor. Nabacaz o zaman mecbur burdan dükkan açtım şimdi bişeyler satacam biraz para kazanayım. Afganistan'da mesela tarla var benim de satıldım parası burdan getirdim.” K11 (Erkek, 22)

Karşılaşılan davranışların sadece bir iki kişi tarafından değil birçok kişi tarafından gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır.

Afganistanlı mültecilerin zaman zaman paralarını almak istemeleri neticesinde fiziksel saldırıyla karşı karşıya kaldıkları anlaşılmaktadır:

“Para vermemiş puçak çıkarmış ya Türk. Ben ıı adı ne o köyün... Süleymanhacı var ya ordan bi köy var. Ordan girdim zamanda az ilerde bi köy daha var ordan çalıştım. Tarlada çalıştım. Saat 6'da işte bıraktım adama para istiyorum dedim ver benim parayı. Veremem diyo. Niye nasıl veremiyosin? Veremem. Ya ben sana çalıştım dedim. Çalış veremem para. Adam gavga yaptım biraz puçağı çıkarmış valla döverim seni gak git. Benim de yolda bırakmış arabada geri gelmiş burdan benimle götürmemiş. Ben yolda başka araba buldum ona arabaya mesela elli lira kira verdim cebimde elli lira kiraya verdim geri getirmiş. Paramı da bıraktı.” K11 (Erkek, 22)

Çalışma ve emeğinin karşılığını alma hakkını kullanma isteği doğrultusunda kişilerin geçimini sağlayamamaktan güvenlik tehdidine varana kadar birçok sorun yaşadıkları görülmektedir.

Türk işverenlerin yanı sıra Suriyeliler tarafından da kişilerin emeklerinin karşılığının verilmediği ifade edilmektedir:

“Surlular var H* adını. Bi tane kabala işi bana bulmuş çalıştım. 550 TL param da vermedi. Ondan sonra adama diyom nasıl benim para vermiyo? Veremem diyo. Ya sen kimsiniz?! Ben Halis Suri herkes beni tanıyo öyle dedi. Adama otogara gittim ben orda ıı bu inşaatta çalıştım şu üç tane büyük bina var ya orda çalıştım. Adama konuştum ben burda temizlik işi yaptım adam benim parayı vermedi. Niye nasıl vermedin?” K11 (Erkek, 22)

Göç deneyimini yaşayan ve yeni bir ülkede sıfırdan başlamanın zorluğunu bilen başka bir grup üyesi mülteci tarafından gösterilen bu tavır nedeniyle mülteciliğin de kendi içerisinde hiyerarşisinin olduğu düşünülmektedir. Bu doğrultuda, Afganistanlı

mültecilerin iş konusunda hem yerel halk hem de diğer mülteci gruplar tarafından ayrımcılığa maruz kaldığı görülmektedir.

MIPEX 2020 raporuna göre Türkiye'deki göçmenlerin iş piyasasına erişimi, AB standartlarının çok altında kalarak ülkeler arasında sondan 7. sırada, OECD ülkeleri arasında ise son sırada yer almakta ve Türkiye'nin yabancı kişiler için eşit haklar vermeyen tek OECD ülkesi olduğu belirtilmektedir (Solano ve Huddleston, 2020, ss. 250-255). Türkiye'deki iş gücü piyasasına erişimde, sosyal bağlar öncelikli olmak üzere sosyal köprülerin de aracılığı bulunurken genel karşılaştırmada yabancı uyruklu kişiler ve statüler bağlamında ayırım olduğu söylenebilir. Tüm yabancı gruplar için istihdam zor olsa da mülteci ve ikincil koruma kapsamındaki kişilerin durumunun şartlı mülteci ve geçici koruma kapsamındakilere göre daha iyi olduğu bilinmektedir. Bunun yanı sıra, geçici koruma altındaki Suriyelilerin iş gücü piyasasına ilişkin verileri mevcutken Afganistanlı mültecilerin bu konudaki istatistikleri de diğer konularda olduğu gibi bulunmamaktadır.

İş kategorisinde özet olarak Afganistanlı mülteciler için çalışma izni alımının koruma başvurusunu takiben 6 ay sonra gerçekleşebilmesi ve çalışma izninin alınmasındaki katı koşullar; geçimini sağlamak mecburiyetinde olmanın kayıt dışı çalışmakla sonuçlanması; mülteci gruplar arasında istihdam edilmede en çok zorluk çeken grup olunması; ucuz iş gücü olarak çobanlık, inşaat, kağıt toplama, bahçe ve tarla gibi günlük işlerde çalışılmasıyla çalışma sürelerinin ve dönemlerinin belirsiz ve geçici olması, bu geçiciliğin mevsimsel yansımasıyla kış aylarında daha da zorluk yaşatması; iş bulmada talep fazlalığı ve dil engeli; geçimi sağlama zorluğu nedeniyle hanedeki çocukların da çalışmak zorunda kalmasıyla çocuk işçiliğinin ortaya çıkması; Türklere göre daha düşük ücret alma; emeğinin karşılığını hiç alamama ya da başta vaat edilenden daha az alabilme; emeğin karşılığını alma hakkını aramada yasal olmayanların gerekli mercilere başvurmaması ve yasal olanların ise olumlu sonuç alamaması; hakkını aramada uyruk ayırımı; hukuki sürecin işlevsizliği ve sonuçsuzluğu nedeniyle işverenlerin umursamaz tavırları ve kötüye kullanma tutumları; yasal mercilerin umursamaz tavırları; sadece yerel halk tarafından değil çalışmaya erişimde destek sunan başka mülteci gruplar tarafından da ayrımcılığa maruz kalma gibi güçlükler bulunmaktadır. Afganistanlı mülteciler Afgan uyruklu sosyal bağlar ve iş bulmada sosyal köprüler sisteminden kısmen olumlu, çalışma koşullarında

sosyal köprüler ve sosyal bağlantılar sisteminden olumsuz olarak etkilenmektedir. Sosyal uyumun gerçekleşmesinin bütüncül bir anlayışta olması gerektiği düşünülmektedir. Bu düşünce ışığında, çalışma yaşamındaki bütün olumsuz deneyimlerin sosyal uyuma da olumsuz olarak yansiyarak süreci geciktirdiği çıkarımı yapılabilir.

4.3.1.2. Konut: “Ev toprak nerde var bulacam mecbur”

Barınma ihtiyacının ve mülkiyet hakkının bir uzantısı olarak Afganistanlı mülteciler için konut durumu ve sosyal uyum ilişkisinin ele alınmasının araştırmanın bütünlüğü açısından uygun olduğu düşünülmektedir. Konut bir temel ihtiyaç olmasının yanı sıra yerel halkla etkileşim kurabilmeyi mekânsal bağlamda sağlayan bir araçtır. Standardın gerektiği şekilde karşılanamıyor oluşu ve uluslararası koruma yararlanıcılarının konut bulma konusunda piyasada tek başlarına bırakılmaları, kişileri bu bağlamda savunmasız bırakmaktadır (Huddleston ve Tanczos, 2017, s. 27). Kişiler her ne kadar kabul ve barınma merkezlerinde barınabilseler de (6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013, Madde 95/2) olanaklarının sınırlı olması ve öncelikli olarak özel ihtiyaç sahiplerinin barındırılması (6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013, Madde 95/3) nedeniyle Afganistanlı mülteciler başvuru ya da statü sahibi olduğuna bakılmaksızın konut ihtiyaçlarını kendileri karşılamak durumundadır (6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013, Madde 95/1). Barınma konusunda kişiler konut bulma, kira ödeme, başkalarıyla aynı haneyi paylaşma ve ısınma gibi sorunlar yaşarken bunun yanı sıra kişilerin uydu kentlerinde kimlik başvurusu yapabilmeleri için istenen bir adres belirtme durumunun da (Leghtas ve Sullivan, 2017, s. 8) da ayrı bir ruhsal gerilim sebebi olduğu düşünülmektedir. Ev sahiplerinin konut kiralamak istememeleri, pahalı kiralar, depozito ücreti ve kefil isteği gibi zorluklar bulunmaktadır (Buz vd., 2021, s. 104). Çalışma, bu araştırmada belirtilen sorunları desteklemenin yanı sıra yeni bulgular da sunmaktadır.

4.3.1.2.1. Konut Bulma Süreci: “Afganlara vermiyorlar”

Yabancı uyruklu olmaları nedeniyle iş bulmakta zorlanan ve çalışma sırasında pek çok zorlukla karşılaşan Afganistanlı mülteciler için konut konusunda da çeşitli güçlüklerin

olduğu açıktır. Bu güçlüklerden ilki konut bulamamadır. Konut bulamama nedenleri daha çok ev sahiplerinin kiracı olarak Afganistanlı mültecileri istememesinden kaynaklanmaktadır. Bu istemeyişin nedenlerinden biri, yabancı uyruklu olmaya yani uyruk farklılığına bağlıdır:

“Mesela biz niye bu evde oturuyosunuz diye sorsanız mesela bizim beğendiğimiz evler falan vardı yabancılara vermiyoruz dediler.” K23 (Kadın, 42)

“Mesela birkaç gün önce ev aramıştık da ıı söylediler ki yabancılara ev vermiyoruz. (...) İlk geldiğimiz zamanlarda çok zorluk geçiriyorduk. Ev falan yoktu Karaman’a geldiği zaman tanıdık falan da yoğdu. Gece dışarda kalmıştık.” K14 (Kadın, 45)

“Meselen ıı burdan taşınıyor ki başka bi yerde ev bulamıyoz. Türkler büyük apartmanları veriyor. Şöyle eski evleri veriyö.” K3 (Erkek, 35)

“Bazı Türkler var Afganlara vermiyolar. (...) Bırakıyor yani dedi. Tertemiz bırakmıyor yani böyle böyle söyledi.” K24 (Kadın, 24)

“Biz ararken bize şey ev vermiyolar. Afganlar pis diye.” K8 (Kadın, 31)

“(…) Afganlar iyi şey insanlar değil meselen eve iyi bakmıyolar kötü bakıyolar öyle bişey diyo.” K4 (Kadın, 40)

Afganistanlı mülteciler konut bulamama nedeniyle özellikle ilk geldikleri dönemlerde dışarıda sokakta kalmıştır. Yaşayacağı konutu beğenerek seçme ve tutma bile Afganistanlı mülteciler için lüks olarak görülmekte ve verilen evler daha çok eski ve toprak evler olmaktadır. Afganistanlı mülteciler apartmanda bir ev beğenseler de temiz kullanmadıkları veya bırakmadıkları ve pis oldukları gerekçesiyle bu evler ev sahipleri tarafından kendilerine verilmemektedir. Sahada araştırma boyunca görülen evler de bu görüşleri desteklemektedir. Sadece iki katılımcının evinin apartmanda olduğu ve bu apartmanların da eski apartman olduğunu belirtmekte fayda vardır. Kalan evlerin tamamı toprak evlerdir. Evlerde ısınma soba ile sağlanmaktadır. Bu doğrultuda, kişilerin kış mevsiminde odun ve kömür gibi ihtiyaçları bulunmaktadır. Kişiler bu ihtiyaçlarını sosyal bağlantılar aracılığıyla çözmeye çalışmaktadır ki bu konuya sosyal yardım kategorisinde detaylı olarak değinilmektedir.

Afganistanlı mültecilerin apartmanda yaşayamıyor oluşunun sosyal köprüler ve dolayısıyla sosyal uyumu geliştirme açısından olumsuz etkilerinin olduğu düşünülmektedir. Mahalleler ve yaşanan evin çevresindeki yerel halkla geliştirilebilecek ilişkilerin potansiyeli düşünüldüğünde Afganistanlı mültecilerin belirli bölgelerde yaşamalarının, sosyal dışlanmanın yanı sıra mekânsal dışlanmayı gösterdiği yorumu

yapılabilir. Bu durumun aynı düzlemde ilerlemesiyle birlikte gelecekte keskin şekilde gettolaşmaya dönüşebileceği düşünülmektedir.

Konut bulma sırasında da karşımıza çıkan önemli bir unsur, araştırmanın pek çok yerinde göreceğimiz dil bilme durumudur. Ev sahiplerinin Afganistanlı mültecileri kiracı olarak kabul etmesinde dilin yeri bulunmaktadır:

“(…) akşam ben dışarda oturdu yani yattım. Dışarda yattım parklarda yattım. Çünkü dili bilmiyorum (…) mesela arıyordu Afgan mı yabancı mı yok biz yabancılara vermiyo. (…) Kefil lazım diyo.” K15 (Erkek, 32)

“Yeni gelen Farsça bilenlere vermiyolar. Belli bişeyden sonra yurtdışına gidiyolar. Onlara vermiyolar. Allah razı olsun biz karşılaşmadık. (…) Nerelisin diye soruyolar Özbek diyoruz. Türkçe bildiğin için tipimizden mi artık veriyolar.” K17 (Kadın, 39)

K15 ilk geldiği dönemde dışarıda kaldığını ve sokakta yattığını belirtirken konut bulmada yaşadığı zorlukta dil bilmeme vurgusu vardır. K17 ise aynı konuda benzer şekilde fakat tam tersi konumda konut bulma fırsatını yine Türkçe bilme üzerinden ele almaktadır. Konut bulma sırasında yeni gelmiş olmanın, dil bilmemenin ve hatta etnik kökenin etkisinin olduğu söylenebilir. Sosyal ilişkiler temasında analiz edildiği üzere etnik köken içerisinde Afgan Özbekli olmanın sosyal uyum konusunda diğer etnik kökenlere göre daha avantajlı bir durum olduğu çıkarımı yapılabilir.

Ev sahiplerinin kiracı olarak Afganistanlı mültecileri istememelerinin bir diğeri nedeni ise kalabalık olmalarıdır:

“Yabancılara veremem diyor. (…) Pis olursa tamam söyle. Ya kalabalık. Ne kalabalık abim? (…) Yani meselan o sizin yanında çok Afganlar bi tane mesela daire veriyosa kiraya orda on kişi adam oturuyo. Tamam oturuyo çocukları dışarı koyalar? Geliyor iki kişi oturuyor öyle olur mu? (…) her tarafa baktım baktığım zamanda ev bulamadım yabancıya veremem dedi. (…) sen kimsiniz ben Afgan dedim. Kiraya veremem. Niye? Kalabalık. Ya eki kişi üç kişi dedim. On kişi olursan veremem bi kişi olursan veremem. Niye? Ya sen sonra kalabalık çok bişey yapıyor.” K11 (Erkek, 22)

“Eski evleri veriyolar yeni evleri vermiyo. (…) çok çocuk var için diyo vermiyor.” K4 (Kadın, 40)

“Yabancıyız yani. Bizde bu durumumuz var ya hani. Mesela kendim üç tane çocuğum var. Mesela başka birisi on tane çocuğu var. Başka birisinin mesela beş tane var. Onun için Türkler biraz zor ev veriyolar. (…) Yani biraz pahalı biraz düşük bulduk yani.” K5 (Erkek, 26)

“İlk soruyor kaç tane çocuğun var? Diyeyim ki beş tane çocuğun var yok olmaz yabancılara vermiyorum. Ondan sonra biz de bişey diyemiyoruz.” K16 (Erkek, 36)

“Gittim her tarafa yabancılara vermiyo. (...) çocuk fazla mı? Bağırıyor sizin çocukları. Ondan vermiyor (...)” K20 (Erkek, 26)

Kirayı karşılayamama, başka kişilerle aynı evde kalmayla sonuçlanmaktadır (Mixed Migration Centre, 2020, s. 64). Aynı şekilde Afganistanlı mültecilerin, geçim sorunu nedeniyle bir hanede birden fazla aile olarak yaşadıkları gözlemlenmiştir. Bu, ev sahipleri için istenmeyen bir durumdur. Bunun yanı sıra tek aile olsalar bile çocuk sayılarının fazla olması da ev sahipleri tarafından Afganistanlı mültecilere ev verilmemesiyle sonuçlanmaktadır. Bu bağlamda kalabalık yaşama zorunluluğu ya da çok çocuklu aile olma Afganistanlı mültecilerin konut bulma konusunda sahip oldukları dezavantajlardır.

Afganistanlı ailelerin sahip olduğu dezavantajın yanı sıra Afganistanlı bekar erkekler için de dezavantaj bulunmaktadır:

“Bazı yerlere gittiğimizde şimdi temiz yerleri vermiyor bize bekar adama şimdi bekar adam diyor bazı zaman 5 tane olur 6 tane oluyo. Bizde şimdi eski evleri veriyö. Aile türleri oturmuyor öyle o evleri veriyö o evlerde yaşıyöz yani. (...) Biz buraya geldiğimizde mesela ev bulmak çok zor oldu. İki altı ayda biz bi odada sadece kaldık. (...) Zorluk çektik Afgan olduğumuz için vermediler.” K22 (Kadın, 40)

“(...) bekar olduğumuz için ını istemiyolar çünkü komşuların aile olduğu için bu bekar olmuyor öyle bişeyler oluyor. (...) Siz fazla kalıyosunuz kalabalık oluyosunuz bilmem komşuları rahatsız ediyosunuz diye. Ama ben kendim kalabalık istemiyorum. Ya tamam bekar eve kalıyöz amma ben in fazla dört kişiden fazla istemiyom ben kendim.” K13 (Erkek, 23)

Ev sahipleri, bekar erkeklerin bir ev tutup kalabalık şekilde kaldıkları gerekçesiyle ya hiç ev vermek istememekte ya da temiz ev vermekten uzak durmaktadır. Bekar erkeklerle ilişkin kalabalık olma gerekçesinin her daim geçerli olmadığı K13’ün ifadesinden anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda, Afganistanlı olma dışında bekar erkeklerle ilişkin konut konusunda ek bir ön yargı olduğu görülmektedir.

Bu zorlu koşullar altında Afganistanlı mültecilerin konut bulma serüvenleri şu şekilde aktarılmıştır:

“(...) Söylüyo Afganlar ev buraya diye.” K24 (Kadın, 24)

“Yani gidiyordu öyle mahalleler gidiyordu bazı Afganlar iyidi bize söylüyodu burda kiralık var kiralık var o zaman şey yapıyoduk.” K10 (Kadın, 35)

“(...) ev toprak nerde var bulacam mecbur. (...) elli defa fazla geldim hiç ev bulamadım ben. İki Afganlara dedim bu tarafta ev kiralık var mı bana telefon aç. Birine kaç gün sonra dedi bi tane ev var kiralık veriyö. (...)” K20 (Erkek, 26)

“Benim bi akraba burda oturuyodu o gitti Yunanistan. Meselan eşaları o hepsi onu aldı. O anahtarı verdi diyo ki siz kirayı ver her şey var buraya oturun.” K18 (Kadın, 44)

“İlk geldimiste kendi bi akrabamız doğru geldik oraya. Onu da evi öyle iki artı bi evi varıdı. Kendi çolu çocuğu da vardı. Bizdeki de üç de çocuğum vardı hanım. Evine bıraktık. Bi on beş yirmi gün onlarda evinde kaldık.” K16 (Erkek, 36)

“(…) Bi Afganlı vardı o kendi evine götürdü yarın da valiye başvurduk. Onlar da yardım etmedi. Sonra geri geldik dediğim gibi İranlı geldi bize yardım etti ev buldu bize ev tuttu bize ev açtırdı.” K14 (Kadın, 45)

“(…) Gittim bizim bi ıı imlakçı vardı İranlı. İran dili biliyorum çünkü Farsça Afganistanki İran ile aynı yani lehçe farklı. Onun numarası daha önce bi arkadaştan aldı. Aradım bana dedi ki hastane tarafta bi ev var. Ben resim göster adreste nerde ben sordum hastane tarafı evi tuttum mecbur tuttum.” K15 (Erkek, 32)

Katılımcılar arasında valiliğe başvuran olsa da bu konuda olumlu bir sonuç elde edilememiştir. Konut bulma sorunlarının bilinmesine rağmen kişilere bu konuya ilişkin bir destek sunulmadığı ya da düşük düzeyde sunulduğu belirtilmekteyken (Karaca, 2017, s. 41; Leghtas ve Sullivan, 2017, s. 8) Karaman’daki Afganistanlı mülteciler için böyle bir desteğin bulunmadığı bilinmektedir. Bunun yanı sıra Türkiye’deki Suriyeliler için TOKİ evlerinin erişebilir kılınmasına ilişkin ifadeler⁴ varken bunların sadece Suriyelileri kapsamasının ayrımcılık unsuru olduğu düşünülmektedir.

Konut bulmada, sosyal bağların etkisi görülmektedir. Çevredeki evleri önerme dışında kendi evini paylaşan ya da çıkacağı evi bırakan Afganistanlı mülteciler de bulunmaktadır. Bu doğrultuda, varılan şehirde sosyal bağların olması kazanım sayılabilir. Konut konusunda sosyal bağların sosyal bağlantılara göre daha işlevsel olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle Afganlar ve aynı dili kullandıkları İranlılar tarafından konut konusunda yardımlaşma gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

Ev arama sırasında birkaç günlük geçici yerde kalma çözümünü bulan sosyal bağları olmayan Afganistanlı mültecilerin bu ücreti ödemeleri için her gün sıkıştırıldıkları ifade edilmektedir:

“Kimseni tanıımıyordum. Tanıyana kadar ıı bir eve girdik üç dört gün orda kaldık üç yüz TL kira verdik ıı kirası üç yüz TL’nin bulamayınca o da her gün her saat bize söyleyip duruyordu ya para ver ya çık.” K16 (Erkek, 36)

⁴ Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın yaptığı bu açıklama ile Suriyeli kişilerin TOKİ evlerine yerleştirilmesi söz konusu olmuştur. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/bedavaya-ev-olmaz-40141021>

Bulunan bir diğerk çözüm, ev sahiplerinin ev kiralamama nedenleri arasında yer alan başka Afganlarla aynı hanede yaşamaktır. Ancak bu durum da sorunlara yol açmaktadır:

“Ben yeni geldim hiçbi yer bilmiyordum. Bu bizim Afgan yanına oturdum ben para peşin verdim. On beş günlük için ben çünkü ayın 15’inde geldim. 15 günlük peşin verdim. 15 gün dolmak üzereydi yakın geliyordu da ayın biri yakın gelirdi. Her gün geliyordu kirayı ver kirayı ver şöyle şöyle. Sonra kendini bize kitleme öyle diyordu. Ev sahibi gelirse sizin kulağı çeker sizi tutar atar. Öyle yani kötü şeyler diyor bizim Afganlardan.” K15 (Erkek, 32)

Akrabalık ilişkisi olmadığında maddi çıkar ilişkisiyle Afganistanlı mülteciler birbirlerini evlerine almakta ve bu nedenle maddi zorlukların göğüslenmesi, akrabalık ilişkisinden doğan sosyal bağlara göre daha farklı olmaktadır.

Bazı katılımcılar Afganistanlı mültecilere ev vermeyen Türklerin haklılık payı olduğunu belirtmiştir:

“(…) bunlarda suç yok. İskiden de mesela evlerini açmış o zamanda 2015’te naptı? Onlar da öyle iyi iş yapmıyor napiyo doğalgaz, elektrik bi de mesela malzemeli ev tutuyo onlar da hepsi sattı gitti.” K15 (Erkek, 32)

“Onlar da haklılar ev veriyolar adam altı ay burda oturuyor evin anahtarını alıyo kapıyı kitliyo nerdesin Yunan’dasın. Olmaz öyle bişey bende. Şimdi oturduğum evde elektrik kesilmemiş adam Yunan’da geziyo. Ben ne yapacam? Gittiğimde kapatmıyolar ki bana. Adam kapatıp gitse bari sen de kötü olmuyun ben de kötü olmuyum. O kadar kolay bişey. Adamlar öyle yapmıyolar işte. (...) Adam elektrikini ödemiyo, suyunu ödemiyo, adamı borca batırıyo gidiyo ondan sonra ben gitsem bana demezler mi?” K19 (Erkek, 38)

Ev kiralamadaki güven ilişkisinin, evi tutan ve sonrasında faturaları ödemeyen ya da evdeki eşyaları satıp giden Afganistanlı mülteciler nedeniyle zedelendiği ve durumun kötüleştiği söylenebilir. Bazı kişilerin bu sorunu yaratıyor oluşu Türk ev sahiplerinin Afganistanlı mültecilere ön yargı ile yaklaşmasına neden olmaktadır. Türkiye’de kalmaya devam eden Afganistanlı mülteciler de bu durumdan rahatsız olmaktadır. Bu rahatsızlığın, Türk ev sahipleriyle duygudaşlık (empati) kurmayı kolaylaştırdığı düşünülmektedir.

4.3.1.2.2. Konut Özellikleri ve Harcamaları: “1000 TL imlakçı istiyoo 1000 TL de kira istiyoo 1000 TL de dipozit istiyoo”

Devlet, konut konusunda herhangi bir destek sunmamakta ve kişiler yüksek kira ücretleri vererek genellikle yasal bir dayanak olmadan ev tutmaktadır (Huddleston ve Tanczos, 2017, s. 28). Barınmaya ilişkin yüksek kira ücretleri ve su ile elektrik gibi sorunlar,

aktarılmaktadır (Mixed Migration Centre, 2020, s. 64). Bunu destekler şekilde ev kiralarının, emlak komisyonunun ve peşin kira ücretinin ev tutma sırasında veriliyor olması ile konut özelliklerinin yetersiz olması Afganistanlı mültecileri konut konusunda zorlamaktadır:

“(...) Ev bulamadık. Ev de bulduk imlakçı ıı en azından 1000 TL imlakçı istiyo 1000 TL de kira istiyo 1000 TL de dipozit istiyo. Öyle bi hiç durumumuz yok onun için mecbur kaldık orda yirmi gün falan kaldı ucuz bi ev buldu. ıı 600 kira 600 dipozit 600 imlak. En azından bir ay çalışıp ondan sonra onun parasını ödedi.” K16 (Erkek, 36)

“Ben burda çalışıyordum patron Allah razı olsun bana 1300 TL peşin verdi emlak hepsi parayı verdi. Elektrik zaten açıktı. Ben girdim. Direk hani oraya oturdum hatta ben Türkiye’ye geldim o eve çıktım. (...)” K15 (Erkek, 32)

“(...) 1 hafta şöyle elektrik yoktu şey çakmakta ıı mumda şey yaptık yemek yiyoduk. (...) Su bişey yoktu.” K3 (Erkek, 35)

“(...) su yoktu biz camiden su getiriyoduk. Bi tane şey vardı elektrik lamba vardı sonra biz bi odada altı ay sadece kaldık.” K22 (Kadın, 40)

Katılımcıların yaşadıkları konutların kirası 400 ila 750 arasında değişmektedir. Bütün katılımcılar kira fiyatlarını yüksek ve konut özelliklerini kötü bulmaktadır. Kira konusunda normal dönemde zorlanılırken Covid-19 nedeniyle durumun daha da kötüleştiği görülmektedir:

“3 ay ev kirası kalmış işte. 20 gün karantina falan vardı işe gitmedi.”

Tam kapanmanın olduğu 20 günlük süreçte işe gidilememesi kiranın ödenmesinin daha da gecikmesiyle sonuçlanmıştır. Nisan 2021’de yapılan anketlere göre mülteci hanelerinin %69’unda işini kaybeden kişinin bulunduğu, pandemi nedeniyle mültecilerin hiç çalışamamaları ya da daha az çalışabilmeleri nedeniyle gelir kaybı yaşadıkları ve bu doğrultuda kira giderleri gibi temel ihtiyaç ve harcamalarda zorluk yaşadıkları, hanelerin %78’inde bu harcamaların gıda ve hijyene bağlı olarak arttığı ve genel borç durumunun hanelerin %82’sinde yükseldiği belirtilmektedir (The International Federation of the Red Cross and Red Crescent Societies ve Turkish Red Crescent, 2021, ss. 6-7). Kamu ve resmi çalışanların hakları ve gelirleri kapanma dönemlerinde karşılanmaya çalışılsa da günlük işlerde çalışan ve kayıt dışı olan Afganistanlı mülteciler için bu durum mümkün olmamıştır. Bu doğrultuda, pandemide özellikle kapanma dönemlerinde Afganistanlı mülteciler, kira giderlerini de içeren pek çok giderlerini karşılama noktasında maddi zorluklar yaşamıştır.

İran’da yaşama deneyimi olup oradaki durumla buradaki durumu karşılaştıran bir katılımcı, Türkiye’deki ödeme koşullarının daha iyi olduğunu belirtmektedir:

“İran’dan daha çok rahattık mesela burda sadece kira var. Orda yıl başı da alıyolardı. (...) Yani mesela yıllık 20 bin TL alıyor önceden ayda da bin TL mesela kira alıyolar. (...) Mesela şey biz taşındığımızda o aldığı 20 bin TL’yi onu bize geri veriyo.” K7 (Kadın, 18)

Türkiye’de emlakçı komisyonu, bir aylık tutarda depozito ücreti ve bir ay peşin kira ücreti olsa da İran’daki depozito ödemesinin aylık olarak değil yıllık verilmesi, ödeme koşullarını Türkiye’ye göre daha da zorlaştırmaktadır.

Eski evlerin verilmesiyle birlikte Afganistanlı mülteciler ellerinden geldiği kadarıyla yaşam ortamlarını düzenlemeye çalışmaktadır:

“(…) geldim buraya baktım o zaman ev aynisi değil hepsi toprak. İki gün inşaata gittim ben inşaat ustaya söyledim bana alçı lazım bi torba alçı götürüyüm dedim. Tamam dedi götür. Şunlara ötekinlere ını yaptım alçıyı sürdüm üstüne ama gakmış şimdi ını köpük yapıştırıyor mu şimdi onu getirdim. Yani kaç günde iki gün üç gününe varmadı ben hallettim hepsini.” K20 (Erkek, 26)

K20 zorluklarla bulunduğu evi, çalıştığı inşaattan aldığı alçıyla düzenlemeye çalışmış ve ihtiyaç olduğunda gerekli malzemeleri alarak kendi el becerisiyle tamir ederek hâlâ da iyileştirmeye çalışmaktadır.

Ev sahiplerinin geçim sorunu g nedeniyle kiralarını ödeyemedikleri için kişileri evden çıkarmak istedikleri anlaşılmaktadır:

“Biz yani böyle bi senenin içinde yani yirmi ev değiştirdik yani. 2014’te yani 2016 2015 kadar yirmi tane ev değiştirdik. (...) Yani biz iş yoğdu şey yoğdu biz yani biraz zor çalışıyoduk. Çoluk çocuğumuz da yani yetişemiyoduk. Kira yani ını biraz şey geç oluyo da hemen deyor çıkın. İdare etmiyodu yani. Şu anda Allah razı olsun kendimizi kurtarıyoz yani.” K5 (Erkek, 26)

Bu durum Afganistanlı mültecilerin sıklıkla ev değiştirmesine neden olmaktadır.

Konut kategorisinde özet olarak, barınma açısından da iş konusunda olduğu gibi oturmuş bir düzen görülmemektedir. Afganistanlı mülteciler ev sahiplerinin uyuğa hatta uyruk içerisindeki farklı etnik kökenlere bağlı ayrımcılıkları, temiz kullanmama ön yargısı, dil engeli hem bekarlar hem de aileler bakımından kalabalık olma durumu, önceki Afgan kiracıların faturaları ödemedi ya da eşyaları satarak evden ayrılmaları gibi nedenlerle konut bulmakta zorlanmaktadır. Bu doğrultuda, kişiler özellikle ilk geldikleri dönemde sokakta kalmaktadır. Ev kiralarının yüksekliği, emlakçı komisyonu, depozito ücreti ve bir

aylık peşin kira gibi giderler de yerel halkın tutumu yanı sıra ev tutmayı zorlaştırmaktadır. Giderleri karşılama özellikle Covid-19 nedeniyle kapanmalarla birlikte iş piyasanın da etkilenmesiyle daha da zor olmaktadır. Kiranın karşılanamaması, ev sahipleri tarafından evden çıkarılmaya ve bu doğrultuda kişilerin sıklıkla ev değiştirmesiyle sonuçlanmaktadır. Konut bulabilenler ev özelliklerinin kötülüğünden rahatsız olmakta, eski, toprak ve ısınmanın sobalarla sağlandığı evler tutulabilmektedir. Bunun yanı sıra kişilerin apartmanda ya da mekânsal yakınlığın sağlanamadığı uzak mahalle ve bölgelerde yaşamalarının, sosyal köprülerin gelişimini kısıtladığı düşünülmektedir. Konut bulmada iş bulmada olduğu gibi sosyal bağların etkisi öne çıkmakta ve yardım olarak sosyal bağlantıların herhangi bir eylemi bulunmamaktadır. Bu doğrultuda, sosyal bağlar ev önerme ya da aynı evi paylaşma çözümü sunmaktadır. Afganistanlı mültecilerin konut bağlamında mevcut sosyal bağlar sisteminden olumlu, sosyal köprüler ve sosyal bağlantılar sisteminden olumsuz etkilendiği anlaşılmaktadır. Temel gereksinim olan barınmanın bu denli düzensiz, belirsiz ve zorlu olmasının kişileri fiziksel, psikolojik ve sosyal boyutta olumsuz olarak etkilediği düşünülmektedir. Tüm bu etkenler varlığında sosyal uyumun gerçekleşmesi için derinden etki edecek düzenlemeler yapılması gerektiği yorumu yapılabilir.

4.3.1.3. Sağlık: “Doktora gitmemiz zor, toplumdaki kısıtlı”

Sağlık, herkes için bir haktır ve bu hak başta İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi Madde 25’te “Herkesin, kendisinin ve ailesinin sağlığı ve iyi yaşamı için yeterli yaşama standartlarına hakkı vardır; bu hak, beslenme, giyim, konut, tıbbi bakım ile gerekli toplumsal hizmetleri ve işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık ya da kendi denetiminden dışındaki koşullardan kaynaklanan başka geçimini sağlayamama durumlarında güvenlik hakkını da kapsar” ifadesi olmak üzere Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (Madde 12), Sosyal Güvenliğin Asgari Normlarına İlişkin 102 Sayılı Sözleşme (Madde 7), 1961 Anayasası (Madde 14, Madde 49), 1982 Anayasası (Madde 17, Madde 56) gibi pek çok uluslararası ve ulusal düzenlemede yer alarak korunmaktadır. Sağlık hakkının düzenlemelerde “herkes” vurgusuyla temel bir insan hakkı olarak yer alması, sağlık hizmetlerine erişimde ırk, din, mezhep, dil, cinsiyet vb. hiçbir farklılık gözetilmemesini gerektirmektedir. Ancak insan hakları arasında yer alan sağlığa erişim,

Afganistanlı mültecilerin günlük yaşamda karşılaştıkları güçlükleri barındıran bir alandır. Sağlık hizmetlerine erişimin sosyal uyum açısından önemli bir alan olduğu söylenebilir. Afganistanlı mültecilerin Türkiye’de sağlık hizmetlerine erişimlerinin zaman içerisindeki dönüşümü, sosyal uyum bağlamında olumsuz olarak değerlendirilebilecek bir değişikliği içermektedir. Bu değişiklik sağlık sigortasıyla ilişkilidir.

Şartlı mülteciler için sağlık konusunda mali güçler ve dil yetersizliği ön plana çıkmakta ve barınma koşulları da düşünüldüğünde tedaviler bu kötü koşullardan olumsuz olarak etkilenmektedir (Leghtas ve Sullivan, 2017, s. 10). Buz ve diğerleri (2021, s. 105) güvencenin olmaması, ekonomik güçlükler ve hizmetlere ilişkin bilgi eksikliğinin, sağlığa erişimde zorluk yaşattığını ifade etmektedir. Çalışmanın bulguları bunları desteklemekte ve ekonomik güçlüğü sağlık sigortası ve sağlık hizmeti ücretleri üzerinden ele almaktadır.

4.3.1.3.1. Sağlık Sigortası: “Çocukların var da bizim yok”

Afganistanlı mülteciler, sağlık hizmetlerinden uluslararası koruma başvurusunu takiben bir yıl içerisinde ücretsiz olarak yararlanabilirken sonrasında buna ücretsiz olarak erişememektedir. Uluslararası koruma başvurusu ya da statüsü sahibi kişiler, sağlık güvenceleri ve ödeme güçleri yoksa 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu’na tabidir (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, 2016, Madde 107/1). Burada düşünülmesi gereken nokta, yeni ülkede sıfırdan hayat kuran Afganistanlı mültecilerden hangilerinin sağlık hizmetlerine erişimi karşılayabilecek gücünün bulunduğu. İş yaşamına gerektiği gibi katılamayan, besin ihtiyaçlarını zorlukla ve barınma ihtiyacını kötü koşullardaki konutlarda karşılamaya çalışan Afganistanlı mültecilerin sağlık haklarına ilişkin erişimleri gereken sağlık hizmetlerine nasıl ve ne kadar bütçe ayırabileceklerini tartışmak gerekmektedir. Bu doğrultuda, Afganistanlı mültecilerin temel hak olan sağlığa bile erişememelerinde ya da kısıtlı şekilde zorluklarla erişmelerinde çeşitli nedenlerin olduğu ancak bu nedenlerin ana etkeninin sağlık sigortalarının olmamasından kaynaklandığı söylenebilir:

“Doktora gitmemiz zor. Toplumdan kısıtlıyo. Sigortamız yok. Çocukların var da bizim yok.”

“Sadece 18 yaş küçüklerininki açık mesela büyükler mecbur kendi cebinden tedavi yapamaz. (...)” K15 (Erkek, 32)

“Bizim sigortamız vardı eskiden küçük büyük herkes. Geçen sene kapattılar 18 yaş üstündekiler kapattılar onun altındakilerde açtılar. (...) Sadece 18 yaş altında ücretsiz.” K7 (Kadın, 18)

“Şu anlık sigortalar kapandığı için para ödemek zorundayız. (...) Bilmiyorum yani birden birden sigortalar kapandı. Çocukların açık da bizim yani büyüklerin kapalı para ödemek zorundayız.” K25 (Kadın, 21)

“Şimdi çocuklarımız hepsi sağlık ını şeyine hastaneye gidip geliyor hiçbi sıkıntı çekmiyor. Sadece 18 yaştan büyüklerde sağlık sigortası kapalı. Kendi cebiden masraf ediyor.” K16 (Erkek, 36)

Sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan güçlük K1’in açıkça ifade ettiği şekilde “*toplumdan kısıtlanma*”ya neden olmaktadır. Toplumdan kısıtlanma olarak ifade edilen bu durumun sosyal dışlanmaya aracılık ettiği ve sosyal uyumu da olumsuz etkilediği düşünülmektedir.

Katılımcıların da ifade ettiği şekilde sağlık hizmetlerine erişimde çocuklar ve yetişkinler arasında farklılık vardır. Sağlık sigortası, 18 yaş altındakiler yani çocuklar için sürekli olarak açıkken yetişkinler için işleyiş daha farklıdır. Afganistanlı mültecilerin sağlık sigortalarının uluslararası koruma başvurusunun ilk yılında açık olmasıyla birlikte bir yıldan sonra kapanarak muayenelerin ücretli olması, sağlığa erişim açısından zorlukların yaşanmasına neden olmaktadır:

“Meselan yeni kimlikler bi seneye gadar açık duruyor. Herkese öyle yapıyo. (...) bedava ondan sonra kapanıyo ona göre para.” K11 (Erkek, 22)

“Valla biz sağlık hizmetinden eskilerden parasız veriyodu. Şimdi getsek yani para alıyo bizden.”

Nitekim Afganistanlı mülteciler ilk yılında rahatlıkla sağlık hizmetinden yararlandıklarını belirterek şu anki erişim zorluğuna değinmektedir:

“Bir sene öncede sağlık hizmeti çok güzeldi. Herkes mesela kimliğini alıyosun senin sağlık sigorta açık bir seneden sonra sigorta kapalı.” K15 (Erkek, 32)

“İlk başta öyle değildi şu an zor.” K25 (Kadın, 21)

Sigortanın süresiz açık olması 18 yaşından küçük olmaya yani çocuk olmaya, özel ihtiyaç sahibi olmaya ve ödemeyi karşılayamayacak durumda olmaya bağlıdır (YUKK, 2013, m.89/3-a). Öncesinde sağlık hizmetlerine erişimi daha kolay olan Afganistanlı mülteciler için sağlık sigortasının kısıtlanmasına dair bu değişiklik 2019 yılında gerçekleşmiştir.

4.3.1.3.2. Sağlık Hizmeti Ücretleri: “Bi muane gidecek 500 TL para lazım”

İran’da yaşayan Afganistanlı mültecilerin sağlığa erişimde bazı hastanelere kabul edilmeme, yok sayılma, yabancı ve yalnız hissetme ile yüksek ücret sorunlarını içeren ayrımcılık unsurlarıyla karşılaştıkları bilinmektedir (Heydari vd., 2016). Bunların yanı sıra sadece mülteci olmaları nedeniyle organ nakli olamama ve lösemi hastalarının kan bağıışı alamaması gibi uç olumsuz deneyimlerin de yaşandığı ve hatta bu gibi durumların kanunlaştırıldığı belirtilmektedir (Frotan, 2014, s. 63). Türkiye’deki Afganistanlı mülteciler için durum, bunlar arasından sağlık hizmetlerinin ücretli olmasını ve yabancılık duygusunu içermektedir. Katılımcılar sağlığa erişim konusunda başka bir sorun yaşamadıklarını belirtmiş ve doktorlar ile hemşireler gibi sağlık personeli konusunda ne sağlık kategorisinde ne de sosyal bağlantılar kategorisinde olumsuz bir deneyim aktarmıştır. Bu doğrultuda, sağlık bakımından İran’da var olan ayrımcı ortamın Türkiye’ye göre daha geniş ve kapsamlı olduğu söylenebilir. Afganistanlı mültecilerin ilk göç tercihlerinden olan Pakistan ve İran’da karşılaşılan sorunlar, kişileri göç yoluna devam etmek durumunda bırakmaktadır. Hak ve hizmetlerin gerektiği şekilde karşılanamaması, Afganistanlı mültecilerin insan değerine uygun yaşam sürmelerine engel olmaktadır.

Türkiye’de sağlık sigortasının özel ihtiyaç ya da ödeyemeyecek durumda olma dışındaki yetişkinler için kapalı olması nedeniyle sağlık hizmetlerine ücretli olarak ulaşılmaktadır:

“(…) 109 TL bi muaneyeye alıyo. Bi de mesela ilaç geliyor bişey geliyor o da devlet hastaneleri mesela özel 150 250 mesela Karaman özel 250 alıyor Selçuklu. (...) Karaman tip kaç alıyor 200 TL alıyor. Bi muane ilacı milacı bırakın. (...) Mecbur gidiyon gidecen napacan?” K15 (Erkek, 32)

“Devlet hastanesine gittik. Orda mı bizde şey vardı Karaman izin belgesi. Onu kabul ediyolar ama ücretli fazla parayla tedavi ettiler.” K14 (Kadın, 45)

“Bi defa kolumu kaldırmıyom şuraya ağrıyo ona gittim ben. Kafam bişey düştü her defa gidecem ben? 224 lira para istedi. (...) Para istiyo. Biziki o kadar para yok yani. (...)” K20 (Erkek, 26)

“Hastaneye gittim meselan benim sigorta kapalı tamam mı benim gözüm de şimdi ağrıyo. Benim bak her tarafımda leke var. Benim ayakım ağrıyor. Ben gittim orda her birini 100 TL mesela muane yapıyor. Gözünde bi muane yapıyo 100 TL ordan verecen. Benim meselan cildiye gedim 100 TL ordan verecem. 100 TL meselan bunu 150 mı nasıl meselan telivzyon muane var ya onu yapıyor. İıı tomografi mi öyle bişey. Bi de kan muane alıyor 150 de ona verecem. O kadar parayı nerde bulacam mecbur meselan ağır bişey yoksa mecbur duruyom. Para yoksa nabacaz o zaman? (...)” K11 (Erkek, 22)

“Para veriyoruz. İlaç için muayene için. (...) İki gece rahatsızlandım sonra 500 TL şurdaki şeye verdik. 200 TL şey oldu fiş için oldu sonra 300 TL ilaç için şey oldu 500 TL.” K22 (Kadın, 40)

“Hastaneye geçen sene ben bi hastalandıyım. (...) devlet hastanesiye gitmişim. Onlar da ücretli mı şey yapıyordu. (...) Sadece bi sıra aldığım için elli lira alıyordu. Sıra almak için. Ondan sonra ilaçlar da falan hepsi ücretli T.C. olmayınca. (...)” K13 (Erkek, 23)

“Meselan ben şimdi benim gittim hastanede para isteniyo. Zaten sade 150 TL ücret alacak. Meselan başka muanet falan falan çok para olacak. Meselan onların ilaç para 50 TL olur benim ilaç TL 200... yani 120 TL olur. (...) bi muane gidecek 500 TL para lazım.” K18 (Kadın, 44)

Muayene ücretlerinin, muayene sırasında yapılması gereken başka testlerin ve tedavi için gereken ilaçların hepsinin ayrı ayrı ücrete tabi olması, sağlık hizmetlerine ulaşmada zorluk oluşturmaktadır. Ücretli sağlık hizmetlerinin özellikle kronik rahatsızlığı olan kişiler için oluşturduğu yüke vurgu yapılan Mixed Migration Centre (2020, s. 63)’ın çalışmasına benzer şekilde bu durumun, özellikle sağlığa sıklıkla erişme ihtiyacı duyan kronik rahatsızlığı olan ve yaşlı kişiler için sorun oluşturduğu ve muayene ücretinin yanı sıra ciddi rahatsızlıklarda ameliyat olma durumunun ortaya çıkmasıyla birlikte ödenecek ücretin çok yüksek miktarlara çıktığı görülmektedir.

“Eşim ameliyatı olunca safra kesesi ona ücret ödedik. 1800 mü heralde o kadar ödedik.” K17 (Kadın, 39)

“On iki bin TL ameliyat için hala veremedik yani. (...) çıktıktan sonra para istediler biz de olmayınca veremedik. Dedik sonra çalışarak toplar getiririz dedik. Ondan sonra da bazen bi iki milyar üç milyar götürdük kabul etmediler hepsini toplayın bir getirin dediler. İşte öyle kaldı daha götüremedik.” K14 (Kadın, 45)

“Hastaneye gidecez para alıyo. (...) borcum geldi hastaneye her gün bana mesaj geliyo. Her gün, bi gün değil. (...) Bu mesaj bugün gelmiş. (...) o zaman bizim avrat hamile acile götürdüm. Muane yaptım acile. O zaman ben hiçbi şey bilmiyom. Dedim heralde sigorta falan açık. Yani geçen sene sigorta açık bizim. O zaman bizim habar yok. Oraya gittim ondan sonra kaç gün bir ay mı yirmi gün mü sonra doğum götürdüm ambulans geldi götürdüm hastaneye. Oraya oturdum biri çağırmış beni dedi iki milyar kaç yüz istedi. Dedi parayı mecbur verecek. Dedim abi o kadar para yok. Adam dedi ya sigortayı aç ya parayı ver hangisini istiyo onu yap.” K20 (Erkek, 26)

“Kimlik yok. Hamileyim bilmiyorum napalım ne yapmiyim bu çocukumu nasıl çıkarttırcaz bilmiyom. Bizi hiç almıyolar çıkın siz kimlik yok. Geçen sene bahtılar bu sene bahmıyor.” K4 (Kadın, 40)

“(...) Kendim zaten göğüs hastalığım var. Zaten ondan ilaç kullanıyom. (...) Onlara eczaneden 200 lira haftalık ilaç alacam zaten.” K5 (Erkek, 26)

Afganistanlı mülteciler sağlık hizmetlerine erişimden kaynaklanan borçlarını uzun süre ya hiç ödeyememekte ya da azar azar ödemeye çalışmaktadır:

“Ya mecburuz zor durumda yavaş yavaş ödüyoruz yani. 1-2 ay izin alıyoruz yani.” K5 (Erkek, 26)

“Kendim ameliyat oldum. Onu ödeyemedim. (...) Apandis oldum 2000-2500 istediler. Hala veremedim. İki seneden fazla oldu.” K16 (Erkek, 36)

Bunun yanı sıra kişilerin her seferinde sağlık hizmetine ihtiyaç duyduklarında bu ücretleri karşılayamadıkları ve bu doğrultuda ya sağlık hizmeti almaktan vazgeçtikleri ya da başkalarından borç aldıkları görülmektedir:

“Tüp bebek gittim parası çok istiyö. Biz parası çoktu veremedim. (...) Tüp bebek için 10 bin TL almak istediler.” K9 (Kadm, 31)

“Bana bi dane kağıt yazmış. Dedi Konya’ya git dedi. Konya’ya gittim 3700 benden para istedi. (...) Didim ben sadece gittim buraya doktora bu kolu napıvereceem didim ne kadar para istiyö masraf var mı? Bana didi ki 3600 dedi ya 700 o kadar istiyö dedi geçen sene ama bu sene bilmem. Yapmadım para yok. Ondan sonra dedim kolumu yaptıracam kaç ay çalışmayacam? Valla dedi heralde yedi ay sekiz ay çalışmayacasın. Ondan baktım bizim üç çocuk. Şimdi yapıyım onu çocuklara kim bakar?” K20 (Erkek, 26)

“Biz çok zorlandık. (...) Paramız eksikti hastane bizi alamıyodu. (...) Hala istiyö. Şimdi sabah valla bi amcamdan bi milyar borç aldım onu götürdüm hastaneden yatırdım.” K5 (Erkek, 26)

Bazı Afganistanlı mülteciler sürekli ya da acil olarak sağlık hizmetlerine erişime ihtiyaç duymaktadır. Sürekli olarak kronik rahatsızlığı olan kişiler ve yaşlıların muayene ihtiyacı ile kullanması gereken ilaçların alımı ya da acil durumları kapsayan ameliyat olma gereksiniminde kişilerin zorlandıkları görülmektedir. Yeni bir ülkede olmanın getirdiği dezavantajlar ve bu doğrultuda geçimi sağlama zorluğu ile sağlığa ayrılması gereken bütçe arasında gergin bir ipin bulunduğu söylenebilir. Bu gergin ipe güzel bir örnek K5’in ifadesinde görülmektedir. K5 Afganistan’da gerçekleşen kolundaki sakatlığı için ameliyat olsa bile 7-8 ay çalışamayacak olması nedeniyle yeterli parayı bulsa bile ameliyat olmayacağından söz etmektedir. Bunun nedeni ise kendisi çalışamazsa evin geçiminin hiç sağlanamayacak olmasıdır. Bu kaygı, K5’i çocuklarına bakmak mı sağlığına kavuşmak mı noktasında ikili bir yol ayrımına sokmaktadır. K5 bir baba olarak çocuklarına bakmayı tercih etmektedir. K5’in durumu dışında genel olarak bu gergin ipin ne tarafa çekileceği konusu, sağlık durumunun kötülüğü doğrultusunda da değişkenlik göstermektedir:

“Pahalı oluyo tabii yani almak zorunda galıyöz bi hani kendini düşünme düşündüğün için para bi önemi kalmıyor.” K13 (Erkek, 23)

Bunun yanı sıra yüklü miktarda ücret gerektiren acil durumlar için sigortanın açılabilirdiği belirtilmektedir:

“(…) Doğuma gidince valilikten sigorta açtılar. Her doğumda açabiliyorlar. Yüklü bi miktar olursa açıyorlar.” K17 (Kadın, 39)

Günlük besin ihtiyacını bile karşılamakta güçlük çeken Afganistanlı mültecilerin sağlık hizmetlerine erişimleri için ücret ödeyebilecek durumda olmaları mümkün değildir. Eskiden borcu kalan Afganistanlı mültecilerin tekrar muayene olmak istediklerinde bu borcu ödemediği muayene ya da ameliyat olamadıkları da görülmektedir:

“Bi defa hasta oldum bura (dizini göstererek) ağrıyo götürdü ordan muane aldım bi dane şey var buraya buraya onu muane yaptı diyo ki sakın... Tekrar iki ay sonra tekrar hasta oldum götürdü benim zaten pasport var pasport aldı sistem girdilerdi diyor ki borcun var. Borcun var yani başka muane yapamayız para lazım.” K18 (Kadın, 44)

“Elim için gittim dedi para lazım sonra iki kere baktı para verdim. İki şöyle şeylere baktı ellerime baktı fotura aldı 200 verdim. Sonra ameliyat olur dedi. Çok para olur dedi. Biz gittik ameliyat yaptırıyoruz m gitti dedi 200 önce siz 200 bi daha şey edin borcunuz vardı 200 verin sonra bizde para yoktu çıktık hastaneden.” K10 (Kadın, 35)

2019’da gerçekleştirilen değişiklikte geçen “ödemeyi karşılayacak durumda olmama” koşulunun tüm Afganistanlı mültecileri kapsadığı düşünülmektedir. Sağlık hizmetlerine erişim güçlüğü kişilerin kendi kendilerine iyileşmek zorunda olmalarıyla sonuçlanmaktadır:

“Parasız bakmıyorlar. Mesela hasta olduğumuz zaman ne yapıyoruz biliyo musun? Tek şey Vicks bişeyler vuruyoruz başka bişey yapmıyoruz.” K3 (Erkek, 35)

“(…) Bi küçük eczane var bize parastemol bişeyler veriyö. Onun için biz de başarıyoruz. Hastane yok.” K4 (Kadın, 40)

“(…) iki hafta önce hastalandık mesela gidemedik. Grip olduk hastaneye gidemedik. İlaçla atlattık yani. Ona da para veriyon.” K25 (Kadın, 21)”

Mülteci hanelerinin %22’sinde düzenli sağlık ihtiyacı olan kişiler (engeli, kronik hastalığı ve hamile olanlar) varken hanelerin %61’i sağlık için hastanelere erişimlerinin olumsuz olarak etkilendiğini belirtmektedir (Turkish Red Crescent ve The International Federation of the Red Cross and Red Crescent Societies, 2020, s. 5). Özellikle Covid-19 sonrası sağlık hizmetlerine erişimin önemi daha da artmıştır. Pandemi döneminde test ve tedaviye erişim belgeli ya da belgesiz fark etmeksizin mültecilere de sağlanmasına rağmen sınır dışı edilme korkusu ve Suriyeli olmayanlar için mevcut dil engeli, bu erişimin gerçekleşmesini önlemektedir (Bahar Özvarış vd., 2020, s. 6). Salgına dönüşen bu

hastalık dönemi, hem bireysel açıdan Afganistanlı mülteciler için hem de bir sosyal sorun olarak tüm toplumu etkileme gücündedir. Covid olduğunu ancak hastaneye gitmeyerek kendi kendine iyileştiğini ya da Allah'ın onları koruduğunu ifade eden katılımcılar olmuştur:

“Evde kendi kendime iyileştim. Şey ateşim çok yüksekti halsizdim falan bi hafta falan evdeydim komple anladık yani.” K23 (Kadın, 42)

“(…) Afganlıyız biz fakiriz covid gelmiyor. Allah fakire koruyor. Allah biliyor.” K4 (Kadın, 40)

Araştırmanın sadece bir parçası olan sağlık alanında bile aslında sosyal uyumun neden önemli olduğunu ve gerçekleşmesi gerektiğini gördüğümüzü söyleyebiliriz.

Sağlık kategorisinde özet olarak sağlık sigortasının başvuru sonrası bir yıla süreyle açık olması, sigorta devamlılığının çeşitli kurallara tabi olması ve bu kurallar içerisinde yer alan ödemeyi karşılama gücü bulunmama koşulunun aslında tüm Afganistanlı mültecileri kapsadığı; muayene, testler, ilaçlar gibi sağlık hizmetlerini içeren unsurların ücretli olması; kişilerin sağlığa ilişkin borçlarını ödeyememesi ve bu doğrultuda gerektiğinde geçmiş dönemden kalan bu borçların sağlığa erişimlerini engellemesi; ücretleri karşılayamama nedeniyle sağlığa erişimden vazgeçilmesi ve sadece zor durumda kaldığında sosyal bağlardan borç alarak hastanelere başvurulması; çoğunlukla kendi kendine iyileşme ve ameliyat sonrası iyileşmenin uzun süreceği durumlarda geçimi sağlayabilmek adına ameliyat olmaktan vazgeçme gibi sorunlar bulunmaktadır. Bunun yanı sıra pandemi dönemiyle birlikte sağlık alanını çokça meşgul eden Covid-19'a ilişkin test ve tedavinin belgeli belgesiz mültecilere açılmasına rağmen sınır dışı edilme korkusunun sürmesi ve dil engeli, kişilerin bu dönemde de sağlığa erişimini engellemektedir. Sonuç olarak sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan sigorta sorunu doğrultusunda var olan muayene, ameliyat ve ilaç ücretleri kapsamında Afganistanlı mültecilerin yaşadıkları sorunların sosyal uyumu olumsuz olarak etkilediği düşünülmektedir. Sağlık sisteminde “toplumdan kısıtlanma” hissini taşıyan Afganistanlı mültecilerin Türkiye'deki yaşamlarında sosyal uyumu başarılı bir şekilde bütüncül olarak gerçekleştirmeleri bu hissiyatı sürdüren düzenlemeler var oldukça mümkün görünmemektedir. Sağlık bir sistem ve Afganistanlı mülteciler bir sistem olarak düşünüldüğünde, bu iki sistem arasındaki karşılıklı etkileşimin yeterli ve etkili düzeyde vuku bulmadığı söylenebilir. Sosyal uyum sisteminin tamamının işlevsel olarak

çalışabilmesi için alt sistemler arasındaki kopuklukların onarılması gerekmektedir. Sosyal uyumun bu denli geniş bir kavram olması ve altında birçok alanı, alt sistemleri, barındırması belki de onu bu kadar ulaşılması zor bir hedef hâline getirmektedir.

4.3.1.4. Eğitim: “Tabii ki herkes ister okumak”

Afganistanlı mültecilerin sosyal uyumuna ilişkin deneyimlerini oluşturan alanlardan biri eğitimidir. Eğitim konusu hem çocuklar için hem de yetişkinler için düşünülebilir. Bu doğrultuda, eğitim hizmetlerine ilişkin zorluklar görüşmeler sırasında evli olup çocukları okula gidenler için çocuklarına yönelik ve aynı zamanda yetişkinlerin kendilerine yönelik ele alınmıştır. Afganistanlı mültecilerin eğitim sisteminde başarılı bir şekilde var olmalarının, sosyal uyumun hem bir aracı hem de bir göstergesi olduğu düşünülmektedir. Buz ve diğerleri (Buz vd., 2021, s. 105) eğitim alanında yakın kurumlara kayıt zorluğu, maddi yetersizlik, sosyal dışlanma, dil ve uyum sorunuyla karşılaşıldığını belirtmektedir.

4.3.1.4.1. Eğitime Katılım: “Kimlik yok mu kabul etmiyor”

Sosyal uyumun sağlanmasında eğitim, önemli ve etkili bir araçtır. Bu nedenle, eğitime katılımın sosyal uyumla etkileşimi nedeniyle bu araştırmada ele alınması gerekliliği doğmuştur. Kişisel gelişim, sosyal ağ gelişimi ve geleceğe yönelik iş gücü piyasasına katılımı içeren pek çok nokta sosyal uyumla bağlantılıdır. Eğitime katılıma ilişkin Afgan çocuklar için bir veri sunulamamaktadır. Suriyelilerin verilerinin olmasına rağmen Afganların verilerinin olmaması, bizi durumu istatistiksel olarak kanıtlamaktan alıkoymaktadır.

Uluslararası başvuru ya da statü sahibi Afganistanlı mülteciler ve aile üyeleri, ilköğretim ve ortaöğretim düzeyinde eğitim hizmetlerine katılım hakkından yararlanabilmektedir (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, 2016, Madde 105/1). Ancak belgenin bulunmadığı durumlarda da “misafir” olarak çocukların eğitim hakkından yararlanmaları mümkün olmaktadır (Human Rights Watch, 2017). Bu, Afganistanlı mültecilerin bilgi eksikliği, eğitim kurumlarındaki personelin bilgi eksikliği veya ayrımcı davranışları nedeniyle pratikte gerçekleşmemektedir. Katılımcılar, yasal belgeleri olmadan çocuklarının eğitime katılamayacağını

belirtmektedir. Kimliği ya da yasal yollarla gelmedikleri için hiç kaydı olmayan Afganistanlı mülteciler, eğitime katılımda zorluk yaşamaktadır:

“(…) sıkıntı ki benim kimlik yok mu çocuklara okula lazım. Şimdi buna okula diyo ki kimlik getir o zaman ben yani okula ama şimdi kimlik yok mu kabul etmiyor. (...) Bak şu başka apartman Afgan var onun çocukları kardeş var onu her zaman gitti şey ıı okula kimlik var onu her zaman diyor ki ben niye gitmiyorum benim niye kimlik vermiyor? (...) orda diyor ki kimlik getir ben diyom ki kimlik yok o diyor o zaman olmaz diyor.” K18 (Kadın, 44)

“(…) Ya okumadılar o zaman da sonra kimlik çıkarttık okumaya başladılar.” K19 (Erkek, 38)

“(…) Gidemedi. Bi senede çıktı okula yaz kayıt yaptım gitti.” K24 (Kadın, 24)

“(…) dedi sizin kimliğiniz olmuyo dedi mesela çocuğu kayda almadılar.” K22 (Kadın, 40)

Kimliği olmayan iki Afganistanlı çocuğun bir süre geçici olarak okula kabul edildikleri anlaşılmaktadır. Ancak bunun devamı yine yasal belge istemiyle gelmemiştir:

“Bi başvurduk çocuk için sonra bi kiğat verdi okuyabilmek için. Okudu bi iki üç ay. Okula gidebilmek için okuyabilmek için yani resmi değil.” K14 (Kadın, 45)

“Sade üç gün oldu gayri resmi gitmiş.” K18 (Kadın, 44)

Afganistanlı mülteciler göç öncesi süreçte Afganistan’daki ya da göç sonrası bir süre yaşanan İran’daki eğitim sürecine yönelik görüşlere de yer vermiştir:

“Hiç okuyamıyolar çünkü mesela üniversiteye ıı baya mesela çalışkan birini gördüğünde hemen öldürüyolar. Çünkü mesela istemiyolar ki mesela bu çocuk bir gün ya da milletini yararlı olcağı için istemiyolar. Hem İran ıı İran’dan ziyade Afganistan için. Yani Talibanlar.” K7 (Kadın, 18)

Okula gidebilen Afganistanlı çocuklar için başka sorunların olduğu anlaşılmaktadır. Kaydolduktan sonra eğitime devam etme ve tamamlama noktasında başta ekonomik zorluklar ve dil engelini içeren sorunlar bulunmaktadır (Karaca, 2017, s. 59). Geldiğinde çocuk olan ve okula başlayan ancak sonrasında bırakmak durumunda kalanlar bulunmaktadır:

“Kardeşlerim iyi yani okuyolar da ben okuyamadım pek. Şey ben gelince beni hemen liseye geçirdiler birinci sınıfa. Ben çok zorlandım zaten onlar kendi dersini veriyodu yapamayınca çıktım yani. O zaman dil de bilmiyordum şu an dili biliyorum ama o zaman dilde zorlanıyordum. (...) yaşa göre bişeydi.” K25 (Kadın, 21)

“Aksaray’da gitmek istedim olmadı yani. Maddi durumumuz da yoktu. Bi de lise baya uzaktı gidemiyoduk yani. Baya baya uzaktı bi de yol yol değildi yani uygunsuz bi yerdı. Gidemedim. Buraya geldiğimde ben geç kalmıştım. Açık liseye gitmem gerekiyodu da gitmedim. Bi de ben nişanlandım gitmek istemedim bi daa.” K7 (Kadın, 18)

Türkçe ile ilgili herhangi bir eğitim almadan direkt olarak yaşına göre bir sınıfa yerleştirildiğini ifade eden K25, o dönemlerde Türkçeyi çok iyi bilmediği için dersleri anlayamadığını ve okulu bırakmak zorunda kaldığını aktarmıştır. Huddleston ve Tanczos da (2017, s. 41), bu konuyla ilgili herhangi bir dil desteği olmadan çocukların örgün öğretimi yakalamak durumunda bırakıldıklarını ifade etmektedir. Dil engeli, %76,3 gibi yüksek bir oranla, Afganistanlı çocukların eğitime erişim sorunları içerisinde yer almaktadır (Mixed Migration Centre, 2020, s. 63). Bu durum, yabancı uyruklu çocuklar için eğitim sisteminde bir aksaklık olarak değerlendirilebilir. Çocukların eğitim hakkından yararlanabilmeleri onların sadece “okul kaydının yapılması” ile mümkün değildir. Afgan çocukların okul sıralarında olmaları, eğitim hakkı bağlamında gereken eğitimi alabildikleri ya da anlayabildikleri anlamına gelmemektedir. Türkçe bilmeyen bir çocuğun hiçbir destek sunulmadan eğitimini sürdürmeye çalışmasının ve bu eğitimden bir şey kazanmasını beklemenin doğru bir yaklaşım olmadığını düşünülmektedir

K7'nin eğitimi bırakma sebebi, okula olan uzaklık ve ekonomik durumun yetersizliği olmuştur. Eğitime katılım ücretsiz olsa da ulaşım ve okul malzemeleri gibi noktaların karşılanmasını engelleyen maddi zorluklar, eğitime katılıma engel olmaktadır (Human Rights Watch, 2017). Maddi yetersizlik denilince okula devam eden çocuklar için sunulan ŞEY akla gelmektedir. Bu yardımın erişilebilirliği için bilgi sunumunun sağlanıp sağlanmadığı ya da yeterli olup olmadığı düşünülmelidir.

Eğitime katılmaya istekli olan ve bunu başarmış bir mültecinin sonrasında yanlış bir sistem ilerleyişi ya da yetersiz maddi koşullar yüzünden bundan vazgeçmek zorunda kalması üzücü bir deneyimdir. Eğitimden vazgeçmek zorunda kalmak, sadece Afganistanlı mülteciler için bireysel bir kayıp değil, ülke ve toplum için de bir kayıptır. Bunun yanı sıra, eğitime katılmamanın ya da okulu bırakmak durumunda kalmanın çocuk işçiliği bağlamında hem neden hem de sonuç olduğu düşünülmektedir. Saha sürecinde, katılımcıların çocuklarının geçimi sağlama amacıyla çalıştığı gözlemlenmiştir.

Okulu bırakmanın bir başka nedeni Afganistan'daki yaşam tarzından kaynaklanmaktadır.

8. Sınıfta okulu bırakan çocuğu için Afganistanlı ebeveyn şu ifadeleri kullanmıştır:

“Çünkü biz yani öyle kızları bizim Afgan'ın kızları mesela 16 yaşında oldu 15 yaşında oldu yani kız büyüdü yani. Ondan sonra mesela okula bi yere gedemiyo. Çünkü şu anda yani dünya çok kötü. Çocuklar çocuklar onları rahatsız ediyö onun için.” K6 (Kadın, 60)

Afganistan'daki yaşam tarzının burada da sürdürülmesi nedeniyle kız çocukların eğitimden yoksun kaldıkları anlaşılmaktadır. Oysaki eğitime katılmak ırk, dil, din, cinsiyet fark etmeksizin herkesin hakkıdır. Ancak bu hakkın çeşitli nedenlerle mülteciler için geçerli olamadığı görülmektedir.

Hâlâ eğitim süreci içerisinde olan çocuklar için başka sorunlar mevcuttur. Yapılan bir araştırmada okula kayıtlı mülteci çocuklarının %31'inin pandemi dolayısıyla TV-EBA olmaması, çevrim içi müfredatın kullanımının bilinmemesi, dil yetersizliği, internet-tablet-bilgisayar olmayışı gibi nedenlerle eğitime erişemedikleri belirtilmektedir (Turkish Red Crescent ve The International Federation of the Red Cross and Red Crescent Societies, 2020, s. 9). Bunu destekler biçimde pandemi nedeniyle okulların uzaktan olduğu dönemlerde normal koşullarda okula gidebilen Afganistanlı çocukların da eğitimden uzak kaldıkları, internet ve televizyon gibi teknik eksiklikler nedeniyle derslere katılamadıkları anlaşılmaktadır.

“Bir üç ay gitti korona gelmiş kapatmış.” K21 (Erkek, 54)

“Şu anlık telefon sorunu yaşıyoruz. Bi telefon var annem götürüyor işe bi telefon da kardeşim için aldık o da okula pek dersi oldu mu küçük kız o kadar katılamaz yani arada katılır. Onun dersleri biraz zor olduğu için ondan iki üç yaş büyük o da hep katılmak zorunda. Bu o kadar katılamaz. Ara sıra annem evde olsa katılır ama annem de bi dışarıya gitse katılamaz yani.” K25 (Kadın, 21)

“Küçüğe geliyo diğerine çarşamba geliyo. Yetişmiyo. Biri hiç giremiyor, aynı gün oluyo. Bugün birinin dersi vardı saat 10'a kadar okudu. Sonra şey oldu diğerine çalışamadı, diğerine geçti.”

“Çok az katıldı. İıı talavizyondan seyrediyor ama canlı yayına giremiyor. Şeyimiz olmadığı için ya tablet ya telefon olmadığı için. İnternetim yok. Bi tane telefon var başka yok.” K16 (Erkek, 36)

“Çocuklar okula gidemiyö. Bi iki ay gitti sonra da ııı covid. Televizyon falan yoktu okuyamadı.” K14 (Kadın, 45)

Aynı evde birden fazla eğitim gören çocuk olduğunda derslerin kimi zaman çakıştığı ve çocuklar arasında derse katılabilmek için seçim yapılmak zorunda kalındığı görülmektedir. Teknik eksiklikler, aile içindeki çocukların ders saatlerinin çakışması gibi uzaktan öğretim sorunları, dünya çapında Kenya'da radyo yayınından ders anlatma, Venezuela'da mobil okul, Uganda'da internet erişimi gerektirmeyen eğitim metodu⁵, öğretmen-ebeveyn ilişkisine dayanan evden okul, Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde

⁵ İnternet gerektirmeyen bu platformun adı Kolibri'dir. Bkz. <https://learningequality.org/kolibri/>

açık alanda eğitim gibi çeşitli faaliyetlerle aşılmaya çalışılmıştır (UNHCR, 2020, ss. 27-31).

Uzaktan eğitime katılabilen çocuklar için ise başka sorunlar mevcuttur. EBA aracılığıyla uzaktan ders almak birebir öğretmenden ders almak kadar fayda sağlayıcı bulunmamakla birlikte çocukların bu şekilde anlamakta güçlük çektikleri ifade edilmektedir:

“Valla bizikiler pek katılamıyo ne yalan söyleyim. Yani bunlar okumuyo pek yani. Sıkıntı var işte anlamıyolar. Televizyon var bakıyolar ama anlamıyolar.” K19 (Erkek, 38)

Eğitime katılabilme ve bu süreçten verimli şekilde faydalanabilmenin yanı sıra ebeveyn-öğretmen ilişkilerinde de bazı sorunlar olduğu anlaşılmaktadır. Huddleston ve Tanczos’un (2017, s. 39) eğitime katılımın sadece çocuklar için değil ebeveynler için de dil gelişimi ve sosyal ağ oluşturma bağlamında önemini belirtmektedir. Katılımcıların bu konuda direnç gösterdikleri anlaşılmaktadır. Ebeveynlerin okul sisteminde yer almasıyla hem öğretmenler hem de diğer velilerle etkileşimlerinin gerçekleştirilmesi, sosyal uyum açısından olumlu gelişmeler sağlayabilecekken çocukları okula giden Afganistanlı mültecilerin veli toplantılarına çoğunlukla gitmedikleri görülmektedir. Bunun bir nedeni dil bilmemektir. Kişiler Türkçeyi yeterince bilmedikleri için toplantılarda bir şey anlamamaktadır. Veli toplantısına giden ya da öğretmenler tarafından okula çağrılan Afganistanlı mültecilerin yine diğer alanlarda olduğu gibi Türkçe bilen çocuklarından ya da yakınlarından destek aldıkları anlaşılmaktadır:

“Konuşamadığım için gitmiyom işte. Hiç toplantıya gitmedim. Kocam da çalıştığı için gitmedi. Bi kere gittim ilk başta. Onun dediklerini anlamadık işte. O zamanlar kocam çok az biliyodu. Bi kağıt verdi onu imzaladık, geldik.”

“Ben gitmedim bi defa toplantı oldu bana çağırıldı başka gitmedim. Her zaman öğretmenleri dedi ki kız iyi başka gitmedim ki ben. (...) O zaman dil az biliyordum çocuk söyledi biraz anladım (gülerek)” K24 (Kadın, 24)

“Gitmiyorum genelde büyük kızımı gönderiyorum. Yani dil bilmediğim için.” K8 (Kadın, 31)

“Bir iki kez sadece ben gitmiştim sonra kız da benim yanımdaydı. Öğretmen kıza söylüyodu o bana söylüyodu sonra bilgi vermek için. Öğretmenler sonra bi belge vermişti sonra onu abisi doldurmuştu.” K22 (Kadın, 40)

K8 ve K22’nin ifadesinde olduğu gibi, ebeveynler dil bilmediği için veli rolünü dil bilen büyük çocukların üstlendiği anlaşılmaktadır. Okulla olan etkileşim kısıtlılığı nedeniyle

Afganistanlı veliler diğer çocukların velileriyle de iletişim kuramamaktadır. Afganistanlı mültecilerin neredeyse hiçbiri diğer velilerle iletişim kurmamıştır:

“Gördüm çok var ama ben tanımadım ki bu kim?” K24 (Kadın, 24)

“Hiç tanışmadık konuşmadık.” K22 (Kadın, 40)

Öğretmen ve müdür gibi okul personeliyle ve diğer velilerle iletişim kurmanın, sosyal köprüler oluşturma ve iki taraf da birbirini tanıdıktan sonra “biz-siz” ya da “öteki” ön yargısının aşılabilmesinin kolaylaşması bağlamında önemli olduğu düşünülmektedir. Bu doğrultuda, Afganistanlı ebeveynlerin çocuklarının okuluyla olan etkileşimlerinin artmasının sosyal uyum için olumlu etki sağlayacağı yorumu yapılabilir.

Özetle Afganistanlı mülteciler ve eğitime katılımlarının yasal durumları, Afganistan kültürü, pandemi, maddi yetersizlik, okula uzaklık, eğitim sisteminin yabancılar için işleyişindeki aksaklıklar/eksiklikler bağlamında olumsuz olarak etkilendiği anlaşılmaktadır. Afganistanlı çocuklarının eğitiminin hem bireysel hem de toplumsal katkı sağlamasıyla birlikte sosyal uyum için önemi düşünüldüğünde bu çocukların eğitime katılımları için gerekli adımların atılması gerekmektedir.

4.3.1.4.2. Eğitimde Dışlanma: “Ölmek istiyorduk bi ara”

Çocuklar için bir diğer sorun eğitimde dışlanmadır. Mültecilerin eğitimlerine ilişkin dışlanma, hor görülme ve şiddete uğrama gibi sorunlarla karşılaşmaktadır (Özdemir ve Topaloğlu, 2020, s. 2054). Bu sorun, katılımcılar arasında eğitimi bırakmayla henüz sonuçlanmayarak eğitime katılımı etkilemese de katılımcılar tarafından sıklıkla ifade edilmiştir. Afganistanlı çocukların akranları tarafından dışlanmaya maruz kaldıkları aktarılmaktadır:

“Öğrenciler diyo işte bişey demiyolar çok da niye ülkenden geldin diyo. Bazen kendileri gavga çıkartıyo. (...) Niye geldin git ülkene felan öyle.”

“Bazı zamanlar tartışıyorlar ama bişey olmuyo. Siz niye geldiniz falan soruları söylüyo onlar da bişey diyemiyo.” K26 (Kadın, 35)

“Öğretmenler gerçekten çok iyiydi arkadaşlar da iyiydi yani. Ha bazıları vardı aslında ama çoğu da iyiydi Allah’a şükür. Yani niye Afganistan’dan geldiniz çöktünüz ülkemize felan diyordu da. Ama bazıları da çok iyi davranıyordu ilgi gösteriyodu elinden geleni yapıyodu yardımcı oluyodu. Okuma yazma yardımcı oluyodu. Ama yine de bi çekiniyodu niye? Yabancı olduğumuz için. Onlar da haklıydı kendine göre.” K25 (Kadın, 21)

Çocuklara ülkelerini neden terk ettikleri sorulmaktadır. Ayrımcılığın nesilden nesle öğrenme yoluyla aktarılabilir olması, günümüzde yetişkinlerden bu ayrımcılığa başvurmayı öğrenen çocukların ileride bu ayrımcılığı başka çocuklara öğretmeye devam edebilecek gelecek yetişkinler oldukları gerçeği unutulmamalıdır. Bunun yanı sıra akrandan akrana öğrenme de bir başka tehlike olarak karşımıza çıkmaktadır. Sadece olumsuz deneyimine odaklanmayan K25 olumlu deneyimlerinin de olduğunu aktararak yaşanmışlıklarına dolu taraftan bakmaya çalışmış hatta göç etmek zorunda kalmış bir “yabancı” olarak yoksun bırakıldığı duygudaşlığı karşı taraf için kurmuştur. Dışlanma karşısında nasıl hissettiği sorulan K25, duygularını şu şekilde aktarmıştır:

“Çok kötü tabii ki yani ölmek istiyorduk bi ara... Çünkü tabii ki zor kimse istemez kendi ülkesinden başka bi ülkeye gelmek yani zorluklar olmasa yaşam kolay olsa savaş olmasa kim ister ki? Yani ailesini bırak, başka bi ülkeye git. Sonuçta o ülkede bi yabancı gibisin işte haklılar var onlar da kendine göre.” K25 (Kadın, 21)

Dışlanma ve bir insan dışında sadece yabancı olarak görülme, öylesine yıkıcı ve çarpıcı bir histir ki K25 ölmeyi bile istemiştir. Afganistan’daki savaştan yaşamak için başka bir ülkeye sıfırdan başlamaya gelen Afganistanlı mülteciler, yine ölümle burun buruna gelmiş ancak bu sefer bunun nedeni yüzlerine doğrultulan silah ya da sokak sokak kaçıttıkları bombalar değil ön yargı, ayrımcılık ve yabancı düşmanlığı olmuştur.

“İlk gittiğim okul öyleydi. Beni dışlıyordı sürekli. Mesela bi tane arkadaşım vardı benim dükkana gittimde mesela benim üzerimden kendi bişeyler alıyordu ama mesela ben gittimde onla benim param yokken bana almıyordu beni dışlıyordu başka arkadaşla gidiyordu. İşte ondan sonra ben de şey yapıyodum gıcıklık tutuyodu beni. Yani ben onun yüzünden beni dışlıyolar sen Afganlısın bizim senin üzerinde hakkımız var ama senin yok.” K7 (Kadın, 18)

Bir mültecinin üzerinde hakkı olma ifadesinin, bir çocuğun kendi kendine etki altında kalmadan ya da başkasından öğrenmeden geliştirebileceği bir ifade olduğu düşünülmemektedir. Bu ifadenin yetişkinler tarafından maruz kalınan bir görüş ve düşünce yapısından kaynaklandığı düşünülmektedir. Mültecilerin kalıcı ya da geçici varış ülkelerinde yerel halk tarafından yük olarak görüldükleri açıkça anlaşılmaktadır. Bu yük algısının, mültecilere karşı ayrımcılık, dışlama ve yabancı düşmanlığını tetiklediği düşünülmektedir. Bu olumsuz duyguların günlük yaşam içerisinde her alanda her yaştan kişiye karşı yansıtıldığı anlaşılmaktadır.

“Kötü davranıyolar işte. Mesela haksızlık çok yapıyolar. Mesela şeyde arkadaşları falan çok kötü davranıyor yani vatan haini falan diyorlarmış. Onlar hiçbi şey yapmıyolar. Hiçbi şey yapmasalar da suç atıyolar. Siz böyle yaptınız böyle yaptınız diye hocalara diyomuş hocalar

inaniyomuş hocalar da onlara çok kötü davranıyor. Anlatıyorlar hoca dinlemiyomuş.” K23 (Kadın, 42)

Her deneyim kendi içerisinde elbette farklılaşabilmektedir. Örneğin K25’in öğretmenlerle olumlu deneyimi varken K23’ün çocukları için bu mümkün olmamıştır. Çocukların maruz kaldıkları dışlanma karşısında hocalarına durumu aktardıkları ama bir sonuca ulaşamadıkları hatta hocalar tarafından da dışlanmaya maruz kaldıkları ifade edilmektedir. Hocaları tarafından ayrımcılığa maruz kaldığını hisseden bir başka katılımcı, olay karşısındaki duygularını şu şekilde aktarmıştır:

“Mesela bir keresinde ben sınavımız vardı işte ıı bizim Türkçe hocamız Türk arkadaşlarıma mesela anlatıyordu. Mesela beş kişiydik orda duruyoduk anlatıyordu mesela böyle böyle yapın diye. Ben orda kendimi çok ıı baya yabancı hissettim. Hatta ağlamıştım orda (gülümseyerek). Mesela sadece onlarla bana bakıyordu işte onlarla konuştuğu için ıı mesela ben baya ağlamıştım (gülerek).” K7 (Kadın, 18)

Aktif ve pasif dışlanma konusu, burada da karşımıza çıkmaktadır. Karşı taraftaki kişiye dışlandığını hissettirmek sadece açık olarak kötü sözle ya da kötü davranışla gerçekleştirilebilecek bir durum değildir. Burada K7’nin yaşadığı pasif dışlanma, öğretmeninden göremediği o “bakış”tır. Bir başka deyişle, o bakışın olmayışı K7’de sanki orada yokmuş hissine yol açmıştır. Farkında olarak ya da olmayarak, isteyerek ya da istemeyerek fark etmeksizin o bakıştan yoksun bırakılmanın ayrımcılığın bir göstergesi olduğu düşünülmektedir.

Öğretmenlerin yanı sıra okul yönetimiyle de olumsuz deneyimlerin yaşandığı anlaşılmaktadır. Sosyal bağlantılarda da ele alınan bu konu, yabancı olduğu gerekçesiyle Afganistanlı öğrencinin burs sağlayacak bir sınava katılamaması ve müdürün bunu karşı tarafa ifade ediş tarzıyla ilgilidir:

“Bi sınav olduğu zaman yüksek sınavlar olduğu zaman ıı katmak istemiyorlar yabancılarda hak yok diye. Onun için çok üzüyoruz. (...) Bi kere okula gittik okulda bi sınav varmış böyle bir avantajlı bi sınav. Menim büyük kızım söyledi ki baba beni o sınava yazın dedi. Ben okul müdürden sordum dedi yabancılara böyle bi hak verilmemiş dedi. (...) Ondan sonra men müdüre dedim ki kızım men oraya şeye sizde ofisinize getirince siz söylemeyin yabancılarda böyle bi hakkı yok diye. Oraya da gittik aynı dille söyledi ki M* sizlerde böyle bi hakkınız yok! Neyi varmış? Onun üç yüz TL kimse kim kazandığı zaman üç yüz TL onun bi avantajı varmış o kadar.” K16 (Erkek, 36)

Haktan yararlanamayışın sistemsel sorunu yanı sıra bunun ifade ediliş biçiminde dışlayıcı ve ayırıcı bir dil bulunmaktadır.

Eğitim sürecindeki çocuklar dışlanma ve ayrımcılık yaşarken henüz küçük olduğu için okula hiç gitmemiş çocukları olan Afganistanlı mültecilerin gelecek için ayrımcılık bağlamında tedirgin oldukları anlaşılmaktadır:

“Çocukları hiç okula göndermedim çünkü ufaklar. Bu sene götürdüm müdür bekledim müdür geldi mi dedi geç kaldı sen. Bu sene 9. ay gel yazacam dedi. Valla abla zaten korkuyoruz. Niye korkacaz? Yabancıyım. Biz yabancı. Ondan zaten korkacaz biz.” K20 (Erkek, 26)

Yabancı olmanın getirdiği dışlanma ve ayrımcılığa maruz kalma ihtimali, ebeveynlerin çocukları için eğitim alanında gelecek için taşıdıkları bir korkudur. Bu korkunun ve tedirginliğin var olma sebebi, henüz bu deneyim yaşanmamış olsa da başka Afganistanlı ebeveynlerden duyulmasının ya da başka alanlardaki öz deneyimlerin bir uzantısı olarak düşünülebilir.

Küçük olması sebebiyle henüz okula başlamayan çocukları olan bir başka Afganistanlı mültecinin, eğitim alanında gelecekte çocuğu için kaygı taşıdığı ve hatta belki de Afganistan’da olsalar daha iyi olacağını düşündüğu anlaşılmaktadır:

“Valla geliyor ama bilemiyom belki Afganistan’da daha iyi olabilir.” K15 (Erkek, 32)

Çocuklarının ayrımcılığa maruz kalabileceği ihtimalinin bile yaşam koşullarının çok daha kötü olduğu Afganistan’la kıyaslama yapınca orayı seçecek kadar yoğun bir kaygıyı temsil ettiği düşünülmektedir.

MIPEX bulguları, Türkiye’nin eğitime ilişkin uyum politikalarının OECD ülkeleri arasında çok geride bulunduğuna ve önemli düzeyde zayıf olduğuna işaret etmektedir (Solano ve Huddleston, 2020, ss. 250-255).

Özetle eğitimde dışlanma Afganistanlı çocukların sıklıkla karşılaştıkları bir durumdur. Bu dışlanmanın kimi zaman akranlar tarafından yapılırken kimi zaman da öğretmen ve müdür gibi okul personeli tarafından gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Kim tarafından ne şekilde gerçekleştirilirse gerçekleştirilsin bu durumun sosyal uyumu sağlamada önemli bir aracı olduğu düşünülen eğitim ortamında yaşanması, sosyal uyum konusunda ne kadar geride kaldığını göstermektedir.

4.3.1.4.3. Yetişkinlerde Eğitim: “Biz hiç onları bilmiyoruz”

Çocukların yanı sıra yetişkinler de hem kişisel hem mesleki boyutta eğitim alabilmektedir. Ancak yeterli olmayan bu eğitimler bağlamında hem Türk vatandaşları ile hem de yabancı gruplar arasında farklılıklar bulunduğu anlaşılmaktadır. Örneğin mülteci ve vatansız statüsü dışındaki kişiler İŞKUR’daki eğitimlere katılabilmek için altı ay beklemek durumunda kalmaktadır. Mesleki eğitime katılım kriterleri yabancı uyruklu kişiler için açıkça belirtilmemekte ve halk eğitim merkezlerindeki kurslar için yabancı kimlik numarası gerekmektedir (Huddleston ve Tanczos, 2017, s. 35).

Yetişkinlerin eğitime katılım engelleri kadar katılım isteği göstermeleri de önemlidir. Araştırma sırasında katılımcılara yetişkinlerin eğitimi konusunda düşünceleri sorulmuş ve yetişkinlerin örgün eğitime katılma istekleri irdelenmiştir:

“Kendim gitmek isterdim tabii. Durumlar iyi olmayınca onlar da gidemedim. Kimlik de yoğdu. Durumum da iyi değildi. Ondan gidemedim. Tabii ki herkes ister okumak herkes istiyor. Bizim olmadı işte... Çalışmak zorunda kaldık.” K13 (Erkek, 23)

“Okula bişeye gidemem ki kimliğim yok. Meselan burda var ya hemen iş varsa hemen okula gidiyim. Meselan ıı saat 8’de çıkıyom saat 12’de bitiyor. 12’den sonra ıı işten bulacam ona göre gidiyim. Meselan ıı saat 8’de başlıyom 4’te 3’te bırakıyom ona göre gidemem mecbur. Meselan parayı nerden bulacam? Kirayı nasıl ödeyecem? Ben burdan geldim biraz çalışıyım para kazanayım. Annem babam da gönderecem.” K12 (Erkek, 20)

“Şimdi ben okula gidemem. ıı niye? Okula meselan parayı nerde bulacam mesela okula gidiyim. ıı meselan param istemiyorsunuz ben hiç gitmedim yani gittim zamanda ordan okula gidiyim mesela gidim zamanda yemekleri kim götürür benim eve? Parayı nerde bulacam? Tamam mı bir. Bi de ıı kirayı gelir kirayı kim veriyoy? Elektriği, sular, doğalgaz? Meselan başka bişey elbiseler kim alıyoy? Onun parasını nerde bulacam? Çok zor yani. Çocuklara meselan bez istiyor başka bişey istiyor onu kim yardım ediyoy? Öyle mecbur gidemem.” K11 (Erkek, 22)

Lise mezunu 23 yaşındaki K13, 20 yaşındaki K12, 22 yaşındaki K11 üniversite eğitimi için istekli olduklarını ancak yasal durum ve geçim sorunu nedeniyle çalışmak zorunda kaldıkları için bunu başaramadıklarını ifade etmiştir. Bir hak dışında iş yaşamına ve vatandaşlığa kadar uzanabilen tanıma ve denklik gibi prosedürlerle yükseköğretime katılma, nitelikli olmayı gerektirirken ayrımcı olmamayı da içermektedir ancak Suriye ve Yemen gibi savaş bölgelerinden gelen kişilerin gerekli belgeleri sağlamaktan muaf olmaları fırsatı Afganlar için sunulmamaktadır (Talwasa, 2020, s. 261).

Örgün öğretim yanı sıra ele alınan bir başka konu katılınabilecek kurslardır. Yetişkinlerin kendilerini geliştirmek için halk eğitim merkezi gibi yerlerden ve buralarda var olan

kurslardan çoğunlukla haberdar olmadıkları görülmektedir. Huddleston ve Tanczos (2017)' koordinasyon eksikliği ve olanakların tutarsız olmasının kurslara katılım konusunda bilgiye erişimi kısıtladığını belirtmektedir. Bunun yanı sıra Karaca (2017, s. 61) saha çalışmasına dayanarak dil öğrenimi ve uyumu içeren çeşitli kurslara erişimin fiziksel uzaklık ya da bilgiyi duyurma eksikliği nedeniyle gerçekleşemediğine ayrıca halk eğitim merkezlerinde verilen kursların eğitmen ve materyal bakımından yetersiz olduğuna değinmektedir. Katılımcılarda öne çıkan neden, Afganistanlı mültecilerin kurslara ilişkin bilgiye erişimlerinin kısıtlı olmasıdır. Bazı kişiler eğitimlere katılmak için hazır olsa da bilgiye erişimleri olmadığı için bu katılım gerçekleşmemektedir. Haberi olan bir kişinin ise çocuklarının bakımının üstlenmesi nedeniyle bu kurslara katılmadığı anlaşılmaktadır:

“Biliyom da ını gitmiyom çocuklara bakıyom. Altı tane çocuk var.”

Bilmeyip görüşme sırasından öğrenenlerin bazıları kurslara katılıma istekli olmuş ve bilgi almak istemiştir. Bu kişilere görüşme sonrasında yönlendirme yapılmıştır:

“Biz hiç onları bilmiyoruz. Bizi şeye götürebilir misin okula?” K10 (Kadın, 35)

Bazı katılımcıların ise istekli olmadıkları anlaşılmaktadır:

“Gitsem nolur gitmesem nolur hiçbi şey anlamam ki. Zaten yaşım... Gidersem yapamam. Dil yani anlaşılamıyom. El dönemiyo. Gedersem öğrenemezsem gene zaten boşa. 60 yaşındayım gedersem konuşamıyom yapamıyom.” K6 (Kadın, 60)

Bunların yanı sıra bir katılımcının bu kurslara katıldığı ve olumlu sonuç aldığı görülmektedir:

“Gittim bi okul vardı Afganlara Türkçe öğretiyolardı. Haftada bi kere iki üç ay. Öğrendim yani yazmasını.” K9 (Kadın, 31)

Eğitimler kişisel gelişim ve mesleki olarak düşünülebilir. Sosyal uyuma katkı sağlayacak dili ve kültürü öğrenme ile iyilik hâlini geliştirebilecek boş vakit geçirme kursları kişisel gelişim kursları olarak değerlendirilebilirken topluma katılım ve toplumda yer edinmeyi destekleyebilecek iş gücü piyasasına ilişkin kurslar mesleki olarak değerlendirilebilir. İŞKUR'da verilen mesleki eğitimlerin incelendiği bir araştırmada bu eğitimlerin iş gücüne katılımı önemli düzeyde bir etkisinin olmadığı belirtilmektedir (World Bank, 2013, s. xi). Bu nedenle, Afganistanlı mültecilerin eğitimlere ve kurslara katılımını

sağlamak kadar bu eğitim ve kursların hayata yansımalarının kuvvetli olabilmesi için iyileştirilmeleri de gerekmektedir.

Sadece çocukların değil aynı zamanda Afganistanlı yetişkinlerin de eğitim sürecinde yer almasının, sosyal uyum için olumlu bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Halk eğitim merkezlerinde Türkçe kursu yanı sıra günlük yaşama dair birçok hobi kursunun da bulunması, Afganistanlı yetişkinlerin Türkiye'deki yeni yaşamlarına alışmalarında etkili bir aracı olabilir. Ancak özet olarak bu kurslar hakkında Afganistanlı mültecilerin yeterince bilgi sahibi olmadıkları, olan nadir kişilerin bu kurslara bireysel yaşamlarından kaynaklanan nedenlerle katılamadıkları, bunların yanı sıra kursa katılabilen bir katılımcının bundan verimli şekilde yararlandığı, örgün eğitim noktasında ise geçim sorunu nedeniyle çalışmak zorunda olmanın yetişkinlerin eğitimine devam etmelerine engel olduğu anlaşılmaktadır.

Eğitim kategorisinde özet olarak kimlik belgesi sorunu nedeniyle eğitime katılamama, bilgi eksikliği ve okul yönetimlerinin ayrımcı tutumu nedeniyle kimliksiz katılımın sağlanamaması; ekonomik zorluklar, dil engeli, uzaklık ve Afganistanlıların yaşam tarzı nedeniyle eğitimi bırakma; eğitimde olanlar için teknik eksiklikler, aynı hanedeki çocukların ders çakışması, uzaktan anlama zorluğu ve verimsizlik gibi pandeminin getirdiği olumsuz etki, dil engeli nedeniyle ebeveynlerin öğretmen ve diğer velilerle etkileşim kuramaması; neden gelindiği ve üstünde hak olma/yük algısı doğrultusunda akran dışlaması; öğretmenler tarafından pasif dışlanma; yetişkin eğitiminde geçimi sağlama nedeniyle örgün eğitiminin mümkün olmaması, mevcut kurslara ilişkin bilgi eksikliği gibi güçlükler bulunmaktadır. Bu doğrultuda, Afganistanlı mülteciler eğitim bağlamında sosyal köprüler ve sosyal bağlantılar sisteminden olumsuz olarak etkilenmektedir. Eğitim sistemindeki yapısal ve tutumsal sorunlar, bu sistemin işlevsizliğini ortaya koyarken sosyal uyumu olumsuz yönde etkilemektedir.

4.3.1.5. Sosyal Yardım: “Akrabalar alırsa haber ederler alırız yoksa yok”

Gerçekleştirilen ve gerçekleştirilemeyen sosyal yardımların Afganistanlı mülteciler için günlük yaşam ve sosyal uyum açısından araştırmanın bir parçası olarak değerlendirilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir. Sosyal yardımların, topluma

katılımı destekleyerek sosyal uyumun gerçekleşmesinde bir aracı olduğu söylenebilir. İş kategorisinde analiz edildiği üzere, Afganistanlı mültecilerin geçim sorunu olması nedeniyle sosyal yardımların onların yaşamında yeri önemli görülmektedir. Ancak süreğen bir gelir kapısının olmayışı ve sadece sosyal yardımlara bağımlı olmanın, Afganistanlı mültecileri ihtiyaç sahibi konumuna sürüklediği yorumu yapılabilir.

4.3.1.5.1. “Sosyal” Yardım: “Sadece ekonomik”

Sosyal yardım kavramının pratikteki anlamının ve işleyişinin ekonomik bağlamı içerdiği, “sosyal” açıdan yerel halk ve Afganistanlı mültecilerin birbirlerini tanımaları ve kaynaşmaları bakımından herhangi bir destek sunulmadığı görülmektedir. Bu doğrultuda, kavramın içerisinde geçen “sosyal” ifadesinin asıl anlamını taşımadığı ve sosyal yardımın sadece maddi düzeyde anlamlandırıldığı görülmektedir:

“Yok yok sadece ekonomik, olmuyo öyle.” K17 (Kadın, 39)

“Sadece 6 ay sonra bi torba un veriyo başka bişey yok iki paket makarna falan.”

“Yok öyle.”

“Öyle bişeyler yapmıyo.” K16 (Erkek, 36)

“Yok yok yok. Öyle mesela diyelim ki eğitim, hukuk ya da kültürel bişey almıyoruz.” K8 (Kadın, 31)

Sosyal ve duygusal becerileri geliştiren, arkadaşlık ilişkilerini kolaylaştıran, iletişim ve etkileşim için fırsatlar yaratan ve kültürler arası öğrenmeyi teşvik eden hizmetler, sosyal köprüler oluşturabilmektedir (Beirens vd., 2007b, s. 227). Bu doğrultuda, ekonomik yardımları aşabilen ve gerçekten “sosyal” yardım olarak sunulabilen hizmetler, sosyal köprüleri harekete geçirmesiyle birlikte sosyal uyumu destekleyebilmektedir. Sosyal uyum denildiğinde ilk olarak akla gelen ve en aktif örgütlenme olduğu düşünülen sivil toplum kuruluşlarının bulunmadığı yerlerde bu gibi etkinliklerin aktif şekilde gerçekleştirilemediği ve bu doğrultuda sosyal uyuma ilişkin ilerlemenin ve gelişmenin geciktiği yorumu yapılabilir.

Sivil toplum kuruluşları, mültecilerin katılımıyla iyi oluş ve sosyal uyum için kolaylaştırıcı bir araç olarak görülmekte (Borsch vd., 2021), toplum temelli programlar mülteciler için sosyal içermeyi, bağlılığı ve iyilik hâlini artırıcı unsur olarak yer almakta

ve uygulamalar yeni sosyal bağlantılar kurmak için tasarlanmaktadır (Mahoney ve Siyambalapitiya, 2017). Karaman’da göçle ilgili doğrudan bir sivil toplum kuruluşunun bulunmaması ya da “sosyal” yardım bağlamında programların ve etkinliklerin mevcut olmaması, Afganistanlı mültecilerin sosyal uyumunun gerçekleştirilmesinde bir eksiklik olarak görülmektedir. STK’lar sadece sosyal yardım açısından değil insan hakları için etkin çalışmalar yürütmektedir. Bu doğrultuda, STK örgütlenmesinin eksikliği birçok alanı olumsuz etkilemektedir. Zaten “görünmeyen” olarak nitelendirilen Afganistanlı mültecilerin göçe ilişkin STK örgütlenmesinin eksik olduğu küçük uydu kent Karaman’da daha da görünmez oldukları söylenebilir. Mevcut kuruluşların doğrudan göç bağlantılı olmaması ve toplumda başka dezavantajlı grupları da içeren pek çok insanla ilgilenme gerekliliği, sosyal uyumun başarılı şekilde gerçekleştirilmesinde bir açık oluşturmaktadır. Mahoney ve Siyambalapitiya (2017)’nin çalışmasından anlaşıldığı üzere toplum temelli programlar, her yaş grubundan mülteciler için sosyal ilişkiler kurma, sosyal içerme gerçekleştirme ve sosyal sermaye kazanma başta olmak üzere pek çok konuda fayda sağlayıcı olmuştur. Örneğin Kahya Nizam ve Sallan Gül (2017)’ün Isparta’da gerçekleştirdikleri araştırmada spor müsabakaları, uçurtma şenlikleri, iftar etkinlikleri gibi faaliyetlerin mültecilerle birlikte yaşama deneyimine katkı sağladığı belirtilmektedir.

Odağı mülteciler olan sivil toplum kuruluşları, 1990 ortalarına kadar bulunmamaktaydı. Bu odakta ilk olarak 1995’te BMMYK girişimiyle Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGGD) kurulmuştur (Şahin Taşgın, 2021, ss. 127-128) Günümüzde mültecilerle çalışan diğer sivil toplum kuruluşlarına kıyasla daha aktif olarak çalışan STK’nın Karaman’da merkezi bulunmamaktadır. Yoğun mülteci nüfusuna sahip illerde birden fazla bulunan ve sadece ulusal değil uluslararası olarak başka ülkelerde de merkezi olan en eski kuruluşun Karaman’da bir örgütlenmesinin bulunmaması, Afganistanlı mülteciler için haklar, hizmetler ve sosyal uyum bağlamında bir eksiklik olarak düşünülmektedir.

Temel ihtiyaçlara ve haklara erişimden hukuki destek, psikososyal destek, danışmanlık, kültürel etkileşime kadar pek çok alanda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarından yoksun kalan yerlerde mültecilerin karşılaştıkları güçlükleri aşabilmeleri için güçlendirilmeleri yerine sosyal yardım adı altında sadece ekonomik yardım

gerçekleştirilen hizmetlere dönüşümün, kişilerin iyilik hâlini ve sosyal uyumu olumsuz etkilediği düşünülmektedir. Nitekim göçe ilişkin sivil toplum kuruluşlarında çalışan kişilerin bile yapılan yardımları sadaka olarak gördükleri belirtilmektedir (Uyan Semerci ve Yurttagüler, 2018, s. 6). İşin içerisinde bazı saha çalışanlarının insan haklarına ilişkin farkındalıklarının bulunmayışı, mültecilere insan değeri bağlamında yaklaşmıyor oluşları ve bu doğrultuda ön yargıların ortaya çıkması, sahadan uzak yerel halkın mevcut ön yargılarını aşmak için daha fazla çalışma yapılması gerektiğini düşündürmektedir.

Burada temel mesele, sadece sivil toplum örgütlenmesinin sağlanması değildir. Sivil toplum kuruluşlarının da kamu kuruluşlarının da sınırlı kaynakları bulunmaktadır. Faaliyetlerin tek örgütlenme aracılığıyla gerçekleştirilmesi her koşulda Afganistanlı mülteciler için yetersiz kalınmaya yol açacaktır. Asıl nokta, sivil toplum kuruluşunun eksikliği kadar yönetimden de yoksun kalmadır. Göç eden nüfus için sunulan hizmetlerin ve bir bütün olarak toplumun gelişimine odaklanmanın sosyal uyum bağlamında tek elden yürütülmesi, beraberinde kaynak ve personel kısıtlılığını getirmektedir. Söz konusu düzensiz göçün en çok görüldüğü grup olan Afganistanlı mülteciler olduğunda, kayıt dışı kişilerin de var olduğu bir sistemde insan hakları ve değeri bağlamında yetebilme potansiyelidir. Bu noktada yetebilmek, sadece ekonomik yardımlar aracılığıyla sunulanların dışına çıkarak eylemlerin içerisine Afganistanlı mültecileri de ekleyerek onların kendilerini geliştirmelerine aracılık etmeyi de içermelidir.

4.3.1.5.2. Sosyal Yardım Araçları: “Yunus İmre gidiyoz ara sıra ahyoz”

Uluslararası koruma başvurusu ya da statüsü sahibi Afganistanlı mültecilere, ilgili kuruluş aracılığıyla ihtiyaç tespiti yapılarak sosyal yardım ve hizmet desteği sunulmaktadır. Bu doğrultuda gelir, ailedeki kişi sayısı, burada ya da menşe ülkedeki mal ve mülk, buradaki ya da menşe ülkedeki yakınlarından yardım alma, sağlık sigortası, engellilik veya hastalık durumunu içeren ölçütler mevcuttur (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, 2016, Madde 106/1). Bu tespit valilik tarafından yapılmaktadır. Karaman’da sosyal yardımın sunumu SYDV aracılığıyla gerçekleştirilmektedir.

Karaman’da Afganistanlı mültecilere sosyal yardımlar Kızılay, SYDV, Yunus Emre Vakfı, Güneş Vakfı gibi vakıflar ve muhtarlıklar aracılığıyla sunulmaktadır. Bu kuruluşlar arasında Afganistanlı mülteciler tarafından en çok söz edilen Yunus Emre Vakfı olmuştur:

“Yunus İmre gidiyoz ara sıra alıyoz yani. Valla makarna veriyo suğan veriyo bişeyler veriyo.” K19 (Erkek, 38)

“Üç kere bize yardım etti sadece bize vakif tarafından şeyaptı işte altı aydan bire gidiyoduk sonra veriyyodu. Üç kez sadece. Mesela yiyeceklerden peynir kahvaltı şeyler veriyyodu ama pek fazla yağ filan vermiyyodu pirinç veriyyodu. Sonra giyimlerimiz için sadece ayakkabı veriyyodu.” K22 (Kadın, 40)

“Altı ayda bir veriyo. Gıda veriyyor. Her altı ayda bi gıda veriyo her altı ayda bi ıı kıyafet seçebiliyyosun.” K9 (Kadın, 31)

“Yunus Emre vakfı var ya ıı oraya gidiyyor bazı zaman bişey veriyyor. Gider mesela bazen peynir, yağ, kıyafet veriyyor. (...) Mesela bi un veriyyor on kiloluk mesela ya kıyafet veriyyor mesela yaz ıı kışta odun veriyyor doğalgazsız evlere.” K15 (Erkek, 32)

“Yunus Emre. Önceden mesela patatis, soğan verdi şu bayram Ramazan var ya market kart var ya onu verdi.” K18 (Kadın, 44)

“Yunus Emre biraz ıı et veriyyo bir ay iki ay önce yardım falan herkes veriyyo ben gidiyyom ben alıyyom.” K24 (Kadın, 24)

“Elbise de senalik bi defa. Her senede bi defa elbise veriyyo ıı her senede bi defa 150 TL kart veriyyo Ramazan’da kart veriyyo. ıı bi defa gıda veriyyor. Bi çuval un bi tane yağ mesela biraz şeker öyle bişeyler.” K11 (Erkek, 22)

“Vakıf var aşağıda. Yunus Emre 6 ay sonra bi torba un veriyyolar işte başka bişey vermiyyolar. Şimdi de yapıyyolar da eskiden daha iyiydi. Güneş vardı da o bize kayıt yapmadı. Bitmişti.”

Yunus Emre Vakfı’nın gıda, kıyafet ve yakacak yardımını içeren aynı yardım yaptığı anlaşılmaktadır. Bunlar içerisinde gıda ve kıyafet yardımı öne çıkmaktadır. Bunların yanı sıra Ramazan ayında market kuponu yardımı da yaptığı ifade edilmiştir. Bu doğrultuda, sosyal yardımın din ile ilişkisini içeren Ramazan ayında aynı yardım nakdî yardıma dönüşebilmektedir. Ramazan ayı dışında yapılan gıda yardımının 6 ayda bir, kıyafet yardımının 6 ay-1 senede bir gerçekleştiği katılımcılar tarafından belirtilmektedir. Yardımların zaman içerisindeki dönüşümüne dair sadece K1 yorum yaparken bu dönüşümün olumsuz olduğunu aktarmıştır. Yunus Emre Vakfı yanı sıra Güneş Vakfı’nın da yardım sunduğu belirtilirken Yunus Emre Vakfı kadar öne çıkmadığı görülmektedir.

Yunus Emre Vakfı yanı sıra yardımların yapıldığı bir başka kuruluş SYDV’dir. Yunus Emre Vakfı gıda ve kıyafet yardımı konusunda öne çıkarken, SYDV’nin sosyal yardım

konusunda öne çıktığı alan odun ve kömür gibi yakacak ihtiyaçlarının karşılanmasıyla ilişkilidir:

“Odun ını komur et yemekler ve 200 verdi şu Ramazan’da başka bişey vermedi.” K10 (Kadın, 35)

“Türk sosyalı kışta kömür veriyo odun veriyo.” K16 (Erkek, 36)

“Sade bana ını kömür verdi odun. İki kere yani iki sene oldu iki kere. Yirmi çuval verdi ama bu az oldu mecbur başka aldım başka yani para verdim aldım.” K18 (Kadın, 44)

“Sosyal iki ayda 100 TL veriyor. 100 TL napacan ne alacan (gülerek) Bi aile 100 TL veriyo, kişi başı değil. Beş buçuk sene burda Karaman’dayım. Dört sene oldu kimlik aldım. Sosyalde orda ne kadar bana yardım ediyo meselan 400 500. En son 500. Yani başka o kadar yardım bişey etmedi yani.” K11 (Erkek, 22)

“Sosyal abla kömür veriyo. Seneye bi kere.” K20 (Erkek, 26)

Bu doğrultuda aynı yardımın sağlanmasında Yunus Emre Vakfı’nın ve SYDV’nin birbirini tamamladığı yorumu yapılabilir.

Aynı yardım yanı sıra nakdî yardımlar da bulunmaktadır. Nakdî boyutta ilk akla gelen Kızılay’ın aracılık ettiği sosyal yardımdır. Kasım 2016’da başlayan Sosyal Uyum Yardımı (SUY), Avrupa Birliği Sivil Koruma ve İnsani Yardım Ofisi tarafından fonlanmakta ve bu doğrultuda temel ihtiyaçların karşılanabilmesi için aylık kişi başı 155 TL verilmektedir (Kızılaykart, 2022). Kızılaykart ile verilen sosyal yardımın değerlendirmesi, Karaman’da SYDV aracılığıyla yapılmaktadır:

“O mesac sosyale beni geliyo (Telefonunda “Reddedilmiştir.” mesajını göstererek). Bu mesac bana sosyalden geliyo. Yani abla nasıl söyleyim eve beş kişi mi Kızılay veriyo. Sen biliyo her şeyi biliyo. İşte gösteriyom ben sana. Gösteriyom sana ne biliyim ben. Sen sordu mi sana gösterdim ben ama okuyo sen. Ne yazıyo buraya? Ney? (sinirlenerek). Bi defa değil iki defa mesac gelmiş. Ama sonra bıraktım dedim vermiyo napacam? Kızılay veriyo ama şimdi yedi ay mi sekiz ay mi kadar mı kapattı. O mesac bana geldi. Şimdi vermiyo.” K20 (Erkek, 26)

K20’ye verilen sosyal yardımın geri çekildiğine değinen katılımcı, görüşme sırasında çok sinirlenmiş ve bu sinirini fazlasıyla yansıtmıştır. Sosyal yardım koşulunu karşılamasına rağmen neden yardımının geri çekildiğini anlamayan K20, bu konu karşısında öfkeli, umutsuz ve vazgeçmiş hissetmektedir. K20’nin sosyal yardım alma hakkını kaybetmeye ve sisteme dair bu öfkesinin umutsuzluğa dönüşümü, bu konunun kişilerin duygu durumunu derinden etkilediğini göstermektedir. Bu etkinin sosyal uyuma yansımalarının da olumsuz olduğu düşünülmektedir.

Kızılay'ın sosyal yardımda bulunmada en bilinen ve en yüksek tutarda maddi destek sunan kuruluş olduğu anlaşılmaktadır:

“Kızılay’dan alıyoz. İı şimdi 1000 lira veriyo.” K19 (Erkek, 38)

“Her ay Kızılay’dan alıyoruz. 1800 mü ne.” K17 (Kadın, 39)

“Sosyal yardım içü şeyimiz var Kızılay Kızılay’dan yardım geliyor. Kişi başı ııı 120 120 TL geliyo. Aylık kişi başı 120 TL geliyo.” K16 (Erkek, 36)

“Sadece Kızılay var başka yardım yok. Bi ay bi kişi 120 TL veriyo.” K24 (Kadın, 24)

Yunus Emre Vakfı ve SYDV’de öne çıkandan farklı olarak Kızılay aracılığıyla sunulan sosyal yardım, nakdî yardımı içermektedir. Kızılay aracılığıyla verilen nakdî yardımın karşılanması gereken diğer ihtiyaçlar için kullanılabilmesi olumlu olarak değerlendirilebilir.

Sosyal yardımın sunulduğu bir başka aracılık muhtarlıklardır:

“Bu mahallenin muhtarlarına kocam bi kez gitti hiç yardım olmadı yani. Sadece bi kez BİM kart içinde 100 TL verdi. Onun dışında başka yardım etmediler. İki yıldır biz bu mahalledeyiz.” K22 (Kadın, 40)

“Remazan’da şu muhtar 100 TL getirdi.” K4 (Kadın, 40)

Muhtarlıklar aracılığıyla verilen yardımlar diğer yardımlara göre pek sık karşılaşılan bir durum değildir. İki yıldır aynı mahallede yaşayan K22 de bunu destekler ifadeler kullanmıştır. K4 için bu yardımın yine dinle ilişkili bir dönemde gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Ramazan ayında sosyal yardımların Afganistanlı mülteciler için de olumlu bir dönüşüm gösterdiği söylenebilir.

Din dışında eğitim de bir sosyal yardım aracıdır. Eğitime katılan çocukların bulunduğu hanelerde okul yardımının sağlandığı aktarılmaktadır:

“Şu anda ayda şey ıı iki aydan sonra çocuklara bi okul para geliyor 100 TL’den geliyor galiba. 100 TL 150 TL ancak gelir.” K25 (Kadın, 21)

Finansmanı Avrupa Birliği, Norveç ve ABD tarafından sağlanan “Mültecilere yönelik Şartlı Eğitim Yardımı (ŞEY)” Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından 2003 yılından beri yürütülmektedir. Program, 2017’de mülteci çocukları da kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bu program sayesinde iki ayda bir olmak üzere okula devamlılığı %80 (ayda dört günden fazla devamsızlık yapmama) olan çocuklar için KızılayKart vasıtasıyla

nakdî yardım verilmektedir. Bu yardım çocukların cinsiyetine ve sınıfına göre farklılık göstermektedir. Aylık olarak ilköğretim düzeyindeki erkek öğrenciler için 45 TL ve kız öğrenciler için 50 TL, lise düzeyindeki erkek öğrenciler için 55 TL ve kız öğrenciler için 75 TL verilmektedir (UNICEF, 2021).

Kuruluşların yanı sıra nadiren vatandaşların da yardım ettiği anlaşılmaktadır:

“Evimizin kirasını eşyasını her şeyini getirdi verdiler ondan sonra kaldık orda. Türk vatandaşlardan iki üç tane geldi. Onlar yardım ediyordu. Yabancı Suriyeli olsun Afganlı olsun niye gariban adamlara hepsine yardım ediyodu. Bir Güneş yardımcından biri orda bizi görünce bize getirdi akşam iki tane üç tane bayan geldi üç tane erkek geldi onlar o zamandan beri hala yardım ediyor.” K16 (Erkek, 36)

Bu yardımın Güneş Vakfı’ndaki bir kişinin vasıtasıyla gerçekleştirilmesiyle sosyal bağlantıların yerel halkı harekete geçirmedeki başarısı göze çarpmaktadır. Yerel halkın Afganistanlı mültecilere yardımda bulunması, sosyal uyum açısından olumlu olarak değerlendirilebilir. Afganistanlı mülteciler birçok alanda pek çok kişi tarafından sosyal dışlanma ve ayrımcılığa maruz kalsa da onlara iyilikle yaklaşan kişilerin olması, iki grup arasındaki sosyal ilişkiler ve sosyal uyumun sağlanması için hâlâ umudun olduğunu göstermektedir.

Mültecilerin ortak etnik grupla kurdukları sosyal bağlar kimi zaman bilgiye erişim bağlamında sosyal bağlantılar olarak işlev görmektedir (Nakhaie, 2018, s. 156). Bu doğrultuda, Afganistanlı mülteciler genellikle sosyal bağlarından aldıkları haberle sosyal yardıma erişmektedir. Yardımın geldiğini öğrenen kişiler eş ve dostlarına durumu bildirmekte ve onların sosyal yardıma erişmesine aracılık etmektedir:

“Yardım olursa gideriz haberimiz olsa gider alırız. Akrabalar alırsa haber ederler alırız yoksa yok.” K17 (Kadın, 39)

“Afganlar sayesinde birbirimize haber veriyoz kim daha önce giderse görürse haber veriyor yani bu gelmiş gelin alın diye.” K25 (Kadın, 21)

Bunun yanı sıra sosyal yardımın alınmasında kadınların öne çıktığı anlaşılmaktadır:

“Ben mesela kendim sosyal Yunus Emre vakfı ya da başka bi yerde hiç hayatımda gitmedim bilmiyorum. Kadınlar bilir zaten boş bi kadın daha gelir onla beraber gider (gülerek).” K15 (Erkek, 32)

Erkeklerin geçimi sağlamak için çalışırken, yardımın alınmasında kadınların öne çıktıkları görülmektedir. Bu doğrultuda, Afganistanlı mülteciler için geçimi sağlamada

erkeğin rolünün çalışıp kazanmak, kadının rolünün ise sosyal ilişkiler aracılığıyla sosyal yardım aramak ve almak olduğu anlaşılmaktadır.

Bekar erkeklere yönelik dışlamanın ailelere göre daha güçlü olduğu bir başka alan da sosyal yardımlardır. Sosyal yardımların sunulmasında aile olma ve bekar olma arasında farklılık olduğu anlaşılmaktadır:

“Valla bilmiyom şu ıı valilikten gittim şöyle bir şey alıverdık. 20 tane 15 tane kömür verdi her sene ama bu sene vermedi. (...) Ailesi olanlar aldı. 15 tane 20 tane. Bekarlara yok.”

Bu doğrultuda, bekar erkek Afgan mülteci olmanın konut bulma sürecinde olduğu gibi sosyal yardım açısından da bir dezavantaj olduğu söylenebilir. Bu durumun aileyken geçimi sağlamanın zorluğu ile bekar erkek olarak kendine bakma arasındaki kıyaslamadan kaynaklandığı düşünülmektedir. Kızılay aracılığıyla verilen sosyal yardımda ailelerin bile gerekli koşulu karşılayamadığı durumda bekar erkekler için sosyal yardım almak mümkün olmamaktadır. Bu doğrultuda, koşulların ve kuralların var olduğu sosyal yardım sisteminde sosyal yardımdan yararlanamama da karşımıza çıkmaktadır.

4.3.1.5.3. Sosyal Yardımdan Yararlanamama: “Yardım çok bana yok”

Kızılay’ın sosyal yardım verme koşullarının diğer vakıflara göre daha farklı olduğu görülmektedir. Bu değişiklik, Afganistanlı mülteciler tarafından 18 yaşından küçük çocuk sayısı ile ilişkilidir:

“Kızılay yok biz dört kişiyiz çünkü. Beş kişi Kızılay var ben dört kişi. Üç çocuk olsaydı veriyodu biz iki çocuk.” K21 (Erkek, 54)

“Beş kişi olursa size o zaman yapabilir ama üç kişi olarak o da bi tane çocuk yok. Dedi ki direk sizde üç kişi var olmuyo beş kişi üstüne oluyo.” K15 (Erkek, 32)

“Kızılay herkeste burda Kızılayları var bizim yok. Mesela benim 18 yaşına girdimde ıı babamın iznini kapattılar sadece bi ay aldık. (...) Yani mesela diyelim ki bi ailede beş ıı beş kişi, üç çocuk iki tane kişi olması gerekiyo. Mesela bu çocuklar 18 yaşına girdiğinde Kızılay kesiliyor.” K7 (Kadın, 18)

“Kendim iki çocuğum var Kızılay vermiyo. Beş kişi olması lazım yani. Beş kişi olmasın hiç vermez. Şu anda kaç kişiler var mesela hiç yardım etmiyolar. Çünkü çocuk üç oldu ya annesi babası 5 kişi ondan sonra yardım ediyo.” K5 (Erkek, 26)

“Şöyle bişey var ki şu an beş kişi altı kişi şu an bi Kızılay diye bi kart para gönderiyolar. Bende bi üç ay aldık ben 18’e girdiğim için kapattı niye? Çocukları yok diye. (...) İki tane çocuğumuz olduğu için vermiyolar ben 18’i bitirdim ya. (...) O yüzden onda sıkıntı çekiyoruz

yani. Ondan biraz şikayetçiyiz de şeye de gittik valiliğe de gittik sosyal yardıma da gittik dedi ki sen 18'e girdin bi tane daha çocuk olsaydı olurdu." K25 (Kadın, 21)

SUY'da dört veya daha fazla çocuk⁶ koşulunun olması, bütçe kısıtlamasıyla ve daha fazla ihtiyacı olanlara ulaştırılmasıyla açıklanabilse de bu durumun diğer bir sonucu da Afganistanlı mültecileri daha fazla çocuk sahibi olmaya teşvik etmesi ihtimalidir. Çalışmaya ilişkin sorunlar ve geçim zorluğuyla birlikte, birçok Afganistanlı mültecinin tek çaresi sosyal yardımlar olmaktadır. Bu durum sosyal yardımdan yararlanmak için daha fazla çocuk sahibi olunmasıyla sonuçlanabilir. Artan göç olgusuyla birlikte bu koşulun varabileceği sonuç, sosyal uyum açısından tehlikeli olarak görülmektedir. Özellikle yerel halkın gözünde bu durum "Durumları bu kadar kötüyken neden bu kadar fazla çocuk yapıyorlar?" sorusuyla karşılaşmaya aracılık edebilir. Sosyal yardım gibi önemli bir alanda, bu politikanın varlığı tartışılır bir konu olmalıdır. Bu politikanın sosyal yardımı ulaştırmada bir ölçüt olarak kullanılmasının çok daha büyük sorunlara yol açabileceği düşünülmektedir.

Sosyal yardımların sunulmasında bir başka koşul, Afganistanlı mültecilerin kayıtlı olma durumudur. Kayıtlı olmayan Afganistanlı mültecilerin hiçbir kuruluş ve vakıftan maddi destek alamadığı anlaşılmaktadır:

"Biz valiliğe gidirken vakıfa gidirken bize diyodu ki ıı öncelerden geldiğimizde 2018 yılında gittiğimizde demişti ki mesela kimliklerinizi şu anda yok ıı verebiliriz size yardım edebiliriz sonra kimliklerimizi bir yıl geçtikten sonra kimliklerimizi daha vermedi mi dediler sordular biz de dedik vermiyolar sonra şeye gittik valiliğe gittik orda dedik bizim kimliğimiz olmadığı için bize yardım etmiyosunuz dedik bize yardım etmiyolar dedik beklemelisiniz sıradasınız dedi arıycas dedi telefonunuz açık olsun dedi daha dün gittik hatta dedi açık olsun sadece telefonunuz." K22 (Kadın, 40)

"Bizim sosyal yardımımız yok. Yok etmediler başvurduk ama bi hafta sonra bi hafta sonra gelin dediler gittik vermediler. Kimliğimiz yok." K23 (Kadın, 42)

"Mesela yardım geliyor ama herkes kimlik var ona geliyor bize gelmiyor. Meselen... Kimlik yoksa da sosyal ıı şey gelmiyo bize. Yani yardım çok bana yok. Kimlik yok. Vakfa var ya vakfa Yunus Emre orda herkese veriyö bize vermiyo." K4 (Kadın, 40)

"Sosyal meselan başka yabancılar kimlik var onu zaten KızılayKart var aylık aylık ona para gelecek benim KızılayKart yok kimlik yok yani çok zor. Kimlik vermedi yani yardım yok ıı meselan benim kimlik var yani beni Yunus Emre her şey meselan yardım veriyor kimlikle. O diyor getir kimliği ver ben diyor kimlik yok. Tamam diyor o zaman sen yardım vermiyor her yardım var kimlik lazım çünkü orda sistim var. Meselan buraya devlet biliyor devlet meselan biliyor Karaman'da kaç kişi var yani öyle yabancı var sistimde var tamam? Meselan

⁶ SUY'dan yararlanabilmek için çeşitli koşullar bulunmaktadır. Bu koşul aileler için dört veya daha fazla çocuk sahibi olmayı içermektedir. Bkz. <https://kizilaykart.org/suy/tr/degerlendirme.html>

benim sistımda adım var benim yardım ediyo veriyo ama sistımda yok mu onu vermiyo.” K18 (Kadın, 44)

“Vakfa var ya yardım etmiyor. Her Afganlara ediyo bize etmiyor kimlik için. (...) Kimlik yok vermiyor. Dün de gittik vermedi bize. Diyo kimlik lazım diyo kimlik yoksa gelme bi daha gelmeyin diyo.” K3 (Erkek, 35)

“Yok almıyoz. Ya kimlik olmadığı için yardım etmiyolar. Sadece geçen kar yağmışken bize kömür odun verdiler. Bi tane abla vardı B*’di adı. O bizi götürdü Yunus Emre’ye. Eğer o olmasaydı vermezlerdi. Şu camiyi temizlik yapıyoları üşümüşlerdi bizim eve geldiler biz de onlara anlattık sonra bizi götürdü Yunus Emre’ye sonra ordaki adamlar iki saat konuştu şöyle dedi böyle dedi adam sonunda bi tane kağıt verdi Çarşamba günü gelin kömürlerinizi alın dedi.” K23 (Kadın, 42)

Sosyal yardımların yasal olmayla ilişkilendirilmesi düzensiz göç bağlamında mantıklı bir adım olarak görülebilir. Ancak bu durum, ülkede geçim sorunu yaşayan Afganistanlı mülteci gerçeğini değiştirmemektedir. Düzensiz göç için atılması gereken adımların göç yolunu kapsaması gerektiği düşünülmektedir. Ülkeye girdikten sonra “kimliğiniz olmadığı için size sosyal yardım vermiyoruz” demek Afganistanlı mültecilerin Türkiye’de yaşamlarını devam ettirme mücadelelerini bırakacakları anlamına gelmemektedir. Çoğu Afganistanlı mülteci, “göç süreci” ana temasında ele alındığı üzere zaten başka seçeneği ve çaresi olmadığı için burada kapana sıkışmış şekilde yaşamını sürdürmektedir. Bu doğrultuda, sosyal yardımları kimliği henüz olmayan Afganistanlı mültecilere vermemeyi insan hakları bağlamında tartışmak gerekmektedir. Sosyal yardım verilmediği için her ne kadar zor durumda kalsalar da bu durum, kimliği olmayan Afganistanlı mültecilerin Türkiye’yi terk etmesiyle sonuçlanmayacaktır. Günlük geçimini sağlamak için sosyal yardımlara ihtiyacı olan kimliği olmayan kişilerin Türkiye’den ayrılması kısa vadede ancak yine düzensiz göçle mümkündür. Bu gerçeklik, insan hakları bakımından Afganistanlı mültecileri ölüme uğurlamaktır. Afganistanlı mültecilerin kimlik belgesi sorunu sadece sosyal yardımlar bağlamında değil pek çok konuda karşımıza çıkmaktadır.

Özetle, sosyal yardım kategorisinde sosyal yardımın sadece ekonomik olduğu; Karaman’da doğrudan göçle ilişkili sivil toplum örgütlenme eksikliğinin olumsuz yansıması; gıda, kıyafet, yakacak gibi ayni ve SUY, ŞEY nakdi yardımların bulunduğu, yardımların Yunus Emre Vakfı, Güneş Vakfı, SYDV, muhtarlıklar aracılığıyla sunulduğu; yardımların Ramazan ayında din ilişkili olarak arttığı; sosyal yardım bilgilendirmesinin sosyal bağların haberleşme ağı ile gerçekleştirildiği; sosyal yardım aramada kadınların öne çıktığı; bekarların sosyal yardım alma konusunda ailelere göre

daha dezavantajlı olduğu; sosyal yardıma erişimde kimlik olmayışının zorluğu ve Kızılay yardımında en az dört çocuk koşulunun varlığı ele alınmaktadır. Sosyal uyumun bütüncül yapısı doğrultusunda onun bir alt kolu olan sosyal yardımların işlev sorunu ve bu bağlamda uzandığı geçim sorunu ile sosyal yardım kavramının sadece ekonomik olarak anlamlandırılarak pratikte içinin boşaltılması, sosyal uyum açısından olumsuz olarak değerlendirilebilir. Sosyal yardımın, sosyal uyum açısından önemli bir aracı olarak kullanılabilmesi amacıyla sadece ekonomik düzlemde devam etmemesi için adımların atılması gerektiği ve bu adımlarla geliştirilen sosyal yardım kavramının geniş boyutlara uzanmasında sivil toplum kuruluşlarının yalnız bırakılmayarak devlet ve özel sektörün yer aldığı bir yönetim sisteminin devreye sokulması gerektiği yorumu yapılabilir. Sosyal uyumun bütüncüllüğü gibi, bunu sağlamada sorumluluğu olması gereken sistemlerin de bütüncül olabilmesinin azami işlevselliğin sağlanması için gerekli olduğu düşünülmektedir.

4.3.1.6. Yasal Konular: “Kendi ülkemiz değil yani saygı duymak zorundayız”

Yasal konular, Afganistanlı mültecilerin resmi işlerini içermesi nedeniyle önemli görülmektedir. Günlük yaşamda pek çok alanı etkilemesi, karşılaşılan güçlükleri içeren bir alan olarak sosyal bağlantılar ve otorite ile ilişkilendirilen durumları barındırması bakımından sosyal uyumun bir parçası olarak görülmektedir.

BMMYK üçüncü ülkeye yerleştirme ve mülteci statüsü sağlama durumunu 2013'te askıya almıştır. Bu sürecin durması, Afganistanlı mülteciler için belirsizliğin derinleşmesine neden olmuştur. Geriye güvenlik tehdidi nedeniyle de dönemeyen Afganistanlı mültecilerin Türkiye’de yaşamlarını sürdürmekten ya da düzensiz göçle Avrupa’ya ölümle sonuçlanabilecek riskli bir yolculuğa çıkmaktan başka çareleri bulunmamaktadır.

Yasal konular, Türkiye’de yaşamlarını sürdüren Afganistanlı mültecilerin uluslararası koruma statü sahibi kimlik belgelerinin olmamasından kaynaklanan sorunları içermektedir. Bu konunun, yasal konular haricinde pek çok alanda da sorunları beraberinde getirdiği görülmektedir.

Suriyeliler dışındaki yabancı grupların sığınma başvuruları, Eylül 2018’de BMMYK’den alınarak GİGM’ye devredilmiştir. Böylelikle İl Göç İdaresi Müdürlükleri temel hak ve hizmetlere erişimde gerekli olan kayıtlı olma ve kimlik kartlarının sağlanmasında yetkiyi elinde bulundurmaktadır. Süreçteki gecikmeler ve reddetmeler, kimlik kartı ile hak ve hizmetlere erişimi engellerken, sınır dışı edilme riskini ortaya çıkarmaktadır. Kayıtlı olamamak, Afganistanlı kişiler için her alanda sömürüyü beraberinde getirmektedir (Karadağ, 2021, s. 28).

4.3.1.6.1. Kimlik: “Kimlik yoksa hiçbi şey yok”

Kimlik alma sürecinin başlangıcı uluslararası koruma başvurusu yapmaktır. Uluslararası koruma başvurularına ilişkin karar en geç altı ay içinde verilmekte ancak bunun mümkün olmadığı durumlarda başvuru sahibi bilgilendirilmektedir (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, 2016, Madde 92/1). Başvurunun kabul edilmesi durumunda yabancı kimlik numarasının yer aldığı birer yıl süreli kimlik belgesi verilmekte (6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013, Madde 83/2) ve koşullar değişmediği sürece ücretsiz olarak yenilenmektedir (6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013, Madde 83/3). Ancak kişiler için uzun dönem ikamet iznine geçiş hakkı bulunmamaktadır (6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013, Madde 42/2). Türkiye, daimî ikamet konusunda en kısıtlayıcı erişime sahip olmasıyla birlikte MIPEX ülkeleri arasında son 5’te yer almaktadır. Kişiler için daimî ikamet uzun, dışlayıcı ve isteğe bağlı bir süreci içermektedir (Solano ve Huddleston, 2020, s. 253).

Psikolojik açıdan uyum üzerinde etkisi olan güvenli ikamet statüsü, uluslararası korumadan faydalanacak kişiler için kalıcı bir çözüm olarak görülmekte ve kişilerin korunması, uyum ve vatandaşlık ilişkili adımları kolaylaştırma yükümlülüğünü de beraberinde getirmektedir ancak Türkiye uzun vadeli bakış açısını içeren bir statü için yabancı uyruklu kişilere pek seçenek sunmamaktadır (Huddleston ve Tanczos, 2017, ss. 17-18). Kişilerin haklarının sağlanması için güvenli bir zemin oluşturulması gerekmektedir ve bu güvenli zemin hukuken verilen statüden geçmektedir (Karaca, 2017, s. 34). Afganistanlı mülteciler için verilen statü, uluslararası koruma statüsü olmaktadır. 2021 yıl sonu verilerine göre Türkiye’ye en çok uluslararası koruma başvurusu yapan

uyruk açık ara farkla Afganlar olurken bu sayı 21.926'dır (GİGM, 2021b). Resmi kayıtlı istatistikler 2021 için bu sayıyı gösterirken, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan konuya ilişkin en son 20 Ağustos 2021'de Türkiye'deki Afganistanlıların sayısının 300 bin olduğuna ilişkin bir açıklamada bulunmuştur.⁷

Kayıtlı olma ve belge alma sürecindeki gecikmeler, Afganistanlıların temel bilgilere erişememelerini ve güvenliği içeren çeşitli alanlarda korunma sorunları oluşturmaktadır (Mixed Migration Centre, 2020, s. 63). Belgenin alınabilmesi için bulunulan uydu kentte bir ikamet adresi verilmelidir ancak belge olmadan ev kiralamama çelişkisi ortaya çıkmaktadır (Talwasa, 2020, s. 259). Bu doğrultuda, uluslararası koruma statüsü kapsamında verilen kimliğe sahip olma Afganistanlı mülteciler için yasallığın ilk basamağı olarak düşünülebilir. Kimlik sorunu aslında "var olma"nın bir kanıtı olarak algılanmaktadır. Kimlikle var olmak, her alanda haklardan yararlanma ve hizmetlere erişebilme bakımından bir gerekliliği ifade etmektedir. Nitekim bu konuyu en iyi ifade eden K3'ün "*kimlik yoksa hiçbir şey yok*" cümlesidir.

Kayıtlı olma ve uluslararası korumaya erişim yapısal, kurumsal ve bürokratik engeller nedeniyle güçleştiği için kişiler kayıtlı olmadan yaşamlarını sürdürmektedir (Karadağ, 2021, s. 9). Başvuru yapan Afganistanlı mültecilerin süreç sonunda aldıkları kimliğin çıkmasının uzun sürdüğü ifade edilmektedir:

"Ben kaç ay geçti ondan sonra Uvrupa Birlik var mı kağıt veriyo. Bi tane kağıt veriyo ondan sonra buraya verecez valiliğe verecez bi sene mi iki sene mi altı sene mi sonra kimlik veriyo. Yani Afganlar burda var bizimki bi dane kardaşım var kaç sene oldu dört beşe sene mi oldu kimlik vermedi. Valla bizimki dört sene olmuş." K20 (Erkek, 26)

"Valla benim baya sürdü ne yalan söylüyim belki başvurduk sekiz sene falan sürdü çıkması için." K19 (Erkek, 38)

"Biz kimliğimiz Karaman'da üç haftada üç haftada çıkmıştı. O zaman üç hafta hatta baya geç çıktı. Orda geliyodunuz haftada çıkıyordu. 2015, 2016'da geldim buraya 2016'nın altısı altıncı ayına geldim." K16 (Erkek, 36)

Bu süre katılımcıların deneyimlerine göre en az 3 hafta en fazla 8 sene olurken bazılarının hâlâ kimliği bulunmamaktadır. Önceden gelen kişilerin kimliklerinin yeni gelenlere göre daha hızlı çıktığı görülmektedir. Hatta bu kısa süre bile K16 tarafından o dönemde alan diğer kişilere kıyasla geç görülmektedir. Kimlik alma süresinin zaman içerisindeki

⁷ Türkiye'deki Afganistanlı kişilerin sayısını içeren konuşma için bkz. <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/erdogan-turkiyedeki-afgan-gocmenlerin-sayisini-acikladi-1862065>

dönüşümünün, artan göç hareketliliği ve düzensiz göçün derinleşmesiyle ilişkili olduğu düşünülmektedir.

Kimlik sahibi olma ve Afganistanlı mültecilerin kalışlarının yasal düzlemde mevcudiyeti oldukça önemli görülmektedir. Çünkü kimliğin olmaması beraberinde birçok sorunu getirmekte ve pek çok haktan yararlanmayı kısıtlamaktadır:

“Kimlik yok. Kimlik yoksa hiçbir şey yok.” K3 (Erkek, 35)

“Kimliğimiz olmadığı için zorluk çok yani dediğim gibi ev tutamıyorum ev tuttuktan sonra elektriğiyle doğalgaz kendi üzerimize açamıyoruz. Ondan sonra bi hastalandığımı şeye gidemiyöz hastaneye gidemiyöz.” K13 (Erkek, 23)

“Kimlik vermiyolardı. Çok zor aldık. Gittik sabah 9’dan gidip öğleden sonra kadar orda kaldık. Bu hastaydı, küçük olanın da dişi ağrıyordu. Kimlik olmadığı için hastaneye götüremiyoduk. Almıyordu işte ilaç vermiyolardı, o işte. Çok zor (iç çekerek).”

“Tek kimlik işimiz zor var. Çünkü kocam şey savaş Afganistan savaşı gitti ki kemerisi şöyle oldu. Orda polisti Afganistan’da. Şurdan (belini göstererek) hasta. En çok geldiği zaman kimlikimiz yoktu. O zaman hemileydim etti. Paramız yoktu bişey yoktu. Sonra ben de onu izin vermedim düştü. Kendim yaptım.” K4 (Kadın, 40)

“Buraya her yabancı geldi kimlik aldı rahat oldu ama sade bi ben ya benim kısmet ne? (ağlayarak ve yukarı Allah’a bakarak). (...) Benim sıkıntı çok var ama daha sıkıntı ki benim kimlik yok mu çocuklara okula lazım. Şimdi buna okula diyo ki kimlik getir o zaman ben yani okula ama şimdi kimlik yok mu kabul etmiyor.” K18 (Kadın, 44)

Afganistanlı mülteciler kimlik sorunuyla beraber konut, sağlık, eğitim gibi alanlarda da sorun yaşamaktadır. Konut alanında ev tutarken abonelikleri üstüne alamama; sağlık alanında sağlığa erişim kısıtlılığı hatta bu nedenle hamileliği kendi olanaklarıyla sonlandırmak zorunda kalma; çocukların okula kaydını sağlayamama katılımcılar tarafından deneyimlenen sorunlardır. Tüm bu deneyimlerin ortak noktası görünmez olmaktır. Kimliğin olmaması ve yasal düzlemde yer alamama, Afganistanlı mültecilerin var olamamasına ve görünmemesine aracılık etmektedir.

K4 kimlik alma sürecindeki yaşadıklarını şu şekilde aktarmaktadır:

“Valilik gettim kimlik yok bana söyle dedi Adana’ya git. Burda kimlik yok dedi gidin Adana. Bize polis tuttu diyo bize de Adana git. Biz burda geldi. O yüzden bize diyo Adana gidin. Adana Afgan yok çalış yok.” K4 (Kadın, 40)

Türkiye’ye girişlerinden sonra kalacakları uydu kent Adana olarak belirlenen K4 ve ailesinin iş olanakları nedeniyle Karaman’a gelerek burada yaşamlarını sürdürme istekleri yasallaşma süreçlerinde engel oluşturmaktadır. Aslında bu durum, iş piyasasının

yaşanacak yeri belirlemedeki etkisini göstermektedir. Bu bağlamda kişilerin belirlenen uydu kentlerde yaşamlarını sürdürmek için kimlik belgelerinin o illere atanması Afganistanlı mülteciler tarafından bir güçlük olarak tanımlanmaktadır. Uydu kentler, “uluslararası koruma talebinde bulunan yabancılara Genel Müdürlük tarafından belirlenen ve ikamet etme zorunluluğu getirilen il” (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, 2016, Madde 3/1-hh) olarak tanımlanmakta ve bu duruma kamu düzeni ve kamu güvenliği sebep olarak sunulmaktadır (6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013, Madde 82). Geçici koruma statüsü kapsamındaki Suriyeliler için ise ikamet etme durumu “Genel Müdürlük tarafından belirlenen ilde, geçici barınma merkezinde ya da belirli bir yerde” (Geçici Koruma Yönetmeliği, 2014, Madde 33/2-a) olmak üzere daha geniş kapsamlıdır. Bu doğrultuda, mevzuat bağlamında Türkiye’de yaşayan yabancı uyruklu gruplar içerisinde farklılıklar olduğu anlaşılmaktadır. Belirli illerde yoğunlaşmanın önüne geçilmesi ve kontrolün küçük orta boyutlardaki illerde daha kolay sağlanması amacıyla kullanılan bu sistem karşısında bu atamayla birlikte farklı uygulamaların bulunduğu ve kişilerin yaşayacakları yeri tercih etmelerine ilişkin ayrımcı bir tutum sergilenmesi söz konusudur. Afganistanlı mültecilerin yaşadıkları yerlerin değişikliğinin sağlanması ise belli koşullarla mümkün olabilmektedir. Bu fırsatı olan K7 durumu şu şekilde aktarmaktadır:

“Mesele eğer burdan nasıl geldik Aksaray’dan burda benim ablam vardı. Şey dilekçe yazdı yani burdan o bizi buraya talep etti. Ordan biz buraya gelebildik. Yoksa mesela burda bizim akrabamız olmasa biz buraya gelemiyoruz.” K7 (Kadın, 18)

Bu doğrultuda K7 ve ailesi tarafından 57 Sayılı Genelge (2006)’deki başka illere sevk edilme talebi kullanılmıştır. Genelgede yer alan bu durum, kişilerin akrabalık ilişkisi ya da sağlık nedeniyle ikamet ilinde değişiklik talep edebilmesini içermektedir. Bu doğrultuda akrabalık ilişkisi anne, baba, çocuk, kardeş, eş, büyükanne ve büyükbabayı kapsarken; sağlığa ilişkin durum, tedavinin ikamet ilinde gerçekleştirilememesi nedenine bağlıdır. Tarih göz önünde bulundurulduğunda düzenlemelerin şartlı mültecilerin yerleşimlerinde insani ölçütler yerine ulusal güvenliğin ağır bastığı (Kahya Nizam ve Sallan Gül, 2017, s. 1391) ve yerleştirilen uydu kentler içerisinde kişilerin zorunlu olarak yaşamlarını sürdürmelerinin hareket özgürlüğü kısıtlılığına neden olan ve başka ülkede görülmeyen bir uygulama olduğu anlaşılmaktadır (Sert ve Yıldız, 2013, s. 135).

Özet olarak kimlik sorunu hak ve hizmetlere gerektiği şekilde erişememe bağlamında beraberinde başka sorunları getirmektedir. Sosyal uyumun bütüncül bir sistem olarak işlevine ulaşması gerekliliği burada da karşımıza çıkmaktadır. Bunların yanı sıra yasal konuları oluşturan diğer alt kategorilerin temel nedeni de kimlik sorunundan kaynaklanmaktadır. Bu etkilenme boyutu, bize bir sistemde yaşanan işlevsizliğin diğer sistemlere de sıçrayarak sorunu alevlendirdiğini ve büyüttüğünü göstermektedir.

4.3.1.6.2. HES Kodu: “HES kod yok mu git”

Kimlik olmamasının uzandığı sorunlardan biri Covid-19 ile hayatımıza giren HES kodunu içermektedir. Kişilerin risk durumunu gösteren bu kod, sadece Afganistanlı mültecilerin değil hepimizin günlük yaşamının bir parçası olmuştur. Belirli bir sistem üzerinden verilen ve çalışan HES kodu, “sistemde var olmayanlar” için sorun oluşturmaktadır. HES kodunun olmaması, günlük yaşama büyük oranda etki etmektedir:

“HES kod yok mu git.” K23 (Kadın, 42)

“Biz BİM bişey de yere gidiyoruz da BİM bizi içeri koymuyolar HES kart için. İzin vermiyo.” K4 (Kadın, 40)

“En çok bize şey şu şey var ya BİM’de telefonun içinde mesela HES kart gösterin. Şu çok zorlanıyoz.” K3 (Erkek, 35)

“Sorduklarında HES kodumuz yok diyoduk sonra alamayız diyolardı çıkartıyolardı.” K22 (Kadın, 40)

“Şimdi daha zor oluyor şey de istiyolar HES kod da istiyolar. Biz de kimlik olmayınca HES kod alamıyoz. Şimdi kendim hala hastayım bazen gidiyom işte giremiyom şey hastaneye giremiyom. Şey HES kod olmayınca. Alışverişe çıkamıyoz yani HES kod istiyolar her yerde. Bakkallardan alışveriş yapıyoz sonra şey devlet hastaneye gitmiyoz özelliklere gidiyoz başka hastanelere. Daha çok para istiyolar en azından işimizi görüyoruz yani.” K14 (Kadın, 45)

Girdiğimiz her yerde sorulan bu kod, Afganistanlı mültecilerin alışveriş yapmasına ve gerek duyulduğunda hastaneye girebilmelerine olanak tanımamaktadır. Kimlik belgesinin olmamasından kaynaklanan bu sorun, ihtiyaçlarını almak için markete bile girememek gibi çok basit ve normal eylemlerin gerçekleşmesine engel olmaktadır.

4.3.1.6.3. Seyahat İzin Belgesi: “Hiçbir yere gedemiyoruz haps gibiyiz”

Türkiye’deki koşullarda seyahat etme özgürlüğünü kontrol etme Afganistanlı mültecilerin alması gereken bir belge ile gerçekleştirilmektedir. Bu belge doğrultusunda kişilerin nereye, ne zaman, hangi nedenle gidecekleri bilgisine erişilerek değerlendirme yapılmaktadır.

Afganistanlı mülteciler için ihtiyaç duyduklarında ikamet il dışına çıkmaları için otuz güne kadar izin verilmekte, izin sonunda ikametine dönmeyen ya da izin almadan ikamet ilinden ayrılan kişilerin başvurusu geri çekilmiş sayılarak gerekli işlemler yapılmaktadır. İkamet edecekleri ile gitmeyen ya da izinsiz illerinden ayrılan kişiler için eğitim ve temel sağlık hakları hariç diğer haklardan faydalanmaları konusunda sınırlandırma yapılabilmektedir (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, 2016, Madde 91).

Kişiler, seyahat etmek istediklerinde buna ilişkin başvuru yapmalı ve bu başvuru valiliklerce 5682 sayılı Pasaport Kanunu Madde 18’e göre değerlendirilmektedir (6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013, Madde 84). Bu doğrultuda seyahat izin belgesi, kendi koşulları içinde hem kimliği olanları hem de olmayanları ilgilendiren bir sorundur. Seyahat izin belgesinin alınabilmesi için kimlik gerekli bir belgedir. Bu doğrultuda, kimliği olmayan Afganistanlı mülteciler için seyahat izin belgesi almak mümkün olmamaktadır. Kimliği olsun olmasın istediğinde seyahat etme özgürlüğü olmayan Afganistanlı mültecilerin kendilerini kısıtlanmış ve özgürlükten yoksun hissettikleri anlaşılmaktadır. Nitekim bu başlığı en iyi açıkladığı düşünülen ifade “*haps gibiyiz*” olmuştur:

“Eskiden göç idaresinden bi belge alıyoduk yol izini diye. Şimdi bu e-pos... ıı e-devlet şifreden izin yol alıyoruz. Onlan gedyoruz yani. Sadece sağlık, hastaneye işiniz varsa veriyolar o da üç gün dört gün ondan fazla değil. Baya kötü hissediyoruz. Çünkü ııı istediğimiz zaman hiçbir yere gedemiyoruz haps gibiyiz.” K16 (Erkek, 36)

K16’nın bu ifadesi, uydu kente ilişkin İnsan Hakları Araştırma Derneği’nin (2009) “gözü altında tutulma” ve Kılıç’ın (2014) “açık hava cezaevi koşulları” ifadelerini hatırlatmaktadır. Zorunlu ikamet durumları ve bunun kontrolü temelinde seyahat etme özgürlüğünün de kısıtlanması, Afganistanlı mültecilerin yaşam deneyimlerindeki birçok olumsuz duyguya “hapsolma” duygusunu da eklemektedir.

Kimlik belgesi olup seyahat izin belgesi için başvuran kişiler sistemin katı olduğunu belirtmektedir:

“Bi yere gitmek istesek izin almamız gerekiyor Konya’ya falan gitmek istesek izin alcaz. Kolay çıkmıyor tabii ki zor yani sorarlar nereye gidiyorsun niçin gidiyorsun tabii ki onlar da işini yapıyorlar yani. Sonuçta onlar da kanuna göre çalışıyorlar o yüzden.” K25 (Kadın, 21)

“Başka yerler değildi Karaman sıkı. İzin konusunda mesela. Dışarı bi yere gideceğimizde izin almak zorundayız. Başka yerler sıkı değil. Karaman çok sert, sıkı. Hastan varsa bişeyin varsa izin veriyorlar. İzin yoksa gidemiyosun. Bilet almak isteyince izin belgesi istiyorlar. Olmayınca gidemiyosun. Kötü tabii, insan istediği zaman gitmek istiyö. (...) hasta oluyo cenaze oluyo anca öyle izin veriyö.” K17 (Kadın, 39)

“Ya izin verdikçe gideriz izin vermedikçe gitmiyöz. Ya o da senede bir ay hakkımız var onu da alıyöz hastaneye gidiyöz hasta olursak kullanıyöz. (...) şimdi Ankara’da anne babamı özlüyöm iki senedir gidemiyöm babam da hasta. Gittim yabancı şube izin vermediler gidemedim yani. Telefonda görüşüyöz yani yapacak bişey yok devlet sonuçta tek bana değil.” K19 (Erkek, 38)

Kişilerin seyahat izni alabilmelerinin çoğunlukla sağlık sorunları ve cenaze gibi nedenlerle mümkün olduğu anlaşılmaktadır. Seyahat izin belgesinin talebi e-devlet aracılığıyla yapılırken izin talebinin neden olduğuyla ilgili sorular sorulduğu ve talebin olumlu sonuçlanmasının pek de kolay olmadığı ifade edilmektedir. K17 özellikle Karaman’ın bu konuda çok sıkı olduğunu düşünürken K25 ve K19 sosyal bağlantılarla duygudaşlık kurarak kanunun böyle olduğunu belirtmektedir. Sistemin katı olması nedeniyle izin alamama durumunu aşmak için katılımcıların yalan söyledikleri aktarılmaktadır:

“Başkaları gider zar zor izin alır ya yalan der benim cenazem var ya o var bu var hastam var. Ama benim hiç lazım olmadı şehir dışı gitmedim onun için izin almadım.” K15 (Erkek, 32)

Şehir dışında çıkmada durum böyleyken kişilerin Afganistan’daki ailelerini görmeleri bir hayaldir:

“Annem babamın yanına gitmek isterdim ama gidemiyorum. Yok gidemiyorum yoksa çünkü şey kimlikler ölüyor. Bizde elimizde sadece kimliklerimiz var onlar da alındığında boş kalıyoruz.” K9 (Kadın, 31)

“Eğer uzak bi yerlere gitmek istesek yani Afganistan’a gitmek şansımız yok niye? İzin vermiyolar. Tabii ki kötü yani Afganistan’da istediğimiz yerde istediğimiz zamanda giderdik. İran’da da öyle bi durum yoktu izin almak gibi bi durum yoktu. Burda biraz zor geçiyor ama idare ederiz sonuçta ını kendi ülkemiz değil yani saygı duymak zorundayız başkalarının seysine de yapacak bişey yok mecburen yaşıyoruz.” K25 (Kadın, 21)

Sahip oldukları tek şeyin kimlikleri olduğunu belirten K9, Afganistan’a giderlerse geri dönemeyeceklerini çünkü kimliklerinin iptal olacağını belirtmektedir. Bir yanda

sevdiklerine duyulan özlem varken diğer yanda zorluklarla elde edilmiş kimlik belgeleri bulunmaktadır. Yeni yaşamlarının bir parçası olan belki de var olduklarının tek kanıtı olan kimliklerini kaybetmek, özlem duygusuna ağır basmaktadır. K25 ise seyahat etme özgürlüğünü İran’la kıyaslayarak orada böyle bir kısıtlama olmadığına değinmektedir. Ancak gerçekte durum tam tersidir. İran’daki pek çok olumsuz kanun arasında seyahat etme özgürlüğünün de kısıtlandığı ve Afganların İran’da bulunan 18 şehre gitmelerinin yasaklandığı bilinmektedir (Frotan, 2014, s. 63). Bu durum K25’in İran deneyiminin bu kanundan önce gerçekleşmesiyle ya da bilgi eksikliğiyle açıklanabilir. Yine de geldiği yeni ülkenin kurallarına saygı duyan katılımcının “kendi ülkemiz değil”, “başkaları” ve “mecburen” ifadelerinden henüz buraya ait hissetmediği çıkarımı yapılabilir.

Kimlik belgesi olmayan Afganistanlı mültecilerin şehir dışına çıkmaları gerektiğinde yasal olmayan yollarla gittikleri aktarılmaktadır. Talwasa’nın (2020, s. 260) görüşünü destekler şekilde belgesiz seyahat etme hem maddi açıdan hem de yasal olmaması bakımından zorluklar sunmaktadır:

“Araba bulmaya gidiyoruz ama kaçakta. Gidiyor buluyor 4000, 2000. Kimlik yok, kaçak.” K3 (Erkek, 35)

“(…) arkadaşlarda var taksici var kendi taksiciyi arıyo hemen alıyor götürüyor.” K15 (Erkek, 32)

“Ordan geldiğim zamanda Konya’da bi Afgan da bulduğum zaman ıı Afgan ne diyo meselan sen az ilerde gitsin ordan da bi tane taksi duruyo ordan da sana Karaman’da gediyo musun her tarafa gediyo sun o sana biraz da yardım ediyor yani. (...) Kaçak geldim, taksi getirdi buraya.” K12 (Erkek, 20)

“Meselen Konya gidiyoduk otobüslen gidemiyoduk yani. Taksi tutuyoduk mesela taksi kira parası 100 liraydı. Bizden 180 190 arada 200 lira alırdı. Bizi alırdı oraya götürüyodu bırakıyodu gine aynı biz 200 lira kirası veriyo geliyoduk.” K5 (Erkek, 26)

“Çıkıyor şimdi ben ıı Konya’ya getsem yani otobüsle gedemiyom. Şimdi bene bilet vermiyor. Diyor izin belge diyor. İzin belgesi ben... yok bende. Zorluk çekiyom yani. O zaman mecbur bir taksi 300 lira kiraliyom. Burdan Konya’ya gediyo. Olmasa 30 lirada gedeyon ama taksiyle 300 liraya gediyo.”

Afganistanlı mülteciler bilet almak istediklerinde seyahat izin belgeleri sorulmakta ve eğer izinleri yoksa bilet satılmamaktadır. Bu nedenle, kişiler şehir dışına çıkabilmek için taksi tutmaktadır. Taksi tutmanın en büyük dezavantajı maddi açıdan getirdiği zorluktur. Kişiler otobüs bileti alsa 30 TL ile gidebileceği yolu, bu şekilde tek yön 200 TL ile gidebilmektedir. Bunun yanı sıra yasal olmayan yollarla gidildiğinde yakalanma riski, sınır dışı edilme ile sonuçlanabilmektedir.

Özet olarak, katılımcılar tarafından katı bir süreci içerdiği düşünülen seyahat izin belgesi alma zorunluluğu kişilerin kendilerini kısıtlanmış olarak hissetmesi, özellikle kimlik belgesi olmayan kişilerin yasal olmayan yolları kullanması ve kimlik belgesi olanların izin alabilmek için yalana başvurulmasıyla sonuçlanmaktadır.

4.3.1.6.4. İmza Atma: “Gitmeyecez mi ceza geliyor”

Görünmeyen Afganistanlı mültecilerin tam tersine “sistemde” görünebilen kişiler içinse başka bir durum söz konusudur: Belirli aralıklarla imza atarak her zaman görünmek zorunda kalmak.

Afganistanlı mültecilerin buldukları uydu kentten ayrılmadıklarına dair kontrol, imza alma yoluyla gerçekleştirilmektedir. Bu doğrultuda, ayda bir haneden bir kişinin imza atması gerekmektedir. Şu an ayda bir haneden bir kişi olarak işleyen sistem, öncesinde daha sık ve daha fazla kişiden imza alınmasıyla sürdürülmekteydi:

“Eskiden hem kadın mı bayan hem erkek her haftada iki kere imza atıyordu onu on beş düşürdüler sonra on beş günde bir atıyoduk şimdi ayda bir kere. Eskiden ikimiz de atıyoduk şimdi ya eşim ya kendim. Bir yıldır böyle.” K9 (Kadın, 31)

“Aylık babam bi imza atar valiliğe gidip (...)” K25 (Kadın, 21)

Sadece şartlı mülteciler için uygulanan bu sistemin bir ayrımcılık unsuru olduğu düşünülmektedir. Bu durum, ayrımcılığa ve dışlanmaya maruz kalan yabancı uyruklu kişiler arasında da başka katmanların olduğunu göstermektedir. Bir kontrol aracı olarak kullanılan bu sistemde, işlevselliğin sürdürülebilmesi için caydırıcı cezai yaptırım bulunmaktadır:

“Yani atamazsak şey ceza veriyolar 300 TL 200 TL. Eğer üçten fazla imza atmazsan o zaman şey kimliklerini alıyolar sonra direk sınır dışı ediyolar.” K7 (Kadın, 18)

“Bir ay bi defa gidecez biz. Yani gitmeyecez mi ceza geliyor. Valla oraya yazıyo bilmem 450 lira mi bi kere imza yapmadi 450 iki defa yapmadi ona heralde ayni mi üçüncüye yapmadi mi kimlik heralde iptal yapacak.” K20 (Erkek, 26)

Cezai işlemin iki kolu vardır. İlki maddi bir yaptırımı içerirken diğeri sınır dışı edilmedir. Bu doğrultuda, Afganistanlı mültecilere sınır dışı edilmeden önce imza sistemini aksatmalarında üç hak verilmektedir. Üçüncü aksatma sınır dışı edilmeye sonuçlanmaktadır. Bu doğrultuda zorunlu olarak uydu kentte yaşama ve bunun

kontrolünü belirli aralıklarla sağlamanın, Afganistanlı mültecilerin sınır dışı edilme korkusunu tetiklediği ve bu ekseninde baskılayıcı bir uygulama olduğu düşünülmektedir.

Bu caydırıcılığın başarılı olduğunu söylemek mümkündür:

“Mesela ilk sene gelmişim kimliğim yoktu imza atmıyodum dışarı gitmiyodum mesela polis yakalar şey yakalar. Bizi gendi memlekete gönderiyö. Onun için yani çok gorkuyodum.” K6 (Kadın, 60)

İlk geldiğinde henüz kimliği olmadığı için imza atamayan ve dışarı çıktığında bir polis tarafından fark edileceğini düşünen K6, bu korkuyu açıkça ifade etmektedir. Bu doğrultuda, Afganistanlı mültecilerin günlük yaşamın pek çok alanında sosyal uyumun başarısızlığına bağlı olarak aktif olarak maruz kaldıkları sosyal dışlanma ve ayrımcılık dışında, otorite ve sınır dışı edilme korkusuyla da kendilerini toplumdan soyutlamak durumunda kaldıkları anlaşılmaktadır. Düzeni sağlamak için oluşturulan ceza sistemi, bu hassas grup üzerinde sosyal dışlanmayı derinleştirici bir unsur olarak değerlendirilebilir.

Uydu kentlere atanmayla birlikte iş olanakları bağlamında yaşanan sorun, imza atmada da karşımıza çıkmaktadır:

“Meselan ıı bi haftada köye çalıştım yani parmak izni var ya ona göre gelmedim. Gelmedim valilikten gittim benimle ıı ciris ölmüş birisinin kimlikle kayıt yaparım yani iptal yaparım. Niye nası öyle yapıyor? Parmak izin nasıl gelmemiş? Ya nası gelecem ben? Parmak izinde mesela nası gelecem? Burda işim varmış parayı nerde bulacam? Ya mecbur geliyom. Tamam mecbur gelin. Çocuklar herkeste mesela evde gıza bişey istiyor. Elbise istiyor başka biseyler istiyor. Onu kim yardım ediyor?” K11 (Erkek, 22)

Köyde iş olanağı bulan ve oraya çalışmaya giden K11, imza atma gününe yetişemediği için iptal konusunda uyarılmıştır. Katılımcı, ailesinin geçimini sağlamak için çalışırken çalışmayı bırakıp her seferinde nasıl imzaya gideceğini sorgulamaktadır.

Özet olarak, kimlikleri olmadığı için görünmeyen mülteciler dışında sistemde görünmeyi başaran mülteciler için de ceza sistemiyle birlikte otorite ve sınır dışı edilme korkusu, imza atabilmek ve geçimini sağlayabilmek arasındaki çekişme gibi başka sorunlar mevcuttur.

Yasal konularda özet olarak var olmanın bir kanıtı olarak görülen kimlik belgesinin pek çok alanı etkilediği; kimlikleri olmayan kişilerin HES kodu ve seyahat izin belgesi alamadıkları; HES kodunun olmamasıyla günlük ihtiyaçların karşılanmasında sorun yaşandığı; seyahat izin belgesi almanın seyahat özgürlüğünü kısıtlandığı ve belgesizlerin

doğrudan yasal olmayan yolları kullanırken belgeli olanlarınsa izin alamadıklarında bu yola başvurdukları ya da izin alabilmek için yalan söyledikleri; Türkiye'ye özgü uydu kent uygulamasının ve imza atmanın kişilerin seyahat etmeme ve belirlenen yerlerde bulunmaları için kontrol mekanizması olarak kullanıldığı ve bunun hapsolme, korku ve tedirginlik hissine yol açtığı ele alınmaktadır. Bu doğrultuda, kimlik sahibi olmamanın getirdiği yasallaşamama pek çok sisteme sığrayarak sorunun alevlenmesine neden olmaktadır.

4.3.1.7. Güvenlik: “Niye korkuyom ben? Biz zaten yabancı”

Burada güvenlik kavramı iki şekilde ele alınmaktadır. İlki, otorite ve sınır dışı edilmeye bağlantılı olarak güvenlik güçlerini içermektedir. İkincisi, Afganistanlı mültecilerin kendilerini güvende hissetmeleriyle ilişkilidir. Güvenlik, günlük yaşam içerisinde kişilerin eylemlerini etkilemektedir. Güvenlik ihtiyacının ve bunun karşılanmasının iyilik hâli ve sosyal uyum bağlamında önemli olduğu düşünülmektedir.

Culos ve diğerlerinin (2020, s. 33) Avustralya'da gerçekleştirdiği araştırmada, özellikle genç erkek Afganların polis, hükümet ve medyayı içeren birçok kuruma derin bir güven duydukları belirtilmektedir. Bunun aksine bu araştırmadaki Afganistanlı mültecilerin büyük çoğunluğu, polis ve hükümetten korkmakta ve sınır dışı edilme ve yerel halkla tartışmalar doğrultusunda kendini güvende hissetmemektedir.

4.3.1.7.1. Güvenlik Güçleri ve Otorite: “Polis yakalarsa memlekete gönderse”

Afganistanlı mültecilerin güvenliği anlamlandırdıkları ilk konu, güvenlik güçleri ve otorite yapılarıyla olan ilişkilidir. Kişilerin yasallık durumları ve şartlı mültecilik statüleri doğrultusunda bu konuda olumsuz duygular besledikleri anlaşılmaktadır. Afganistanlı mültecilerin güvenlik güçlerine ve otoriteye ilişkin kaygılarının kendilerini psikolojik açıdan yıpratmış olduğu görülmektedir. Afganlar gözaltına alınma ile sınır dışı edilme korkusu yaşamakta ve bunun düşüncesi bile kişileri olumsuz etkilemektedir. Japonya'da yaşayan Afgan sığınmacılarla yapılan bir araştırmada, göç sonrası yaşamda gözaltına alınma ile ruh sağlığının kötüleşmesi arasında bir ilişki bulunmuştur. Gözaltına alınan

Afgan sığınmacıların kaygı, bunalım, TSSB düzeyi gözaltına alınmayanlardan yüksek çıkmıştır (Ichikawa vd., 2006, s. 341). Bu araştırmadaki katılımcılar tarafından gözaltına alınma bireysel olarak deneyimlenirse de kendi başlarına geleceği düşüncesinin bile kaygı yaratarak kişilerin iyilik hâllerini olumsuz etkilediği söylenebilir.

Güvenlik konusunda çekinceleri olan kişilerin temelde sınır dışı edilme korkusu yaşadıkları anlaşılmaktadır. Bu durum, Türkiye’deki yaşamın güvenli statüye dayanmadığı gerçeğinin bilindiğini ve kayıtlı olmamanın etkisini göstermektedir. Bilinse de kişiler, çaresizlik duygusuyla yaşamlarını her an kopacaklarını düşündükleri bir pamuk ipliği üzerinde burada devam ettirmektedir.

“Bazı zamanlar korkuyoduk polisten korkuyoduk. (...) korkuyoduk mesela bizi alsa kimlikimiz yoktu onun için. İnı düşündük bizi alsınlar sonra deport ediyolar Afganistan’a geri götürecekler. Yani böyle düşünceler.” K14 (Kadın, 45)

“Mesela diyorum yarın Allah göstermesin meselen birisi gavgaya çıkarsa yani polis yakalarsa memlekete gönderse çoluk çocumuz bura galırsa ona üzülüyoruz. (...) Valla dövletten polisten şeyden korkuyoruz yani.” K5 (Erkek, 26)

“Bi sıkıntı yaşanırsa kendim yabancığım yani yarın başım bela olmasın mesela dövletten şeyden polisten molisten.” K6 (Kadın, 60)

“Valla abla ben korkuyom niye korkuyom ben? Biz zaten yabancı mı? Bizimki zaten yabancı mı? Yani gavg falan yapıyon polis falan götürecez diye sıkıntı var. Biz ondan sonra herkes söyleyecez gavg yaptı mı polis götürmüş mü mahkeme var mı ney var mı? Zaten onlara mahkemeye falan hep korkuyom.” K20 (Erkek, 26)

Özellikle bekar erkekler, sınır dışı edilerek Afganistan’a geri gönderilmekten korkmaktadır (Leghtas ve Thea, 2018, s. 12). Sınır dışı edilme korkusu, kimlik belgesine sahip olmama ve gerçekleşebilecek bir kavga doğrultusunda hissedilmektedir. Bu korku, koşulların iyi olmadığı Afganistan’dan zorlu bir yolculuk sonrası varılan yeni ülkedeki kurulan düzeni terk etmek durumunda kalmayla ilişkilidir. Afganistan’a geri gönderilme korkusu yanı sıra burada kalacak olan aile üyelerinden ayrılma üzüntüsü de kendini göstermektedir. Afganistanlı mültecilerin korkusunu besleyen, yabancılık duygusudur. Soruşturma ve kovuşturma süreci geçirme düşüncesi bile kişilere tedirginlik ve korku yaşatmaktadır. K5, K6, K14 ve K20 kendi deneyimleri olmamasına rağmen sadece yaşanma ihtimaliyle bile bu duygulara sahipken, K13 için durum farklıdır. Katılımcı yaşanan kavga deneyimini şu şekilde aktarmaktadır:

“Türkler de bizimkiler de içiyo bazen. Çarşıya çıkıyo biribine gavg ediyolar. Bizimkiler yani içmiyor benim arkadaşlarım. Gine de bazen kavga ediyor. Çünkü geçen geçen sene şu aşağıya Aktakka Meydana çıktık biz. Bi iki tane sarhoş gelmiş Türk. Sormuş nerelisiniz diye

Afganistanlıyız dedik. Sonra niye burlara geliyorsunuz diye böyle sorular sordu. Biz de bişeyler söyledik yani tamam geldik zorlukla yani gendi kafamızdan geldik. Sonra gelemesiniz kardeşim böyle böyle dedi. Sonra birbirimize girdik biri bıçak çıkartmış bi arkadaşımı bıçaklamış. Ondan sonra polis gelmiş arkadaşı hastaneye kaldırmış ıı ben biz de üç kişiydik. Ondan sonra üçümüze karakola götürmüş. Ondan sonra bu bıçaklayan arkadaş da şikayetçi olmayınca Türkleri bırakmış. Ben de Karaman izin belgem olduğu için beni geri salmış o ikisini şey yapmış sinirdışı yapmış. Yani bi suçumuz olmayınca olmadığı sürece bile kavga ettik mi sinirdışı yapıyo yani. Yani bizi suçlu görüyor.” K13 (Erkek, 23)

K13'ün ve arkadaşlarının iki Türk vatandaşı ile deneyimlediği bu kavga, Türklerin Afganistanlı mültecilerin neden buraya geldiklerini sorgulamalarıyla başlamıştır. Tartışmanın alevlenmesiyle bir Afgan'ın bıçaklandığı olayda polisin devreye girmesi sonucunda, olayda “bıçaklama eylemini gerçekleştiren Türk'ün” şikayetçi olmadığı için salınlmalarının aksine K13'ün belgesi olmayan iki arkadaşı sınır dışı edilmiştir. Burada kayıtlı olmayan kişilerin sınır dışı edilmesi odak notası olarak ele alınmamaktadır. Bu olayda asıl problem, adam yaralama suçunu gerçekleştiren Türk'ün birincil şikayetçi olma hakkına sahip olması ve bunu kullanmaması sonrası salınmasıdır. Bu durumda, Afganistanlı mültecilerin belgeleri olmasa bile şikayetçi olma hakları bulunmamakta mıdır? Adam yaralamaya kadar varan olayda Türkler bir Afganı bıçakladığı için mi salınmıştır? Bir suçun işlenmiş olması, kişinin ırkı ve yasal durumu fark etmeksizin ele alınması için yeterli değil midir? Sınır dışı edilen kişinin artık ülkede olmaması işlenen suçun yaşanmamış sayılması için bir dayanak olabilir mi? Bu soru listesi uzayıp gidebilir. Ancak ne kadar uzun olduğu fark etmeksizin bu listede tek bir sorunun varlığının bile güvenlik güçleri ve otoritenin neden olduğu korku ve tedirginlik duygularının adalet bakış açısından yeniden değerlendirerek dönüşüm sürecini başlatmak için yeterli olduğu düşünülmektedir.

4.3.1.7.2. Güvende Hissetme: “Kapılarımız açıkken bile uyuyabiliriz”

Güvende hissetme, yerel halk ve Afganlar arasında gerçekleşen kavga ve tartışmalara rağmen Afganistanlı mültecilerin Türkiye’de yaşama deneyimleri içinde en olumlu olarak değerlendirilen konu olmuştur. Afganistan’daki savaş ve çatışma ortamı ile Türkiye’deki yaşam kıyaslandığında, kişiler kendilerini burada güvende hissettiklerini ifade etmiştir. Bu değerlendirme Türkiye’de savaş ortamının olmaması, sağlık hizmetlerinin bulunması, çocukların sokakta rahatça oynayabilmeleri, okula kendi başlarına gidip gelebilmeleri, insan kaçırma olaylarıyla karşılaşmamaları üzerinden değerlendirilmektedir.

Afganistan'daki savaş ortamının varlığı, kişileri günlük yaşamlarında tedirgin ederken kapı ve pencerelerini bile açamamalarına neden olmaktadır:

“Orda meselan Afganistan’da kapımı kapattım tamam mı şo meselan şeyi de (pencereleri göstererek) kapattım çok sıcak yani mecbur onu perde alacam hepsi onu akşam evde bu şekil mecbur yani korkuyorum biraz sonra Talip oraya gelecek ama şimdi maşallah ben rahat yatıyorum.” K18 (Kadın, 44)

Taliban’ın her an gelme ihtimaliyle korku içinde yaşanan Afganistan’da sonra savaş ortamının olmadığı Türkiye’de yaşamak, katılımcılar tarafından rahat ve güvenli olarak bulunmaktadır.

“Bahçede bile mesela kendi şeylerimizde olmamıza izin vermiyolardı. Ordayken mesela patlama filan oluyodu biz çok korkuyoduk hatta bi komşumuzun dört tane oğlanı öldü sadece dört tane oğlanı vardı onlar da aynı yerde şehit oldular. Bahçede oynuyolardı işte patlama olunca şeyi fırlattılar bombayı fırlattılar o da bahçede öldü onlar. Ben korkuyodum mesela burda iyi (...)” K22 (Kadın, 40)

Türkiye’de de insan kaçırma, taciz, tecavüz, cinayet gibi olumsuz olaylar yaşansa da Afganistanlı mültecilerin bunları deneyimlememiş olmaları ve çocukların artık parklarda ve sokaklarda rahatça oynayabilmeleri, çocukların kendi evlerinin bahçesinde oynarken öldürüldüğü bir coğrafyayla kıyaslandığında olumlu olarak değerlendirilmektedir.

“Biz çünkü sadece bi güvenlik için buraya geldik. Afganistan’da dedim ki okul güvencemiz yok, sağlık şeyimiz yok, çocukları okula gönderseydik illa kendimiz arkasından gidiyoduk orda bekliyoduk ne zaman okulu bitti mi tekrar onları getiriyoduk. Şimdi burda kendileri geliyor kendileri geliyor. Orda savaş çok. Onun için hiç bırakamıyorduk.” K16 (Erkek, 36)

“Güvenli savaş yok zaten burda. Çocuklar orda çıkamaz ki. Çok savaş vardı burda hiç yok. Burda rahat çok şükür.” K24 (Kadın, 24)

“(...) burası daha güvenli. Çocuklar rahatla okula giderler yani orda böyle bi durum yok. Her gün savaş her gün intihar her gün yani kızları katletmek yani çok fazla yani.” K25 (Kadın, 21)

“Güvendeyiz. Burda çok iyi. Güvenli bura. Orda Afganistan büyük kocaman büyük büyük adamlar korkuyo. Çocukları kaçıroyolar. Para getir para getirmezsen öldürecek.” K3 (Erkek, 35)

“Rahat işte bizim küçük çocuklar bu kız burda geldi çocuklar dışarda saat ona kadar dışarda. Rahat. Kapı açık çıkıyo oraya her zaman geliyo çağırıyo baba ben geldim kapıyı kapatıyom yatıyo.” K20 (Erkek, 26)

Burada savaşın olmaması ve çocukların rahatça dışarı çıkabilmelerine yapılan vurgu, ‘göç etme nedeni’ ve ‘Türkiye’yi tercih etme nedeni’ kategorileri ile bu alt kategori arasında bir ilişki döngüsünün olduğunu göstermektedir. Güvenlik kaygısı nedeniyle ülkelerinden ayrılan Afganistanlı mülteciler, göç etme nedeninin odağı olan bu etkene kıyasla

Türkiye’deki yaşamlarında güvende hissetmektedir. Bu, sosyal uyum açısından olumlu olarak değerlendirilebilse de sadece savaş ortamında yaşamamaktan daha fazlasına ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

Güvende hissetme, Afganistanlı mülteciler tarafından sadece kendi açılarından düşünülmemektedir:

“Valla burda güvenli. Bir de kimse kimseyle işi yok yani. Şimdi ailen olsa bekar olsan kimse kapımı çalmaz hani. Burda rahat gendimiz rahatız da rahat hissediyoz amma ailemiz o tarafta hani. Her zaman orda savaş bomba patlasa aklımız şeyimiz o tarafta. Ne oldu ne olmadı? Daha bi harap. Sormasak biraz sıkıntılı yaşıyoruz yani.”

Geride kalan sosyal bağların yaşamlarına duyulan kaygının, Türkiye’de güvende hissetmenin getirdiği huzurun tam anlamıyla yaşanmasına engel olduğu düşünülmektedir. Kişiler her ne kadar uzaktan haber alabilse de akıllarında ve kalplerinde her zaman geride kalan sosyal bağlarının güvenliği bulunmaktadır.

Geride kalan Afganlar kadar burada olanlar penceresinden de güvende hissetme durumu ele alınmaktadır:

“(…) korkuyorum niçin? (...) mesela Afganlar geliyordu fiyat mesela ben vermiyordum, patron veriyor ama napiyordu oraya gidiyordu benim arkaya konuşuyordu. Ben bir akşam beni yolda tuttu evet sen niye Afganları kandırır? Ben de dedim bak gülüm dükkân benim değil ben çalışan, fiyat o veriyor. Yo ama köylüler. Çünkü gerçek tamam şehirlilerde de var ama köylüler ben çok korkuyom. Çünkü niye? Herifler anlatmıyor. Ne kadar anlatacaca anlatmıyor. (...) Ben senin hemşerimim. Ben dedim ben gandırmıyorum. (...) Sonra buçağı çıkardı (...) aradım polisi. Ordan kaçtım. Onlar zaten takip olarak biliyor nerden. Geldi onlar da kaçtı gitti. Sonra beni yolda tutmadı. Bir daha onlarda hiç görmedim. Muhtemelen gitti Yunanistan tarafa gitti bilmiyom naptı.” K15 (Erkek, 32)

Burada olan Afganların birbirilerine her konuda destek oldukları bilinirken kimi zaman kavgalarında yaşandığı ifade edilmektedir. K15’in çalıştığı dükkândan hizmet almak isteyen Afganlar, ücreti fazla buldukları için katılımcının yolunu kesmiştir. Durumun kendisinden kaynaklamadığını, ücretleri patronunun belirlediğini belirten katılımcıya bıçak çekilmiş ve olay katılımcının polisi aramasıyla yatışmıştır. Bu doğrultuda, başka ülkede aynı kaderi paylaşarak bulunan kişiler arasında da güvende hissetmeyi olumsuz etkileyen olaylar yaşanmaktadır.

Afganistan’daki yaşam ile Türkiye’deki yaşamı karşılaştırmasının dışında bir süre İran’da yaşamı deneyimi olan K7, bu karşılaştırmaya İran’ı da eklemektedir:

“Buraya geldiğimde o zaman anladım ben orda baya ırkçı olduğu için. Çünkü orda yani yoldan geçiyosun Afganlı diyolar kopek diyolar. Yani şimdi benim babam sakallı diyo ki ben senin sakalını yak ını şey yaparım ateşe veririm çakmağa vururum. Ama burda öyle değil yani. (...) Güvenli güvenli yani çok rahatız burda yani mesela kapılarımız açıkken bile uyuyabiliriz. Perdeyi çekmeden uyuyabiliyoruz. Orda yani her her yer kapalıydı.” K7 (Kadın, 18)

Türkiye’ye geldikten sonra İran’da yaşadıklarının ırkçılık zemininde gerçekleştiğini anlayan katılımcı, oradaki yerel halk tarafından sırf görünüşleri nedeniyle de tehdit edildiklerini ve ayrımcılığa maruz kaldıklarını ifade etmektedir. Tehdide maruz kalma, güvende hissetme bağlamında olumsuz bir deneyimdir. Bu doğrultuda Afganistan, İran ve Türkiye karşılaştırılmasında Türkiye K7 tarafından da en çok güvende hissedilen ülke olarak değerlendirilmektedir.

Güvenlik kategorisinde özet olarak Afganistanlı mültecilerin güvenlik güçleri ve otoriteye karşı kaygı duydukları; gözaltına alınma ve sınır dışı edilme korkusu yaşadıkları; güvenlik çekincelerinin temelinde sınır dışı edilme korkusunu yattığı; bu korkunun bekar erkekler tarafından daha yoğun olarak yaşandığı; bu korkunun yabancı olma, kimlik belgesine sahip olmama ve kavgaya karışma gibi durumlardan beslendiği; yerel hakla yaşanan kavgalara rağmen Türkiye’de savaş ortamının bulunmaması nedeniyle güvende hissedildiği, çocukların sokakta rahatça oynayabildiği, kapı ve pencerelerin rahatça açılabilirdiği anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda, güvenlik sisteminin yasal konular sistemi ile ilişki içerisinde olduğu görülmektedir.

4.3.1.8. Kültürel Dönüşüm ve Kimliğini Koruma: “Bizim ordayla sizin burda her memleket bi kulturu var bi farkı var”

Bu konunun hak ve hizmetler alt temasına alınmasının temelinde, Türkiye’de yaşamı kolaylaştırmaya dair kazanımlar gerçekleştirilmenin bir dönüşüm yaratması ile kültürel birikimi ve kimliğini korumanın, “kendin olma hakkı”nı içermesi yatmaktadır. Varış ülkesinin kurallarına bir yükümlülük olarak uymak gerekmektedir. Burada öne çıkan nokta kadın-erkek konumudur. Medeni hukuk kurallarına göre kadın-erkek konumunun Türkiye’de yer aldığı şekilde sürdürülmesi Afganistanlı kişiler için bir yükümlülüktür. Bu yükümlülükler resmi nikah bir örnek olarak verilebilir. Bunun yanı sıra burada kültürel öğelerin dışlanma gerçekleşmeksizin yaşanma olanağının olup olmadığı ve ne ölçüde yaşandığı ele alınmaktadır.

Kültür “bir toplumun ya da sosyal grubun ayırt edici maddi, manevi, entelektüel ve duygusal özelliklerin bütünü olarak görülmeli, sanat ve edebiyatın yanı sıra yaşam tarzlarını, birlikte yaşama biçimlerini, değer sistemlerini, gelenekleri ve inançları da içermesi” ile tanımlanmaktadır (UNESCO, 2001). Bu doğrultuda, kültür ayırt edici olması nedeniyle bir gruba ya da topluluğa ait kimliktir. Ancak göç eden kişilerin, yeni ülkenin kültürü karşısında kendi kültürlerine daha fazla bağlılık göstermeleri, yalıtımla sonuçlanmaktadır. Bu doğrultuda, göç eden kişilerin ilişkilerini kendi aralarında sürdürmeleri nedeniyle yerel halkla yakınlık kurabilecekleri planlamalar gerekmektedir (Buz, 2021, s. 632).

Afganistanlı mültecilerin kendi kültürleri ve Türk kültürü arasındaki farklılıklar doğrultusunda yaşadıkları güçlükler bulunmaktadır. Ait olmanın bir parçası olan kültür, göç sonrası değişikliğe ve dönüşüme uğrayabileceği gibi değişmeden de sürdürülebilir. Kültürün sosyal uyum açısından önemi, bu kültürel farklılığın iki grup arasında herhangi bir soruna yol açıp açmadığıyla ilgilidir. Başka bir kültür çevresindeyken kendi kültürünü devam ettirmenin sosyal uyuma nasıl yansıdığı düşünülmelidir. Sosyal uyum karşılıklıdır. Bu nedenle farklılıkların yok edilmesi yerine farklılıkların dengelenerek huzurlu bir ortamda beraber yaşama olgusunun kazandırılması gerektiği düşünülmektedir. UNESCO’nun kültür tanımında da yer aldığı üzere bu kavram ayırt edicidir. Eğer bütün insanlar ve toplumlar birbirinin aynı olsaydı yeryüzünde kültür diye bir kavram olmazdı.

“(…) bizim ordayla sizin burda her memleket bi kulturu var bi farkı var. O yüzden bazen farklı geliyodu. (...) Kulturleri de anla... şey ettik işte uyduk.” K13 (Erkek, 23)

K13 için bu kültür farklılığı kendini açık bir şekilde göstermiş ve kendisinin Türk kültürüne “uyma”sıyla sonuçlanmıştır. Varılan yeni ülkede sıfırdan bir yaşama başlamak, o ülkenin kurallarına uyarak yaşamak olabilir. Ancak sosyal uyum gerçekleşirken kendi kültürünü terk ederek yeni kültüre uymak, tartışılabilir bir konudur. Kendi kültürünü devam ettirirken varış ülkesi toplumunun kültürüne de “ayak uydurabilmek” dengesi, ince bir ip üzerinde yürümektir. Bu ince ipin anlaşılabilirliği ve söz konusu durumun gerektirdiği hoşgörünün kazanılması iki taraf için de kolay bir süreci içermemektedir.

4.3.1.8.1. Kıyafet: “Mecbur değiştirdim”

Gelinen yeni ülkede kimliği korumak amacıyla mültecilerin kültür, dil ve değerlerine bağlılıklarının bulunduğu; giyim konusunda erkeklerinin %48,1’inin, kadınların %56,3’ünün değişime uğramadığı belirtilmektedir (Ökten, 2012, s. 180). Bu araştırma sonuçlarının aksine bu çalışmada hem erkekler hem de kadınların büyük çoğunluğunun giyimlerinde değişiklik olduğu gözlemlenmiştir. Farklı bir ülkede yaşamının kültür bağlamında her kişi için zorluk yarattığı düşünülmemelidir. Bazen kendi kültürümüzde aklımıza yatmayan ya da gerçekleştirmekte zorlandığımız dayatılan noktalar, varılan yeni ülkedeki kültürle birlikte kolaylaşabilmektedir. Bu durum, Afganistanlı kadınlar için en çok giyim konusunda yaşanmaktadır. Afganistan’daki kadınların giydiği burka⁸ ve Türkiye’deki kıyafet kültürü kıyaslandığında şu ifadelerde bulunulmuştur:

“(…) (Kahkahalar) Şimdi çok çok rahat çok. Orda meselan orda çok zor kaç defa döşüm (gülerek).” K18 (Kadın, 44)

“Burda daha rahat tabii ki orda biraz zor zaten (…) zorundayız yani izin vermezler zaten.” K25 (Kadın, 21)

“Meselen burda sizin gibi şey yapıyoruz ama orda şöyle (başörtüsünü öne götürerek) yoksa öldürcez kadınları. Çok Müslüman. Sonra diyo biz Müslümanız. Ne Müslümanı? Adam öldürüyorsunuz ya. (...) Kendi dininiz Müslüman ama kapalı açık bişey demiyoruz bizde öyle bişey yok. Ama Afganistan çok fena bişey. Burda değil. Burda biz de seviyoruz öyle. Meselen ben de şimdi açık koyuyum kendi akrabalarım diyo Afganistan’da her bişey diyo. Kötü laf diyo burda kötü bişey yok. (...) DAEŞ’ler diyo çıkarırsan ben de kafanı çıkarttıracağım diyor. O yüzden biz de kapalıyız. Herkes kapalı orda.” K4 (Kadın, 40)

“(…) sadece bi tane elbise getirebildim taşıyamadık çok zorluk çektik. Buraya gelince uzun elbiseleri giymeye alışmıştık zaten biz uzun elbiseler giymeyi çok istiyodum. Sonra alıştık bazen getiriyorlar. (...) Ben bir yıldır bunla (şal) yapıyorum. Bizim bazen şurdaki komşumuz bana şey şal getirio. (...) Dışarı çıkınca mesela bu yukarı çıkınca utaniyom indiriyom (gülerek). Biz hiç mesela böyle elbiseler hiç giymedik sadece buraya gelince. Dışarı çıktığımda bazen bunu giyiyom (uzun bir hırka göstererek). (...) Orda onu mesela bazı sıkışıyodu bişeylere. Afganistan’da mesela orda kim mesela saçını açıp bırakırsa öldürürlerdi, burda rahat. Afganistan DAEŞ Talip asıyolar.” K22 (Kadın, 40)

Kadınların tamamı tarafından Türkiye’de burka giymek zorunda olmamaları olumlu olarak değerlendirilmiştir. Taliban yönetimi tarafından dayatılarak dönüşmek zorunda bırakılan kıyafet kültürüne uyulmamasının ölümle sonuçlanacağını belirten Afganistanlı kadınlar, Türkiye’de başlarını kapatmak için şal taktıklarını ve kıyafet olarak da uzun elbiseler ya da etek üstü bluz giydiklerini aktarmıştır. Bu giyim tarzını daha rahat

⁸ Afganistan’da kadınların giydiği sadece yüzün ya da gözlerin açık olduğu kıyafet.

buldukları, burkanın uzunluğu kaç kez düştükleri ve kapalılığı nedeniyle rahat göremedikleri anlatılmıştır. Afganistan'daki akrabaları tarafından kıyafetleri konusunda kötü söz duyan kadınların, Türkiye'de böyle bir durumla karşılaşmadıkları anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda, Taliban'ın dayattığı bu giyim şekli bazı Afganistanlı kişiler tarafından toplumda kabul görmekte ve benimsenmektedir. Bu benimseme dışında uzun süre bu giyim şeklini kullanan Afganistanlı kadınların Türkiye'ye geldikten sonra değiştirdikleri kıyafetlerinde kimi zaman utanma duygusu geliştirdikleri görülmektedir. K22'nin bluzunun yukarı çıktığı durumlarda hemen aşağı indirmesi ve uzun hırka giymeyi tercih etmesi buna örnek gösterilebilir. Kadınların yanı sıra bir erkek olarak K19 konuya ilişki şu ifadeleri kullanmıştır:

“(…) Türkiye geldim baktım burası daha iyi niye? İnsanın çadırı değil de şöyle şalı falan değil insanın kalbi temiz olması lazım. Onla insan temiz olmaz. Yani insanın kalbi temiz olsa her şey temiz geliyor.” K19 (Erkek, 38)

İnsanın iyiliğini ve temiz kalpliliğini dışarıdan kıyafetlerin gösteremeyeceğini belirten erkek katılımcı, Türkiye'deki giyim kültürünü ve bu doğrultuda Afganistanlı kadınların değişen giyim tarzlarını desteklemektedir. Afganistan'da kalan kişilerin buradaki akrabalarına müdahalesi dışında Türkiye'de yaşayan bir Afganistanlı erkeğin kadınları desteklemesi, belki iki kültürü de görerek bu kıyaslamayı yapabilme olanağını bulmasından kaynaklanmaktadır.

İstanbul'daki Afganlarla yapılan bir araştırmada kişilerin toplumsal yaşamda kendi kültürleriyle görünür oldukları durumlarda ayrımcılık ve dışlanmaya maruz kaldıkları bulgulanmaktadır (Tümtaş, 2022, s. 349). Bunu destekler biçimde, araştırmadaki katılımcılar arasında kültür bağlamında olumsuz deneyimler yaşayanlar bulunmaktadır. Bu doğrultuda, Afganistanlı kadınların değişen giyim kültürlerinin aksine Afganistanlı erkekler için durum farklıdır:

“Elbiseler farklı. İı zor bi defa yaptı. Şorda Zembilliali var ya ben o zaman ordan oturdum. İı Afgan elbiseler var ya sen heralde gördün ben ona göre geldiğim zamanda nasıl böyle gidiyorsun? Sana ne diyorum. Nasıl olur elbiseler ıı giydiğin zaman dışarda çıktın? Sana ne dedim. Benimle gavga yapmış. Ya ben bişey yapmıyom. Bişey söylüyon dövüveriyo. Puçak var ıı apdal var ya orda çok apdallar var. Konuşanı dövüveriyo hemen puçak her tarafında var. Benim de akrabam bişey elbiseleri vermiş az bişey de. Yani şu Güneş var ya orda bi de vakıf var Yunus Emre de aşada. Orda adamlara yardım ediyo. O elbiseler biraz çok varmış benim de biz de yardım ediyo. (...) kıyafetimi bıraktım adam da beni biraz sevmiyodu. Ona göre ben dışarda her zaman çıkıyom biraz gavga yapıyor napacan o zaman? Mecbur değiştirdim. (...) boş ver ya bu elbiseden mi iyi ona mı iyi? O biraz daha kolay yapıyor yani

oturmak için kalkmak için. Yani biraz daha rahat yani. Ben benim Afgan elbiseleri sevdim zamanda adam istemiyorsa mecbur bırakıyom napacaz?” K11 (Erkek, 22)

K11 Afganistan’da daha rahat olduğu düşünülmesi için erkeklerin giydiği elbiseyi ilk başta burada da giymeye devam etmiş ancak yaşadığı olumsuz deneyim sonrasında bunu bırakmak zorunda kalmıştır. Giyim tarzı ve yerel halktan biriyle sürekli kavga etme arasında bir seçim yapmak durumunda kalan K11, kavgayla uğraşmaktansa giyim tarzını “mecburen” değiştirmiştir. Yerel halk tarafından görülmeyen hoşgörü ve gerçekleştirilen dayatma, Afganistanlı katılımcının giyim kültürünü değiştirmek zorunda kalmasıyla sonuçlanmıştır. K23 de buna benzer şekilde şunları aktarmıştır:

“(…) giyim tarzları falan onlar farklı bize göre. Türk kıyafeti giyiyoz. (...) mesela çok baktılar böyle (ters bakış atarak). Onların elbise sadece, pantolon falan giymiyolar elbise giyiyolar.” K23 (Kadın, 42)

Türklerle Afganlar arasındaki giyim tarzının farklı olmasıyla birlikte ilk geldikleri dönemde K11 gibi yerel halk tarafından hoşgörüden yoksun davranışlara maruz kalmışlardır. K11 gibi olay bıçak çekmeye varmasa da bakışların değişikliği bile katılımcı ve ailesi için rahatsız edicidir. Bu nedenle, onlar da giyim tarzlarını Türkiye’dekine göre değiştirmek durumunda kalmıştır. Burada ilgi çekici bir bulgu, K23’ün Afganları “onlar” olarak nitelendirmesidir. Bu ifadeyi kullanması, değişim gösteren kültür nedeniyle belki de kendi kökeninden uzaklaşma ve yabancılaşma hissi olarak değerlendirilebilir.

Kahya Nizam ve Sallan Gül tarafından (2017, s. 1405), toplumsal mekanizmalar bir denetleme aracı olarak görülmektedir. Onlara göre küçük ve orta boyutta muhafazakarlığın ağır bastığı uydu kentlerde kültürel farklılığın belirginleştiği kişiler için yerel halk, bir kontrol mekanizması olmaktadır. Bu düşünceye katılmakla birlikte K23 ve K11’in deindiği giyiniş tarzına ilişkin baskı ve hoşgürsüzlük, güvenlik tehdidi oluşturması ve uyum sağlayabilme nedeniyle kendi kültürlerinden uzaklaşmayla sonuçlanmıştır.

4.3.1.8.2. Yemek: “Kendi yemeğimizi yaparız genelde”

Yemek alışkanlıkları bağlamında Afganların kendi kültürlerini devam ettirdikleri ve özellikle ülkelerine ait pilavı tükettikleri belirtilmektedir (Ökten, 2012, s. 180).

Araştırmada bunu destekler şekilde kültürün bir başka ögesi olan yemek alışkanlıkları için katılımcılar şunları aktarmaktadır:

“Yemekler farklı olanı şu bulgur biraz farklı geliyo gerisi aynı (gülerek) Valla yiyoz. İlk zamanlar yani alışmadıydık o zaman. Şimdi çok zaten ondan un yapılır o işte bize biraz farklı geliyor.” K19 (Erkek, 38)

“Ya yemeklere bizimki bulgu pilavı yapamaz mı yani Afgan pirinç var burda Afgan pirinci yapıyoruz. Burda Afgan dükkanlar var. Orda yani nasıl söyleyim altı tane yedi tane bakkal var ordan.” K20 (Erkek, 26)

“(…) yani çoğu Türkler çok acı şey yapıyorlar (gülerek) (...) biz yemiyoruz o kadar. İşte çok acı koyuyorlar bi de tatlı çok fazla burda.” K7 (Kadın, 18)

Afganistanlı mülteciler, Afgan yemek kültürü ve Türk yemek kültürü arasında farklılıklar olduğu konusunda hemfikirdir. Bu farklılıklar daha çok pilavda kullandıkları bulgur ve pirincin farklı olması, Türk yemeklerde acının fazla kullanması ve tatlının fazla olmasıdır. Bu farklılıkları ilk başlarda daha çok hisseden kişiler bu farklılığı aşmak için özellikle pilavlarını kendi bulgur ve pirinçleriyle yapabilmek için Afgan ürünleri satan bakkallara gittiklerini belirtmektedir.

Afganistanlı mülteciler, Türk yemek kültürüne alışma durumları hakkında da değerlendirme yapmaktadır:

“Yemekler de farklı geliyor. Alışmak zorundayız mecbur (gülerek). Burda Afgan yemeği sadece pilav yapıyoruz. Ondan sonra çarşıda aldığımız alışveriş yaptığımız şeyler aynen sizin gibi pişiriyor alıştık yani.” K13 (Erkek, 23)

“Yemekler biraz farklı da ama herkes biz gendimiz gendi yemeklerimizi yapıyoruz. Yani gendi kültürümüzü yaşıyoruz yani.”

“Tabii ki alıştık ama kendi yemeğimizi yaparız genelde.” K25 (Kadın, 21)

K13 kendini bu kültüre alışmak zorunda hissederken K2 yemekleri hâlâ farklı bulduklarını ve Afgan yemekleri yapmaya devam ettiklerini, K25 ise alıştıklarını ama buna rağmen Afgan yemekleri yapmaya devam ettiklerini belirtmektedir. K13’ün alışmak zorunda hissetmesi ile bekar erkek olması arasında bir ilişki olduğu düşünülmektedir. Kadınlar ev işleriyle uğraştıkları ve çalışmadıkları için hane içerisinde kendi yemeklerini yapabilme fırsatı bulurken K13 gibi bekar erkeklerin daha çok dışarıda yemek durumunda kalarak bu duyguyu taşıdıkları yorumu yapılabilir.

“Hala Afgan yemekleri de var Türk yemekleri de var. Özbek pilavı çok seviyoruz. Oranın meşhur yemeği bu. Hep burda olunca damak tadımız da alışmış oluyor.” K17 (Kadın, 39)

“Yani ikisini de biliyoruz yapıyoruz. Hepsini çok seviyorum (gülerek).” K23 (Kadın, 42)

“Yeme de o kadar zor gelmiyo ama bazen tamam mesela fark var öyle deyeyim. (...) Mesela Afganistan dürüm yok ben hayatımda dürüm görmedim Afganistan’da orda ne yapıyor shawarma olarak farklı bişey. Mesela diyelim burda etlemek ben hayatımda orda görmedim ben Afgan burda görüyorum. Mesela burda peynir çok kullanılır ama orda kullanmıyo. Niye? Çünkü burda ucuz olabilir çeşit çeşit peynir var ama Afganistan’da mesela bi peynir sen alıyo sen ne kadar bin yani bu kadar peynir (eliyle az miktar göstererek) Türkiye parası yüz TL oluyor yüz yirmi TL oluyor. Ondan sonra sadece kim yiyo mesela peyniri zenginler yiyor orda. Ama burda bakıyorum gerçek bi geldim tuzlu peynir var çeşit çeşit peynir var yani Bazen bişey yapıyordu o zaman tat farklı gelirdi düşünürdüm valla bu olsa tat ne kadar güzel olur.” K15 (Erkek, 32)

K17 ve K23 iki kültürün yemeğini de yaptıklarını ifade etmektedir. Bu nedenle, alışmışlık düzeylerinin daha yüksek olduğu yorumu yapılabilir. K17’nin küçükken buraya gelmesi ve bütün çocuklarının burada doğmuş olması durumu göz önünde bulundurulduğunda damak tatlarının Türk yemeklerine alışmış olması, bir neden olarak görülebilir. Bunun tam tersine K15 dürüm, etlemek, bazı peynir çeşitlerini Afganistan’dayken bilmediğini ve ilk kez burada tattığını belirtmektedir. K15 yemek konusunda pek zorlanmadığını ifade etse de bazen Afganistan’da olan tatları aradığını belirtmektedir. Alışma her ne kadar gerçekleşmiş olsa da Afgan yemek kültürüne duyulan özlem, zaman zaman ortaya çıkmaktadır.

4.3.1.8.3. Kadın-Erkek Konumu: “Bizim orda kadınlar kendi kafasına göre davranamıyolar”

Katılımcılar tarafından kültürün bir diğer ögesi olan yaşam biçimlerine ilişkin karşılaştırmalar yapılmıştır. Yaşam biçiminde özellikle göze çarpan kadın ve erkeğin toplumdaki konumudur:

“Burda şöyle bişey var burda kimse kimseye engel olmuyor. Herkes kafasına göre davranabiliyor. Bizim orda değil yani. Bizim orda kadınlar kendi kafasına göre davranamıyolar yani. Bu var. Çoğ var ama şimdi hangisini anlatayım ben sana. Ondan sonra sizin burda okullarınızda kızlarla erkekler barabar aynı okulda okuyor. Bizim orda öyle değil.” K13 (Erkek, 23)

“Hani burda istediği insan istediği gibi davranıyor istediği gibi yaşar yani Afganistan’da bu biraz zor yani. Kızlar istediği gibi yaşayamaz. Orası biraz şey geldi de başka sıkıntı yok.” K25 (Kadın, 21)

“(…) farklı var ama nasıl farklı var abla? Afganistan’da bi tane kız var bi dane erkek. Yani babası bi dane kız var bi dane erkek. Araba yani iki tane araba var mesela. Kıza vermiyor sade oğlana veriyö. Hepsini yani her şeyi babası aldı mı her şey erkeğe alıyo. (...) bizimki kız mı oğlan mı ikisi bana aynı.” K20 (Erkek, 26)

Kadınların Türkiye’de daha özgür oldukları ve kız ile erkek çocukların birlikte eğitim alabildikleri belirtilmektedir. Erkek olan K13 kadınların özgürlüğü hakkında kişisel bir değerlendirme yapmayarak duruma tarafsız yaklaşırken kadın olan K25 bu durumu “sıkıntı” olarak algılamaktadır. Yine erkek bir katılımcı olan K20 ise cinsiyet arasındaki dengesizliği yanlış bulmakta ve kendi çocukları arasında cinsiyet bağlamında bir ayırım yapmadığını belirtmektedir.

Cinsiyet haklarını eşit olarak gözetmeyi içeren medeni hukuk bağlamında evliliğe ilişkin konu, K6 tarafından değerlendirilmektedir:

“Şöyle bizde meselen belediye melediye şöyle nikah bağlatsın öyle bişey yok. Şu anda şimdi mesela şu anda çocuklar Türkiye yaşıyo ya mesela 18- 19 yaşında evleniyo ya sonra şey yapıyo belediye gidiyo şeyler gidiyo resmi nikah olarak yapıyo yani. Türk vatandaşı göre.”
K6 (Kadın, 60)

Afganistan’da evliliklerin çoğunlukla dini nikahla yapıldığı ve kâğıt üstünde bir kaydın olmadığı, Türkiye’de ise bu durumun farklı olduğu belirtilmektedir. Kıyafet yemek gibi kültürel öğeleri içeren yaşam biçimleri bir yana hukuk kurallarını içeren konularda kişilerin varış ülkesindeki yasalara uyma yükümlülüğü bulunmaktadır. Bu sorumluluk, 6458 sayılı YUKK’ta hakların yanı sıra yükümlülüklerin de yer almasıyla korunmaktadır.

Bütün farklılıkların yanı sıra K19 Türk kültürü ve Afgan kültürünün benzer olduğunu düşünmektedir:

“Kültürü farklı değil de şimdi biz de kültürümüz aynı aslında şeye baksan Afganistan’a baksanız İç Anadolu meselan şey hepsi aynı yani. Değişen fazla bişey yok şimdi biraz şehir ya biraz köye gittiniz mi daha doğuya gittiniz mi bizimki de aynı düğünümüz olsun yani her şeyimiz aynı kurbanımız olsun ne istersen yani değişen fazla bişey yok. (...) Ya şimdi bizden burda evlenen de çok. Valla sorun olmuyo. Dinimiz aynı olduktan dolayı olmuyo belki dinimiz ayrı olsa olabilirdi ama. Çoğunu ben şeye bağlıyom dinimize.” K19 (Erkek, 38)

K19, Afgan kültürünün özellikle İç Anadolu, Doğu Anadolu ve köylerdeki yaşam biçimleriyle benzerlik gösterdiğini ifade etmektedir. Bu benzerlikleri düğün ve kurban gibi olaylarla örneklendirmekte ve iki kültür arasında evliliklerin gerçekleştiğini eklemektedir. Bu evliliklerde herhangi bir sorun olmadığını, dinin aynı olmasının buna katkı sağladığını ancak ayrı din olsaydı sorun çıkabileceğini aktarmaktadır. K19’un aksine evliliğe din açısından yaklaşmayan bir başka katılımcı şunları ifade etmektedir:

“Sadece Afganlarla. Türkleri yok sevmediğim için değil kusura bakmayın yanlış anlamayın ama herkes kendi bildiği insanlarla daha şey olmak istiyo ya ben de kendi bildiğim

güvendiğim insanlarla evlenmek istiyorum. O yüzden Afgan tabii ki tercihim.” K25 (Kadın, 21)

Bekar olan K25 bir Türk’le değil Afgan ile evlenmek istemektedir. Bu doğrultuda, Afganistanlı mülteciler için din benzerliğinin evlilik seçimin ve evlilik hayatında kolaylık algısı kişisel bir yaklaşımdır. Bir araştırmada (Ökten, 2012, s. 178) Afgan katılımcıların %65,5’i çocuklarının evliliğinde Afgan uyruklu kişileri tercih edeceklerini belirtmektedir. Gözlemler doğrultusunda sahada karşılaşılan tüm Afganistanlı mültecilerin kendi uyruklarından kişilerle evli oldukları anlaşılmaktadır.

4.3.1.8.4. Dil: “Bişey anlamıyon derdini de birine anlatamıyon”

Toplumda var olma ve kabul edilme açısından yabancı uyruklu kişiler için yeni ülkeye yerleşimde konut, beslenme gibi diğer haklar kadar dil de önemli bir temel ihtiyaçtır (Karaca, 2017, s. 60). Sosyal uyumun anahtarı ve mülteciler tarafından karşılaşılan zorluklardan biri olan dil, sosyal ilişkileri ve hizmetlere erişimi olumsuz olarak etkilemektedir (Stewart vd., 2008, s. 151). Afganistanlı mülteciler, Türkçe bilmeme nedeniyle çeşitli güçlüklerle karşılaşmaktadır:

“(…) biraz kendimiz yabancılık çektik dil bilmiyo için (...) hastanede, okulda çocuklarımız için ını kira öyle bişeyler baya zorluk çektik.” K16 (Erkek, 36)

“Türkçe bilmeyince çok zorluk yaşadık yani bişey anlamıyon derdini de birine anlatamıyon hani. Dediğini de birine anlatamıyon yani. (...) Valla zorluk markete gidiyoruz bişey istiyoruz yani onun ismini bilmiyoruz işaret ediyoruz şundan sonra parasını bilmiyoz ne kadar para şu büyük paranın gerisini veriyor.”

“(…) fiyatı meselan bu var ya (dükkandan bir ürün göstererek) kaç para üç TL diyo meselen ben bilmiyom üç TL ne kadar para. 30 lira mı ne kadar bilmiyom yani.” K11 (Erkek, 22)

“Bikaç kez yolda kayboldum (...) Hani dükkanlara zor gidiyoduk market falan giderken. Hani eşya almak istiyorduk ya orda zorlanıyoduk.” K25 (Kadın, 21)

“Bazen elmada çalışınca sonra bardak getirin diyodu sonra zorluk çekiyoduk bardak ne diyoduk (gülerek). Kova getir diyodu kova ne nerde (gülerek). Öyle şeyler söyleyince anlamıyoduk gitmemeye başladık. Çok zorluk.” K22 (Kadın, 40)

“Çok zordu anlatmak. Canım çıktı anlatana kadar. Şey çocuk hastanede yatırırken derdini bi türlü anlatamadım.” K8 (Kadın, 31)

Dil öğrenmek, kişilere günlük yaşam içerisinde konut, iş, sağlık, sosyal hizmet ve eğitim gibi pek çok noktada destek sağlamaktadır ancak Türkiye, uyumlanma ve eğitim sağlamayı göz önünde bulundurmuyarak kişileri kendi kaderlerine bırakmaktadır

(Huddleston ve Tanczos, 2017, s. 45). Türkçe bilmiyor olmak, işe gitmeyi bırakma ya da market alışverişini yapamama gibi eylemleri içeren basit günlük yaşam etkinliklerinden kısıtlanmaya ve sosyal yaşamdan çekilmeye yol açmaktadır. “Derdini anlatma” uğraşında dil bilmeme yüzünden anlaşamıyor olmak, söz konusu durumun çözüme kavuşturulmasında zorlayıcı bir unsurdur. Markete gittiğinde ürünün adını bilmiyor olmayı reyon reyon aramakla ya da ürünün fiyatını anlayamadığın için rastgele bir para verip üstüne beklemekle sonuçlandırmak gibi bir çözümü, hastanede hastalığı açıklayamamakta ve çalışma ortamında senden istenenleri kelimeleri bilmediğin için anlayamamakta kullanmak mümkün olmamaktadır. Bu doğrultuda Afganistanlı mültecilerin Türkçe bilmiyor oluşu market, hastane, okul ve iş gibi ortamlarda anlaşmazlıkların yaşanmasına ve iletişim sorunlarına yol açmaktadır.

Dil engelini de içeren tüm uyum sorunları için kişiler kurslara katılabilmekte (6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013, Madde 96/2) ancak devletin bu konuda kesin bir yükümlülüğü bulunmamakla birlikte olanak doğrultusunda uyum faaliyetleri planlayabileceği bilinmektedir (6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013, s. Madde 96/1). Diğer gelişmiş ülkelere bakıldığında ise ülkelerin çoğunun dil ve uyum için devlet destekli hizmetler⁹ sunduğu ve kişileri öğrenimle yükümlü tuttuğu görülmektedir. Burada diğer ülkelerin yükümlü tutması ile Türkiye'nin uyum politikalarının gönüllülük esasına dayanması konusu tartışılabilir. Yükümlü tutmanın yabancı uyruklu kişiler için zorunluluk olarak baskılayıcı olması akla gelse de Türkiye'nin gönüllülük adı altında kişileri kendi gelişimlerine bırakması söz konusudur. Gönüllülük esası adı altında gerekli hizmeti ve desteği sağlamamanın kabul edilebilir olduğu düşünülmemektedir. Uyum içerisinde Türkçe bilmemenin hem Afganistanlı mültecilerin günlük yaşamlarında zorluk çekmelerine hem de sosyal ilişkiler açısından karşılıklı etkileşim kuramamaya yol açtığı gözlemlenmektedir. Bu doğrultuda, pek çok hizmet gibi dil desteğinin de Afganistanlı mülteciler için varışta oryantasyon bağlamında sistemli bir şekilde sunulması gerekmektedir.

⁹ Bazı örnekler için bkz. <https://www.infomigrants.net/en/post/16814/integration-courses-in-germany-what-are-they-and-who-can-take-part>, https://ec.europa.eu/migrant-integration/library-document/talk-me-voluntary-language-mentors-young-refugees_en, <https://globalcompactrefugees.org/article/language-learning-programme-ASYLUM-seekers-and-refugees>

Tüm bu sorunlar nedeniyle gerçekleşen sosyal çekilmeye birlikte toplumsal ayrışma gösteren Afganistanlı mültecilerin duygu durumları ve iyilik hâlleri derinden etkilenmektedir:

“Biz altı ay sadece Türkçe bilmediğimiz için dışarı çıktı bazı dışarı çıkıyoduk sanki komşular onlar konuşunca mesela kötü şeyler düşüne ıı söylemiş olabilir diye. Onlar Türkçe konuşunca mesela küfür etmiş şeyler olabilir sonra o yüzden başımı eğip gidiyodum. Eve gelince hep ağlıyodum şey sonra uyuyodum. Çok zor. Çocuklar okuldan gelince mesela aralarında konuşuyodu sonra ben de üzülüyodum Türkçe ne konuşuyosunuz diye (...)” K22 (Kadın, 40)

“Dil bilmediğimiz için çekiniyoruz. Bazen bazı Türkler derdini anlatmak istiyio ama dil bilmeyince anlatamadı işte. Komşular da bazen soruyolar biz dil bilmeyince bişey anlatamayınca onlar da fazla gelmiyolar bi daha. Çünkü birbirinizle anlaşamayınca gerek de şey olmuyo kalmıyo.” K14 (Kadın, 45)

“Zor durumdayım keşke Türkçe bilseydim. Keşke bi yolu bilseydim kendim kendim geziyodum. Gafama göre yani.” K6 (Kadın, 60)

“Konuşmak ıı yani istemiyodum. Yani diyodum ki beni bi saat fazla çalıştırsın ama bi Türkle ıı benimle konuşmasın yani. Yani Türkçeyi bilmediğim için istemiyodum konuşmak fazla. (...) Yani kendimizi anlatamadığımız için çekiniyoduk.” K13 (Erkek, 23)

Dil engelinin, Afganistanlı mültecilerde kuşku, üzüntü ve çekingenlik duygularına neden olduğu anlaşılmaktadır. Dil bilmiyor olmanın, Afganistanlı mülteciler içerisinde yaş bağlamında kuşaklar arasında bir ayrışmayı temsil ettiği düşünülmektedir. Çocukları Türkçe konuştuğunda onları anlayamayan bir annenin, sadece bir ebeveyn olarak değil aynı zamanda bir birey olarak da eksiklik duygusu yaşadığı yorumu yapılabilir.

Bitmek bilmeyen acaba silsilesi ve dil farklılığı nedeniyle kurulamayan sosyal köprüler, sosyal uyum açısından olumsuz olarak değerlendirilebilir. “Acaba bana kötü bir şey mi söyledi?” tedirginliğinin başarılı sosyal köprüler kurmaya dönüşümü, birbirini anlamaktan ve anlaşabilmekten geçmektedir. Dil engeli, iki grup arasındaki iletişim ve etkileşim eksikliğini derinleştirmektedir. Anlaşamadığı için iletişim kurmaya gerek duymama ve kendini ifade edememe nedeniyle iletişim kurmaktan kaçınma, Afganistanlı mülteciler ve yerel halk arasındaki bağlantıyı zayıflatmaktadır. Bu durumun sosyal uyum sürecini olumsuz etkilediği düşünülmektedir. Bu doğrultuda, Afganistanlı mültecilerin Türkçeyi öğrenmeleri hem günlük yaşamlarını kolaylaştırmaları hem de sosyal köprüler kurabilmeleri açısından sosyal uyum bağlamında etkili bir adımdır.

Okuma yazma ve Türkçe öğrenmek için halk eğitim merkezinde kurs bulunsa da Afganistanlı mültecilerin başarısız dil öğrenme süreçleri olmuştur. Sürecin başarısız

olduğu Afganlarda özellikle yaşlı olma ya da yaşa bağlı olmaksızın okuma yazma bilmeme öne çıkan neden olmaktadır:

“Gitsem nolur gitmesem nolur hiçbi şey anlamam ki. Zaten yaşım... Gidersem yapamam. Dil yani anlaşıyamıyom. (...) 60 yaşındayım gedersem konuşamıyom yapamıyom.” K6 (Kadın, 60)

“Burda bi tane A* abla bi tane kadın geliyordu öğretmen yani beş altı ay bize ders verdiler ama öğrenemedik. Yazma okuma bilmediğimiz için zor geliyo.” K8 (Kadın, 31)

Sürecin başarılı olduğu kişiler için öğrenme yöntemleri farklılaşmaktadır:

“(…) İşte televizyona baktık birkaç şey Türk kursuna gittik. Şurda şey vardı gençler şeysi var diyolar ya şurdan bizi alıp götürüyodu kendileri o kadar bilgim yok. Ordan öğrendik işte yavaş yavaş da bi okula gittim ondan sonra gitmedim. Öğrendik yani televizyona bakarak.” K25 (Kadın, 21)

“Hem televizyona bakıyodum hem de meselam çarşıya pazara giderken öğrendim.” K9 (Kadın, 31)

Bu yöntemlerden biri, televizyon izlemedir. Bunun yanı sıra günlük yaşam gereksinimlerinin karşılandığı çarşı ve pazar gibi mekanlarda bulunma, sürekli iletişim kurarak dile yoğun şekilde maruz kalma ve pratik yapma olanağı sağlamaktadır.

Türkçe bilmediği için zorlanarak işini bırakmak durumunda kalan K22'nin yanı sıra K11 ve K24 için çalışmak, dil öğrenmek zorunda kalmayı beraberinde getirmiştir:

“İki sene adam yanında çok çalıştım ona göre öğrendim. Yavaş yavaş işten gittim bir iki de öyle öyle baktım bir ne iki ne ona göre hesabımı yaptım. Yavaş yavaş öğrendim yani. Ben kendi kendi öğrendim yani.” K11 (Erkek, 22)

“Valla abla mecbur. Yani günlük seninle konuşacam ben o zaman gendime Afganca bu “tağaz” mı diyo Türkçe kiyat diyo. Geldim Türkiye barabar çalıştım bana diyo kiyada bana ver. Kiyat neci diyom yani işare yapıyo buna ver o zaman biliyodum bu kiyat. Yani kürek istiyo mu bana böyle işare yapıyo ondan getir kürek. Ben bişey bilmiyom ben. Elimle tuttum işare yaptım şu mu? Evet. Onu o zaman biliyom ben kürek.” K20 (Erkek, 26)

“Dört sene oldu mı telefon baktım televizyon baktım o şekil öğrendim biraz. Bu öğrendi bana bu şöyle bu böyle. Hee çocuklar.” K24 (Kadın, 24)

Afganistanlı mültecilerin çabası kadar işveren ve o ortamda çalışan diğer kişilerin de yapıcı, destekleyici ve güçlendirici olmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Günlük yaşamda ve sosyal ilişkilerde Türkçe bilmeyen Afganistanlı mültecilere en çok destek ve yardım sunan grup olan çocuklar, sadece bununla kalmayıp yetişkinlerin Türkçe öğrenmesine de katkı sağlamaktadır:

“Çocuk okula gidiyo. Ben de az öğrendim.” K22 (Kadın, 40)

Bilinen diğer dillerin, Türkçeye ve alfabeyle benzerlik nedeniyle yatkınlık oluşturması da öğrenmeyi kolaylaştırmaktadır:

“(…) ben önce de Türkmen’dim. (...) Yani okutma için ben İngilizce biliyorum onlar da yazısı Latin onun için bana zor gelmedi. Ama konuşma tarzısı ben burda tek çalışıyorum Afganlı yoktu da onun için öğrendim yani.” K15 (Erkek, 32)

“(…) bizim dilimiz (Özbekçe) (...) işte o yüzden yabancılık çekmedik belki çekenler de vardır amma biz çekmedik. Yani biz daha çabuk öğrendik dilimiz uygun.” K19 (Erkek, 38)

Gözlemler, katılımcıların ifadeleri ve saha sürecinde konuşma fırsatı elde edilen kuruluşlardaki çalışanların ifadeleri doğrultusunda Türkçe bilmeyen Afganistanlı mülteciler ve hem yerel halk hem de kuruluşlardaki görevliler arasında iletişimin beden diliyle gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır:

“Valla o zaman yani ne söyleyim? Türklere konuşuyom işare yapıyom bu kadar. Sadece şuraya işare yapıyom napıyon diye bana yani bişey getirecez diyo işaret yapıyo şunları yani nal diyo bana işare yapıyo ben biliyom zaten ne isteyecez ne isteyecez onu getiriyom mecbur.” K20 (Erkek, 26)

“Mesela markete gittim bu kaç lira diyo üç lira diyo bunu anlamadım. Meselan kağıt bişey yazdılar gösterdiler. Sonra bişey aldım.” K12 (Erkek, 20)

“Mesela ını ilaç almaya giderken ben ve kocam yalnız gidiyoduk konuşmuyoduk sadece elle şey yapıyoduk işaret ediyoduk.” K14 (Kadın, 45)

“Meselen az biliyoruz ını işaret edecez şey yapamaz.” K10 (Kadın, 35)

İl Göç İdaresi dışında Afganistanlı mültecilerin etkileşimde olduğu başka hiçbir kuruluşta tercüman desteği bulunmadığı gözlemlenmiştir. Bu durum, sadece Afganistanlı mülteciler tarafından değil kuruluşlarda çalışan kişiler tarafından da bir güçlük olarak tanımlanmaktadır. Çoğu Afganın Türkçe bilmediği düşünüldüğünde bu durum günlük yaşam gereksinimleri, sosyal ilişkiler ve bu ikisinin birleşimiyle sosyal uyum bakımından büyük bir sorundur.

Sahada araştırma süresince Afganistanlı mültecilerin büyük bir çoğunluğunun Türkçe bilmediği, bu durum özellikle yetişkinlerde görünürken çocukların dil konusunda daha iyi durumda oldukları gözlemlenmiştir. Türkçe bilmeyen Afganistanlı mültecilerin beden dilinin yeterli olmadığı durumlarda sosyal bağları dışında sosyal köprüler ve sosyal bağlantılar ile iletişim kurma olanakları yoktur. İletişimdeki bu eksiklik, Türkçe bilen başka Afganistanlı yetişkinler ya da çocuklar aracılığıyla kapatılmaya çalışılmaktadır.

Kendini ifade etmeyi gerektiren her konuda Türkçe bilmeyenlere, Türkçe bilen Afgan yetişkinler ve çocuklar yardımcı olmaktadır:

“Dil bize zor geliyor ama A* (çocuk) orda var konuşuyor.” K4 (Kadın, 40)

“(…) çocukları götürüyom. Hastaneye gittiğimizde falan. Kendim gitmiyom. (...) İlk zamanlarda telefonda tercüman var onunla halledebildik az çok.”

“Hastaneye, valiliğe falan gidince çocuklardan biri geliyo benle tercüme ediyo.” K26 (Kadın, 35)

“(…) kızım bi sene sonra kimlik verdi ya okulu başladı 6 ay içinde Türkçeyi iyice biliyo. Öğrendi yani. Şu anda kendisi işlere mesela dövletten hastaneden bişey olarsa kızım yani yardımcı oluyo.” K6 (Kadın, 60)

“(…) Allah razı olsun yengemler vardı burda bizden daha önce gelmişti onlar yardımcı oluyordu (...) doktor falan onlar uğraşıyordu yani.” K25 (Kadın, 21)

“(…) Burda bakarım kim Türkçeyi biliyor. Özbekler var tamam mı ona telefon açarım bu adamlar bişey konuş ben o kadar Türkçe anlamıyom sen ne diyor bu adam onu bana göre tercüman yapsın. (...) Bi tane wifi istiyorum benim dükanda istiyorum. Telefon açtım o zaman meselan bilmiyom diyo sen ne diyosunuz adresi söyle öyle böyle diyo. Ben adamlar konuşuyom tercümanı çağır tercümanı arıyom benim de telefonu veriyom konuş adam ne diyo (...)” K11 (Erkek, 22)

Özellikle acil olması ve yaşamı doğrudan etkilmesiyle hastalığı anlatabilmek için Türkçe bilmek daha da önemli olmaktadır. Yapılan bir araştırmada hastanede mevcut olan tercüman desteğinin Farsça Darice farklılığı nedeniyle bazı durumlarda yetersiz kaldığı belirtilmekte ancak yine de sunulan bir destek hizmetinin olduğu görülmektedir. Bu destek hizmeti hastaneye varışta kişilerin tercüman hizmetinden yararlanmak isteyip istemedikleri sorusuyla başlamakta ve eğer istenirse 5 dakika içinde kendilerine yardımcı olacak bir tercümanın getirilmesini içermektedir (Reihani vd., 2021, s. 66). Tercüman desteğinin sistematik ve hızlı işliyor oluşu, hizmet alımında desteğe ihtiyaç duyulduğunda sürecin hızlı şekilde ilerlemesini sağlamaktadır. Tercüman desteğinin olmayışı, kişilerin hem kendilerini ifade etmelerini zorlaştırmakta ve bu doğrultuda anlaşmazlıklara yol açmakta hem de hizmet alım sürecinde personellerin de iş akışını olumsuz etkilemektedir. Karaman'daki hastanelerde tercümanın bulunmuyor oluşu, iletişimdeki üçüncü kişinin desteğini sosyal bağlantılardan sosyal bağlara aktarmaktadır. Karaman'daki Afganistanlı mülteciler, hastane ya da diğer pek çok kuruluştaki tercüman desteğinin eksikliği nedeniyle sosyal bağlarından Türkçe bilen kişilerden yardım almaktadır. Afganistanlı mültecilerin “tercüman” olarak nitelendirdikleri kişiler, bu işi profesyonel olarak yapanlar değil sosyal bağlardan Türkçe bilen kişilerdir. Dil bilen kişilerin Karaman'daki pek çok Afgan

tarafından tanındığı ve telefon aracılığıyla herhangi bir acil durumda kendilerinden destek alındığı gözlemlenmiştir. Bu doğrultuda, dil bilen Afgan olmak sosyal sermaye bağlamında güven duyulmayı da beraberinde getirmektedir. Uyuma ilişkin YUKK Madde 96'da yer alan “sosyal hayatın tüm alanlarında üçüncü kişilerin aracılığı olmadan bağımsız hareket edebilmelerini kolaylaştıracak bilgi ve beceriler kazandırmak” ifadesinin gerçekleştirilmediği görülmektedir. Afgan mülteciler, günlük yaşamlarında her konuda dil bilmedikleri için zorlanmakta ve üçüncü bir kişinin yardımına ihtiyaç duymaktadır.

Özetle kültür farklılığı kategorisinde kadınların değişen giyim tarzları olumlu, erkeklerin giyiminin değişmesinin ise güvenlik tehdidi ve yerel kültürün baskısı nedeniyle olumsuz değerlendirildiği; hem Türk hem de Afgan kültürünün yemekleri bilinse de çoğunlukla Afgan yemeklerinin tüketildiği ancak bu durumun bekar erkekler için aileler kadar kolay olmadığı, Türkiye’de bulunma süresinin Türk yemeklerine alışmayı etkilediği; Türkiye’de kadınların konumunun farklı olduğu, cinsiyet eşitliğinin öne çıktığı, bu konuda resmi nikah gibi yükümlülüklerin olduğu; günlük yaşam doğrultusunda market, hastane, okul, iş gibi ortamlarda ve sosyal ilişkilerin kurulmasında dil engelinin yeri; dil bilmemenin sosyal çekilmeye ve toplumsal ayrılmaya neden olurken kuşku, üzüntü ve çekingenlik hislerine yol açtığı; çocukların yetişkinlere göre dil konusunda öne çıktıkları ve gereken durumlarda diğer Afgan yetişkinlerle birlikte tercüman görevini üstlendikleri, bunun gerçekleşmediği durumlarda sosyal bağlantılarla ilişkilerin profesyonel tercüman eksikliği nedeniyle sadece beden diliyle kurulduğu; kişilerin dil öğrenme süreçleri ele alınmaktadır. Afganistanlı mültecilerin özellikle dil konusunda zorluk çektikleri ve Türkçe bilmeme nedeniyle günlük yaşamın pek çok alanında üçüncü bir kişiye bağımlı oldukları görülmektedir. Bu doğrultuda, dil sistemi sosyal uyum içerisinde yer alan bütün kategorilerdeki sistemleri etkileme gücünü sahiptir ve nitekim her kategoride olumsuz yansımalar bulunmaktadır.

4.3.2. Uzak Yakınlık, Yakın Uzaklık: “Ne kadar yakından ve arada uçurum”

Sosyal uyum, karşılıklı dinamik bir süreç olması bağlamında mültecilerin yaşamlarında yeni bir sayfa açtıkları ülkedeki sosyal ilişkilerini içermektedir. Sosyal ilişkiler kişilerle

etkileşim kurarak karşılaşılan güçlükler karşısında baş etme ve destek alma aracı olması ve aidiyet duygusunun gelişmesi bakımından önemlidir.

Alt temanın ismi, mültecilerin yakınlık hissettikleri kişilerin çoğunlukla uzakta ve uzaklık hissettikleri kişilerin yakında olmasından gelmektedir. Mülteciler ile yerel halk ve kurumları arasındaki mekânsal yakınlığa rağmen sosyal temas eksikliğini en iyi şekilde anlattığı düşünülen ifade olarak Cemal Süreya'nın "*ne kadar yakından ve arada uçurum*" dizesi seçilmiştir.

4.3.2.1. Sosyal İlişkiler: "En çok tabii ki Afganlarla"

Sosyal ilişkiler, sosyal uyumu gerçekleştirme üzerindeki etkileri nedeniyle araştırmanın bir parçasını oluşturmaktadır. Burada Afganistanlı katılımcıların aile ve benzer etnik grupların bulunduğu çevredeki ilişkilerini içeren sosyal bağlar, yerel halkla ilişkilerini içeren sosyal köprüler ve kurumlarla olan ilişkilerini içeren sosyal bağlantılar yer almaktadır.

Sosyal ilişkiler, hem başlı başına etkileşimi ve iletişimi içermesi hem de barınma, sağlık, eğitim, iş gibi sosyal uyumun diğer unsurlarını sosyal sermaye bakımından etkilemesi nedeniyle sosyal uyumun merkezi olarak görülebilir. Bu doğrultuda sosyal bağlar, sosyal köprüler ve sosyal bağlantılar sosyal uyum ana teması altında yer alan diğer tüm başlıklarda sıkça karşımıza çıkmaktadır.

Mülteciler göç etmeleriyle birlikte yaşadıkları sosyal ağlarındaki kırılmayı varılan yeni ülkede kurmaya çalışmak durumundadır (Hynie vd., 2011, s. 27). Göç sonrası uyumun gerçekleştirilmesi ve iyilik hâlinin sağlanması için mültecilerin desteğe ihtiyacı vardır ve yetkililer bu doğrultuda göçün getirdiği değişkenlik nedeniyle ağların yıkıcı etkisini göz önünde bulundurarak mültecilerin sosyal ağlarını ve ilişkilerini desteklemelidir (Sundvall vd., 2021, s. 357). Sosyal ağların kurulması için sosyal ilişkilerin geliştirilmesi gerekmektedir. Sosyal ilişkiler sosyal bağlar, sosyal köprüler ve sosyal bağlantılarla gerçekleştirilebilmektedir. Sosyal uyumun başarılı şekilde gerçekleşmesi için bu üç sosyal ilişki türünün de yeterli şekilde kurulması gerektiği düşünülmektedir.

4.3.2.1.1. Sosyal Bağlar: “Hepimiz bir değilik”

Sosyal bağlar, Afganistanlı mültecilerin akrabalarından ve Afganistanlı kişileri içeren arkadaş ile komşu gibi sosyal çevrelerinden oluşmaktadır. Sosyal bağlar, geride kalan kişilerle sürdürülebileceği gibi göç edilen ülke olan Türkiye’ye geldikten sonra da kurulabilmektedir.

4.3.2.1.1.1. Geride Kalanlar: “Onlara dokunamıyorum canım acıyor özlüyorum”

Göç etmek, mültecilerin yaşamlarını kökünden değiştirmektedir. Bu köklü değişiklik, vatanından mekânsal olarak ayrılma ve sevdiklerinin geride kalması da içermektedir. Geride kalan sosyal bağlara yönelik duygu ve düşüncelerin, sosyal uyumu olumsuz etkilediği düşünülmektedir.

Hynie ve diğerleri (2011, ss. 35-36) araştırmalarında aile desteğinin iyilik hâli için gerekli olduğunu ve katılımcıların neredeyse tamamının geride kalan aileleriyle telefon ya da mektup yoluyla görüştüğünü belirtmektedir. Bu araştırmada katılımcılardan hiçbiri mektup yoluyla geride kalan sosyal bağlarıyla iletişim kurmasa da telefon ve internet yoluyla iletişim kurmayı denemiştir. Bir kısmı başarılı olarak bunu gerçekleştirirken bir kısmı çeşitli nedenlerle gerçekleştirememektedir.

Türkiye’ye 1,5 ay önce gelen katılımcı tarafından geride kalan sosyal bağlarla görüşememe durumu, her iki tarafın da birbirine karşı duyduğu güvenlik kaygısını tetiklemektedir. Kişilerin birbiriyle bağlantı kurması, yaşadıklarına dair haberin verilmesi için acil bir gereksinimdir:

“Orda anne babam var ya çok bekliyo benim çocuklar yaptı öyle bişeyler. Üç ay oldu adam evde gitti yaptı? Ölmüş mü yaptı? Bişey habar bişey yok.” K12 (Erkek, 20)

Geride kalanlarla bağlantının devam ettirilmesi, sosyal bağların güvenlikleriyle ilgili risklerin, tehditlerin ve belirsizliklerin yaşandığı durumlarda önemlidir (Culos vd., 2020, s. 20). Durum böyleyken, katılımcının geride kalan sosyal bağlarına göç sürecini takiben yaşadığını iletememesinin ve menşе ülkenin durumuna bağlı olarak geride kalanlar için güvenlik kaygısıyla birlikte onlardan bir haber alamamasının, sosyal uyumu olumsuz

etkilediği düşünülmektedir. Bu düşüncenin temelinde, ölüm tehlikesinin bulunduğu Afganistan koşullarında yaşayan sosyal bağlara duyulan endişe mevcutken kendi hayatına devam edebilmenin mümkün olmayışı yatmaktadır.

Katılımcılar çeşitli nedenlerle geride kalan sosyal bağlarıyla görüşmemektedir. Bunlardan biri, maddi durumun yetersizliğidir. Türkiye’de interneti olan sosyal bağları aracılığıyla geride kalan sosyal bağlarıyla görüşebilen kişiler, yine de bu görüşmeleri sık gerçekleştirememektedir. Ancak görülmektedir ki Türkiye’deki sosyal bağların varlığı, geride kalanlarla ilişkilerin devam etmesi bakımından olumludur:

“Abiler kaldı bacılar kaldı. Babam annem zaten rahmetli oldu. Görüşemiyom, telefonda internet falan şeye yetişemiyom para yani eksik yani internet alamıyorum. Ayda haftada öyle çünkü akraba evine gelsem onlara gidersem konuşuyom ama kendi evde internet yok yani. Parasızım yani zaten bi kadını kendime mi bakım internet mi yani? Bacım yanımda olsa abilerim yanımda olsa çok rahatım da yani görüyodum arada onları, yani özlüyom onları.” K6 (Kadın, 60)

Afganistan’da internet sorunu olduğu diğer katılımcılar tarafından da sıkça aktarılmıştır. Savaşın getirdiği alt yapı sorunları ya da şehrin dışında yaşama nedeniyle iletişim, dijital ortam üzerinden sürdürülememekte ya da kısıtlı olarak sürdürülmektedir:

“Orda her zaman gavgı var. Meselen telefon bişey yok orda konuşalım. Şöyle telefonlar yok orda küçük küçük telefonlar.” K10 (Kadın, 35)

“Akrabam benim hiç Türkiye yoktur. Annem, babam, abim, kardeşlerim hepsi Afganistan’da. Biraz görüşebiliyom orda internet wifi yok ki. Bir ay önce iki ay önce annemle görüştüm kardeşlerimle hiç görüşmedim.” K24 (Kadın, 24)

“Bir tane ablam var, dayım var. Telefonla konuşuyoruz da görme olasılığı yok zaten. Çok sık değil. Orda internet durumu fazla olmadığı için çok değil.” K17 (Kadın, 39)

“Anneannem var, teyzem var, dayılarım var, uzak akrabalar çok da yakınlarım orda yani yengemler oturuyor orda. Telefon arkasında bazen konuşuyoruz da ama pek görüşemeyiz yani. Bi hafta sonra bi eğer yapabilirsek yani telefon orda çalışmıyo sonuçta o yüzden zor. Onlar şehrin içinde oturmuyolar ya etrafta oturuyolar ya internet çekmiyor o yüzden zor.” K25 (Kadın, 21)

“Kendi öz abim var, ıı başka annem sağ, ıı başka akrabalarım var hepsi. Ara sıra telefonla görüşebiliyoruz. On beş gün, bi ay öyle. Köylerdeyiz biz asıl şehir merkezine gelince onlar bizi arıyor köye getti zaman şebeke çekmiyor.” K16 (Erkek, 36)

“Orda ıı telefon internet çok çalışmıyor yani o kadar çok konuşmuyorum problem var.” K18 (Kadın, 44)

Burada interneti olanlar ve Afganistan’da internet sorunu yaşamayanlar arasında görüşmeler yapılmaktadır. Kişiler geride kalan sosyal bağlarının durumuna ilişkin üzüntü

duydıklarını ifade ederken memlekete ve Afganistan'daki eski güzel yaşamlarına dair özlem duyguları hissedilmiştir:

“Amcalar var halalar var. Dayılar var orda yani. Görüşüyoruz telefonla, internetten yani. Belki her günde belki akşamdan. Şimdi internet var ya ondan bi sıkıntı yaşatmaz yani. Valla onlar da iyi değil yani. (...) Üzülmez olmaz mıyız ya amcalara şeylere gomşulara yani. Kendi memleket her bişey yani. Rahat rahat geziyoduk rahatça içiyoduk yani.” K5 (Erkek, 26)

Katılımcılarda geride kalanlara dair hissedilen en yoğun duygu, özlemdir:

“Özlüyorum. Alıştık her türlü gülüyoruz (gülerek). Alıştık yani. Bi tane kız kardeşim var onu özlüyorum.” K8 (Kadın, 31)

“İlk geldiğim zamanlarda zorluk yaşıyorduk özliyorduk şimdi alıştık yani.” K14 (Kadın, 45)

“Onlarla konuşuyorum ama onlara dokunamıyorum canım acıyor özlüyorum.” K9 (Kadın, 31)

“Çok kötü hissediyorum kendimi onların yanında değilim ayrırım. İki sene oldu annemle görüşmedim tek telefonda 1 ay 2 ay görüşüyorum.” K4 (Kadın, 40)

“Çok zor tabii ki yani insan bi de bana o kadar belli olmaz da annem yani annesinden uzak ya yirmi sene oluyo annesini görmeyeli pek zor yani. Gitse de gelecek şansımız yok.” K25 (Kadın, 21)

“Ara sırada bazı hafta içerisinde bi günde gidip şeyde arıyom Afgan bakkalından arıyom annemle konuşuyom. Zorluk işte mecbur çare yok. Eğer biz orda olsaydık öldürürlerdi bizi de. (...) Mesela ordaki akrabalarımız burda olsaydı biz onların evine gider gelirdik konuşurduk filan yalnızlık çekmezdim. Onlar yoklar işte ordalar, orda gidiyorlardık. Üç yıl oldu annemi görmedim.” K22 (Kadın, 40)

“Özlüyoruz işte. Çare yok.” K21 (Erkek, 54)

“Valla çok rahat değiliz yani. Niye? Bi başka çaramız yok ki. Yani herkese zor yani. Anne babadan uzak uzun aileden uzak daha zor, başka çaram yok”

K8, özlem duygusunu gülerek ifade etmiştir. Bu durum, katılımcı tarafından alışmışlık hissiyle açıklanmıştır. K8'in aksine K9 ve K4 özlemlerini daha duygusal ve hüzünlü bir mizaçla ifade etmiştir. Mekânsal uzaklık ve sevdiklerini yanında hissedip onlara dokunamamak, can acıtıcı bir deneyim olarak değerlendirilmektedir. Bu deneyim karşısında, iyilik hâlinin dışı vurumu farklı şekillerde gerçekleştirilse de kişilerin hem sosyal uyum hem de iyilik hâli bakımından olumsuz etkilendiği düşünülmektedir.

Annesi ve anneannesi arasındaki ilişkinin 20 sene gibi uzun bir zamandır uzaktan yürütüldüğünü belirten K25, bu deneyimi zorlu olarak nitelendirmektedir. Gelecek planlarındaki Afganistan'a gidip dönememe durumu, burada da karşımıza çıkmaktadır.

Gitmeyle birlikte iptal olan kimliklerin geri dönüşü mümkün kılmaması, sosyal bağlar arasındaki görüşmelerin sadece uzaktan sürdürülmesiyle sonuçlanmaktadır.

Burada kimsesi olmadığını belirten K22, sosyal bağlarının Afganistan’da kalması nedeniyle belirgin bir yalnızlık çekmektedir. Üç yıldır annesini görememenin özlemi, sadece bakkaldan telefonla onu arayabilmenin zorluğu ve çaresizliğiyle birleşmektedir. Özlem, yalnızlık ve çaresizlik duygularının yanı sıra bu zorlu deneyim, katılımcıların geride kalanlarla birlikte bir parçalarını bırakmış olmalarını da içermektedir. Bir parçanın orada kalmasıyla katılımcılar, yaşantılarının sadece geçmişinde değil şimdisinde de orada bulunmaktadır. Şimdi burada olamama ile boşluk ve eksiklik duygusunun sosyal uyumun gerçekleşmesini geciktirdiği düşünülmektedir.

Uzaktan da olsa görüşebiliyor olmak, bazı katılımcılara kendilerini iyi hissettirmekte ve iç rahatlatıcı olmaktadır:

“Baya iyi hissediyor yani. Göremesek bile sesini duysak iyi hissediyoz. En azından sesini duysak bile iyi.” K16 (Erkek, 36)

“İyi hissettiriyo çünkü onları özlediğim için bayadır görmediğim için yani bazen görüşme iyi geliyor yani.” K13 (Erkek, 23)

Bunun yanı sıra özlem duygusu sadece katılımcılar tarafından değil, geride kalanlar tarafından da yoğun olarak hissedilmektedir:

“İki tane abla var ve onları ııı yeğenler var. 2 sene oldu telefonda hiç görüşmedik kendisini görmedik hiçbi şey yapmadık. Dün bi kere onları görüştüm hepsi ağladılar biz mutlu değiliz çok iyi bi yer değil diye. Özlemişler.” K3 (Erkek, 35)

Özlem duygusu ile ilişkili olarak geride kalanların burada olmaları istenmektedir. Bu duygunun birlikte olmayla ortadan kalkacağı ancak geride kalanlar burada olmadıkları için mecburen dayanılması gerektiği belirtilmektedir:

“Tabii ki çok şeyler değişirdi yani annemin hasreti giderdi ailemiz yanımızda olurdu. Yani napalım yapacak bişey yok mecbur dayanacaz.” K25 (Kadın, 21)

“Şey iyi olurdu yani özlemezdik yani. Afganistan çok sıkıntı var (iç çekerek).”

“Çok şey değişirdi çünkü gidip onlarla görüşüp bişey sorup bişey diyip en azından hanım çocuklar çok sevinirdi kendimiz ama gidecek yerimiz olmadığı için mecburuz burda.” K16 (Erkek, 36)

K16'nın ifadesinden sosyal bağların burada olmaması nedeniyle sosyal destek bakımından eksiklik hissedildiği anlaşılmaktadır. Sosyal destek ve sosyal uyum ilişkisi düşünüldüğünde, sosyal uyumun bundan olumsuz etkileneceği çıkarımı yapılabilir.

Bu çıkarımı destekleyen bir başka bulgu, K5'in sosyal bağlarla birlikte sürülen yaşamın getirdiği destek ve güven duygusunu zor günlerin üstesinden gelmeyle değerlendirmesidir. K5 geride kalan sosyal bağlarla birlikte olsalar olumlu değişikliklerin yaşanacağını, eski korkusuz ve rahat günlere duyulan özlemle birleştirerek aktarmıştır:

“Valla her şey değişirdi yani. Güzeldi her şeyi yapıyoduk yani her işimiz güzel gediordu yani. (...) Hayatımız öyle çok hepimiz bir değilik yani korku yok bişey yoktu yani güzelce rahat yaşıyoduk yani. Onun için. Hastalık bişey olsa Allah hepimiz bir değilik yani bi ölüm bişey olsa.” K5 (Erkek, 26)

K5'e benzer şekilde geride kalanlardan kopuş başka katılımcılar tarafından da zor zamanlarda birbirlerine destek olma bağlamında değerlendirilmektedir. Sosyal bağlarla bir arada olma, ölüm ve hastalık gibi kötü olayları atlatmada sosyal destek açısından etkili görülmektedir:

“Daha rahattım yani onlar bana bakıyordu ben onlara bakıyodum. Arada mesela ölüm vardı hastalık vardı başıma geliyordu ben onların başına geliyodum.” K6 (Kadın, 60)

Mekki-Berrada ve diğerleri (2001, s. 46), geride kalanlara ilişkin güvensizlik ve korku tepkilerinin olduğunu belirtmektedir. Buna benzer şekilde araştırmadaki katılımcıların geride kalanlara duydukları kaygı, kişileri sıklıkla onların iyi olup olmama durumunu düşünmeye itmektedir:

“Valla ailem burda olsa her şey değişecek. Kafan biraz şey her zaman orda, nasıl oldu nasıl olmadı çoluk çocuk ailen... Yani biraz zor her zaman her şeyi düşünüyön.”

“Afganistan anne babamı burdan istiyorum yani ben çok seviyorum anne babam da. Burdan geliyosa çok iyi meselan ordan savaş bişey var. Beni her zaman da meselan bakalım ne varmış ölmüş mü öldürdüler mi naptı Taliban benim evde bişey geldi mi bilmedimden o sıkıntı var yani.” K12 (Erkek, 20)

“Çook uzak. Ben çok istiyorum onlar çok istiyo beraber yaşıyalım ama çare yok. Oğlum var orda Kabul şehri var her zaman orda infica var o her zaman yani Allah Allah yapıyom çok sıkıntı.” K18 (Kadın, 44)

Bu yoğun düşüncelerin sosyal uyuma olumsuz etki ettiği düşünülmektedir. Eşlerinden ve çocuklarından ayrılan mültecilerin hayatlarına devam etme motivasyonlarını sağlayan tek şey, ileride gerçekleşebilecek olan aile ile birleşme umududur (Mekki-Berrada vd., 2001, s. 47). Bu ifadeyi destekler şekilde eşinden ve çocuklarından ayrılıp tek başına Türkiye'ye

gelmiş olan K2, ailesi burada olsa her şeyin değişeceğini ifade etmiştir. Ancak Türkiye tanınmış mülteciler ve ikincil koruma yararlanıcıları (6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013, Madde 34/1) ve geçici koruma yararlanıcıları (Geçici Koruma Yönetmeliği, 2014, Madde 49) için ihtiyaç duyulduğunda aile birleşimine izin verirken, şartlı mültecilere aile birleşimi fırsatı sunmamaktadır. Bu doğrultuda, yabancı uyruklu kişiler arasında fırsatlar bakımından farklılık olduğu ve eşit hakların sunulmadığı düşünülmektedir.

Geride kalanlar için duyulan kaygı, ilk başta savaş nedeniyle algılansa da K22'nin ifadesi konuyu başka bir boyuta taşımıştır. Taliban'ın kontrolü sıkı tuttuğu noktalarda ülkeyi terk etmek yasakken bir şekilde kaçmayı başarabilen Afganistanlı mültecilerin geride kalan sosyal bağları, Taliban tarafından bu durumun fark edilmesiyle gelebilecek tehditlere karşı savunmasızdır:

“Bizim köyümüzden bizim akrabalarımızı orda o köyden dışarı çıkmak yoktu. Benim yakınlarımdan annem, kardeşim falan var. Bi tane kardeşim geçen sene de öldü bizim kaçtığımızı öğrendilerdi o söylemedi nereye gittiğimizi onu öldürdüler.” K22 (Kadın, 40)

Geride kalan sevdiklerin bu tür travmatik olaylar yaşamasının suçluluk duygusu oluşturulabileceği ve kişileri sosyal uyumun gerçekleştiği yeni bir yaşam sürmekten alıkoyabileceği düşünülmektedir.

Afganistan'da kalan sosyal bağların burada olması olumlu olarak değerlendirilse de kişilerin gelememesindeki en büyük engel, maddi yetersizliktir. Kişilerin kaçakçılara ödemesi gereken miktar kişi başı en az 1000 dolardır:

“Onlar durumu yok olduğu için yani gelemiyor (...) baya diyelim ki bi kişi en azından bin dolar mesraf ediyor buraya kadar geliyoruz.” K16 (Erkek, 36)

“Onlar konuşuyo da onlar çok seviyo mesalam biz de Türkiye gitse filan. Savaş için gelemezler para yok onlar da gelsin. Biz gidelim istiyor Afganistan, onlar istiyor gelsin Türkiye amma orda savaş var için hiç gidemez gelemez kimse.” K3 (Erkek, 35)

“Meselan şimdi yani ne kadar para lazım mı (...) o kadar para yok buraya gelecek. Ama şimdi kaçak çok zor hem kendisine bakacak bi de sonra Türkiye büyük dövar aldı İran'da yani şimdi çok zor.” K18 (Kadın, 44)

“Valla gelmeleri biraz zor yani. Çok rahat değil. Yani biz irkeğiz biraz bazı sıkıntıları biraz geriyoz da olmaz orada aile olmaz kaçak biraz zor hani.”

“Onlar çünkü yollar iyi olmadığı için kaçak yol zorluk geçirmesinler diye kendileri yola atmıyorlar. Bi de pahalı kaçak parası 1000 dolar falan ne istiyo harç hariç. O yüzden yani. Masrafları karşılamayınca gelemiyorlar.” K13 (Erkek, 23)

Maddi durumun yanı sıra K18, K2 ve K13'ün belirttiği üzere göç yolunun tehlikeli olması ve K18'in belirttiği üzere sınırlardaki kontrolün sıkılaşması da bir başka gelememe nedenidir. Bu tehlikeli yolun kadınlar ve çocuklar tarafından aşılmasının daha zor görülmesi, aile birliğinin sağlanamamasıyla sonuçlanmaktadır. Evli ve bir çocuğu olan K2, göç yolundaki tehlikeyi eşinin ve çocuğunun aşamayacağını düşünerek yola kendi çıkmış ve ailesi geride kalmıştır.

Geride kalan sosyal bağları İran'da olan katılımcılardan biri, akrabalarının Türkiye'ye gelmeme nedenini İran'daki yaşama alışma ve oradaki koşulların ısınma açısından daha iyi olmasıyla açıklamaktadır:

“Orda kalmışlar yani yıllarını almışlar. Bi de orda yani biz burda soba yakıyoruz ya onlar orda soba falan yok. Orda doğalgaz var her evde. Fakir zengin her evde.” K9 (Kadın, 31)

Özetle katılımcıların kendileri dönemeyecekleri için gidememeleri ve geride kalanların maddi yetersizlik, göç yolunun tehlikeli olması ve sınır kontrollerinin sıkılaşmasından dolayı gelememeleri bağlamında bir arada olamamanın getirdiği özlem, kaygı, çaresizlik ve yalnızlık duyguları öne çıkmaktadır. Bu doğrultuda, katılımcıların suçluluk duygusu ve bir parçalarını orada bırakmış olmaları nedeniyle geride kalan sosyal bağların göç edilen ülkedeki sosyal uyum sürecine olumsuz etki ettiği düşünülmektedir.

4.3.2.1.1.2. Buradakiler: “Birbirimizi teselli ediyoruz yani nasıl olsa gurbet”

Katılımcıların buradaki sosyal bağlarını akrabaları, Afgan komşuları ve Afgan arkadaşları oluşturmaktadır. Mülteciler ne kadar yalıtıldıysa o kadar kendi kökenlerinden ve geçmişlerinden kişilerle etkileşimde olmakta ve nerede yaşadıklarından bağımsız olarak yakın ya da uzak fark etmeksizin en çok ailelerine ardından da arkadaşlarına güven duymaktadır (Strang ve Quinn, 2021). Bu doğrultuda, geride kalanlarla etkileşim kurma arzusunun yoğun olması gibi Türkiye'de de kendi etnik kökenlerinden ve varsa geçmişlerinden tanıdıkları kişilerle bir arada olma eğilimi açıkça görülmektedir.

Aileleri Türkiye'de başka şehirde yaşayan Afganistanlı mülteciler, görüşmeler de en azından savaş olmayan bir yerde yaşadıkları için içleri rahattır. Bu doğrultuda, güvende

olma hissi özleminden ağır basmakta ve görüşmeler de bir yerde iyi olduklarını bilmek yeterli gelmektedir:

“Onlar (anne-baba) Ankara’da oturuyor. (...) İşte uzak da olsa işte bi senede olmasa bi buçuk senede görüşürüz inşallah. Savaş yok şey yok kafamız rahat yani.”

Buradaki sosyal bağlarıyla görüşebilen katılımcılar, bu durumu olumlu olarak değerlendirerek aile mevcudiyetinin getirdiği hisse değinmektedir:

“Var kaynım. Görüşüyoruz haftada bir görüşürüz yakınız zaten. Aile sonuçta.” K17 (Kadın, 39)

“Yani bi faydası dokunmasa da yani onları görüyorum ya bu bana yeterli.” K8 (Kadın, 31)

Mülteciler sosyal bağları hizmet almada pratik destek ve zorluklar karşısında duygusal destek bakımından fırsat olarak görmektedir (Beirens vd., 2007b, s. 227). Bir destek sunamasalar da sosyal bağların varlıkları bile yeterli görülmektedir. Katılımcılar ve aileleri günlük yaşamlarını sürdürmede birbirlerine destek olmaktadır:

“Yani birlikte yaşıyoruz. Bizde yiyecek olmazsa onlarla yiyoruz onlarda olmasa bizle yiyoruz. İşte böyle geçiniyoruz.” K9 (Kadın, 31)

Bu bulgu, sosyal uyumun sosyal bağlar ayağı için olumlu olarak değerlendirilebilir.

Akrabalar dışında sosyal bağlar içerisinde yer alan bir başka grup Afganistanlı arkadaşlardır. Strang ve Quinn (2021, s. 16) İngiltere’de yaşayan Afganistanlı mültecilerin genellikle sahip oldukları karşılıklı ilişkilerin kendi geçmişlerinden kişiler olduğunu ifade ederken, Hynie ve diğerleri (2011, s. 37) araştırmalarındaki katılımcıların çoğunun arkadaşlık ilişkilerini aynı etnik gruptan kişilerle gerçekleştirdiklerini ve bununla birlikte arkadaşlık ağlarının menşe ülkedekine göre daha zayıf olduğunu belirtmektedir. Benzer şekilde, bu araştırmada da Afganistanlı mültecilerin arkadaşlık ilişkilerinin çoğunlukla sosyal bağlar üzerinden yürütüldüğü anlaşılmaktadır. Katılımcıların sosyal ağları içerisinde Türk arkadaşları bulunsa da sosyal ilişkiler en çok Afganlarla kurulmaktadır:

“Aslında çok Türk arkadaşlar da oldu gidip geliyoruz ama en çok tabii ki Afganlarla.” K25 (Kadın, 21)

Afganistanlı arkadaşlarıyla birlikte yaşayan katılımcıların, onları aile gibi gördükleri ve zorluklara karşı birbirlerine sosyal destek sundukları anlaşılmaktadır. Bu sosyal destek, birbirleriyle dertleşmeyi ve gurbetteki zorluklara birlikte göğüs germeyi içermektedir:

“Akraba yok bizden ama tanıdık arkadaş 3-4 tane var, Afganistan’dan tanışıyoruz. Valla nasıl olsa biraz iyi de hani adam bir hastalık olun zamanda bir yardım bişey oluyo. Geçen de ben gendim hasta oldum onlar olmasaydı ben bişey yapmazdım yani olduğu biraz iyi tabii iyi hissediyom. Aile gibi yani aile gibi sana yani. (...) Oturup birbirimizin yanında gelip konuşup birbirimize bi derdimiz anlatıp gendimize bişey birbirimizi teselli ediyoruz yani nasıl olsa gurbet yani.”

Bu doğrultuda, aileleri burada olmasa da kendi milletlerinden birileriyle sosyal ilişki kurmak aile hissi yaratmaktadır.

Arkadaşlık ilişkilerinde olduğu gibi komşuluk ilişkilerinin de çoğunlukla Afgan uyruklu kişilerle kurulduğu katılımcılar tarafından belirtilmektedir. Kurulan komşuluk ilişkileri, kişilerin duygu durumuna olumlu etki etmektedir:

“Meselen biz burda sıkılıyor bazılar meselen Afgan komşular konuşuyor çok mutlu oluyor.”
K3 (Erkek, 35)

Katılımcılar komşuluk ilişkilerini, kendi ailelerinden başka hanelerde yaşayanları da içererek değerlendirmiştir. Bu durum, bazı kişiler için komşuluk ilişkilerinin de sadece aile içinde kurulduğuna işaret etmektedir. Göç edilen ülkede aile üyelerinin bulunması, toplum katılımını ve sosyal ilişkileri azaltmaktadır (Nakhaie, 2018, s. 156). Bu doğrultuda, grup halinde birkaç aile olarak Türkiye’ye gelen ve yerleşen kişiler, sosyal ağlarını geliştirmeye ihtiyaç duymamakta ve sosyal ilişkilerinde başka Afganları ya da Türkleri tercih etmemektedir. Sosyal ağların ve ilişkilerin bu denli kısıtlı olmasının, ayrışmaya yol açabileceği düşünülmektedir.

“Çok iyi. Zaten hepimiz biriz ya. Sekiz aile orda oturuyor. Sekiz ailemiz çok arkamız çok iyi. Yani bi sıkıntı bişey yok yani. Birbirimiz destek veriyoruz yani.” K6 (Kadın, 60)

Katılımcılar Afganlarla daha çok iletişim kurduğunu ve görüştüğünü belirtirken bazılarının sosyal ilişkileri K6’ya benzer olarak sadece ailelerinden ibaret olmaktadır:

“Afganlar. Öyle daha rahat yani Türkçe çok akrabamız bilmiyo.” K21 (Erkek, 54)

“Afganlarla da aynı öyle. Kendi akrabamız olmayınca Afganlarla da fazla ilişki kurmuyoz.”
K14 (Kadın, 45)

Sosyal ilişkilerin daha çok Afganlarla kurulmasının nedenleri, aynı milletten olma ve dil engelidir:

“Herkes öyle yani çünkü kendi milletimizde daha fazla şey yapabiliriz konuşabiliriz. Damam ben Türkçeyi az buçuk biliyorum ama gine de... Baya değil yani kendi ancak derdimi anlatabilirim yani. O yüzden fazla Afganlarla konuşuyoruz.” K13 (Erkek, 23)

“Türkçe bilmiyorum. O yüzden mecbur Afganlar gezme gidecem.” K18 (Kadın, 44)

“Çok Afganlar’da. (...) Çünkü daha iyi anlaşıyoruz onlar kendi ülkemizden şeyler durumlardan biliyorum durumlarını bildiğim için.” K16 (Erkek, 36)

Evli olmayan kişiler için geçerli bir kısıtlılık bulunmaktadır. Bir tür sosyal bağ olan ailenin varlığı, mültecilerin sosyal uyumu ile olumlu ilişkiye sahiptir (Yi Cheung ve Phillimore, 2013). Buna paralel olarak evli olmayan Afganistanlı mülteciler, sosyal ilişkiler konusunda kendilerini ailelere göre daha dezavantajlı görmektedir. K2, tek bekar hane olarak yaşadıkları apartmanda yaşayan Afgan ailelerle bile görüşmediklerini belirtmektedir:

“Valla biz zaten bekar adamız komşularla çok şeyimiz yok yani işimiz yok yani. Adam bi kere adam biraz, onların ailesi var. Sadece bina işte dört kat dört aile oturuyor, üçü aile biz bekar.”

Katılımcıların sosyal ilişkileri, çoğunlukla Afganları içermesiyle sadece sosyal bağlar bakımından kuvvetliken, evli olmayan Afganistanlı mültecilerin bunu bile gerçekleştiremiyor oluşu sosyal uyum bakımından daha kırılğan olduklarına işaret etmektedir. Bir başka deyişle, evli olmayan Afganistanlı mültecilerin sosyal uyumunun Afgan ailelere göre daha zor bir süreci içerdiği yorumu yapılabilir. Bu bulguyu destekler biçimde Strang ve Quinn’in (2021, s. 1) İranlı ve Afganistanlı evli olmayan erkeklerle yaptığı çalışmada, karşılıklı ilişkiler için çok az fırsat olmakla birlikte aile, yerel arkadaşlar ve yerel hizmetlerle etkileşimin düşük düzeyde olduğu ve güven oluşturmanın mevcut güçlüğü belirtilmektedir.

Covid-19 ile sosyal ilişkilerde bütün dünyada ve toplumun her kesiminde olduğu gibi Afganistanlı mülteciler için de olumsuz etkiler görülmektedir. Çoğu kişinin yaptığı üzere mültecilerin de sosyal mesafe ve kendini izole etme yöntemleriyle ilişkilerini uzaktan yürüttükleri ve sosyal etkileşimi telefon aracılığıyla kurdukları belirtilmektedir (The International Federation of the Red Cross and Red Crescent Societies ve Turkish Red

Crescent, 2021, s. 10). Sosyal ilişkileri kısıtlı olan Afganistanlı mültecilerin pandemi nedeniyle kendi içlerine daha çok çekildikleri anlaşılmaktadır:

“Kendi halimizde yani karantina.”

K1 için sosyal çekilme tamamen gerçekleşirken K17 için mekânsal bir dönüşüm gerçekleşmiştir:

“Misafirlik falan oluyodu da virüsten dolayı artık olmuyo sokakta falan.” K17 (Kadın, 39)

Özetle buradaki sosyal ilişkilerin çoğunlukla Afganlardan oluştuğu, bazı katılımcıların sadece aileleriyle sosyal ilişki kuracak kadar kabuğuna çekildiği, ailesi burada olmayan katılımcıların Afgan arkadaşlarını aile olarak gördükleri ve evli olmayanların ailelere göre sosyal ilişki kurmakta daha çok zorlandığı söylenebilir. Sosyal ilişkilerin sadece sosyal bağlarla gerçekleştirilmesi, bazı katılımcılar tarafından sosyal köprülere ihtiyaç duyulmamasıyla bazı katılımcılar tarafından dil engeli ve farklı milletten olmayla açıklanmıştır. Genel olarak sosyal bağların varlığı, katılımcılar tarafından sosyal destek açısından olumlu olarak değerlendirilmektedir. Göç edilen ülkeye alışma ve zorlukları aşma noktasında sosyal bağların varlığı her ne kadar sosyal destek sunmasıyla olumlu olarak değerlendirilse de sosyal ilişkilerin sadece sosyal bağlardan oluşmasının ayrılmaya yol açabileceği düşünülmektedir. Bu doğrultuda, Afganistanlı mülteciler sosyal bağlara ihtiyaç duysa da sosyal uyumun gerçekleşmesi için sosyal köprülerin ve sosyal bağlantıların da sosyal ilişkiler içerisinde olumlu olarak kurulması gerekmektedir.

4.3.2.1.1.3. Gidenler: “Düşünmüyordum ben tekim Türkiye’de”

Burada kurulan sosyal bağların göç yolculuğuna devam etmesi nedeniyle gerçekleşen kopuşla birlikte kurulan sosyal ilişkiler zayıflamaktadır:

“Bizim bi üç dört arkadaşımız vardı Afgan da onlar gitti Yunan, hepsi Yunan’a. O yüzden o kadar çok görüşmüyoruz.”

“Valla var da tanıdık var şimdi Yunanistan’da Alman o taraflara gettiler”

Kurulabilen sosyal ilişkiler kısıtlıyken var olan sosyal bağlardan da kopuşun bu kaybın önlenmesi için kişileri, sosyal ağlarını genişletmekten alıkoyabileceği düşünülmektedir.

Katılımcıların yalnızlık duygusu, sosyal bağların göç yolculuğuna devam etmesiyle dönüşüme girmektedir. Aileden birinin varlığı, geride kalan sosyal bağların özlemine hafifletmeye yeterken o bağın başka ülkeye göç etmesi, kişilerin yalnızlaşmasına neden olmaktadır. K15'in bunu ifade ederken sesinin titremesi, o boşluğun yaşamındaki etkilerinin daha derin olduğuna işaret etmektedir:

“Mesela burda biz benim şu an ben önce söyledim benim akrabam yok. Önceden mesela yani iki bin m ben yeni geldim 2019 kadar benim bi amcam vardı Konya'da. Yani ben şunu söyleyim hiç zaman tekli düşünmüyordum ben tekim Türkiye'de. Mesela bayram oluyordu ben kendim çalışıyordum hatta bayram gününde ama hanım ve çocuğa gönderiyordum ona. Bazen kendim de varardım ora gidiyordum. Çünkü onlarda kaç oğlan var? Bir iki üç dört oğlan var hepsi benimle arkadaşlar benimle yaş olarak. Ya bir sene küçük ya bir sene büyük. Ondan gidiyordum vallahi böyle geri geliyordum. Yani hiç düşünmüyordum ben hatta kendi anne baba da özlemiyordum (gülerek). Ama onlar gitti... (sesi titreyerek)” K15 (Erkek, 32)

Özetle geride kalan sosyal bağlardan kopuş gibi burada var olan sosyal bağlardan kopuş da kişileri olumsuz olarak etkilemektedir. Art arda yaşanan kopuşların, sahip olunan sosyal desteğin ve yapılan paylaşımların azalmasıyla kişilerin içlerine dönmesine neden olduğu düşünülmektedir.

Sosyal bağlar içerisinde aile sistemi, arkadaşlık sistemi, komşuluk sistemi gibi pek çok sistem yer almaktadır. Sistemler içerisinde yer alan kişiler, bu başlık altında mekânsal olarak değerlendirilerek geride kalanlar, buradakiler ve gidenlerden oluşmaktadır. Bu sistemler arası etkileşim, katılımcılar arasında ve karşılıklı sistemler arasında farklılık göstermektedir. Bir bütün olarak sosyal bağlar başlığından Afganistanlı mültecilerin geride kalanlar nedeniyle özlem, yalnızlık, çaresizlik ve suçluluk duygusu yaşadıkları için geride kalanların oluşturduğu sistemden kopamayarak buradaki yaşamlarına sosyal uyum açısından odaklanamadıkları; buradaki sosyal ilişkilerini çoğunlukla içlerine dönük kendi etnik kökenlerinden oluşan kısıtlı bir sistemde sürdürdükleri, yerel halk sistemiyle hatta bazılarının akrabaları dışındaki Afganların oluşturduğu sistemle bile etkileşime geçemedikleri, ailesi olmayanların kurdukları arkadaşlık ilişkilerini aileymişçesine benimsedikleri, evli olmayanların ailelere göre sistemlerle etkileşimlerinin daha zorlu ve kısıtlı olduğu; gidenlerin kişiler için sosyal ilişkilerde yeni kopuşlar yarattığı anlaşılmaktadır. Genel olarak sosyal bağların bulunması kişiler için sosyal destek bakımından olumlu olarak değerlendirilse de sosyal uyumun gerçekleşmesi için sadece sosyal bağların yeterli olmayacağı hatta sadece sosyal bağların bulunmasının ayrışma bakımından sosyal uyumu zedeleyebileceği düşünülmektedir. Bu doğrultuda, sosyal

uyum için sosyal bağlar, sosyal köprüler ve sosyal bağlantıların birbiriyle etkileşime geçmesi gereken üç farklı ancak tamamlayıcı bir sistem bütünü oldukları söylenebilir.

4.3.2.1.2. Sosyal Köprüler: “Onlar bizimle iletişim kurmuyor biz de gerek duymuyoruz”

Sosyal ilişkilerin bir başka unsuru olarak sosyal köprüler, Afganistanlı mülteciler ve yerel halk arasındaki sosyal ilişkileri içermektedir. Bu ilişkiler, komşu ve arkadaşlar gibi küçük sosyal çevreden genel olarak Karaman ve Türk halkına kadar uzanmaktadır.

4.3.2.1.2.1. Komşuluk: “Selam veriyolar sadece”

Sosyal bağlardaki durumu destekler şekilde komşuluk ilişkileri daha çok Afganlarla geliştirilmekte olup Türklerle sosyal ilişkiler pek kurulmamaktadır. Türk komşulardan katılımcılarla iletişim kurup görüşmek istemeyenler olsa da her mahallede bazı kişilerin köprülerde yer aldığı anlaşılmaktadır:

“Şey bi yaşlı teyze var bizim yukarda iyiyiz yani gelip oturuyo. Bizim bi F*diyoz tanıdığımız bize Türkçe öğretti. Geliyodu saat 12’de bize Türkçe öğretiyodu. 3,5 yıldır bizim arkadaş. S* de çok bize yardım etti. Çocuğu vardı D*. Allah razi olsun çok çocuklara baktı. Birisini özledikten sonra bi komşuyla falan bi iki saat konuştuğun zaman için rahatlanıyo (gülerek). (...) İki tane komşumuz var. Sadece ikisiyle görüşüyoruz.”

“Bi tane burda teyzemiz var Türk. Bazen geliyor kaynaşıyoruz. Yardım ediyolar kıyafet gibi şey. (...) sohbet ediyoruz. (...) Başka yok yani.” K8 (Kadın, 31)

“Komşular gidiyodu getiriyodu bi tane orda benim anne diyodum anne diyorum o bizim o diyodu siz benim evladım. O her zaman zaten o şu an da geliyor Allah razi olsun. Gidiyodu hanıma tutuyodu pazara götürdü her şey doldurur getirirdi. Ben gerçek bir sene orda oturdum hiçbi şey almadım kendim. Öyle kişiler de var yani.” K15 (Erkek, 32)

Bu kişilerin özellikle cinsiyet olarak kadın olduğu görülmektedir. Türklerle komşuluk ilişkileri, evde daha fazla vakit geçirmeleri nedeniyle kadınlar tarafından geliştirilmektedir. Türk komşular K1 için Türkçe öğrenmesine ve çocukların bakımına yardım eden, K8 için kıyafet yardımında bulunan kişilerdir. Sosyal köprülerle kurulan ilişkiler sayesinde Afganistanlı mülteciler sosyal bağlarına olan özlemlerini nispeten de olsa giderebilmektedir. Sosyal köprülerin varlığı Afganistanlı mültecilerin hem sosyal uyumuna katkı sağlamak hem de fiziksel ve psikolojik iyilik hâllerini yükseltici

olmaktadır. K22 de Türk komşusuyla sosyal ilişki geliştirmesinin iyilik hâline yansıdığını belirtmiştir:

“Benim pek başım ağrıyo onunla konuşmak iyi gibi bi his yapıyo yani kendimi Türk sanıyom öyle şeyler. Az az konuşuyom. Kızıma söylüyom o ona söylüyo, o söylüyo onu da bana söylüyo. (...) Afganistan çok korkuyodum mesela komşularla konuşmaktan. Karaman’da biz gelince başka hiç korkmadım komşudan falan da. Çok fazla korktuğum için başım çok fena ağrıyodu.” K22 (Kadın, 40)

K22’nin değındığı baş ağrısının, zorlukların yansıdığı fiziksel etkilerden biri olduğu düşünölmektedir. Hem Afganistan’daki yaşantılar hem de yeni bir öлкеye göç etmenin zorluğu mülteciler için travmatik olabilmektedir. Travmatize olmak beraberinde çeşitli fiziksel sorunları da getirmektedir. Mültecilerin baş ağrısı odaklı panik ataklar yaşadıkları (Hinton vd., 2006, s. 280), mülteci hastalarda en çok görölen şikayetin baş ağrısı olduğu (Brinckmann vd., 2018, s. 3) ve uzun süreli TSSB’ye maruz kalmanın baş ağrısını da içeren çeşitli psikofizyolojik semptomlara neden olduğu (Shin ve Lee, 2015, s. 411) bilinmektedir. Katılımcının baş ağrısının sosyal köprüler kurduğunda iyileşmesi, iletişim kurmanın iyileştirici tarafını göstermektedir.

Komşularla sosyal köprüler kurulmasında en büyük engelin dil olduğu tahmin edilmektedir (Culos vd., 2020, s. 28). K22’nin ifadesi bu tahmini desteklemektedir. Sosyal köprülerin kurulmasındaki dil bariyeri, çocukların Türkçe bilgisiyle aşılmaktadır. Araştırma boyunca çocukların yetişkinlere göre Türkçeyi daha iyi bildikleri gözlemlenmiştir.

K1 bir Türk komşusunun kendilerine Türkçe öğrettiğı kadar Farsça öğrenmeye de açık olduğuna ve çocuklarıyla çocuklarının oynayarak kaynaşmasını sağladığına; bir başka Türk komşusunun çocuklarını kendi çocukları gibi sevdiğine ve gezdirdiğine değinmektedir.

“Az çok bizden öğreniyor. İyi misin otur falan. Çok şakacı bi abla. Geliyo oynuyolar. Çocuklara bakıyo. Çok iyi insan. İki çocuk var ama çocukları biraz yaramaz (gülerek.) Şey bi tane daha var F* diye o da çok iyi insan ama şimdi köye gitmiş 1 ay 2 aydır şey hiç yok. Çocuğı oğlu gibi seviyo. Köye götürdü işte eve. Afganistan’da gittiğinizde bunu bana bırakın diyo (gülerek).”

Bu ifadelerle K1, tüm katılımcılar arasında Türk komşularıyla en etkili iletişime sahip kişidir. Her ne kadar sadece iki Türk komşusuyla ilişki kursa da bu iki ilişkinin güçlü olması, K1’e olumlu etkiler sunmaktadır.

Cinsiyet yanı sıra ekonomik durumun ve sosyal dışlanmışlık deneyiminin de sosyal köprüler kurmada etkili olduğu görülmektedir:

“Onlar gelir biz de gider geliriz yani. Sıkıntımız yok yani. (...) Çünkü onların durum da bizden farklı değil yani. Onlar da düşük seviyeden olduğu için yapamazlar yani.” K25 (Kadın, 21)

“Mesela burda çingene diyen bazı grup onlara çingene diyolar burda. Onlar çok iyiydi bana karşı çok iyi şey yapıyolardı. O çok iyi arkadaşlarımdı onlar.” K7 (Kadın, 18)

K7'nin ifadesinden “çingene” olarak adlandırılan grubun da Afganistanlı mültecilere karşı olumlu davranışlarda bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda, düşük ekonomik düzeye sahip ve aykırılaştırılmış yerel halk ile Afganistanlı mültecilerin, sosyal köprü kurma konusunda daha başarılı oldukları görülmektedir. Yaşama dair mevcut sorunların benzer olmasının dezavantajlı grupları birbirine yakınlaştırdığı düşünülmektedir.

Kurulabilen sosyal ilişkilerin kısıtlandığı görülmektedir. Covid-19 dolayısıyla mültecilerin yaşamları, psikolojik ve sosyal açıdan da etkilenmektedir (The International Federation of the Red Cross and Red Crescent Societies ve Turkish Red Crescent, 2021, s. 1). Sosyal bağlar kısmında söz edilen Covid-19 nedeniyle olumsuz sosyal etkilenmenin sosyal köprüler için de geçerli olduğu ve öncesinde kurulabilen ilişkilerin pandemiden olumsuz etkilendiği anlaşılmaktadır:

“Meraba merabadır yani. Uzak yani şu hastalık geldi ya. Pek görüşemiyoz yani. Geliyoduk gidiyoduk.” K5 (Erkek, 26)

Hatta kimi durumlarda yerel halk kendi aralarında görüşürken öncesinde görüştikleri Afganistanlı mültecilerle görüşmemeye başlamıştır:

“Yani genelde Türkler çıkmıyor komşularımız evlerinden. Onlar çıkıyodu geliyodu bizim eve. Şu anda Covid-19 olduğu için çıkmıyolar korkuyolar. Önceden geliyolardı evime. Yani kendi çevrelerinde geziyolar ama bize yanaşmıyolar.” K9 (Kadın, 31)

Bu doğrultuda, Covid-19'un sosyal ilişkilere ayrımcılıkla yansıdığı anlaşılmaktadır. Bu durumda, Afganistanlı mültecilerin yaşadığı hanelerin görece daha kalabalık olmasının ve maddi durum ekseninde maske temin etmede yaşanan zorluğun etkili olduğu düşünülmektedir.

Katılımcıların çoğunun Türk komşularla olan sınırlı sosyal ilişkileri, misafirlik ve birbirine gelip gitmeden ziyade dışarda sokakta oturmaktan, selamlaşmaktan ve yemek gibi yardımlardan ibarettir:

“Bazen bu komşularla biz konuşuyoruz mesela dedi yalnızlık çekmeyin gel dışarda oturalım. (...) Sadece dışarda. Ordan geçerken mesela selam verince o da aleyk diyince bazen konuşuyoruz. Yemek fazla yaparlarsa biraz da bize veriyolar.” K22 (Kadın, 40)

“Türkler gelmiyordu niye yalana gerek yok yani. Komşular yani dışarda salam veriyoduk.” K5 (Erkek, 26)

“Gördüğüm zaman bi selam veriyoruz ama başka bişey değil yani gitmiyoruz evine.” K21 (Erkek, 54)

“Hiç asla öyle ilişki yok. Bazen geçerken dek geldiği zamanlarda selam veriyolar sadece.” K14 (Kadın, 45)

“Yani bişey yardım bişey yapamıyo bir. Bi de benim evde gelmiyor nasıl konuşalım? Selamı aleyküm aleyküm selam gidiyo başka bişi yok.” K11 (Erkek, 22)

“Biraz elbise getiriyolar biraz yemek getiriyolar yardım veriyolar. Ramazan’da var ya oruç her şey getiriyolar.” K24 (Kadın, 24)

K11 sosyal köprülerin kurulmamasını, yardım edilmemesi ve iletişimin sadece selamlaşmada kalmasıyla açıklamaktadır. Bunu destekler biçimde K16’nın ifadesi doğrultusunda, Afgan ve Türk yetişkinler daha çok selamlaşma ve hâl hatır sorma ilişkileri kurmakta ancak buna ek olarak Afgan ve Türk çocuklar mahallede oyun oynayarak da sosyal köprüler kurmaktadır. Beirens’e (2007b, s. 227) göre çocuklar ve gençler, sosyal ilişkilerini okulda ve mahallede kurmaktadır. Kurulan bu ilişkiler arkadaşlık, güvenlik ve koruma açısından olumlu deneyimlerle ilişkilendirilmekte ve bu doğrultuda sunduğu sosyal çevre etkileşimiyle aidiyet duygusunu ve kültürel kimliği geliştirmektedir. Bu doğrultuda, sosyal uyumun gelişmesinde sosyal köprülerin var olduğu bir sosyal çevrenin önemli olduğu anlaşılmaktadır. Çocukların başarılı olarak gerçekleştirebildikleri bu ilişkiler belki de mülteci ebeveynler ve yerel halk ebeveynleri arasındaki ilişkinin de kurulmasına aracılık edebilecektir.

K16’nın çocukların iyi anlaşığı ifadesinin aksine Türk ve Afgan çocuklar arasında zaman zaman tartışmaların yaşandığı belirtilmektedir:

“Meselen çocukları vuruyo parasını alıyo cipsini alıyo.” K3 (Erkek, 35)

“Dövüyolar ama biz de polis bişey çağırıyoruz. Geçen gün çocukları dövüyomuş sonra A* demiş polis geldi. 15 yaşında 16 yaşında. Sonra onlar da öyle demiş bırakmış. Bi tane teyze görmüş polis çağırdı.” K4 (Kadın, 40)

Afgan çocuklar, Türkçe bilgisi yetişkinlere göre daha iyi düzeyde olduğu için sosyal ilişkiler kurmada daha avantajlıdır. Ancak Türk çocukların zaman zaman kötü davrandıkları görülmektedir. Bunun, sosyal çevrenin sahip olduğu mültecilere yönelik ayrımcı davranışların çocuklara da aktarılmasıyla gerçekleştiği düşünülmektedir. Bu nedenle, sosyal uyumun gerçekleşmesi için dil bariyerinin aşılması kadar ön yargı ve ayrımcılığa ilişkin farkındalığın sağlanması da önemlidir. Bu konuda adım atmamanın, nesiller boyu aktarılan ve devam eden birikimli ayrımcılık ve sosyal dışlanma tehlikesine neden olacağı düşünülmektedir.

Afgan ve Türkler arasındaki iletişim, bazı kişiler tarafından sadece selamlaşma üzerinden bile kurulamamaktadır:

“Selam veriyoruz selamımızın cevabını vermiyorlar.” K23 (Kadın, 42)

K23 selam verilmesi bir yana kendileri selam verdiklerinde selamlarının alınmadığını sesi titreyerek belirtmiştir. Bu durum, iletişim kurmadan kaçınmayla Afganistanlı mültecilerin sosyal dışlanmaya maruz kaldığını göstermektedir. Sosyal dışlanmanın var olduğu bir ortamda sosyal uyumun mevcut olmadığı düşünülmektedir.

Sosyal köprülerin komşuluk ilişkilerini içeren başlıktan mahalle düzeyinde belli başlı Türklerle sosyal ilişkiler kurulduğu ve bu kişilerin özellikle kadın oldukları, komşuluk ilişkilerinin hem sosyal uyum hem de iyilik hâli için olumlu bir etkisi olduğu, en büyük engelin dil olduğu ve bunun daha çok çocuklarla aşıldığı, cinsiyet yanı sıra düşük ekonomik düzey ve sosyal dışlanmışlık deneyiminin sosyal köprü kurmayı kolaylaştırdığı, komşuluk ilişkilerinin neredeyse tamamının misafirlikten ziyade sokakta oturma ya da sadece selamlaşmadan ibaret olduğu ve zaman zaman yemek ve kıyafet yardımını içerdiği, çocuk ve genç mülteciler ile Türk çocuk ve gençler arasında mahalle/oyun arkadaşlığı kurulsa da kimi zaman tartışmalar ve uyumsuzluklar yaşandığı anlaşılmaktadır. Afganistanlı mültecilerin ve yerel halkın yer aldığı komşuluk sisteminin işlevsellik bakımından yeterli olmadığı ve bu doğrultuda sosyal uyumun gerçekleşmesi için karşılıklı etkileşimin artırılması gerektiği düşünülmektedir.

4.3.2.1.2.2. Arkadaşlık: “Görmedin adam nasıl onu istiyonuz yani”

Sosyal köprülerin kurulması arkadaşlık ilişkileriyle de mümkündür. Ülke değişikliği gibi Türkiye içinde şehir değişimi de kurulan sosyal ilişkileri etkilemektedir. Türk arkadaşlarla kurulan sosyal köprüler, yaşanan şehrin değişmesiyle geride kalmakta ve yeniden sosyal köprüler kurmak zorlaşmaktadır:

“Benim yani çok var. Hem okuldan vardı hem şeyde mahallede ama onlar hepsi ııı Aksaray’da kaldı. Burda hiç kimsem yok sadece öğretmenlerim var.” K7 (Kadın, 18)

Sadece şehir değişiminde değil, mahalle değişiminde de kişilerin komşulukla beraber yürütülen arkadaşlık ilişkileri olumsuz olarak etkilenmektedir:

“Bunlarla daha iyi alışamadık yani. Bi selam o kadar yani. Orda oturduğumuz yerde arkadaşlar bize getiriyodu biz onlara getiriyoduk yani iyiydi.” K25 (Kadın, 21)

Herkes için taşınmak, yeni çevreye uyum sağlama ve yeni ilişkiler kurma zorunluluğunu getirirse de Afganistanlı mültecilerin bu ilişkileri hassas durumları nedeniyle daha zor kurdukları anlaşılmaktadır.

Kişilerin Türklerle arkadaşlık geliştirmesi, tadılan bir duygu olmadığı için sevdiklerini özlemek gibi aranan ya da boşluğu hissedilen bir duygu yaşatmamaktadır. Bu doğrultuda, eksikliği hissedilmemektedir:

“Valla yani biriyle girsen çalışsan görsen onu istiyon. Yani görmeden nasıl bişey istiyorum ondan olsam olmasam bişey... Yani siz her zaman ailenizle yüreğiniz yanıyo yani bu sevdiğim getse bi yere getse... Görmedin adam nasıl onu istiyonuz yani?”

Sosyal köprüler içinde yer alan arkadaşlık ilişkilerinin komşuluk ilişkilerine göre gerçekleştirilmesinde daha başarısız olduğu düşünülmektedir. Bunun nedeni arkadaşlık ilişkisinin komşuluk ilişkisine göre daha derin bir anlam taşıyor olması olabilir. Komşuluk sadece selamlaşmadan ibaret bile olsa Afganistanlı mülteciler için bir şey ifade ederken arkadaşlık ilişkisinin kazanımının daha zor olması, bu ilişkiden yoksun kalmayla sonuçlanmaktadır. Bu doğrultuda, arkadaşlık sisteminin komşuluk sistemine göre daha işlevsiz olduğu ve geliştirilmeye daha çok çaba harcanması gerektiği düşünülmektedir.

4.3.2.1.2.3. Yerel Halk: “Onlar bizde işi yok bizim onlarla işimiz yok”

Sosyal köprüler, komşuluk ve arkadaşlık ilişkileri gibi küçük sosyal çevrenin yanı sıra Karaman ve Türk halkı gibi daha büyük sosyal çevreyi de içermektedir. Sosyal uyumun gerçekleşmesi küçük çevreden daha geniş çevreye kadar birçok sistemin işlevselliğini gerektirmektedir.

Yerel halkın davranışları, gelinen ülkeye, ırka ve etnik kökene bağlı olarak mülteci gruplar arasında değişkenlik göstermektedir:

“Parka gidince Türkler yanıma gelip konuşuyo o kadar çekinmiyorum. Dışarıya gittiğim zaman onlar ben Türk mü Afgan mı bilmiyor. Soruyolar Suriyeli misin diye. İlk Suriyeli misin diyolar. Afgan deyince biraz şey... iyi.”

“Afgan diyince bişey demiyolar yani. Onlar (Suriyeliler) yalana gerek yok çalıyolar yani bi kadınları çoluk çocuklar dışarı çıkıyolar istiyolar milletten. Yani Allah göstermesin bizimki öyle işler yok yani. Biz yani bi gurus çalırsak bi gurus gelir çolumuz çocumuzla yeriz yani.” K5 (Erkek, 26)

“Ben Afgan diyom seviyor yani Suriya sevmiyo yani diyo ki Afgan iyi Suriye iyi değil diyo.” K18 (Kadın, 44)

“(…) bana soruyolar sen Suriyeli misin yoksa başka bir ırktan mısın? Hayır diyorum ben Afganlıyım. Yani Afganlılar iyi diyo yani kimseye karışmıyolar ama bazı kötüler de var diyo. Yani çok şey yapmıyolar yani nasıl desem çok sıkıyolar bizi.” K7 (Kadın, 18)

“Soruyolar nerelisin diye. Biz de söylüyoruz Afganistanlıyız Özbek’iz. Bazıları tepkisi değişik. Diyim ki hepsi aynı değil. Bizde de hepsi aynı insanlar değil. Bazıları iyi davranıyor bazıları önemsemiyor.” K16 (Erkek, 36)

“(…) bazı zamanlar soruyor Suriyeli mi? Yok Afgan. Valla bazenler sevmiyor bazenler Suriyeliler seviyor. İı şimdi mesela diyor ki niye geldi? Bi defa bi kişi siz niye geldi? Dedim biz çalışıyor bişey yapmadı yani öbür tarafta (Suriyeliler) gibi ben yatmıyor. Dedi ki onu biz çağırdı. Sizi biz çağırmadı. Ben tamam sen haklı. Siyaset olarak konuşmaya gelmedi biz Türkiye’ye çalışmaya geldi.” K15 (Erkek, 32)

Katılımcılar, Suriyelilerin Afganlara göre daha fazla dışlandığını belirtmektedir. K5, Afganlara ve Suriyelilere yönelik davranışlardaki farklılığı, Suriyelilerin hırsızlık yaptığı iddiasıyla açıklamaktadır. Çoğunluk Afganlara yönelik davranışların Suriyelilere göre daha iyi olduğunu belirtse de K15’in ifadesinde farklı bir duruma rastlanmaktadır. Suriyelilerin Türkiye tarafından çağrıldığını ancak Afganların çağrılmadığını savunan bir Türk, tam tersi bir davranışta bulunarak Afganlara yönelik bir ayrımcılık gerçekleştirmiştir. Hynie ve diğerlerinin (2011, s. 27) sosyal dışlanmada göçmenlik statüsünün bir neden olduğunu belirtmesi gibi Afganistanlı mültecilerin sahip oldukları statü, sosyal dışlanma için bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Suriyeliler açık kapı

politikasına tabi tutulup geçici koruma statüsüyle ülkemize kabul edilirken, Afganların yıllara yayılan göç hareketliliğine rağmen şartlı mülteci statüsünde olmalarıyla birlikte göç politikalarının ırka göre ayrımcılığa kapı açtığı söylenebilir. Bir başka deyişle, Suriyelilere sunulan açık kapı politikasıyken Afganlara sunulan ayrımcılığa kapı açan politikalaradır.

Politik ve ekonomik değişiklikler, mültecilerin sosyal uyumunu olumlu ya da olumsuz etkileme potansiyeline sahiptir (Narli ve Özaşçılar, 2020, s. 319). Bu doğrultuda, Suriye göçüyle birlikte yaşanan değişimler, yerel halkın tutumlarını etkilemiştir. Afganistanlı mültecilere yönelik davranışlar kitlesel Suriye göçü öncesi ve sonrası olarak değerlendirilebilir:

“Ben geldiği zaman 5 sene önce çok güzel. Yani işte adam o kadar gavgava bişey yok. İı Türklere ben çok gördüm burda tamam mı hepsi de mesela o zamanlar Afganları çok sevdiler. Şimdi hepsi kötü diyor. (...) Ya Suriyeliler... (...) İstanbul’a gittim. Ordan da çok Surileri gördüm. Çok kötü Suriler var orda. Çok kötüler adamlar var çok yani pis insanlar var yani. Çok farklı var şimdi bu senede. Mesela o zaman var ya adamlara işten götürüyor parası veriyö. Ondan sonra hemen sevdiler hemen yardıma bişi. Çok bişey yaptı. Şimdi yardım bişiy yok. Bi da işten götürüyö parası vermiyor. İı adama gavgava yapıyor. Çok bişey ya çok kötü bişey var hangisi söyliyim.” K11 (Erkek, 22)

Bu davranış değişimleri iş, destek olma ve ülkede varlıklarını sevgiyle kabul etme gibi günlük yaşamın birçok alanında kendini göstermektedir. Suriyelilerin Türkiye’ye gelişi, nüfus içindeki yerlerinin bir anda artması, uzun zamandır burada olmaları ve birçoğunun geri dönmeyeceği düşünüldüğünde öncesinde gelmiş olan ya da gelecek olan Afganistanlı mültecilere yönelik davranışların ırk ve etnik köken bağlamı dışına çıkarak sadece “mülteci” algısıyla değiştiği söylenebilir. Bu dönüşümle, Afganistanlı mültecilerin yerel halk tarafından ötekileştirilmesine başlanmıştır. Başlarda var olan misafirperverlik anlayışı, zamanla geri dönüş dayatmasına evrilmiştir. Ötekileştirmeye şu olay örnek verilebilir:

“Valla abla birine çalıştım ben. Bişey dedi şaka yaptık ondan sonra buna şaka yaptım. Ondand sonra adam gelmiş üç dört tane şuraya vurmuş. Zaten beş altı kişi. Ondand sonra bişey yapmadım. Bizimki ağzımdan kan geldi. Patron telefon açtım dedim gelsin buraya geldi. Ne var dedi. Dedim abi söyledim aynısı. Adama çağırmış dedi niye adama vurdi? Valla bişey söyleyecemiz bu Afganlı biz Türkiyeli Türk... Dedim D* biz Afganlı Müslüman değil mi? Siz ne konuşuyo mecbur aynısını konuşuyom ben. Ondand sonra ama bizimki o patron çok iyi. Adama dedi git eve çalışma sen bi daha. Bana dedi çalış sen.” K20 (Erkek, 26)

Kurulan iletişimin gidişatına göre diğerleri gibi şaka yaptığını belirten K20, Türk'ün patrona karşı yaptığı savunma sırasında “bu Afganlı” ifadesiyle ötekileştirilmiştir. Buna rağmen, patronun Afganistanlı mülteciyi koruduğu anlaşılmaktadır.

Katılımcıların genel olarak yerel halkla kurdukları sosyal ilişkilerin Türk komşularla kurdukları sosyal ilişkiler kadar kuvvetli olmadığı anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda, kurulan sosyal köprüler ile mekânsal yakınlık arasında bir ilişki olduğu düşünülmektedir. Katılımcıların çoğu mahalle dışına bile pek çıkmamaktadır:

“Bakkala kadar çıkacaz başka hiçbi şey yok.” K20 (Erkek, 26)

“Buranın dışından başka kimseyle görüşmüyom.” K26 (Kadın, 35)

“Sadece market gidecem alacam her şeyi eve geliyom kimse yok.” K24 (Kadın, 24)

“Mahalle dışında pek yabancı konuşamayız ki komşularımızla konuşuyoruz. Tanıdık olursa konuşuyoruz tanıdık olmayınca...” K17 (Kadın, 39)

“Biz çıkmıyoruz mahalle dışında da çıkmıyoruz yani. Mahalle içindeyiz yani.” K5 (Erkek, 26)

“Türklerle de görüşüyom çerçeve başka çerçeveden şey değil yani. Komşular mesela Türk komşular var ya mesela mahalleden şeyden başka bi yere uzak yerlere gitmiyom.” K6 (Kadın, 60)

Bu durum, sosyal köprülerin mahalle içinde kaldığına ve daha geniş çevreye yayılmadığına işaret etmektedir. Ayrıca, sosyal ilişkileri sadece apartmanla sınırlı kalan katılımcılar da bulunmaktadır:

“Mesela apartman dışarda da konuşmuyor mesela. Yani yandaki başka apartmanlar konuşmuyor.” K15 (Erkek, 32)

K8 de yerel halkla iletişimin kurulduğu çarşı, pazar, market gibi yerlere pek gitmediklerini belirtmektedir:

“Biz gene gitmiyoruz ayda bir iki haftada bir gidersek de iyi yani. Anlamazsak onlar bize el kol hareketiyle anlatıyorlar. (...) Yani biz burda çoğu Afganlı kendimiz olduğu için Türklerle o kadar iletişim kurmuyoruz. Yani en çok Afganlılarla.”

Afganistanlı mültecilerden yeterli sosyal bağlar geliştirmiş olanların, sosyal köprülere ihtiyaç duymadığı anlaşılmaktadır. Katılımcılar yerel halkla ilişkilerinin olmadığını ve daha çok Afganlarla ilişki kurarak sosyal bağlarının güçlü olduğunu ifade etmektedir:

“Afganlar yani bi konuşuyoruz zaten yani Türklere şeyler yani o kadar bizle yani çok dakılmıyorlar ya. Ondan dolayı yani. Biz yabancı olarak gözükmüyorlar ya onun için. Herkes kendine akrabalarından şeylerinden yani sohbet ediyorlar.” K5 (Erkek, 26)

K5, yerel halkla aslında daha fazla etkileşimde olmak istediğini belirtirken bunun Türklerin gözünde yabancı olarak görüldükleri için mümkün olmadığına değinmiştir. Türklerin Afganistanlı mültecilere yönelik gerçekleştirdiği ırka bağlı ötekileştirme, sosyal köprülerin kurulmasındaki en büyük engellerden biridir. Bu durum, Afganistanlı mültecilerin sosyal ilişkilerini sadece akrabalarıyla ve kendi kökenlerinden kişilerle yürütmesine yol açmaktadır. Sosyal köprülerin kurulamayışı, mültecileri sosyal ilişkilerinde sadece sosyal bağların olması mecburiyetinde bırakmaktadır. İlişkilerin sosyal bağlardan ibaret olması ve sosyal köprülerin yeterince geliştirilememesi doğrultusunda gruplar arasında yakınlaşma sağlanamamakta ve sosyal uyum gerçekleşmemektedir. Sosyal köprülerin kurulmasının, sosyal uyumun sağlanmasında gruplar arasındaki ötekileştirmeyi hafifletici ve hatta yok edici olabileceği düşünülmektedir. Stewart ve diğerlerine göre (2008, s. 124) sosyal ilişkilerin azalması ve kişisel kaynakların sınırlı olması, sosyal uyum ve yerleşmenin önündeki engellerden biridir.

Bir diğer engel, dil bilmemektir. İnsan ilişkilerinin temelini iletişim üzerine kurulduğu düşünüldüğünde, birbirini dil farklılığı nedeniyle anlayamama etkileşimin ve sosyal köprülerin kurulmasına engel olmaktadır. Bu durum, sosyal köprüler kurulmak istense de sosyal ilişkilerin sadece sosyal bağlardan oluşmasına yol açmaktadır:

“(…) Benim bi tane ını Türk komşum vardı o da göç etti gitti. Burda bi tane teyzemiz var o da evinden çok çıkmıyor. Yani isterdik de Türkçe bilmediğimiz için.” K8 (Kadın, 31)

“Komşular da bazen soruyorlar biz dil bilmeyince bişey anlatamayınca onlar da fazla gelmiyorlar bi daha. Çünkü birbirinizle anlaşamayınca gerek de şey olmuyo kalmıyo.” K14 (Kadın, 45)

“Valla daha bizi dilimizden bazısı anlamıyor bişey olmasa merhaba da boş.”

“Yabancı gözükmüyö beni. Yani mesela dilimiz bir değil yani çok zor zor birbirine anlıyoruz.” K6 (Kadın, 60)

“Ben Türkçe bilmiyorum. Ben nasıl konuşalım? Bilmiyorum mesela o bişey söylüyö ben anlamıyorum öyle zor geçiyö. (...) Bişey söylüyö meselan ihtiyacım bişey varsa ben onu anlamıyom konuşalım.” K12 (Erkek, 20)

“Dil bilmediğimiz için çekiniyoruz. (...) Bazen bazı Türklere derdini anlatmak istiyö ama dil bilmeyince anlatamadı işte. (...) dil bilmeyince sadece kendi Afganlarla dertleşiyöz.” K14 (Kadın, 45)

“Dil bilmediğim için yani yabancı olduğumda (...) yani kendimizi anlatamadığımız için çekiniyoduk. Ben bi fabrikada çalışıyodum patron geliyodu benle bişeyler soru soruyodu ben de anlamadığım için arkadaşaya gidiyodum bu bende bişey soruyo o patrona söyle benden soru sormasın bi saat daha fazla çalıştırsın ama benden soru sormasın diyodum (gülerek)” K13 (Erkek, 23)

“Biz orda şeylerle Özbeklerle vardı. Mesela onların yanına namaz kılmaya bazılarda giderken beyle okuyodum (ellerini göğüste bağlayarak) onlar şey yapıyodu mesela (farklı bir el bağlama tarzı) o beni sinir ediyodu sonra onlar böyle okuyunca onların arasında okumayı pek sevmiyodum benim elim kapalı olunca. Özbeklerden burda pek fazla olunca pek sevmiyom. Türklerle bazen mesela pek fazla içim rahat oluyo şey oluyo o yüzden. (...) Pek fazla Türkçe bilmediğim için. Tercüman yok. Bakkala gidince BİM'e parka gidince ekmek almak için bazen çıkınca Türkler konuşunca bilmediğim için pek fazla şey yapmıyom.” K22

K13'ün dil bilmediği için Türklerle konuşmaktan kaçındığı ve sırf bundan kaçınabilmek için fazla çalışmayı bile göze aldığı anlaşılmaktadır. Kendini anlatamamanın ve karşındakini anlayamamanın getirdiği tedirginlik, kişilerin sosyal köprüler kurmak için etkileşime geçmesine engel olmaktadır. K22'nin Türklerle sosyal köprüler kurma arzusu, aynı mezhep bağlamında gelişmektedir. Sünni olmak, Afganların kendilerini Türklere yakın hissetmesini sağlamaktadır. Ancak arzusu olsa da dil bilmemek sosyal köprülerin kurulmasına engel olmaktadır.

Sosyal ilişkiler, bazı katılımcılar tarafından sadece akrabalık üzerinden değerlendirilmekte ve sosyal köprüler tercih edilmemektedir:

“Ya burdan Türklere kimle konuşalım? Bişey yapamıyo ki benim akraba değil bu. Nasıl konuşuyum?” K11 (Erkek, 22)

“Konuşmuyorum hiç çıkmıyorum onlarla hiç konuşmuyorum. Yani burda kendimiz olduğumuz için yani gitme gereğini duymadım. Yani unutuyoruz genelde onları çünkü burda baya kişi olduğumuz için. (...) . Bi işim varsa konuşurum yoksa şey yapmam.” K9 (Kadın, 31)

Yerel halkla kurulan iletişim, zorunda kalındığında ortaya çıkmaktadır. K9'a benzer şekilde K2 ve K13 de aynı konuya değinmiştir:

“Valla onlar bizde işi yok bizim onlarla işimiz yok (...) Biri sorsa cevap verecez sormasa işimiz yok.”

“İşte dek geldiğimizde görüşüyoz tanışıyoz dek gelmedi zamanda öyle yolda geçer birine dur bi tanışalım diye bişeyimiz yok yani. Lazım olduğu sürece isteriz tabii.” K13 (Erkek, 23)

Afgan Özbeklerinin yerel halkla kendilerini birçok noktada daha benzer görmeleri, sosyal uyumu etkilemektedir. Etnik köken yanı sıra Türkiye'de bulunma süresi 23 yıl ile en fazla olan K17, kendisi ve ailesinin sosyal uyuma ilişkin deneyimini kendini Türk gibi görmesiyle başarılı olarak değerlendirmektedir:

“Nası diyim biz Özbek olduğumuz için böyle dışlanma falan olmadı ama başkalarına karşı nasıl bilemem. (...) Şey olarak biz burdayız ya Türkler gibiyiz biz de. Bütün çocuklar burda doğdu. (...) Türkler, kendi Özbeklerimiz konuştuklarımız. Öyle tanıdığımız pek Afganlı da yok. Afgan Özbeği kendi tanıdıklarımızla yeter bence mahalleden.” K17 (Kadın, 39)

Sosyal ilişkilerini Türklerle ve Afgan Özbekleriyle kurduklarını belirten K17'nin, Afgan başka etnik gruptan kişilerle görüşmediği anlaşılmaktadır. K17'nin Türk gibi olduklarını belirtmesi aksine hâlâ Afgan kültürünü baskın olarak sürdürdükleri, kıyafetlerini kendileri kumaş alarak Afgan kültürüne göre diktikleri ve minder, yastık vb. ev eşyalarının Afganistan'da olduğu gibi o yöreye ait parçalardan oluştuğu gözlemlenmiştir.

İki grup arasında sosyal köprülerin kurulamamasında bir başka neden güvensizliktir:

“Ya bazıları sevmiyolar Afganları kendi bildiği iş yani bazıları da çok iyi. (...) Sevmiyor ama onlar da göstermiyor sevmediğini yani tersliyorlar. Ya tersliyor derken bilmiyorum yani kendi bildiği iş yani ben onlara pek şey yapamıyorum ama onlar onlara da hak veriyorum sonuçta yani bi ülkeden geldik ülkelerine çöktük yani onların da bi düşünceleri var yani. (...) Zaten görüşüyoruz Türkler de yok ben hayatımdan daha razıyım yani bi sıkıntım yok. Ne bileyim yani olsa daha iyi olurdu da şu an idare ederiz. Engel olan belki kendi davranışları dolayısı belki bize güvenemiyor yani ben de olsam güvenemiyorum yani bi Türk'le Afganlı arasında çok fark var yani. Herkes kendi biz Afganistan'da kendi Afganlarımıza bile pek güvenemiyoruz yani bütün insanlar iyi değil sonuçta yani. Kötüsü de var iyisi var ama güvenemezsin o yüzden yani.” K25 (Kadın, 21)

Yerel halk ile kendileri arasında çok farklılık bulunduğunu belirten K25, katılımcılar arasında olaya yerel halkın gözünden de bakarak duygudaşlık kuran tek kişidir. Katılımcının Türkiye'de yük oldukları hissine sahip olduğu anlaşılmaktadır. “*Ülkelerine çöktük*” ifadesi bunu gösterirken, aynı zamanda sosyal uyumun bu histen olumsuz etkilendiği ve kişinin kendini buraya ait hissetmemesine aracılık ettiği düşünülmektedir. Bu yük hissi, katılımcının başkaları tarafından “öteki” olarak görülmesini kabul etmesiyle ya da hâlihazırda kendini de “öteki” olarak görmesiyle bağdaştırılabilir.

K25'in farklılık ve güvensizlik temelinde yatan düşüncesine benzer şekilde K2 de kendini yabancı olarak görmekte ve sosyal köprülerin bu nedenle oluşmadığını düşünmektedir:

“Belki yabancı olduğumuz için. Yani bi tanımadık adamdan belki konuşmuyo. (...) Yani onlar hem istemiyor biz hem gendimiz. Herkes kendi göre. Biz de ııı nasıl olsa biz başka ülkeden geldik mesela. Yabancıyız misal. Onlara göre biz biraz farklıyız.”

Afganistanlı kişilerin sınır dışı edilme korkusuyla sosyal etkileşim kurmadıkları ve boş zaman etkinliklerine katılmadıkları belirtilmektedir (Karadağ, 2021, s. 31). Bunu destekler nitelikte, sosyal köprüler kurmak istemeyen K6, yabancı olmasından kaynaklanan güvensizlik duygusuna değinmektedir. Katılımcı, Türklerle sosyal ilişkiler

geliştirmeyi ileride bir sorun yaşanırca yabancı olduğu için haksız bulunacağını düşünerek dert olarak değerlendirmektedir:

“Yok istemiyom. Kendim başıma dert açamam. Bi sıkıntı yaşanırca kendim yabancığım yani yarın başım bela olmasın mesela dövletten şeyden polisten molisten.” K6 (Kadın, 60)

Bu noktada, K25’in “öteki” ve K2 ile K6’nın “yabancı” duygusu benzerlik göstermektedir. İki grup arasındaki bu zıtlık ve başkalık algısı, sosyal köprülerin kurulmasına engel olmaktadır. Tanınmayan insanlarla konuşulmadığına ilişkin yapılan vurgu üzerinde düşünürsek, biriyle konuşmadan onu tanıyabilmenin de mümkün olmamasıyla bir paradoksa ulaşılmaktadır. Güvensizlik sosyal ilişkilerin başlamasına engel olurken, etkileşimin var olmadığı yerde güven duygusunun ortaya çıkması da beklenemez. Bu doğrultuda, iki grup arasındaki güvensizlik duygusunun aşılması kolay bir süreç olarak görülmemektedir.

Yerel halkın Afganistanlı mültecilerle iletişim kurmaktan kaçınması, kişileri sosyal köprüler geliştirmek için adım atmaktan alıkoymaktadır:

“Onlar bizimle iletişim kurmuyor biz de gerek duymuyoruz yani. Onlar daha çok bizimle iletişim kurmak istemedikleri için biz de istemiyoruz. Yani değişik meselan nasıl diyim mesela biri sizinle konuşmak istemediğinde hissediyosunuz demi? Öyle düşünüyöz yani yabancı olduğumuz için. (...) İsterdik yani. Mesela siz şimdi Afganistan’a gitseniz orda sizinle kimse iletişim kurmasın nası düşünürdünüz?” K23 (Kadın, 42)

Kişiler, yerel halk tarafından dışlandıkları hissetmektedir. Dışlanmışlık hissi, sosyal köprülerin kurulmasını isteseler de Afganistanlı mültecilerin bir şeyler yapma cesaretini kırmaktadır. Katılımcının son cümlesinde sorduğu soru, yerel halktan göremediği duygudaşlığın arayışında olmasıyla değerlendirilebilir.

Türklerle kurulan yerlerden biri çalışma ortamıdır. Bu nedenle, çalışabiliyor olmak sosyal köprülerin kurulması için bir fırsattır. Ancak çalışıyor olmak burada tek etken olmamaktadır. K2’nin ifadesine göre, çalışılsa bile kurulan ilişkiler sadece iş ortamında kalmakta ve iş ortamı dışında kalıcı bir sosyal köprünün varlığı bulunmamaktadır:

“Valla görüştüğümüz yok. İş mişte olsa görüştüğümüz bazı zaman da olur da ama şimdi bir zaman görün daha görmen.”

Yerel halkın kendilerine ne iyi ne de kötü davrandığına değinen katılımcılar arasında olan K2 ve K16’nın durumunda, kötü davranmama olumlu olarak değerlendirilse de iyi davranmayıp nötr olma görmezden gelme ile bağdaştırılabilir. Bu durum da başka bir

ayrımcılık türüdür. Bireylerin sosyal dışlanmaya maruz kalması Wesselman (2016, s. 4) tarafından reddetme ve dışlanma olarak iki şekilde ele alınmaktadır. Bunlardan reddetme doğrudan aktif olarak olumsuz davranışları içerirken, dışlanma pasif şekilde uygulanmaktadır. Dışlanmada dik bakışlar, rahatsız edici sessizlikler, dil farklılığı ve bilgi vermeme gibi yok saymaya yönelik davranışlar mevcuttur.

“Yani öyle adamlar şimdi bu adamlar bizler görmedik yani bize kötü davranan adam görmedi. Yok valla yaşamadık... daha... Ama bizde şöyle ki bizi rahat bırakmış (gülerek) kimsenin işi yok daha şimdiden memnunuz.”

“İyi davranmasa kötü bi davranmıyolar.” K16 (Erkek, 36)

K2 kötü bir şey yaşamadığını belirtirken duraksamış ve sonradan “daha” kelimesini eklemiştir. Bu, kötü bir şeyle karşılaşma ihtimalini düşündüğünü göstermektedir. Katılımcı, olumlu bir davranış görmese de olumsuz bir davranış görmemeyi ve rahat bırakılmayı memnuniyetle karşılamaktadır. K2'nin ne iyi ne de kötü deneyiminin olmamasıyla pasif olarak yaşadığı ayrımcılık, K13 ve K16 için reddetme ile aktif olarak gerçekleşmiştir:

“Yani kötü laflar söylüyorlar. Afganlısınız ya burlara gelmişsiniz ya niye geliyorsunuz diye böyle. Bazen kötü laflar da söylüyorlar da anlatmışım şimdi.” K13 (Erkek, 23)

“Niye geldiniz, niye kendi vatanınızda savaşmadınız, niye kaçıp geldiniz? Ama bizde durumumuzu bilmiyo ki nasıl bi durumumuz var orda. Onun için bilmeyen adamlar çok.” K16 (Erkek, 36)

Küfürle sözler duyan ve bunları açıkça dillendirmek istemeyen K13 ve K16, yerel halk tarafından göç etme nedeninin sorgulandığını belirtmektedir. Savaş ve güvenlik tehdidi nedeniyle göç eden Afganistanlı mülteciler, varılan yeni ülkede ayrımcılık ve dışlanma gibi yeni zorluklarla baş etmek durumunda kalmaktadır.

Dışlanma korkusu yaşayan bir katılımcı yaşadığı olayı şu şekilde aktarmıştır:

“Mesela nasıl diyim ilk gördüğümüzde yani bu bize kızar mı yani bizi dışlıycak mı yani öyle şey oldu. (...) İıı mesela benim annem baya hastalandı ııı babamın aceleyle babamın cüzdanını aldım mesela burdan ambulansla gittik. Hastaneye vardım da şey cüzdanı açtığımda hiç para yoktu içinde. Boş bırakmıştı. İşte mesela askerler vardı orda acaba gitsem bana kızarlar mı yoksa yani söylediğim durumdan beni dışlarlar mı diye. Gittim Allah razı olsun yani şey yol paramı verdiler. Yani hiçbi şey demediler. Ben baya baya şaşırımdı.” K7 (Kadın, 18)

K7 dışlanmaktan korksa da zorunda kaldığı için Türk askerlerle iletişim kurmuş ve deneyimi olumlu sonuçlanmıştır.

Algılanan ayrımcılık, ön yargı ve düşmanlık ne kadar fazla olursa mültecilerin birbirleriyle bağ kurması ve dayanışma gerçekleştirme olasılıkları o kadar fazla olmaktadır (Morrice, 2007, s. 165). Bu doğrultuda, sosyal köprüler tarafından gerçekleştirilen ayrımcılık ve dışlama, mültecilerin sosyal ilişkilerini sosyal bağlarla sınırlandırmaktadır ki bu da ayrıştırma çizgisinde sosyal uyumun başarılı şekilde gerçekleştirilemediğini göstermektedir.

Aşırı sosyal yalıtımın mevcut olduğu mültecilerde, sosyal ilişkilere odaklanma ihtiyacı bulunmaktadır (Strang ve Quinn, 2021, s. 23). Avustralya’da yapılan bir çalışmada, mültecilerin sosyal köprüleri günlük karşılaşmalar ve deneyimlerle sınırlı olup topluluk etkinliklerinin ve bunlara katılımın geliştirilmesi gerekse de dil engeline rağmen arkadaşlık ve komşuluk ilişkileri kurulduğu, olumlu karşılama ve güven duygusunun varlığı belirtilmektedir. Bunda temel etkenin olumlu sosyal iklim olduğu düşünülmektedir (Culos vd., 2020, s. 28). Tüm eksilere rağmen sosyal uyum sürecinin ılımlı karşılama ve olumlu davranışlarla gerçekleştirilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Bu örneğin varlığı, hâlâ umut olduğunu göstermektedir.

Özetle yerel halkla kurulan ilişkilerin mültecilerin ülkesi, ırkı ve etnik kökeni bağlamında değişkenlik gösterdiğine; Afganların Suriyelilere göre çoğunlukla daha hoş karşılandığına ancak yoğun Suriye göçünden sonra bu durumun birçok alanda olumsuz yönde değiştiğine; bu noktada Suriyelilere uygulanan açık kapı politikasıyken Afganlara uygulanan politikaların ayrımcılığa kapı açan politikalar olduğu eleştirisine; yerel halkla kurulan ilişkilerin komşuluk ilişkileri kadar kuvvetli olmayıp mekânsal bağlamda sadece mahalle hatta apartman düzeyinde kaldığına; yerel halkla sosyal köprülerin kurulmasındaki engellerin dil farklılığı, ırka bağlı ötekileştirme, iki grup arasındaki güvensizlik olduğuna; yeterli sosyal bağ geliştirmiş mültecilerin sosyal köprülere ihtiyaç duymadığına ve iletişimin zorunda kalmadıkça kurulmadığına; yerel halk tarafından ayrımcılığın hem aktif hem de pasif olarak gerçekleştirildiğine değinilmektedir.

Sosyal köprüler başlığında özet olarak; Afganistanlı mültecilerin bir kısmının sosyal köprüler kurmak istese de dil engeli nedeniyle bunu gerçekleştirmediği, bir kısmının da sosyal köprüler kurmak istemeyerek ya da yabancılık ve ötekilik duygusuyla adım atamarak sadece sosyal bağlarla sosyal ilişkilerini sürdürdükleri görülmektedir. Bu engellere rağmen yerel halkla sosyal ilişki kurmayı başaran katılımcıların kurduğu sosyal

köprüler kısıtlıdır. Sosyal köprülerin kurulmasında yerel halk tarafından kadın olan komşular, ekonomik düzeyi düşük ve dışlanmış gruplar öne çıkmaktadır. Afganistanlı mülteciler, sosyal ilişkilerini yoğunlukla sosyal bağlar ile sürdürmektedir. Sosyal bağların sosyal köprülere göre bu denli öne çıkmasıyla sosyal uyum sürecinin başarısız olarak ilerlediği düşünülmektedir. Mülteciler bir sistem ve yerel halk başka bir sistem olarak düşünüldüğünde, bu iki sistem arasında bir kopukluk ve işlevsizlik bulunmaktadır. Sosyal uyumun gerçekleşmesi için iki sistemin etkileşime geçmesi ve iç içe olabilmesi gerekli görülmektedir.

4.3.2.1.3. Sosyal Bağlantılar: “Onlara karşılık vermek hakkımız değil”

Kurumdaki kişilerle kurulan ilişkiler, Afganistanlı mültecilerin günlük yaşama ilişkin ihtiyaçları doğrultusunda gerçekleşmektedir. Burada sosyal yardım yapan kurumlar, valilik, hastane, okul gibi kurumlarda görev alan kişilerle ilişkiler ele alınmaktadır.

Mülteciler ve hizmetler arasında kurulan sosyal bağlantılar, kilit bir unsurdur (Beirens vd., 2007b, s. 226). Kayıtlı olmayan ya da kendileri için belirlenen uydu kentlerde yaşamayan kişiler, kamu kurumlarıyla etkileşime girmede isteksizdir (Mixed Migration Centre, 2020, s. 64). Bu kişiler için sosyal bağlantıların daha zayıf olduğu görülmektedir. Sosyal uyumun bir parçası olan sosyal bağlantıların başarılı ya da başarısız bir süreci içermesi, mültecilerin sosyal uyuma ilişkin deneyimlerini doğrudan etkilemektedir. Katılımcıların hizmetlerin sunulduğu kurumlardaki kişilerle zaman zaman olumsuz deneyimler yaşadıkları belirtilmektedir:

“Biz bir kez valiliğe gittiğimizde yağımız filan yiyeceklerimiz kahvaltımız hiç yoktu valiliğe gittiğimizde sonra dedi valiliğe kocam dedi ki biz açız dedi bize kimliklerimizi verin dedi biz yardım almalıyız dedi. Sonra dedi madem kimliklerinizi vermiyo gidin Afganistan’dan niye geldiniz buraya dedi. Sonra biz de dedik orda zorluk çekiyoduk çocuk çocuğumuz var siz zorluk çekiyosunuz biz ondan fazlasını zorluk çekiyoduk.” K22 (Kadın, 40)

“Ya Afganistan nasıl gelmiş? Afganistan’dan o zaman gelme. Tamam nasıl gelmedim? Geldim zamanda burdan yani meselan Türkiye sevdim adamları yardım ediyor öyle başka bişey yapıyor yani iş var burda e gavga bişey yok savaş yok öyle bişey dedi ona göre geldim ben burda. Gelme diyo. (...) Tamam dedim geri göndereceksen götür hadi kimlikler kapat şimdi ben geri gidim. Gönder ordan Taliban da beni kessin. Nabacaz sizinle benim hayat gidiyor? (...) Ya sen kimsiniz öyle konuşma diyo. Tamam gavga yapma diyom. Ben gavga bişey yaptım sana? (...)” K11 (Erkek, 22)

“Biz gittik hastaydım biz valiliğe gitmiştik bizim kimliklerimizi verin biz hastaneye gidecez diye bizi ordan kovdular bağırды çağırдыlar. Bize kimlik yok dediler.” K23 (Kadın, 42)

“Kocamla bi kez bağrıştılar. Düktur ripor verdi. Çok bu hastaydı. Düktur buna bişey yazdı. Bunu valiliğe götürün kimlik alın dedi. O vermedi kocam onla şey oldu. Çocuğum hastaydı.”

“Baya sinirli oluyolar bilmiyorum neden. Yoğundan sinirleniyo hemen şey sosyal hizmetler. Sosyal vakıf var ya. İşte ben gittiğimde bana baya kızmışlardı adam çünkü yoğundu çok yoğundu. Bana kızmıştı yani. Bir soru sormuştum. Şey beni Ziraat bankasına gönderdiler orda beni geri çevirdiler buraya geldim söyledim. Buraya bi daha gelme dedi bana işte sana dedim ya orda işini halledecekler. Yani anlatamadım bi türlü. Yani bi kere gittik bi daha gitmedik. Dört beş yıldır gitmedik. Sadece onlar söylüyor biz bi şey söyleyemiyoruz. Yani kendimiz tek şey bu suçlu hissediyoruz başkalarının ülkesinde yani onların şey onlara karşılık vermek hakkımız değil.” K8 (Kadın, 31)

Valilikteki görevli, kimlik alıp hizmetlerden faydalanmak isteyen K22 ve ailesinin neden geldiklerini sorgulamıştır. K22 gibi neden geldiği sorgulanan K11, valilikteki görevlinin Afganistan’a geri dönmesini söylemesiyle güvenlik yüzünden bunun mümkün olmadığını belirtmiştir. Afganistanlı mültecilerin geliş nedenlerinin sorgulanması, yerel halkla ilişkileri içeren sosyal köprülerde karşımıza çıkan bir bulguydu. Buradaki fark, söz edilen kişinin yerel halktan olmasının yanı sıra görevini tarafsız bir şekilde yerine getirmesi gereken kamu çalışanı olmasıdır. Afganistan’da yaşadıkları zorluklar nedeniyle bir umutla yeni bir ülkeye gelen Afganistanlı mülteciler, sosyal uyumu sağlama noktasında rolü bulunan kamu kurumlarıdaki çalışanlar tarafından ayrımcı ve dışlayıcı bir dile maruz bırakılmaktadır. K22’ye benzer şekilde K23 ve K1 de, valilikteki görevlilerle olumsuz bir deneyim yaşamıştır. Görevliler tarafından olumsuz davranışlarda bulunulmasındansa Afganistanlı mültecilere konuya ilişkin bilgiye erişim hizmetinin sağlanmasının sosyal uyum açısından daha sağlıklı olduğu düşünülmektedir.

K8’in yaşadığı olumsuz deneyim, katılımcının kurumlara giderek oradaki kişilerle görüşmekten kendini geri çekmesine neden olmuştur. Bu, sosyal bağlantılarda anlaşmazlığa ve bilgiye erişim eksikliğine işaret etmektedir. Katılımcı, sosyal yardım vakfındaki görevlinin bu olumsuz davranışının yoğunluktan kaynaklanabileceğini düşünerek yine de olaya iyi tarafından bakmaya çalışmaktadır. K8 başka ülkeye göç etmesi nedeniyle kendini suçlu hissetmekte ve sosyal bağlantılardaki anlaşmazlıklarda bu duygu nedeniyle karşılık vermeye hakkı olmadığını düşünmektedir. Kurumlardaki kişilerin olumsuz davranışlarının, kendini göç ettiği için suçlu hisseden bireyler için daha yaralayıcı olduğu görülmektedir. Bu olumsuz davranışlar, Afganistanlı mültecilerin bilgiye erişim konusunda yeni adımlar atmasına engel olmaktadır. K8’e benzer şekilde olaya duygudaşlık kurarak iyi tarafından bakmaya çalışan ve başka bir kurumla sorun yaşayan K25, deneyimini şöyle aktarmıştır:

“Ordaki (valilik) biraz sıkıntılı şey biz hani geçen gitmiştik şey için burda kalıcı bi kimlik veriyolar ya Türk kimliği vatandaş için biz gitmiştik yani burda kalmak istediğimiz için (...) Biraz tersliyolar yani vermiyoruz felan diye yani ilgi göstermiyolar pek keşke gösterse yani bi sıkıntımızı görse yani anlasalar. Orda biraz sıkıntı çekiyoz başka bi sıkıntı yok. Ama onlar da yapamazlar belki bilmediği işi (...)” K25 (Kadın, 21)

Türkiye’de kalıcı olmak isteyen katılımcı, olmayacak bir iş olsa bile ilgi görüp sıkıntılarının anlaşılmasını beklemektedir. Bu noktada, ne yapılıp yapılamadığından ziyade ifade biçimi ve takınılan davranış sosyal uyumu açısından değerlidir. Bu, kişilerin sosyal bağlantılar kurma ve bu bağları sürdürme isteğini doğrudan etkilemektedir. Yasaları takip etmesiyle bir otorite olarak görülen kurumlar, katılımcılar için yeterince tedirginlik oluştururken çalışanların olumsuz tutumu sosyal bağlantıların kurulmasından vazgeçilerek içe çekilmeye neden olmaktadır. Bu durum kişilerin resmi işleri yürütmekten kaçınmasına, hizmet yararlanıcısı olmaktan çekinmelerine ve bilgiye erişimden yoksun kalmalarına neden olmaktadır.

Yaşanan bir başka olumsuzluk, kimlik sorunu ekseninde gerçekleşen bir konuyu içermektedir:

“Valilike gittik de dediğim gibi bize kimlik verin yoksa izin verin başka vilayete gidim dedi ki ıı size vermiyoruz ama sizi deport edecez Afganistan’a geri öyle dedi. Söylediler nasıl ıı ayda bi kere gidiyoruz ıı imza atıyoruz ama diyolar bekleyin (...) sizden önce ıı altı bin kişi daha var. Öyle söylediler yani almadılar işte (iç çekerek). Biz başvurduk kimliğe sonra ordakiler dedi ki size kimlik falan vermiyoruz belki size sınır dışı yaparız diye öyle bişey söylediler.” K14 (Kadın, 45)

Kimlik alabilmek için sıra bekleyen Afganistanlı mültecilerde, kurumdaki görevliler tarafından sınır dışı edilme konusunun ortaya atılmasıyla büyük bir korku ve tedirginlik oluşmaktadır. Her an sınır dışı olma korkusu ve endişesi taşıyan Afganistanlı mültecilerin sosyal uyumunun bundan olumsuz etkilendiği düşünülmektedir. Geri gönderilme ihtimaliyle yeni bir ülkeye alışma ve sosyal uyuma gerek duyulmazken, bu sürecin kısa olmaması da sosyal uyumun gerçekleşmesi gerekliliğini ortadan kaldırmamaktadır.

Resmi işlerin valilik bağlantılı ilerliyor oluşu, mültecilerin sıklıkla bu kurumdaki çalışanlarla iletişime geçmelerini gerektirmektedir. Hastanede para ödemesiyle karşılaşan ve sağlık sigortalarının açık olmadığını öğrenen bir katılımcı, hastane vezne memuru ve valilikteki görevli ile yaşadığı deneyimi şu şekilde aktarmaktadır:

“Adam dedi ya sigortayı aç ya parayı ver hangisini istiyo onu yap. Tamam dedim sigortayı nereye açacam dedim. Dedi valilikte oraya aç. Valilikte geldim oraya sigortayı açmadı. Valla bilmiyom sigorta kapanıyo diyo bilmem ne geç kaldı ney yirmi gün sonra niye gelmedi

sigortayı açmadı diyo. İki gün geçti iki gün sonra gittim bu adam bana çağırmiş sen git valilikte oraya cep telefonu bana vermiş. Cep telefonu beni ara. O adam para istedi ya. Tamam dedim telefonu aldım oraya gettim. Kendi telefon açtı valilikte telefonu açmadı. Sonra valilikte buraya geldim telefonu açtım birine verdim abi konuşcaz. Ne söyleyecez dedi bilmiyom dedim. Telefonu aldı konuştu tamam dedi kapattı sigortayı açmış. O sigortayı kıyadı bana vermiş. Kıyadı götürdüm dedi olmaz dedi. Bu tarihe yazdı iki gün doğumda bu. Dedim valla ne biliyim dedim. Dedi git bi daha git. Tamam. Geldim buraya valilikte telefon açtım dedi o tarihe yaz. İki gün önceye yaz dedi.” K20 (Erkek, 26)

Eşi doğum yaptığında hastanede ödemeyle karşılaşan K20, veznedeki kişinin ya para ödemesini ya da sağlık sigortasını açtırmasını bildirmesiyle valiliğe giderek işlem yaptırmak istemiştir. İşlemi yaptıramayan katılımcı, tekrar hastaneye giderek vezneyle görüşmüştür ve veznedeki memur kendisi valilikteki görevliyle görüşerek konunun çözülmesini sağlamıştır. Bu durum, katılımcının sağlık sigortasına ilişkin bilgiye erişim eksikliğini ifade ederken kurumlardaki kişilerle yaşanan anlaşmazlıklar sorunun çözülmesini geciktirmiştir.

Hastane ve sağlık açısından bir başka deneyim şu şekilde aktarılmıştır:

“Biz şöyle meselan burda o gadar parayı biraz da düşük yapsın yapamam diyo devlet ne diyorsa öyle versin. Ben hastaneye dedim param yok. Yoksa yatma diyo.” K11 (Erkek, 22)

K11’in maddi yetersizlik nedeniyle sağlık hizmetlerinden yararlanma konusunda sorun yaşadığı ve bunu ilgili görevliye belirttiğinde olumsuz bir ifade biçimiyle karşılaştığı anlaşılmaktadır. Görevli haklı olarak yasalara göre davransa da bunun Afganistanlı mültecilere aktarılmasının olumsuz bir ifadeyle gerçekleşmesi, sosyal bağlantıları ve sosyal uyumu olumsuz etkilemektedir.

Sosyal bağlantılar içinde birincil basamak hizmet sağlayıcılarını diğerlerinden ayıran en önemli özellik, yakın ilişkilerden destek alınmadığında algılanan en güçlü destek unsuru olmalarıdır (Hynie vd., 2011, s. 27). Araştırmadaki bir katılımcı bu konuda doktoruyla olan deneyimini paylaşmıştır:

“Burda Türk olarak sadece bi doktor var. Onunla iletişim kuruyoz bazen doktor yardımcı oluyor. Kendisi de amaliyat eden doktor. Bazen geliyo çay içmeye. Yardım ediyor yani. İlaçları getiriyo bazı zamanlar hasta olunca bizi hastanaya götürüyo. (...) çok iyi biri soruyo dertleri. Soruyo dertleiyor.” K14 (Kadın, 45)

Sosyal bağlar ve sosyal köprülerin yetersiz olduğu durumlarda sosyal bağlantılar öne çıkabilmektedir. K14 için bu sosyal bağlantı, kendisini ameliyat eden doktor olmuştur.

Doktor ile mülteci arasındaki ilişki ve algılanan sosyal destek, sosyal uyum noktasında olumlu olarak değerlendirilebilir.

Sosyal bağlantıların gerçekleştiği bir başka kurum okullardır. Eğitimde yabancı uyruklu öğrencilerin yararlanmadığı bir sınav nedeniyle katılımcı bu durumun çocuğuna aktarılmamasını ısrarla rica etse de müdür, çocuğa durumu bunu göz ardı ederek aktarmıştır:

“Müdüre dedim ki kızım men oraya şeye sizde ofisinize getirince siz söylemeyin yabancılarda böyle bi hakkı yok diye. Tamam diye onu bi not al bırak ondan sonra yazma hiç ama kızda moralini bozma okulda yani okumaktan bozma. Oraya da gittik aynı dille söyledim ki ‘M* sizlerde böyle bi hakkımız yok!’ Ben söyledim müdürüm şunu söylemeyin ıı şöyle çocuğa okuldan vazgeçmesin onu devam etsin güzel okuyor. ıı ama o da ona dedi ki ‘Yok sizlerde böyle böyle bi hakkınız yok!’ dedi. Ondandır biz de geldik tamam katılmadık.” K16 (Erkek, 36)

Çocuğunun kendini dışlanmış olarak hissetmesine engel olmak isteyen babanın bu isteği, müdür tarafından yerine getirilmemiştir. Sınava yine katılmaması ama bunun yabancı olması nedeniyle gerçekleştiğinin çocuğuna aktarılmaması çabası boşa çıkmıştır. Bu noktada, çocuğa yabancı olduğunu hissettirmek sosyal uyumu zedeleyici bir adım olarak yorumlanabilir. İki durumda da zaten sınava girmeyecek olan çocuğun, nedenin aktarılmasındaki ifade biçimiyle dışlanmış olarak hissetmesine engel olunamamıştır.

Sosyal bağlantılar, hukuki sorunlar karşısında polis ve avukat gibi meslek elemanlarıyla da gerçekleştirilmektedir. Çalıştığı günlük işin karşılığını alamayan katılımcı ve arkadaşlarının polis ve hukuki işlemler konusundaki deneyimi şu şekildedir:

“Göç idaresine gittik. Göç idaresi gittik polis karakol gittik. O dedi ki nasıl çalışmışsın öyle al paramı. Polisler dedi. Yani gitip hukuka şikayet dilekçe vermek istedik. O da dedi ki git bir avukat tut. Biz de hep paramız 5000 TL avukat da 5000 TL istiyordu. Onun için hem de avukat dedi ki git çalıştığın yerden dolayı orda bi şahidin varsa üç tane şahit topla. Bizde bir belgemiz yok resmi şeyimiz yok ki biz şahit getirsek bu benim şahidim burda çalıştım o patron diyor ki yok ben bunu hiç tanımıyorum. Onun için öyle bi zorluklar çektik.” K16 (Erkek, 36)

Afganistanlı mültecilerin bu deneyim sonucunda hukuki desteğe erişemedikleri ve polislerin ifade biçimlerinin sosyal bağlantıları zedelediği anlaşılmaktadır. Hukuki süreci başlatmak için yeterli parası olmayan Afganistanlı mültecilerin gerekli şahitleri bulsalar da patronun bir şekilde kendini kurtaracağını düşünmeleriyle bu deneyim olumsuz olarak sonuçlanmıştır. Haklarını arama yolculuğunda bir netice alamayan kişilerin kendilerini zorluklar karşısında çaresiz hissettikleri anlaşılmaktadır.

Dil engeli doğrultusunda önemli bir sosyal bağlantı tarafı olan tercümanlarla da olumsuz deneyimler yaşanmıştır. K23 ilk geldikleri zaman Ankara’da dosyaları oluşturulurken tercümanla yaşadıklarını şu şekilde aktarmıştır:

“Bizim tercümanımız da vardı Ankara’da biz her şeyi anlattık o oraya yanlış yanlış şeyler yazdı bize terörist dediler. Biz önceden Türkçe bilmiyoduk şimdi yeni dosyalara falan baktık yanlış şeyler vardı orda. Mesela biz İran’da yaşadık kötü şeyler dedik İran’la ilgili o da İranlıydı. O yüzden kötü yaptı bizim tercümemizi. İlk günden zaten böyleydi bizim kötü herkes bizimle kötü davrandı Türkiye geldiğimiz ilk günde. Afganistan’da mesela Taliban var ya kocamı Taliban diye yazmış oraya. Ama kocam Afganistan’da açıcılık yapıyordu. Tercüman işte bizim işimizi kötü yaptı.” K23 (Kadın, 42)

Şu an yaşanan başka olumsuz davranışlar, geçmişte dil engeliyle baş etmede destek olarak sunulan tercümanın davranışına eklenerek biriktirilmektedir. Terörist ve Taliban yanlısı olarak gösterilen aile için sosyal uyumun başarılı bir şekilde sürdürebilmesinin, yaşadıkları duygular ve sahip oldukları ön yargılar nedeniyle daha zor olacağı düşünülmektedir.

K23’e benzer şekilde tercümanlar tarafından dışlanmış hisseden başka bir katılımcı şu ifadeleri kullanmıştır:

“Genelde tercüman kişiler. Hem yabancı uyruklular hem de yani mesela nasıl desem Afganlı tercüman Afganlıları şey yapıyo yani üstünlük ını taslıyo. Kendini bi halt sanıyodu.” K7 (Kadın, 18)

Afganların birbirine destek olduğu ve sosyal ilişkilerin çoğunlukla sosyal bağlardan oluştuğu düşünüldüğünde, Afgan uyruklu olmasına rağmen tercüman tarafından dışlanmış hissetmenin sosyal bağlantılarda ilgi çekici bir bulgu olduğu düşünülmektedir.

Tüm bu olumsuz deneyimlerin yanı sıra katılımcılar arasında kurumlardaki kişilerle kolayca anlaşan ve bilgiye erişebilen kişiler de bulunmaktadır:

“Asıl biz göç idaresi geldik yabancılar şeyine göç idaresine geldik. Onlar bize çok yardımcı oldu. İlk geldiğimizde o bizi bi adres alıp kayıt yaptı. Onlarda tanıdık Afganları var dil bilenler bizi ona yönlendirdi. Şu Yunus Emre vakf var Güneş vakf var oralara bizi gönderdiler. Biz de sora sora oraya kadar yetiştik ondan yardım aldık.” K16 (Erkek, 36)

“Ordaki şeyler bize diyodu ki kimliğiniz olmalı mı iyi davranıyolardı diyolardı kimliğiniz olmalı bizim de bi şeyimiz yok diyolardı. Ordaki şeyler bize diyolardı kimliğiniz olmadığı için kimlik T.C.niz olmadığı için benim elimden de gelecek bişey yok eğer ben yapsam sonra beni çıkartırlar işten fena şeyler olur diyodu. İyi davranıyolardı kötü davranmıyolardı.” K22 (Kadın, 40)

İl Göç İdaresi’ndeki görevlilerin Afganistanlı mültecilerle iletişim kurarken tercüman kullandıkları, sosyal yardımdan faydalanabilmeleri için başka kurumlara

yönlendirmelerin gerçekleştirildiği ve bu doğrultuda bilgiye erişimlerinin sağlandığı anlaşılmaktadır. Sosyal yardım vakıflarında kimliksiz işlem yapılamaması nedeniyle Afganistanlı mültecilere yardımcı olamayan görevliler, K22'ye bu durumu doğru bir ifade biçimiyle aktardığı için herhangi bir olumsuzluk yaşanmamıştır. Burada asıl nokta, her ne kadar yardımcı olamayacak olsalar da bunu kişilere insan değerini ve onurunu zedelemekten anlayabilecekleri şekilde düzgün bir ifadeyle aktarmaktır.

Curlos ve diğerlerinin (2020, s. 33) genç mültecilerin hizmetlere erişim konusunda daha bilgili olduklarını ifade etmesine paralel olarak bu araştırmadan anlaşılmaktadır ki çocuk ve genç mültecilerin yetişkinlere göre dil konusunda daha iyi durumda olmaları, hak ve hizmetlere erişimde rol almalarıyla sonuçlanmaktadır. Pek çok alanda görüldüğü üzere yetişkinlerin kurumlardaki işlemlerini halletmelerinde en büyük yardımcıları, dil bilen çocuklarıdır. Bu doğrultuda, yetişkin mültecilere göre daha hassas konumda olan çocuk ve genç mültecilerin sosyal bağlantılar noktasında birincil gözden deneyimledikleri bu olumsuzlukların şimdi ve gelecekte, devlet ile otoriteye olan güvenlerini sarstığı ve yasallık karşısında birikimli risk oluşturma ihtimali olduğu düşünülmektedir.

Özetle Afganistanlı mültecilerin hak ve hizmet sunumunda yer alan çeşitli kurumlardaki çalışanlarla olumsuz deneyimler yaşadıkları anlaşılmaktadır. Kurumdaki kişilerin bir çalışan olarak tarafsız konumda bulunmalarını unutarak yerel halk sıfatıyla kimi zaman mültecileri dışladıkları ve neden geldiklerini sorguladıkları görülmektedir. Dil farklılığı, sosyal bağlantıların başarılı şekilde gerçekleştirilmesinde karşımıza çıkan bir engeldir. Bu noktada, mültecilerin hak ve hizmetlere ilişkin bilgiye erişimleri sınırlıdır. Mültecilerin tek istekleri, anlaşılmaktadır. İşlem gerçekleştirilemeyecek olsa bile önemli nokta, mültecilere bu durumun aktarılmasındaki ifade biçimi takınılan davranıştır. Sosyal bağlantılar, bu olumsuz deneyimler nedeniyle sosyal uyumun gerçekleşmesinde işlevselliği henüz sağlanamamış bir sistem olarak değerlendirilebilir. Mülteci sistemi ve sosyal bağlantılar sistemi arasındaki bu gerginlik, etkileşimle çözülmedikçe sosyal uyumun gerçekleşmesinin uzayacağı düşünülmektedir.

4.3.2.2. Baş Etme ve Destek Alma:

Baş etme ve destek almanın çok yakın bir ilişkisi içerisinde olduğu ve birbirinden ayrı tutulmadıkları anlaşılmaktadır. Sosyal destek, başa çıkma ve dil yeterliliğine etki etmektedir (Ahmad vd., 2020, s. 597). Başa çıkma yöntemlerinde yer alan sosyal destek unsurlarının ve bunlar içerisinde hangi grupların yer aldığı sosyal uyum sürecinin başarısıyla ilişkilendirilebileceği düşünülmektedir.

4.3.2.2.1. Din: “Hiç kimse yok Allah var”

Afganistanlı mülteciler, güçlüklerle baş edebilmek için çoğunlukla başka kişilere başvurursa ve onlardan aldıkları destek doğrultusunda sorunları aşmaya çalışsa da katılımcıların yaklaşımı ve kimden destek aldıkları farklılık göstermektedir. Sosyal ilişkileri bulunmayan ya da bulunsada herkesin zor durumda olması nedeniyle yardım ve destek istemeyi uygun görmeyen Afganistanlı mülteciler bulunmaktadır:

“Hayır hiç kimse yok. Allah var.” K22 (Kadın, 40)

“Gitçek kimse yok ki. Kendi başımızın çaresine bakmaya çalışıyoruz. Herkesin geçimi kendine onlardan da bişey umamam.” K17 (Kadın, 39)

“Abla o zaman hiçbi şey bilmiyom zaten caddeye geçiyom mu bakıyom bakkala falan var mı? Yeni geldim yani on gün on beş gün yirmi gün kadar o zaman biliyom ben büyük market var bakkal var fırın nerde kasap nerde? (...) İhtiyaç falan var mı kime gidecem? Allah’a.” K20 (Erkek, 26)

“Her şeyi gendimiz çekip gendimiz öğrendik. (...) Hiçbi şey. Ne yapacaz? Başka çaremiz yok. (...) Valla bize kimsem yardım etmiyo. Gendimiz çalışıyoz gendimiz yiyoruz başka kimse bize biri bir kuruş para vermiyor. (...)”

“Hiç kimseye. Yok yani olsa da istemeyiz biz. Yani istemeyiz Afganlar çok var ama kimse kimseden istemiyo çünkü yani gurur gibi bişey var aralarında (...)” K23 (Kadın, 42)

Bu doğrultuda, kişilerin sığınağı dindir. Hiç kimse olmasada Allah’ın varlığı, iç rahatlatıcı bir sebep olarak görülmektedir. Çalışmalar (El-Khani vd., 2017; Hasan vd., 2018; Sleijpen vd., 2016) zorunlu olarak göç eden kişilerin psikolojik iyilik hâlleri için başa çıkma yöntemlerinde dinin olumlu bir etkisi olduğunu göstermektedir.

Çaresizlik hissiyle Afganistanlı mülteciler, karşılaştıkları sorunlarla kendi başlarına mücadele etmek durumundadır. K20’nin ilk geldiği dönemde yeni düzene alışmak amacıyla bakkal, market, kasap ve fırın gibi günlük yaşamda gerekli mekanların yerlerini

bulmak için 10-20 gün sokaklarda kendi başına keşfe çıkması bu duruma örnektir. Kişilerin geçim sorunu nedeniyle destek istemekten çekindikleri görülmektedir. Gururla ilişkilendirilen bu durumun yakın olmayan sosyal bağlar arasında görüldüğü düşünülmektedir. K23 ve ailesinin durumunda, sosyal bağların eksikliği ve sosyal köprüler ile sosyal bağlantılardan da destek alamamanın sosyal dışlanmayı derinleştirdiği düşünülmektedir.

4.3.2.2.2. Sosyal İlişkiler: “Onlar olmasaydı belki de bilmiyom yani aç kalabilirdik”

Mültecilerin özellikle yeni gelenlerin destek arayışlarının sistemdeki engeller nedeniyle karşılanamadığı, politikaların bu noktada yetersiz kaldığı ve bunların sosyal uyumu ve yerleşimi olumsuz etkilediği belirtilmektedir (Stewart vd., 2008, s. 124). Mültecilerin, aile ve arkadaşlarını yardım alma konusunda birincil kişiler olarak görmeleri (Strang ve Quinn, 2021, s. 16) bu durumla ilişkilendirilebilir. Bunlara paralel şekilde, bu araştırmadaki katılımcıların birincil baş etme ve destek alma yöntemi sosyal bağlarıdır.

Ortak etnik grupla kurulan sosyal bağlar, sosyal destek ağlarını güçlendirerek gerekli hizmetleri bulma ve baş etme becerisini arttırmaktadır (Nakhaie, 2018, s. 156). Sosyal bağları kuvvetli olan kişilerin baş etme ve destek alma bağlamında temasa geçebilecekleri kişiler bulunmaktadır. Bu kişiler özellikle kendilerinden önce buraya gelen ve Türkiye’de yaşam konusunda daha çok bilgi sahibi olanlardır:

“Ben yeni geldim bunlar (Afgan komşular) tanıştım bunlar gösterdi markete götürdü buraya götürdü bana yardım etti.” K24 (Kadın, 24)

“Onlar benden önce geldi mesela (...) geçen ben hastaneye gidemedim benim çocuğu bi de hanımı o götürdü tercümanlık yaptı. Bakkal napıyo normalde tercümanlık yapıyo o kişilerden mesela para alıyor mesela ben bir gün dükkanı kapattım senin yanında gidiyorum bi elli ya yüz ya yetmiş ya seksen mesela alıyor gidiyor onu işi bitiyor.” K15 (Erkek, 32)

“Bizim akrabalar olunca ablalarım vardı şimdi yeğenlerim var onların yanında şeyaptık ya onun için iyi oldu bizim için. Onlar olmasaydı belki de bilmiyom yani aç kalabilirdik. Yeni geldiydik hiçbi şey dil felan çok bilmiyoduk o yüzden diyom.” K19 (Erkek, 38)

“Yengem anlattı halam kızları burda vardı onlar anlattı. İşte başa gelen çekilir yani. Onlar da olmasa yapacak bişey yoktu başımızın çaresine bakmak zorundaydık başka Afganlar gibi. Biz yine iyiydi akrabalar vardı yardımcı oldu ama bazıları var onlarda yok kendileri zorla ayakta durmaya çalışıyorlar.” K25 (Kadın, 21)

Sosyal bağlar, sosyal ilişkilerde olduğu gibi baş etme ve destek alma bağlamında en güçlü iletişim ve ilişki ağıdır. Günlük yaşamda basit olarak görünen ancak yeni bir ülkede bilgi eksikliği nedeniyle zor gelen alışveriş, hastane, konut gibi işlerde önceden gelen Afganistanlı mültecilerin yeni gelenlere yardımcı oldukları anlaşılmaktadır. Kimileri bunu sadece destek amaçlı yaparken kimileri de para karşılığında yapmaktadır. Bu karşılık, dil engelinin aşılmasında “tercümanlık” kapsamında beklenmektedir. K19’un önceden gelenlerin desteği olmasa aç kalma ihtimaline değinmesi, baş etme ve destek alma kapsamında gidilebilecek birilerinin olmasının önemi göstermektedir. K25 ise önceden gelen sosyal bağları olmasa da bir şekilde zorluklarla başa çıkacaklarını ve başka Afganistanlı mülteciler gibi ayakta durmak zorunda olacaklarını belirtmiştir. Destek alınmasa da bir şekilde güçlüklerin üstesinden gelineceği ancak destek veren birilerinin varlığında bunun atlatılmasının zorluk derecesini büyük oranda düşürdüğü anlaşılmaktadır.

Afganistanlı mülteciler için zamanın dönüşümü, değişikliğe ve yenilenmeye yol açmaktadır. Katılımcılar zamanla destek alandan destek verene dönüşmektedir:

“(…) ben geldim dayım geldi ilk kişi yani sonra amcaoğulları geldi halaları geldi. Yani ilk kişi biz geldik yani ondan sonra biz destek verdik bunlara zaten Türkçeyi öğrenmek bunlara yardımcı olduk. (...) Mesela ev bulamaz mesela bi hastalık olsa mesela bi ihtiyacın olsa. Yani Allah göstermesin bi ölüm olsa bi parasız olsa biz arada topluyoruz onu veriyoruz. İşi kurtarıyoruz yani başka bişey yok.” K5 (Erkek, 26)

“Bizim bi Afgan vardı. (...) Eve gittim bi bodrumda oturuyor yani 400 TL veriyor gerçek ben böyle bakıyom hiç kimse yaşamıyor orda yani zor. (...) Depo olarak kullanıyor ama onlar oturuyor baktım hayat çok kötü onlara. Sonra patrona ben dedim benim bi arkadaş var tanıyorum onu söyledim. Ramazan ayı sende fitre varsa bana ver (...) Türk anne diye onla konuştu 300 TL o getirdi Allah razı olsun. Bi de diyanet bilmem ne o var yardımcı onlar da getirdi. Allah razı olsun 1200’e kadar oldu ben onlara verdim.” K15 (Erkek, 32)

İlişkiler ağı içerisindeki bu yenilenmenin duygudaşlık doğrultusunda geliştiği düşünülmektedir. İlk geldiklerinde yaşanan zorlukların verdiği his yeni gelenler tarafından da yaşanacağı için baş etmelerine yardımcı olmaya ve her konuda destek vermeye çalışılmaktadır. Önceden gelmiş olmanın destek vermeye etkisinde bir diğer kazanım, sosyal köprüler kurma deneyimiyle ilişkilidir. Pek örneği olmasa da K 15, sosyal bağlara destek olabilmek amacıyla sosyal köprüler ve sosyal bağlantıları devreye sokmuştur. Çok sık rastlanılan ve pek çok örneği olan destekleşme durumu ise, sosyal bağlar arasındadır:

“150 TL reçete oldu o zaman para yoktu. İki hafta sonra benim akrabalar kim para var kim para var onu ilaç para verdim ben mecbur oldum akrabalara para aldım onu ilac aldım.” K18 (Kadın, 44)

“Borç alıyoruz onu da sonra ödemek zorunda kalırız. Akrabamızdan dostlarla şeylerle alırız. Tabii ki başka kimden? (...)” K25 (Kadın, 21)

“Afganlı var o yardım ediyolar bize. Tanıdığımız var Afganlar var onlara gidiyoz yardım istiyoz. Bazıları yardım ediyoz bazıları etmiyor. Yardım etse de bile borç olarak yani.” K14 (Kadın, 45)

Durum el verdiği sürece gerçekleşebilen bu maddi destekleşme, borç olarak görülmekte ve sonrasında ödenmektedir. Borç olarak görülen destek doğrudan nakit olarak alınabilirken, gıda ihtiyacını karşılamak için Afgan bakkallardan alınan ürünleri, konut bulmayı ve tercümanlığı da içermektedir:

“(...) Bi hafta sadece evin içinde hiç yiyeceğimiz yoktu hiç kuru ekmek parçası bile yoktu sonra ordan eski mahalleden bi bakkal vardı kocam oraya gitti yiyeceğim falan yok dedi sonra ordan 100-150 TL şey alıp geldi kahvaltı şeyler. Sonra onla bi ay geçirdik. Afgan bakkalı.” K22 (Kadın, 40)

“Bak şimdi meselan orda var ya evde meselan bi adam biraz Türkçe biliyo yanda oturuyor. Onu biraz sorun bişey varsa adama telefon açıyom bu ne diyom o biraz yardım ediyö. Adam benimle biraz yardım ediyö. (...)” K12 (Erkek, 20)

“Hem de kendimiz yeni gelen Afganlara da yardımcı oluyoruz. Sadece şu kadar yardımcı evi yok yani kira tutmak için, dil yok anlaşma tercümanlık için, bişeyler için yani yardımcı oluyoruz.” K16 (Erkek, 36)

Verilen bu destekler, Afganistanlı mültecilere güçlüklerle baş etme bağlamında yardımcı olmaktadır.

Afganistanlı mültecilerin zorluklarla baş etme kapsamında desteğine başvurdukları kişiler akrabalarını içerdiği gibi, akrabalık bağı olmayan arkadaş ve tanıdık sosyal bağları da içerebilmektedir:

“Arkadaşlarıma gidiyom. Onlar da varsa yardımcı oluyo olmazsa biz zorluk geçiyoz yani iyi kötü geçiyö hayat (...) Arkadaşlarım destekleyor yani birbirimizi kendimizi destekliyoruz yani (...)” K13 (Erkek, 23)

“Biz şu kaç tane arkadaşı var biri birimizden biliyoruz yani. Başka bizde şimdi ailemiz akrabamız şu arkadaş dört arkadaşız. Yani o gendimize bir aile gibi yani yardım ediyoz. Bir gün birimiz kim olsa bunu yeterse buna veriyoz. Yarın onunki olsa ona veriyoz. Yani öyle yaşıyoz yani. Yani başka çaremiz yok.”

Akrabaları olmayan özellikle bekar erkek Afganların sosyal bağlar bağlamında aldıkları destek, arkadaşları olmaktadır. Hiç akrabanın olmadığı yerde sürdürülen bu arkadaşlık ilişkileri, kişiler için başka düzeye taşınmakta ve bu ilişkiler arkadaşlıktan öte bir aile

olarak görülmektedir. Kimsesiz ve çaresiz hissetmenin getirdiği bu deneyimin Afganistanlı mülteciler arasındaki ilişkiyi kuvvetlendirdiği düşünülmektedir.

Başvurulan diğer sosyal bağlar, göç deneyimini yaşayan başka uyruktan kişilerdir:

“Tanıdığım bi İranlı vardı Karaman’da o destek verdi (...) o çocuklara iş buldu. Onlar da çalışmaya gitti yavaş yavaş işte böyle şey ettik sorunları hallettik kendimiz yani başka biri yardım etmedi.” K14 (Kadın, 45)

“(…) Afganlılar var İranlılar var. Farsça bilenler var. Mesela bi televizyon yani mesela bi eski televizyon alacak, durumu yok bi yenisini alsa. İşte orda koyuyolar ucuzuna o grupta.”

K14 için destek alma Afganlar tarafından gerçekleşmeyip İranlı bir kişi tarafından gerçekleşirken, K1 için hem Afganlar hem İranlılar tarafından gerçekleşmektedir. K1’in deneyimini özel kılan durum, desteğin sadece yüz yüze ilişkileri değil dijital boyutu içermesidir. Farsça bilen kişilerin bulunduğu bir WhatsApp grubundan söz eden K1, bu grupta birbirlerine destek olduklarını açıklamaktadır.

Baş etme ve destek almada, sosyal bağlar kadar çok başvurulmasa da sosyal köprülerin de yeri bulunmaktadır:

“Türkler değil sadece çalıştığım yerlerde bazen zorluk geldiği üstüme geldiği sürece patronun istiyordum çünkü şöyle şöyle bi durum var yardımcı falan. Onda yardımcı oluyodu sonra çalışarak öderdim parasını.” K13 (Erkek, 23)

“Bazı bişey olsun da şu (polisin evini göstererek) polis. Bi tane abi bi tane de abi var kocamı abi gibi sanıyo. İki de gidiyoruz. Başka bi yer değil. İkisi Türk. Mesele her bişey ıı meselen gerekiyor onun yanında gidiyoruz. Meselen biz diyor bu gerekiyor bize şöyle oluyor bize yardım ediyor. Mesele ıı bi gün yasak vardı ki her marketler HES kod istiyordu bizim yoktu sonra onlara söyledi gerekimiz var. Sonra onlar bize dedi ne istiyorsunuz söyledi gitti bize getirdi ıı verdi.” K4 (Kadın, 40)

K13 destek almanın genel olarak Türklere karşı gerçekleşmediğini daha yakın sosyal köprüler tarafından, örneğin patronu, gerçekleştiğini ifade etmektedir. Bu destek borç olmayı içermektedir. Ancak buradaki önemli nokta, borç alıp verebilecek düzeyde bir güven ilişkisinin kurulmuş olmasıdır ki bu da sosyal uyum ve sosyal sermaye bakımından olumlu olarak değerlendirilebilir. Doğrudan nakit olarak gerçekleşen destek dışında özellikle sağlık konusunda sosyal köprüler tarafından destek verildiği anlaşılmaktadır:

“Bizim H* bebek karnımdayken üç ay sadece biz benim karnım çok fena ağrıyodu sonra bi gece ıı çok bağırmağa şey yapmaya başladım biz komşuya gittik ambulansı aramasını istedik ondan sonra aradı geldi hastaneye götürdü sonra dolmuş şeyini öğrendik nasıl geliyo. Sonra hastaneye 6 numarada bindik o yüzden öğrendik.” K22 (Kadın, 40)

“Türktü onlar mesela işte hastaneye... Biri hastalandı mı diyoduk onlar ambulans arıyolardı işte durumumuzu anlatıyolardı ıı böyle böyle diye.” K7 (Kadın, 18)

“Bizim komşu bi dükkancı vardı bunu götürdü hastaneye kendi kimliği ile götürdü. Şey F* da gitti iki üç kere de vermiyorlar. S* de ilaç aldı bi kere. F* götürdük. Sen karışma dediler, vermediler.”

Katılımcıların sağlığa erişime ilişkin bilgi eksikliği ve din engeli nedeniyle sosyal köprülere ihtiyaç duydukları anlaşılmaktadır. Bu ihtiyaç özellikle ambulans çağırma gibi acil durumlarda ortaya çıkmaktadır. Bunun sonrasında ulaşım nedeniyle desteğe ihtiyaç duyan kişiler hastane-ev erişimi konusunda bilgilenmiş ve yeniden ihtiyaç duyulursa baş edebilecek ve kendilerine yetebilecek düzeye gelmişlerdir. Dil engeli olan kişiler ise hâlâ hastalığa ilişkin bilgi aktarımı yapabilmek için Türkçe bilen birilerine ihtiyaç duymaktadır. Bu ihtiyaç sosyal bağlarla giderilebilirken bu konuda sosyal köprülerden de destek alınmaktadır. Sosyal köprülerin kimlik belgesi için de yardımcı olmaya çalıştığı ve hatta kuruluşlarla iletişime geçtiği ancak başarısız olduğu; o noktada bir gelişme kaydedilemese de ihtiyaç olduğunda kendi kimliğiyle hastaneye götürme ya da ilaç alma gibi desteklerin sunulduğu anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda, sosyal köprülerin sağlık konusunda destek olmaya çalıştığı görülmektedir. Bunun yanı sıra sağlıkla ilişkili olarak yaşamı tehlikeye sokabilecek bir başka gereksinim olan barınma, ısınma ve beslenmenin karşılanamamasına ilişkin de destek verildiği anlaşılmaktadır:

“(…) Karım hastaydı. Hastane için paramız yoktu. Zorluk. En çok zorluk para için. Ben Allah’a çok şükürler yaptırıyorum. Neden ki? Bi parka biz şeyde Bursa’da biz şeyde yağmur yağıyordu akşam idi. Biz orda oturuyordu orda uyuyordu. Bu (çocuğu göstererek) çok hasta oldu çok ateşi vardı. Kimse yoktu yardım etsin. Bi tane Türk geldi baktı bu çocuğu gördü eve götürdü. Sonra bişeyler verdi. Sonra şey ambulans çağırdı bişeyler çağırdı. Bi tane eveydi. Kendisi başka yere gitti anahtar bize verdi dedi evin içinde oturun ben gelmem. Bize yemek veriyodu. Şey ıı şey var ya evi soba değil şöyle odun soba değil, elektrikli soba. Sonra yemek yemek yumurta bişeyler getirdi. 20 gün orda kaldık. (...) Biz korktuk neden gel gel bizim eve dedi. Bize götürüyo başka yere dövüyo kaçırıyo bişey. Bi akşam geldi biz gitmedik başka akşam bi daha geldi. Korktu çok korktu biz.” K3 (Erkek, 35)

K3 ve ailesinin zorluklarının gören Türk’ün yardım etme isteğinin birkaç kez reddedildiği ancak yine de gelip bu desteği sunduğu anlaşılmaktadır. Afganistan’da şiddet ve insan kaçırma gibi olumsuz deneyimlerle karşılaşan Afganistanlı mültecilerin bu nedenle ilk olarak akıllarına bunların tekrar yaşanabileceği ihtimali gelmektedir. Kişilerin korkmasına yol açan bu ihtimal doğrultusunda, destek vermek isteyen birileri olsa bile temkinli yaklaşıtları görülmektedir. Bu güvenlik açısından kaygının varlığına işaret etmektedir. Korkarak da olsa mecbur kaldıkları için bu yardımı kabul eden K3 ve ailesinin, o Türk sayesinde 20 gün boyunca barınacak bir yerleri olmuştur. Bu kişi sadece barınacak bir yer değil aynı zaman gıda desteği de sunmuştur.

Yerel halktan destek gören kişiler olsa da bu durum herkes için geçerli olmamaktadır:

“Ya benim ordan komşum var yani ben ıı yeni geldim zamanda Zembilli ordan oturdum. (...) Dedim yani ben Afgan’dan yeni geldim param yok bişey yok yardım ediyo musunuz? Yapmıyom diyo ben para sana nerde bulacam öyle böyle ben de garibandayım. Yardım yapmamış. Bi daa gitmiyorum. Kimse yardıma için yapmamış daha napacaz? Mecbur gidemem ki.” K11 (Erkek, 22)

“Valla biz ihtiyacımız olsa şimdi birini tanımadık adamdan nasıl ihtiyacımızı söyleyecen? Yani söyleyemeyecen ihtiyacın olsa gendine göre gendin halledecen mecbursun yani. Öyle birini tanımadın kimin kapısını vuracan benim bişeye ihtiyacım var diye? Vuramayacan yani tanımadık adamda şimdi nasıl onun kapısına varacan? Yani gendi gendi başına bi işin olsa gendin görecen.”

“(…) Türklerden alamayız ki vermezler zaten. Çünkü tanımadığı bi insana ben de olsam borç vermem. (...)” K25 (Kadın, 21)

“(…) Gidip yabancı birinden istesen verir mi yani? Vermez. Millet kendi yavrusuna vermez bize hiç de vermez.” K19 (Erkek, 38)

“Şöyle diyim yani nasıl desem içimizde elimizden gelene kadar yapıyoruz. Eğer mesela elimizden gelmezse o zaman Türklere. Son çare olarak.” K8 (Kadın, 31)

Bir kez destek almayı deneyen ancak olumsuz sonuç alan K11 bir daha bunu denemezken K2, K25 ve K19 tanıdık olmama ve yabancılik nedeniyle böyle bir desteğin gerçekleşmeyeceğini ifade etmektedir. K8 ise sosyal bağlar arasında yardımlaşmanın yetmediği durumlarda son çare olarak Türklere iletişime geçildiğini aktarmaktadır. Yabancıliğin getirdiği kendine yetmedeki mecburiyet ile son çare görme, Türkler ve Afganlar arasındaki sosyal ilişkilerin yeterince yakın olmadığını göstermektedir. Sosyal ilişkiler ile baş etme ve destek arasındaki ilişkinin tutarlı olduğu düşünülmektedir.

Baş etme ve destek almanın değerlendirilmesinde en zayıf ilişki, sosyal bağlantılardır:

“Mecbur biz göç idare gidiyor bakıyor Afgan yabancılar multeciler için ne varsa her şifre e-devlet şifre var içine giriyorum bakıyorum. Ya numara var göç idarede ya onu Ankara’daki biz arıyor soru soruyor söylüyor mesela önce bizim kimlik numara anne babam ismi söylüyor bakıyor doğru mu ne soru varsa soruyor bize söylüyor.” K15 (Erkek, 32)

“Yunus Emre vakfalarına gidiyoruz. (...)” K16 (Erkek, 36)

Sosyal ilişkilerde de en zayıf ilişkinin sosyal bağlantılar ile kurulması nedeniyle bu sonuç şaşırtıcı olmamıştır.

4.3.2.2.3. Profesyonel Psikolojik Destek: “Yok Allah korusun”

Afganistanlı mültecilerin baş etmeye ilişkin soruları daha çok maddi anlamda algılamaları ve travmatik yaşantılara ilişkin yaklaşımların sıra dışı bulunması üzerine duygusal boyuta yönelik irdelemeler de yapılmıştır. Geçmişte birçok travmatik olaya maruz kalan Afganistanlı mültecilerin, bunlarla baş etme noktasında hissizleştiği ve alaycılığa başvurduğu görülmektedir:

“Biz de şimdi bi garip şeyler var. Mesela hem mutluyken hem de şey üzgünken gülüyoruz yani hallerimize (gülerek). Ama diğerleri ağlıyor yani çok baya şey strese giriyolar. Yani alıştık diyelim. Şey öldükten Afganistan bi tane öldürmüşler ceset öyle şey yolda mesela ımm yolun ortasında herkes gülüyo bakıp gidiyo. Yani o kadar alışmışlar. Ama burda olsa... (gülerek)” K8 (Kadın, 31)

Kişilerin bu durumu normalleştirdikleri ya da kendilerini bu olumsuz deneyimlerden korumak için böyle bir savunma sistemine büründükleri düşünülmektedir. Ancak böylesine zorlu deneyimleri normalmiş gibi gülerek anlatabiliyor olmanın sıra dışı olduğu ve geçmişte yaşanan bu olayların içte yaşanmayarak dışa vurulması gerektiği düşünülmektedir.

Kişiler diğer konularda olduğu psikolojik destek bağlamında da sosyal bağlarına başvurmaktadır. Bekar Afgan mülteciler için bu sosyal bağlar, Afgan arkadaşlarını içerirken aileleriyle birlikte gelen kişiler için bunlar aile üyeleri olmaktadır:

“Yani ailemiz olmadığı için arkadaşlarla dertleşiyoz. Anlatacak biri yok kime anlatayım? Yani herkeste o dert var. Bende varsa bunda da var, bunda varsa bunda da var. Yani herkes kendi biliyo yani anlatmaya bile gerek yok. Konuşuyoz anlatıyoz yani ben böyle zorluk geçirdim o da biz de geçirdik yani öyle.” K13 (Erkek, 23)

“Kimseyle paylaşmayız kendi içimize atıyoruz başka yapacak bişey yok hayat zorlu ve dayanmak zorundayız demi? (...) hep bi arada olduğumuz için kolay atlatırız yani. Birbirimizle yani.” K25 (Kadın, 21)

Afgan kadın mültecilerle yapılan bir araştırmada katılımcıların kırılabilirlik duygusu, başka yerde yaşama ruhsal gerilimi ve savaş travması deneyimledikleri belirtilmektedir (Murphy vd., 2013, s. 11). Göç öncesi ve göç sırasında yaşanan travmatik olaylar, kişilerin göç sonrası yaşamına da yansıyan bir anı havuzudur. Bu tarz yaşantılara sahip kişiler için psikososyal destek önemlidir. Beirens'e (2007b, s. 227) göre sunulan terapötik hizmetler, mültecilerin göç öncesi ve sonrası ya da arkadaşlık kurmayı engelleyen travmatik deneyimlerin üstesinden gelmelerine yardımcı olmaktadır. Buna rağmen Afganistanlı mültecilerin neredeyse hepsi profesyonel bir desteğe ihtiyaç duymadıklarını belirtmektedir. Bu durumu kötü olarak algılayan katılımcılar bulunurken bir uzmana

gidebilse iyi olacağını düşünen nadir kişiler de mevcuttur. Sadece bir kişi uzmana danışmıştır:

“(…) Yok Allah korusun. Öyle bişey yok. (…)” K5 (Erkek, 26)

“Hayır yani hiç gitmiyom. Mesela Afganlar hiç gitmiyolar. Afganlar da bilmediği için kimse gitmez. Ben kendim anlatmak isterdim. Annem baya bir keresinde baya psikolojik şey bozuldu. Psikoloğa götürdüm. İı şey devlet hastanesine. Orda da pek bişey yapmadılar sadece hap verdiler. Ondan sonra annem de iyileşmedi. İşte kendi teyzem geldi işte mesela onla yaşında kadınlar geldi. Öyle iyileşti yani ordaki gördüğü şiddet mesela bi şekilde bize anlatmıyor ondan sonra psikolojisi ıı bozuldu. Ordan da hastaneye götürdük bayılmıştı. Onu daha iyi anlayan yani mesela daha mesela üstünden kalkabilen birine anlatıyo.” K7 (Kadın, 18)

“(…) Biz hep kendi ıı diyim ki sadece şu çocuğum hayatta kalsın diye onunla mücadele ediyoruz. Onun okuması, içmesi, yemesi, giyimi... Onlarla uğraşıp hiçbir zaman zamanımız olmadı ki gidip rahatlıkla bi biriyle danışsak.” K16 (Erkek, 36)

Bazı kişilerin, kültürel kodlar nedeniyle profesyonel destek almak istemedikleri düşünülmektedir. Bunun yanı sıra K7, annesinin bu konudaki deneyimini aktarırken profesyonel desteğin sadece haplardan ibaret olduğunu ve işe yaramadığını belirtmesine rağmen profesyonel destek almaya sıcak bakmaktadır. Profesyonel destek başarısız olurken kendi yaşatlarında konuşabileceği bir sosyal bağının olmasıyla birlikte sorununun çözüme kavuştuğu belirtilmektedir. Bunun uzmanlara olan güven kırılmasıyla sonuçlanabileceği düşünülmektedir. Mekki-Berra ve diğerlerinin (2001, s. 49) araştırmasındaki mülteciler, göç öncesi döneme ilişkin travmalarını burada kimsenin anlamayacağını ve acılarını hafifletmek için bir şey yapamayacaklarını düşünmekteyken Strang ve Quinn (2021, s. 13) mültecilerin aileden olmayan kişilerle duygusal konularda konuşmaktan kaçınmayı kendi kültürlerinde normal olarak tanımladıklarını belirtmektedir. Amerika’daki Afgan mültecilerle yapılan bir araştırmada ise katılımcılar tabu olarak damgalanma ve ön yargı nedeniyle akıl sağlıklarına ilişkin uzmanlardan destek almadıklarını aktarmaktadır (Reihani vd., 2021, s. 62). Bu bulgular doğrultusunda katılımcıların ifadeleri arasında bir benzerlik olabileceği ve travmaların bu nedenle sosyal bağlarla paylaşılarak profesyonel psikolojik desteğe başvurulmadığı yorumu yapılabilir. Bunun yanı sıra profesyonel desteğe başvurmamak, sadece istememek ya da ihtiyaç duymamakla gerçekleşmemektedir. K16, çocuklarıyla ilgili başka öncelikleri olması ve böyle bir şeye zamanının olmamasından söz etmektedir. Bu doğrultuda, hayatta kalma mücadelesinin sürdüğü kişiler için profesyonel destek alabilmek bir lüks olarak algılanmaktadır.

Özetle baş etme ve destek almada kişilerin yöntemlerinin; sosyal ilişkilerin yokluğu ya da olsa bile kendi sorunları nedeniyle işlevsizliği durumunda Allah'ın varlığına dayandıkları; sosyal ilişkilerde birincil olarak sosyal bağların öne çıktığı, önceden gelenlerin önemi ve sonradan gelecek olanlar için desteğin dönüşümü; sosyal bağlar tarafından baş etmeye yardımcı olurken sadece destek amacı yanı sıra akraba olmayan sosyal bağlar tarafından tercümanlık gibi konularda para karşılığının beklendiği, akrabası olmayan bekar erkeklerin Afgan arkadaşlarını aile olarak kabul ederek destek unsuru gördükleri, sadece Afganların değil İranlı kişilerin de yardım sunduğu; Farsça bilenler arasında kurulan WhatsApp grubuyla dijital desteğin bulunduğu; sosyal köprülerden güven oluşturabilen yakın çevrenin ve acil durumlarda sağlık, barınma, beslenme ile ısınma gibi konularda komşuların destek verdiği; sosyal köprüler işin içine girdiğinde temkinli yaklaşıldığı; sosyal bağlantıların resmi işler ve sosyal yardım ile ilişkilendirilerek çok söz edilmediği; profesyonel psikososyal destek için ihtiyaç duymama ve öncelikli olarak düşünmeme görülmektedir. Bu doğrultuda, Afganistanlı mültecilerin baş etme ve sosyal destek bağlamında yine en çok sosyal bağlar sisteminden etkilendikleri bunun haricindeki sosyal köprüler ve sosyal bağlantılar sisteminin pek aktif olmadığı anlaşılmaktadır. Bu durum, diğer kategorilerde de karşımıza çıkan sonuçla aynıdır ve bizi sosyal uyumun başarılı bir süreci içerdiği yorumunu yapmaktan alıkoymaktadır.

4.3.2.3. Aidiyet Duygusu: “Nasıl olsan yabancı mısın biraz bişeyin eksik”

Sosyal uyumu “*güven, umut ve karşılıklılık duygusuna dayalı olarak paylaşılan değerler, paylaşılan zorluklar ve eşit fırsatlardan oluşan bir topluluk geliştirmenin devam eden süreci*” olarak tanımlayan Jenson (1998, s. 15) konuyu ele alırken aidiyet-yalıtım, içermeyiş, dışlanma, katılım-pasif olma, kabul edilme-reddedilme, yasallık-yasa dışılık olarak beş boyuttan söz etmektedir. Jenson'a ek olarak ait hissetmenin sosyal uyumu etkilediği gibi aidiyet duygusunun gelişmesinin diğer dört boyuttan ve bu boyutların kendi içerisinde birbirlerinden etkilendikleri düşünülmektedir. Bu boyutların yanı sıra haklara ve hizmetlere erişmenin aidiyet duygusunu ve dolayısıyla sosyal uyumu etkileme eğilimi olsa da duygusal ve kültürel olarak ait hissetme arzusu da bulunmaktadır. Bu arzunun gerçekleşmesi, sadece sosyal bağları değil sosyal köprüleri ve sosyal bağlantıları da

ilgilendirmektedir (Fozdar ve Hartley, 2014, s. 15). Bu doğrultuda, aidiyet duygusunun gelişmesi birçok etkeni içerisinde barındırmaktadır.

“*Evde hissetme*” olarak ifade edilen aidiyet duygusu (Yuval-Davis, 2006, s. 197), Afganistanlı mülteciler tarafından çoğunlukla olumsuz değerlendirmeleri içerse de birkaç katılımcı olumlu değerlendirmelerde bulunmuştur. Aidiyet gelenek, alışkanlık ve dini içeren kültürel öğeler sayesinde geliştirilebilmektedir (Ameli vd., 2006). Bu doğrultuda bu olumlu değerlendirmeler, din ve mezhep bağlamını içermektedir:

“Çok iyi görüyoruz birbirimizi. Elhamdülillah Müslüman Türk arkadaş, abla.” K3 (Erkek, 35)

“Afganistan’da pek fazla Sunni yoktu bizim mahallemizde pek yoktu ama şehirde çoktu. Sonra mesela biz burda pek Sunni var şey mesela elleri namaz kılariken bizim gibi burda pek fazla var o yüzden Afganistan’da hiç böyle şey fazla olmadığı için burda pek fazla olduğu için burayı çok sevdim elleri kapatıp şey yapmamızı çok sevdim.” K22 (Kadın, 40)

Müslüman kesimin fazla olduğu bir çevrede yaşayan Afganistanlı mülteciler, bu nedenle kendilerini ait hissettiklerini ifade etmektedir. Bunun yanı sıra, çevrelerinde daha fazla Sünni mezhebenden Türk’ün bulunması nedeniyle kendi din ve mezheplerini rahatça yaşayabilmeleri, kişilere rahatlık ve mutluluk sağlamaktadır. Ancak ait olmanın sadece din üzerinden değerlendirilemeyeceği düşünülmektedir. Olumlu değerlendirme yapan kişiler, konuyu sadece din üzerinde bir algıyla ele alırken olumsuz değerlendirme yapanlar konuyu başka alanlara taşımaktadır.

Afganistanlı mültecilerin aidiyet duygusuna ilişkin en çok öne çıkan duygu, yabancılıktır. Yabancı hissetmenin, aidiyeti olumsuz etkilediği ve bunun hem günlük yaşamı hem de sosyal ilişkileri içeren sosyal uyuma olumsuz olarak yansıdığı düşünülmektedir. Yabancılık duygusunun varlığı, Afganistanlı mültecilerin topluma katılım ve toplumda kabul görme sürecine etki etmektedir. Bu noktada, aidiyet duygusunun bir durumdan ziyade bir süreç olduğuna ilişkin düşüncem Spaaij (2015, s. 305) ve Jenson (1998, s. 15) ile aynı sayfada yer almaktadır. Bu sürecin katılımcılar tarafından tamamlanmadığı düşünülmektedir.

“Türk bilmiyorum ki, bu yabancı herkes öyle diyo.” K24 (Kadın, 24)

“Yabancıyız misal. Onlarda göre biz biraz farklıyız. İnı biz başka bir yerde getsek hatta bizi şimdi inı kimlik filanımız yok daha. Biri desek biz burda yabancıyız. Her şeyde biz sorunlu geliyoz. (...) Her şey bizde sıkıntı. O zaman sıkıntı varken biz nasıl olabilelim?”

Afganistanlı mültecilerde yabancılık duygunun ortaya çıkması, çeşitli alanlarda gerçekleşmektedir. K24 Türkleri tanımadığını ve dolayısıyla sosyal köprülerinin var olmadığını belirtirken, yerel halk tarafından yabancı olarak görüldüğünü düşünmektedir. Aitlik, kişilerin sadece bireysel olarak geliştiremeyeceği aynı zamanda sosyal boyutu da içeren bir duygu olması bağlamında yerel halk tarafından kabul görmeme ve iyi karşılanmama ile de ilişkilidir (Jayaweera ve Choudhury, 2008, s. 127). Bu görüşe katılmakla birlikte yabancı olarak görülmenin, Afganistanlı mültecilerde aidiyet duygusunun gelişmesine engel olarak sosyal uyumu geciktirdiği düşünülmektedir. K2, kimlik belgesine sahip olmamanın getirdiği başka zorluklarla birlikte “sorunlu” olarak görüldüklerini düşünmektedir. Afganistanlı mültecilerde sıkça karşılaşılan sorunlu ve yük olarak görülme durumunun, aidiyeti ve sosyal uyumu olumsuz olarak etkilediği görülmektedir. Bunun yanı sıra bu durum sadece sosyal uyumla değil var olmayla da ilgilidir. K2'nin “*biz nasıl olabilelim?*” ifadesi, bu çıkarıma zemin oluşturmaktadır. Buradaki var olma ve aidiyet ilişkisi, Loader'ın (2006, s. 214) kim olduğuna ilişkin sorunun nereye ait olduğuna ilişkin sorudan bağımsız olarak ele alınamayacağı görüşünü desteklemektedir.

“(..) Mesela bazen çarşıya çıkıyoz şeye çıkıyoz ya bazıları böyle yapıyo davranıyo da sanki biz burdan değiliz. Sonuçta onlar da kendine göre haklı yani ben de olsam belki ben de aynı davranırdım onu bilemem ama ben böyle tercih etmiyorum öyle davranmayı çünkü hani kendim yaşadığım için anlarım çünkü yani bizim ülkemize şu an ben gidersem ülkeye hani bazı Afganlar da orda hayatını yaşıyo ya belki onlar anlamaz yani mesela Türkiye'den insanlar gitse ya da başka ülkelerden anlamıyo ama ben kendim yaşadığım için anlarım yani bi insanı terslemek bi insanı kötü davranmak nasıl bişey olucanı tahmin ederim çünkü insan çok üzülür yani. (...)” K25 (Kadın, 21)

Ait hissetmemenin, buradan hissettirilmemeyle gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Buradan hissettirilmemenin, terslenmenin ve kötü davranışlara maruz kalmanın üzüntüsünü yaşayan K25, aynı durumda başkası olsa nasıl hissedeceğini bildiği için böyle davranmayacağını belirterek gelecekteki varsayımsal kişi ile duygudaşlık kurabileceğini göstermektedir. Ayrıca bu duygudaşlığı, bu davranışları gerçekleştiren Türkler için de kendilerince haklı olabilecekleri düşüncesiyle kurmaktadır.

Sosyal köprüler dışında aidiyet duygusunun olumlu ya da olumsuz olarak varlığı, sosyal bağlarla da ilişkilendirilmektedir:

“Aksaray'daken çok yalnızdık burda herkes var yani akrabamız. Ordan daha iyi burda.” K7 (Kadın, 18)

“Karaman’da iyi amma nasıl olsan yabancı mısın biraz bişeyin eksik yani. Aileden uzak oldun. Akkrabadan uzak olsan ne kadar iyi olsan daha biraz gendi ülken gibi değil yani. Nasıl olsa yabancısın yani. Valla öyle biz öyle çok kaynaşamıyoruz.”

Sosyal bağların varlığı, ait hissetme konusunda olumlu olarak sunulsa da bunun sosyal uyum bağlamında olumlu olarak değerlendirilebilmesi için yeterli olmadığı düşünülmektedir. Sadece sosyal bağların varlığının, kişilerin sosyal köprüler ve sosyal bağlantılarla sosyal ilişkiler geliştirmesini kısıtladığı ve bir grup içine çekilmeyle ayrışmayı tetiklediği yorumu yapılabilir. Bu doğrultuda, sosyal köprülerin ve sosyal bağlantıların da gerektiğine inanılmaktadır. Sosyal köprülerin geliştirilememesi, sosyal ilişkiler başlığında değinilen birçok etken yanı sıra şu şekilde açıklanmıştır:

“Yabancılığı farklı var. Yani Türkler biraz farklı meselan yabancılar farklılar ona göre. Burda meselan çok yabancılar geliyor Türkçe bilmiyo. Ona göre dışarda gidiyo markete bişey alıyo bakıyor meselen ne kadar diyim meselen Türkçe konuşan ne kadar adam Farsça söyliyo anlamıyo.” K11 (Erkek, 22)

“Valla abla zaten biz gidecez çarşıya birine söyleyecez yani konuşacaz zaten zor konişuyoruz herkes öyle yabancı herkes öyle.” K20 (Erkek, 26)

“Afganistan meselan ben Afgan Afgani o daha iyi bize. Siz Türk Türki. Mesela Afganistan bize daha iyi dil için her şey için biz biliyoruz.” K21 (Erkek, 54)

“Yabancı gözükiyom. Yabancı. Mesela kimse bi gonusam lafını anlamaz biz yabancıyız yani. Birbirimi dili dönmüyo. İşte bu kadar yani.” K6 (Kadın, 60)

Bu ifadeler doğrultusunda, Afganistanlı mültecilerin yerel halkla etkileşim kuramamasında dil engelinin yeri görülmektedir. Kültürel bir öge olan dile bağlı engel, sadece sosyal ilişkileri etkilemekle kalmayıp yabancılık ekseninde aidiyet duygusunun geliştirilememesine sıçramakta ve dolayısıyla sosyal uyumu olumsuz olarak etkilemektedir.

Hak ve hizmetlere erişim de aidiyet duygusuna etkilemektedir. Bu erişim doğrultusunda “resmi aidiyet” mültecilerin topluma katılımı için bir koşuldur (Fenster, 2007, s. 244).

Haklar içerisinde yer alan sağlık, yabancılık duygusunun tetiklendiği alanlardandır:

“(…) hastaneye gittiğim zaman orda ııı sağlık şeyi açtırmak için. Reçete aldık reçeteyi eczaneye götürdük eczanede dedi ki git bunun şeyini açtır dedi sağlık ııı sağlık güvencesini açtır dedi. Şeye geldik yabancı şubeye geldik yabancı şubede de dedi ki git ordan şey getir kral rapor (heyet raporu) getir. Kral rapor için ben üç ay dolaştım. Üç ay öyle gittim geldim bi hastanene raporu vermiyor burası kral rapor vermiyor orası ııı sağlık güvencemiz de açmıyor bura ilacım da alamıyorum. Öyle çok uzun onun için öyle kaldı. En sonra bir buçuk ayda zor şeyim aldım bu kral rapor aldım. Gitip güvencemi açtırdım sağlık güvencem de açtırdım. Ondan sonra gidip tekrar hastaneden reçete rapor aldım ondan sonra ilacımı da aldım.” K16 (Erkek, 36)

K16, en çok yabancı ve buraya ait değilmiş gibi hissettiği olayı sağlıkta yaşadığı sorun üzerinden aktarmıştır. İşlemin aylarca sürmesi ve süreçte karşılaştığı zorluklar, katılımcı için “yabancı olduğum için böyle güçlükler yaşıyorum” düşüncesini beraberinde getirmiştir. Bu düşünce, kişide bıraktığı iz doğrultusunda ait hissetmemeye taşınmaktadır. Yaşanan güçlüklerin başka alanlara sıçraması ve en sonunda sosyal uyumu olumsuz olarak etkilemesi, ekosistem yaklaşımı bağlamında sistemler arasındaki etkilerin ne kadar büyüyebileceğini göstermektedir. Bu nedenle, başka kişiler tarafından küçük olarak algılanabilecek bir sorunun Afganistanlı mülteciler için ifade ettiği anlam ve hayatlarındaki etkisi bambaşka olabilmektedir. Bu noktada, duygudaş olmanın ve insan değerine ilişkin hassasiyet göstermenin önemi büyüktür.

Bir başka hak olan çalışma, yabancılık duygusunun hissedildiği bir diğer alandır:

“(…) Arkadaşlarım var Türkler dediğim gibi yine de yabancı olduğumuz için öyle kendimizi hala yabancı hissediyöz. Şöyle diyim yabancı olduğumuz için kolay işlere giremiyöz. Fabrikalara giremiyöz en çok inşaatlarda çalıştırıyo. Şey iznimiz olmadığı için. Bu var. Ondan sonra her yerde oluyo yani (…)” K13 (Erkek, 23)

Türk arkadaşları olup sosyal köprüler kurabilse de hâlâ yabancı hisseden K13, diğer uyruktan kişilerden farklı olarak çalışma izinleri olmadığı için günlük işlerde çalışmak zorunda kalmanın, kendisini en çok yabancı ve ait değilmiş gibi hissettiği konu olduğunu ifade etmektedir.

Afganistan’daki mal ve mülkünü bırakmak durumunda kalan mültecilerin aidiyet duygusunun, günlük yaşamda pek çok alana sıçrayan geçim sorunundan olumsuz etkilendiği görülmektedir

“Siz Türksünüz bura size iyi. Afganistan meselan ef var her şey var, bu kiraci. Her ay kira kiralık ev çok para çok zor bize çok zor.” K21 (Erkek, 54)

Kendi ülkesi olan Türkler için burada yaşamın daha kolay olduğunu belirten K21 Afganistan’da yaşamları daha kolayken, burada kira vermelerinin ve başka günlük giderlerin kendileri zorladığını açıklamaktadır. Bu zorluk, Afganistan’daki yaşamlarıyla buradakini kıyaslayarak aidiyet duygusunu geliştirememede bir neden olarak sunulmaktadır.

İnsan hakları arasında yer alan eğitimin ele alındığı başlıkta da karşımıza çıkan sosyal dışlanma, aidiyet duygusu kategorisinde de kendini göstermektedir. Bu doğrultuda

eğitimde gerçekleşen sosyal dışlanma, yabancılık hissine ve aidiyet duygusunun gelişmemesine yol açmaktadır:

“Okulda birkaç kez oldu hani arkadaşlarla sorun yaşayınca. Onlar yabancı oldunuz diyordu ya o biraz tersliyor gibi geliyordu (...) arkadaşlar dedi Afganistan’dan geldin savaştan kaçarak geldin niye Afganistan savaşında durmadın? Yani keşke kendi elimizde olsa yani bizim devletimiz yok zaten devlet olsa şu anda bu durumda düşmezdik.” K25 (Kadın, 21)

Kendini en çok yabancı ve ait değilmiş olarak hissettiği olayı okula gittiği dönemdeki yaşantısı üzerinden açıklayan K25, yabancı olarak görülmesi ve savaştan kaçma nedeninin sorgulanmasıyla olumsuz bir deneyim yaşamıştır. Aradan uzun zaman geçmiş olmasına rağmen bu dışlanmayı unutmayan K25, hâlâ bu durumu en çok yabancı hissettiği an olarak aktarmaktadır. Kişilerin yaşamında derin izler bırakan sosyal dışlanmanın, aradan ne kadar zaman geçerse geçsin kapanmayan yaralar açmaya ve sosyal uyumun gerçekleşmesini içeren uzun sürecin daha da zorlaşmasına neden olduğu düşünülmektedir.

Nelson ve Hiemstra (2008, s. 322) tarafından yasallık durumu, aidiyet duygusu ile ilişkilendirilmektedir. Bunun yanı sıra güvenli aidiyet tehlike, korku ve kaygının var olmamasını içermektedir (Dromgold-Sermen, 2022, s. 651). İki görüşü destekler biçimde yasallık olmaması ya da yasallık gerçekleşse bile güven duygusunun gelişmemesi nedeniyle aidiyet duygusuna olumsuz yansıma, şu şekilde ifade edilmektedir:

“Mesela kendi ülkende her şeyi yapabilirsin. Burda yabancı bişey yapamazsın. Mesela biri sana gariştiğinde bişey diyebilirsin ama burda diyemezsin.”

“(…) Yani nasıl olsa biz yabancıyız. Korkuyoruz yani başımıza bişeyler gelmesin. Yani biri bişey yapsa biz şeyi bize düşmesin. Yarın biz insana bişey olsa onlar gendini kurtaracak yani bizi kim kurtaracak yani? Yani zaten bizi ya polis Afganistan’a gönderecek ya cezaevine sokacak. Onun için çok biz onlarda karışmıyoz yani. Yani böyle düşünüyöz. Nasıl olsa biz böyle kimsemiz yok hani...”

Herhangi bir tartışma yaşandığında bunun tek taraflı gerçekleşmek zorunda olduğu çünkü karşılık verildiğinde bunun büyüyerek başlarına bir şey gelmesinden korkulduğu anlaşılmaktadır. Yabancı olmanın getirdiği korku ve tedirginlik, güvenlik güçleriyle ilişkileri olumsuz etkilerken gerçekleşebilecek sınır dışı ya da hapis gibi sonuçlar doğrultusunda aidiyet duygusunun gelişmediği görülmektedir.

Katılımcıların ifadeleri doğrultusunda yabancılığın ve ait hissetmemenin, yalnızlık ile ilişkili olduğu, yalnızlık ile boş zaman değerlendirememenin ait hissetmemeye sonuçlandığı görülmektedir.

“Hala yabancı her durumda. Yani ne de olsa insan yabancılık çekiyo işte yani her konuda. Mesela burda bizim kimsemiz yok yabancıyız yani tek başımızayız yani insanın canı da sıkılıyo demi? Kimsemiz yok bişey yok yani çok kötü.” K23 (Kadın, 42)

“Yani kimsem yok hiçbi yere gitmiyorum. Hayat nasıl olabilir ki? Canım sıkılıyor sanki kalbim daralıyor. Yabancı hissediyorum kimsem yok çünkü. Yani mesela eşimin ailesi mesela birbirini yani birlikte toplandığında benim kimsem olmadığı için kendimi baya yabancı hissediyorum. Zaten buraya yabancı bi ülkede yaşıyorum.” K9 (Kadın, 31)

“Siz geldiniz mesela bizim derdimizi şeyaptınız sordunuz mesela nasılsınız iyi misiniz ne işler yapıyorsunuz kendimi iyi hissettim mesela geldiniz burda oturdunuz (...) Konuştun derdimi dinledin. Kendimi yalnız hissettim fazla yalnızlık çekiyo o yüzden şu an çok iyi hissediyom kendimi siz gelince. Heyli hoş olmuşum mesela hiç kimse yok. Üç yıldır hiç kimse gelmedi. Mesela üç yıldır biz buraya geldiğimizde kapının önünde sadece gelip oturuyolar sonra gidiyolar bizle pek fazla konuşmuyolar iyi hissettim işte mutlu oldum sen geldin mesela burda sordun nasılsınız diye nıyosunuz yani ne yiyecek ne içecek var diye sordun kendimi iyi hissettim.” K22 (Kadın, 40)

Genel olarak sosyal ilişkilerin kısıtlı olması yanı sıra sosyal bağların da bulunmamasıyla kişiler kendini yalnız hissetmekte ve vakitlerini nasıl geçireceklerini bilememektedir. K9 bu durumu “kalp daralması” ile ifade etmekte ve farklı bir ülkede olmanın yanı sıra burada ailesinin de olmamasının yabancılığa yol açtığını ifade etmektedir. Afganistanlı mültecilerin yalnızlıkları öyle seviyelere ulaşmaktadır ki araştırma için yapılan ortalama yarım saatlik bir görüşme bile iyi hissetmelerini sağlamaktadır. Hâlinin hatırının sorulmadığı farklı ülkedeki bir çevrede, sosyal ilişkilerin kurulamaması ve dolayısıyla gelişen yalnızlık, kişilerin yabancılık deneyimlerini derinleştirmektedir. Sadece bir “nasılsın?” sorusunun muhatabı olabilmek karşısında K22’nin, kendini ifade ederken hem mutluluğu hem de hüznü bir arada yaşadığı gözlemlenmiştir.

Uydu kent ve geleceğe ilişkin belirsizlik, aidiyet duygusu doğrultusunda değinilen bir başka konudur:

“İlk başlarda sevmemiştım. Alışamamıştım ama şimdi alıştım. Hatay güzeldi çocukluk orada geçti alışmıştık. Nereye çıkarsa çıkıyo öyle bi imkanın yok. Neresi şeyse orda yaşıyosun. Sana nerde oturmak istiyosun diye soran olmuyo. Başlarda insan kötü oluyo. Nereye gitsen oraya alışıyosun. Hiçbi yerde kalıcı değilsin ki.” K17 (Kadın, 39)

Türkiye’de bulunma süresi 23 yıl ile en fazla olan K17, uzun bir süre Hatay’da yaşadıklarını ve çocukluğu orada geçtiği için oradaki döneminin güzel olduğunu ifade ederken kayıt olma sonrası uydu kent olarak Karaman’a atanmayla zorluk çektiğini ancak

başka seçenek olmadığı için alışmak zorunda kaldığını aktarmaktadır. Hiçbir yerde kalıcı olamamak, bazı kişiler için hiç alışmaya gerek olmadığı düşüncesine aracılık ederken bazı kişiler için nereye gitse oraya alışmak zorunda kalmayı beraberinde getirmektedir. Alışmak ile ait hissetmek arasında ince bir çizgi vardır. İnsan bulunduğu ortama ayak uydurabilir, yeni düzene uyabilir ve alışabilir. Ancak ait hissetmenin alışma ile aynı anlama gelmediği düşünülmektedir. Alışmak, yaşamı kolaylaştırmak için bir zorunluluğu ifade ederken ait hissetmek, tamamıyla orada var olabilmek ve var olduğun yerde kabul görmeye ilişkilidir. Alışmak tek taraflıyken, ait hissetmek iki taraflıdır. Bir yere alışmış olmak, oraya ait olmak ya da orada kabul görmeyi doğrudan beraberinde getirmemektedir. Bu farklılık, sosyal uyumla ilişkilendirilebilir. Sosyal uyum farklı ülkelerde, farklı politikalarda, farklı anlamlara gelmektedir. Tek taraflı sosyal uyum ile karşılıklı sosyal uyum anlamı arasındaki bu farklılık, alışmak ve ait olmak arasındaki farklılığa benzemektedir. Bu doğrultuda, sosyal uyumun karşılıklı gerçekleşmesi Afganistanlı mültecilerin Türkiye koşullarına alışmalarıyla bitmeyen ve bundan daha ötesini gerektiren bir süreçtir.

Özetle aidiyet duygusu kategorisinde aidiyetin gerçekleşmemesinde öne çıkan duygunun yabancılık olduğu; yerel halk tarafından buradan hissettirilmeme, terslenme ve kötü davranışa maruz bırakılarak yabancı, sorunlu ve yük olarak görülmenin ve kimlik belgesine sahip olmamaya yasallık konusunun aidiyeti olumsuz etkilediği; yabancılık duygusunun dil engeli, sağlık, iş, eğitim ile tehlike, korku ve kaygı ekseninde yasal konuları içeren sorunlardan tetiklendiği; aidiyetin sadece sosyal uyumla değil var olmayla da ilişkili olduğu; aidiyet sosyal bağlar üzerinden ele alınsa da sosyal uyumda olduğu gibi tek başına sosyal bağların yetersiz kaldığı; yalnızlık ve boş zaman değerlendirmeye ile uydu kent uygulaması ve gelecek belirsizliğinin ait hissetmeme sorununu derinleştirdiği ele alınmaktadır. Bu doğrultuda, Afganistanlı mültecilerin aidiyet duygusunun gelişmediği ve bu nedenle sosyal uyumun olumsuz etkilendiği düşünülmektedir. Özellikle yabancılık duygusunun varlığı ve bu hissi var eden arka planda pek çok alanı içeren sorunlar bir bütün olarak sosyal uyuma uzanan yolları tıkamaktadır. Sistemlerdeki işlevsizlikler, birbirlerine sıçrayarak sorunu büyütme ve derinleştirmektedir.

5. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Afganistanlı kişiler savaş ve güvenlik tehdidi; eğitim, sağlık ve istihdam gibi pek çok sistemin işlevsizliği ve politik belirsizliği içeren nedenlerle Türkiye'ye transit ülke ya da varış ülkesi düşüncesiyle göç etmektedirler. Son dönemde Ağustos 2021'de Taliban'ın Afganistan'ın tamamında kontrolü ele alması, Afganistan göçünün yeniden ivme kazanmasına yol açmış ve dolayısı ile konu Türkiye açısından daha da önemli hâle gelmiştir. Alanyazın incelendiğinde 2011 kitlesel Suriye göçünden sonra araştırmaların yoğun şekilde Suriyeli kişileri ele alması ve Türkiye'deki Afganistanlı kişilerle ilgili çalışmaların az sayıda olması ile özellikle sosyal uyuma değinilmemesi, bu araştırmanın başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Bu doğrultuda araştırma, Afganistanlı mültecilerin sosyal uyuma ilişkin deneyimlerine ve karşılaştıkları güçlüklerle odaklanmaktadır.

Farklı toplulukların ayrımcılık ve sosyal dışlanma olmaksızın karşılıklı güvenin var olduğu ortamda bütün hâlinde yaşaması ve insan değeri ile onurunu karşılayacak düzeyde hak ve fırsatlara sahip olması, sosyal uyum olarak tanımlanabilir. Fırsatlar ve olanaklar bakımından görece avantajlı olan büyük şehirlerin yanı sıra küçük bir uydu kent olan, yabancı nüfus içerisinde Afganistanlı kişilerin ilk sırada bulunduğu ve göçle doğrudan ilişkili bir sivil toplum örgütlenmesinden yoksun Karaman'daki Afganistanlı mültecilerin deneyimlerini keşfetmeyi ve anlamayı amaçlayan araştırma, bu kişilerin göç süreçlerini; haklar ve hizmetler, sosyal ilişkiler, baş etme ve destek alma ile aidiyet duygusunu içeren sosyal uyuma ilişkin noktaları ele almaktadır. Bu bölümde, araştırmada ulaşılan önemli sonuçlara ve bunlara ilişkin önerilere yer verilmektedir.

5.1. SONUÇ

Araştırmaya başlarken savunulmak istenen Afganistanlı mülteciler için sosyal uyuma dair yeterli adımların atılmadığı ve insan değerine uygun olmayan güçlüklerle karşılaşıldığı düşüncesidir. 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne konulan coğrafi çekince doğrultusunda ülkemizdeki Afganistanlı kişilerin iltica başvurularının kabul edilmesiyle elde ettikleri şartlı mülteci statüsünün getirdiği geçicilik algısı, sosyal uyuma ilişkin adımların atılmasını geciktirmekte, bu da yerel halkı ve kurumları, aynı zamanda bu sistemler

arasındaki ilişkileri olumsuz etkilemektedir. Bu olumsuz etki, günlük yaşamda çeşitli zorlukların yaşanmasına yol açmaktadır. Afganistanlı mültecilerin hak ve hizmetler, sosyal ilişkiler, baş etme ve destek alma ile aidiyet duygusu gibi noktalarda güçlüklerle karşılaştıkları, sistemler arası işlevsizliklerin mevcut olduğu ve özellikle makro sistemlerden kaynaklanan eksikliklerin mikro ve mezzo düzeyde başkaca sorunlara neden olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

5.1.1. Göç Sürecine İlişkin Sonuçlar

Sosyal uyum deneyimlerini göç sürecinden bağımsız olarak değerlendirmenin mümkün olmadığı düşünülmektedir. Göç etme nedenleri, varış ülkesi, göç yolunda yaşananlar ve geleceğe dair planlar sosyal uyumu olumlu ya da olumsuz olarak etkileme gücüne sahiptir.

Temel hak güvenlik ve yaşama doğrultusunda Afganistanlı kişilerin birincil göç etme nedeni olan savaş ve güvenlik tehdidinin getirdiği travmatik yaşantılar fiziksel, psikolojik ve sosyal olmak üzere kişilerde pek çok olumsuz etki yaratmaktadır. Güvenlik tehdidi savaş, Taliban ve DAESH'in bireysel ve kitlesel saldırıları ile ölüm tehditleri, insan kaçırma ve devamında fidye isteme olaylarını içermektedir. Her gün ölümle burun buruna gelinen, pek çok yakının kaybedildiği ya da buna çok yaklaşıldığı ve beslenme düzeninin bile saldırı anlarına göre değiştiği bir geçmiş yaşantının varlığının, her ne kadar artık savaş olmayan yeni bir ortamda yaşansa da şimdiye olan tutunmayı ve sosyal uyumun gerçekleşmesini zorlaştırdığı düşünülmektedir. Ölümü her an başına gelecekmiş gibi "ensede soğuk bir nefes" olarak ve başına gelen sevdiklerin yüzünden "kalbinde bir ateş" olarak hissetmek, göç etme nedeninin en büyük ağırlığıdır. Saldırıları sırasında gerçekleşen yaralanmalar, sakatlanmalar, ruhsal gerilimin neden olduğu sağlık sorunları, sosyal çekilme, güven duygusunda azalma gibi travmatik yaşantılar ortaya çıkmaktadır. Bu etkilerin kişilerin sosyal uyum deneyimlerini olumsuz olarak etkilediği düşünülmektedir. Kişiler, daha iyi olanaklara erişme arzusu ve öncesinde varış/transit ülke olarak seçilen Pakistan ve İran'da gerçekleşen dışlanma nedeniyle de göç etmektedir. Bu iki neden sağlık, eğitim, istihdam gibi alanlarda insan haklarına erişememekten kaynaklanmaktadır. İnsan değeri ve onurunu karşılayan haklar ve fırsatların sunulmaması ve önceki varış ülkelerindeki Afganistanlı kişiler ile yerel halk ve kurumlar arasındaki

sosyal ilişkilerin dışlanma olmaksızın oluşturulamaması nedeniyle konu, sosyal uyum kapsamına girmektedir. Geleceğe ilişkin umudun şimdiki yaşantının getirdiği umutsuzluk ve belirsizliğe ağır bastığı bir yolculuk olan göçün, insan haklarına uygun koşullar sağlandığında ya da göç eden kişiler bu koşullardan vazgeçtiğinde son bulacağı düşünülmektedir.

Afganistanlı mültecilerin göç yolunda çeşitli sorunlarla karşılaştıkları anlaşılmaktadır. Katılımcıların tamamının yasal olmayan yolla çoğunlukla yürüyerek ve araç ile at/ katır gibi hayvanlarla Pakistan-İran-Türkiye ya da İran-Türkiye rotasını takip edip Van'dan giriş yaptıkları, yolculuklarının en az dört en fazla 40 günde tamamlandığı belirtilmektedir. Rotanın dağlık bölgeyi içermesi ve sınır kontrollerin olması, planlı bir göç sürecini gerektirmesiyle kişiler insan kaçakçılarına başvurmaktadır. Yolun tehlikeli olması nedeniyle erkeklerin ailelerini geride bıraktığı ve önce göç yolu ve varış ülkesindeki durumu kendilerinin deneyimlediği anlaşılmaktadır. Bu nedenle, erkekler göç etmede başı çekerken yerel halkta sadece erkekler göç ediyormuş algısı oluşmaktadır. Bu araştırma özelinde, Karaman'da her ne kadar Afgan bekar erkekler bulunsada çoğunlukla Afgan ailelerin olduğu gözlemlenmiştir. Göç yolunda, açlık, susuzluk, barınma, insan kaçakçıları ve polislerden kaynaklanan pek çok zorlukla karşılaşmaktadır. Çoğunlukla öncesinde göç yolunu tamamlayan sosyal bağların önerisiyle kişi başı 1000 dolar gibi yüksek miktarlar verilerek tutulan insan kaçakçılarının kötü davranışlarda buldukları ve kişilerin mallarına el koydukları ancak yolun tamamlanması için bu davranışların çaresizce kabullenildiği görülmektedir. Bunun yanı sıra bazı katılımcıların Pakistanlı ve İranlı polisler tarafından fiziksel şiddete ve küfür içeren sözel şiddete maruz kalma deneyimi bulunmaktadır. Bu doğrultuda, can güvenliğinden yoksun oldukları Afganistan'ı terk etmek zorunda kalan kişilerin, yine can güvenliklerinden tedirgin oldukları göç yolunda başka bir ülkeye varmaya çalıştıkları anlaşılmaktadır. Göç öncesi ve göç yolundaki travmatik yaşantıların kişilerde yarattığı her türlü fiziksel, psikolojik ve sosyal etkinin göç sonrası yaşama taşınarak günlük hayatta çekilmelere yol açtığı ve bunun uzman desteği olmadıkça aşılma zorluğunun sosyal uyuma olumsuz yansıdığı düşünülmektedir.

Kişilerin Türkiye'yi seçme nedenleri sosyal bağların etkisi, daha iyi olanakların varlığı, din, mezhep ve kültürel yakınlık hissidir. Öncesinde Türkiye'ye gelen kişiler, deneyimleri

doğrultusunda başka kişilere de öneride bulunarak çekim etkisi oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra Afganistan'da yaşanan kayıplar, diğer akrabalarla birleşime aracılık etmektedir. Aile büyüklerinin karar alma mekanizmalarında öne çıktıkları ve karar vericilerin erkekler olduğu anlaşılmaktadır. Yeni bir ülkede yaşama zorluğunun daha kolay aşılması için akrabaların ya da en azından tanıdıkların varlığıyla belirli bir ülkeyi ve şehri seçmek sosyal destek bağlamında göz önünde bulundurulmaktadır. Nitekim yasal olarak kayıtlı kişilerin, sosyal bağların olmadığı uydu kentlere atandıkları için özellikle iş ve konuta ilişkin güçlüklerle baş ederken daha çok zorlandıkları görülmektedir. Başta iş ve sonrasında eğitim olanaklarının daha iyi olması, kişiler için bir başka çekici etkendir. Küçük bir şehir olmasıyla yaşamı kolaylaştıran Karaman'da tarım ve küçükbaş hayvancılık gibi alanlarda istihdam sağlanabilmektedir. Bunun yanı sıra Afganistan'da savaş nedeniyle aksayan eğitim sistemi ile İran ve Pakistan'da karşılaşılan ayrımcılık nedeniyle de Türkiye'nin tercih edildiği anlaşılmaktadır. Sonuncu neden, Türkiye'nin Müslüman bir ülke olarak görülmesidir. Afganistanlı mülteciler, dine ve mezhebe ilişkin pratiklerini Türkiye'de daha özgürce gerçekleştirebildiklerini ifade etmektedirler. Bunun yanı sıra Afgan Özbeklerinin kültürel olarak Türkiye'ye yakın hissetmeleri de tercih konusunda bir etkendir. Katılımcılar arasında özellikle Afgan Özbekleri, Türkiye'yi transit ülke olarak görmekten ziyade varış ülkesi olarak görmektedir.

Afganistanlı kişilerin gelecek planları Türkiye'de kalmak, Afganistan'a dönmek ve Avrupa'ya gitmek olarak üçe ayrılmaktadır. Afganistan'da uzun yıllardır süren belirsizliklerin var olması, istihdam, sağlık, eğitim gibi sistemlerdeki işlevsizlikler ve bu işlevsizliklerin kısa vadede giderilemeyecek olması, Taliban'ın ülkenin kontrolünü tamamen eline alması, kişilerin ve özellikle kadınlar ile çocukların çeşitli haklara erişemiyor olması nedeniyle orada insan değerine uygun bir yaşam mümkün görünmemektedir. Üçüncü ülkeye yerleştirilme başvurularının Mayıs 2013'te yapılan resmî açıklamayla askıya alınması, bu seçeneğin de mevcut olmadığını göstermektedir. Bu doğrultuda, Afganistanlı mültecilerin Türkiye'de sıkışmış oldukları söylenebilir. Bu sıkışmışlık ve belirsizlik o kadar uzun yıllardır, katılımcılar arasında en fazla 23 yıl, sürmektedir ki vatanlarına döndüklerinde uyum sağlayamayacağı belirtilen yeni bir kuşak bulunmaktadır. Kişilerde yoğun olarak hissedilen ve en çok öne çıkan duygu, umutsuzluk ve belirsizliktir. Şartlı mülteci olarak ülkede yaşamlarını sürdüren ve üçüncü ülkeye yerleştirilmeyi bekleyen kişiler için bu sürecin uzun olduğu görülmektedir. Uzun süren

bekleyişin ve belirsizliğin, sosyal uyum deneyimini olumsuz etkilediği düşünülmektedir. Bulunma sürelerinin uzunluğu, sosyal uyumun bu kişiler açısından ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Bu kadar uzun süre sosyal uyumun sağlanamadığı toplumda kendini çekmiş ve yalıtılmış mülteci bir topluluk ve onları kabul edememiş yerel halkın varlığının, toplumsal bütünlüğü ve sosyal işlevselliği olumsuz etkilediği düşünülmektedir. Kişilerin Afganistan'daki koşulların düzelmesi durumunda ilk olarak vatanlarına dönüp orada yaşamak istedikleri anlaşılmaktadır. Ancak ülkenin uzun yıllardır süren belirsiz ve bitmek bilmeyen çekişmeli durumu ve bu doğrultuda hem somut hem de soyut anlamda gerçekleşen yıkımlar nedeniyle Afganistan'a geri dönüş mümkün görülmemektedir. Türkiye'de kalmak isteyen kişilerin motivasyonunu din, mezhep, etnik köken, sosyal bağlar, iş ile eğitim olanakları ve uzun yıllardır burada bulunmanın getirdiği alışmışlık hissi oluşturmaktadır. Kişiler, Türkiye'de kimlik sahibi olmayı değerli görmekte ve vatandaşlık alma umudu taşımaktadır. En son istenen ve planlanan durumsa Avrupa'ya gitmektir. Bunun istenmeme nedenleri Türkiye'de kalmak isteme nedenleriyle, iş ve eğitim olanakları hariç, aynıdır. Avrupa'ya gitmek isteyen kişiler bunu vatandaşlık, Afganistan'a gidip gelme özgürlüğü, Türkiye'deki yetersiz iş, eğitim ve sosyal yardım olanaklarıyla açıklamaktadır. Üçüncü ülkeye yerleştirmenin şu an mümkün olmaması Avrupa'ya geçmek isteyen kişiler için bir engeldir. Tek çare olarak görülen yasal olmayan yollarla gidişin de ulaşılamaz olmasının asıl nedeni, ekonomik olarak bu yolculuğu karşılayamamadır. Afganistanlı mültecileri içeren sosyal uyuma ilişkin adımların atılmamasının, toplum içerisinde geri dönülmez büyük sorunlara yol açacağı düşünülmektedir.

5.1.2. Sosyal Uyuma İlişkin Sonuçlar

Bu araştırma sonucunda, sosyal uyumun var olmadığı bir düzenin Afganistanlı mültecilerin mikro, mezzo ve makro düzeyde olumsuz deneyimler yaşamasına ve pek çok güçlüklerle karşılaşmasına yol açtığı anlaşılmaktadır.

5.1.2.1. Haklar ve Hizmetler

Hak ve hizmetlerin sunumunun, bir ihtiyaç olarak değil insan değeri ve onuru bağlamında bir gereklilik olarak düşünülmesi gerekmektedir. Katılımcıların hak ve hizmetlere erişebilmeleri ile toplumda yer almış ve kabul edilmiş hissetmelerinin ilişkili olduğu görülmektedir. Ancak kişiler, insan hakları içerisinde yer alan pek çok konuda güçlüklerle karşılaşmaktadır. Bu güçlüklerin sosyal uyumun gerçekleşmesini olumsuz etkilediği düşünülmektedir.

İstihdam ve çalışma koşulları, kişiler için çeşitli güçlükleri barındırmaktadır. Afganistanlı mülteciler, çalışma iznine uluslararası koruma başvurusundan altı ay sonra işverenleri aracılığıyla başvurabilmektedir. İş piyasasına katılımın altı ay sonra mümkün olması, yasal olmayan çalışmayla sonuçlanmaktadır. Kişilerin, Suriyeli ve Arap kişilerin de bulunduğu yabancı uyruklu gruplar içerisinde derin bir dışlanmışlık duygusu hissettikleri görülmektedir. Afganistanlı mültecilerin, çalışma izni bağlamında en fazla zorlukla karşılaşan grup olduğu ve Türkiye'deki yabancı gruplar içerisinde de hiyerarşik bir yapının olduğu düşünülmektedir. Kişilerin sürüklendikleri yasal olmayan çalışma yolculuklarında ucuz iş gücü olarak Türklere daha düşük ücret verilen bahçe, inşaat, çöp toplama, çobanlık gibi günlük ve geçici mevsimlik işlerde çalıştıkları, kışları iş bulmada daha çok zorlandıkları, iş bulma süreçlerinde sosyal bağların öne çıktığı anlaşılmaktadır. Kişilerde, çalışılan dönemlerde birikim yaparak kışı geçirme kaygısı öne çıkmaktadır. Geçimi sağlama mücadelesinde çocukların da yer aldığı ve çocuk işçiliğinin ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Türkiye'de geçim sağlama kaygısının yanı sıra Afganistan'daki borçlar ve geride kalan ailelerin bakımlarının üstlenilmesini içeren başka maddi yükler de bulunmaktadır. İş yaşamında güvencesizlik, emeklerinin karşılığının verilmemesi ve sınır dışı ettirme tehdidi aracılığıyla işverenler tarafından kötüye kullanılmaktadır. Bazı kişilerin, işverenlerden haklarını istedikleri ancak fiziksel saldırılarla karşılaştıkları anlaşılmaktadır. Emeginin karşılığını alma hakkı da ırk bağlamında bir ayrımcılık konusudur. Çalışma izni alma konusunda sorun yaşama, yasal olmayarak çalışmayla birlikte sömürüye ve ayrımcılığa karşı savunmasız hâle gelmeyle sonuçlanmaktadır. Çalışma hakkına erişimde yaşanan zorlukların, Afganistanlı mültecilerin topluma katılımlarını sekteye uğratarak ve sosyal ilişkiler ile sosyal sermayenin gelişmesine engel olarak sosyal uyumu olumsuz etkilediği düşünülmektedir.

Afganistanlı mültecilerin güçlüklerle karşılaştıkları bir başka konu, konut ve barınma hakkına ilişkindir. Konut, mekânsal olarak sosyal ilişkiler kurmak için bir araçtır. Ev sahipleri Afgan olmalarını, kalabalık yaşamalarını, eve temiz bakmamalarını ve öncesinde yabancı uyruklu kiracılarla yaşadıkları deneyimleri öne sürerek kişilere ev kiralamak istememektedir. Bu doğrultuda, özellikle Türkiye'ye geline ilk dönemlerde kişilerin sokakta kaldıkları ve her türlü tehlikeye karşı savunmasız oldukları anlaşılmaktadır. Konut bulma sürecinde yeni gelmiş olmanın, dil bilmemenin ve sahip olunan etnik kökenin etkisi görülmektedir. Bu doğrultuda, Türkçe bilenlerin ve Afgan Özbeklerinin daha avantajlı olduğu belirtilmektedir. Ev bulmada sosyal bağlar çevrelerinde gördükleri evleri önerme, çıkacakları evleri devretme ve birlikte yaşama noktasında destek sunmaktadır. Kişilerin geçim zorluğu doğrultusunda konut giderlerini karşılayamadıkları, evden çıkarıldıkları ve sıklıkla ev değiştirdikleri anlaşılmaktadır. Katılımcıların istedikleri evleri tutamadıkları, temiz apartman evlerinin değil soba ile ısınan eski toprak evlerin kiralanabildiği görülmektedir. Kişilerin apartmanlarda yerel halkla iç içe yaşayamıyor oluşu, sosyal köprüler ve dolayısıyla sosyal uyumu geliştirme bakımından olumsuz olarak değerlendirilebilir. Mahalleler ve yaşanan evin çevresindeki yerel halkla geliştirilebilecek ilişkilerin potansiyeli düşünüldüğünde, belirli bölgelerde ve belirli binalarda yaşamının mekânsal dışlanmaya işaret ettiği ve bunun gelecekte keskin bir gettolaşmaya dönüşebileceği düşünülmektedir. Afganistanlı mültecilerin konut bağlamında sosyal bağlar sisteminden olumlu, sosyal köprüler ve sosyal bağlantılar sisteminden olumsuz etkilendiği anlaşılmaktadır. Bir hak olan barınmanın bu denli düzensiz, belirsiz ve zorlu olmasının kişileri fiziksel, psikolojik ve sosyal boyutta olumsuz etkilediği düşünülmektedir.

Afganistanlı mültecilerin güçlüklerle karşılaştıkları bir diğer alan, sağlık hakkına ilişkindir. Bu güçlüklerin merkezinde sağlık sigortası bulunmaktadır. Kişiler, uluslararası koruma başvurusunu takiben bir yıl içerisinde sağlık hizmetlerine ücretsiz olarak erişebilirken bu süre sonunda ücrete tabidir. Bu ücretler içerisinde muayene, gerekli görülen testler, tedavi için verilen ilaçlar veya ameliyat müdahalesi ayrı ayrı bulunmaktadır. Kişilerin borçlarını uzun süre ödeyemedikleri ya da hiç ödeyemedikleri anlaşılmaktadır. Afganistanlı mültecilerin tekrar ihtiyaç duyduklarında borçları nedeniyle sağlık hizmetlerine erişemedikleri ya da sosyal bağlarından borç aldıkları belirtilmektedir. Geçimi sağlama zorluğu ile sağlığa ayrılması gereken bütçe arasında gergin bir ipin

bulunduğu söylenebilir. Bu gergin ipin çekileceği yön, sağlık durumunun kötülüğü doğrultusunda değişmektedir. Afganistanlı mültecilerin, çok önemli bir sorun olmadıkça sağlık hizmetlerine başvurmadıkları anlaşılmaktadır. Çoğu kişi, hastaneye gitmeyerek hastalığı kendi kendine atlatmaya çalışmaktadır. İyileşme sürecinin uzun olduğu ameliyat gerektiren bir müdahalede, geçimi sağlamak için çalışmaya devam edemeyecek olan kişinin sağlık hakkından vazgeçtiği görülmektedir. Kişiler, yaşadıkları bu zorluklar nedeniyle toplumdan kısıtlanmış olarak hissetmektedir. Bu durumun, sosyal dışlanmaya aracılık ettiği ve sosyal uyumu olumsuz etkilediği düşünülmektedir.

Afganistanlı mültecilerin güçlüklerle karşılaştıkları bir diğer alan, eğitim hakkına ilişkindir. Kayıtlı olmayan Afganistanlı mültecilerin çocuklarının okula kabul edilmediği belirtilmektedir. Bir süre eğitime katılan ancak dil engeli, ekonomik yetersizlik, uzak mesafe ve cinsiyet ayrımı nedeniyle okulu bırakmak durumunda kalan çocuklar bulunmaktadır. Afganistanlı çocukların eğitim sisteminde yer alamamasının hem bireysel hem de ülke ve toplum için bir kayıp olduğu düşünülmektedir. Bunun yanı sıra, eğitime katılamamanın ya da okulu bırakmanın, çocuk işçiliğinin hem nedeni hem de sonucu olduğu söylenebilir. Pandemi sürecinde değişen eğitim sistemiyle birlikte Afganistanlı çocukların televizyon, telefon ve internet gibi teknik eksiklikler nedeniyle eğitime ya hiç katılamadıkları ya da çok az düzeyde katılabildikleri anlaşılmaktadır. Çocukların akranları ve okul personeli tarafından dışlanmaya maruz kaldığı anlaşılmaktadır. Bu noktada, kamu çalışanı olarak sosyal bağlantılar olması gereken ilişkinin, yerel halk kimliğinin öne çıkmasıyla sosyal köprülere dönüştüğü anlaşılmaktadır. Kimi zaman pasif kimi zaman aktif dışlanmayı içeren deneyimlerin, kişilerin hayatını uzun süre olumsuz etkilediği düşünülmektedir. Henüz çocukları okul çağında olmayan ebeveynlerin, ileride eğitim sürecine katılımda karşılaşılabilecek ayrımcılık ve dışlanma nedeniyle korku ve tedirginlik taşıdığı anlaşılmaktadır. Afganistanlı mültecilerin okula ve diğer ebeveynlerle etkileşim kurmanın bir yolu olan veli toplantılarına dil sorunları nedeniyle çoğunlukla gitmedikleri, gitmeleri gerektiğinde çocuklarından destek aldıkları ve Türkçe bilen büyük çocukların veli rolünü üstlendikleri anlaşılmaktadır. Halk eğitim gibi merkezlerde bulunan kurslarına hakkında mültecilerin yeterli düzeyde bilgi sahibi olmadıkları, olan az sayıda kişinin ileri yaş ve çocuk bakımı gibi bireysel nedenlerle katılım gösteremedikleri, örgün eğitime geçim sorunu nedeniyle herhangi bir katılımın olmadığı görülmektedir. Afganistanlı mültecilerin kaç yaşında ve hangi rolde olduğu fark etmeksizin eğitim

sisteminde var olmalarının, sosyal uyum için hem bir araç hem de bir gösterge olduğu düşünülmektedir. Eğitim sistemi içerisinde “biz-siz” ve “öteki” algısını yıkabilecek olan olumlu sosyal köprüler kuramamanın, sosyal uyum bağlamında olumsuz bir girdi olduğu düşünülmektedir.

Afganistanlı mültecilerin güçlüklerle karşılaştıkları bir diğer alan, sosyal yardıma ilişkindir. Sosyal yardımların uygulamadaki kullanımı, sadece ekonomik anlamdadır. Bu doğrultuda, yardımı “sosyal” olarak tanımlayan ifadenin pratikteki işleyişi bakımından asıl anlamına erişemediği düşünülmektedir. Afganistanlı mülteciler için sosyal yardımların asıl anlamında sunulmaması ile Karaman’da göçle doğrudan ilişkili bir STK’nın olmayışı arasında bir ilişki olduğu düşünülmektedir. Mevcut kuruluşların toplumda başka dezavantajlı gruplarla da ilgilenme gerekliliği, sosyal uyumunun gerçekleştirilmesinde bir eksiklik ve geciktirme etkeni olarak görülmektedir. Kızılay, SYDV, Yunus Emre Vakfı, Güneş Vakfı ve muhtarlıklar tarafından belirli aralıklarla ekonomik yardım sunulmaktadır. Yardımların yapıldığı dönemlerden haberdar olunması, sosyal bağlar aracılığıyla gerçekleşmektedir. Yardımın geldiğini öğrenen kişiler, diğer Afganistanlı mültecilere de haber vermektedir. Bu nedenle, sosyal bağlantıların zayıf olduğu düşünülmektedir. Yardım alımının cinsiyet rolleriyle ilişkisi olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda ekonomik yardımlarda kadınlar, evin geçimini çalışarak sağlamada erkekler öne çıkmaktadır. Kişiler tarafından en çok değinilen Yunus Emre Vakfı, gıda ve kıyafet yardımı konusunda öne çıkmaktadır. SYDV’nin sosyal yardım konusunda öne çıktığı alan, odun ve kömür gibi yakacak ihtiyaçlarının karşılanmasını içermektedir. Bu doğrultuda, aynı yardım sunumunda kuruluşların birbirini tamamladığı görülmektedir. Nakdi yardım söz konusu olduğunda Kızılaykart öne çıkmaktadır. SUY alınmasında ailede en az dört çocuk olma koşulu vardır. Geçim zorluğu ve istihdam sorunları nedeniyle pek çok kişinin tek çaresi, yardımlardır. Bu koşulun daha fazla çocuk sahibi olmaya aracılık edebileceği düşünülmektedir. Muhtarlıklar tarafından sunulan yardımın çok nadir olduğu ve özellikle Ramazan döneminde gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Verilen kuruluş ya da yardım türü fark etmeksizin yardımların sunumu yasallık ile bağlantılıdır. Düzensiz göç bağlamında kayıt dışı olmayı caydırıcı kılmak mantıklı olsa da bunun önleyici çalışmalarla sunulması gerektiği düşünülmektedir. Ülkeye giriş, yasal olmayarak mümkünken sonrasında hak ve hizmetlerin sunumunu kısıtlamak, Afganistanlı mültecilerin yaşam mücadelelerini sonlandırarak ülkeden

gitmeleriyle sonuçlanmayacaktır. Sosyal yardımlarda işlev sorunu ve kavramın sadece ekonomik bağlamda anlaşılabilir olarak pratikte içinin boşaltılması, sosyal uyum açısından olumsuz olarak değerlendirilebilir.

Afganistanlı mültecilerin güçlüklerle karşılaştıkları bir diğer alan, yasal konulara ilişkindir. Yasal konuların merkezinde kimlik belgesi bulunmaktadır. Kimlik belgesi, hem kişilerin “var olma” sürecinde hem de hak ve hizmetlere erişimde temel unsurdur. Katılımcıların zaman içerisindeki deneyimlerine göre kimliğe sahip olma süreci en az üç hafta ve en fazla sekiz seneyken, bazılarının hâlâ kimliğinin olmadığı görülmektedir. Katılımcıların geldikleri yıllara göre değerlendirildiğinde önceden gelenlerin kimlik alma süreçlerinin daha kolay ve hızlı bir şekilde tamamlandığı anlaşılmaktadır. Zaman içerisindeki bu dönüşümünün, artan göç hareketliliği ve düzensiz göçün derinleşmesiyle ilişkili olduğu düşünülmektedir. Kimlik belgesinin yokluğu, son yıllarda herkesi etkileyen Covid-19 ile hayatımıza giren HES koduna ilişkin bir sorunu da beraberinde getirmektedir. Bu kod olmadan hastane, market, pazar gibi ortak yerlere girmenin mümkün olmadığı dönemlerde, kayıtlı olmayan Afganistanlı mültecilerin günlük yaşamının sekteye uğradığı anlaşılmaktadır. Afganistanlı mülteciler için seyahat etme, kontrol sistemine dayalı olarak ilgili merciden alınan bir belge ile mümkün olmaktadır. Seyahat izin belgesinin alınabilmesi için yasallık gerekliliği nedeniyle kayıtlı olmayan kişiler için seyahat izin belgesi almak mümkün olmamaktadır. Kayıtlı olanların izninin onaylanmasının ise sadece sağlık sorunları ve cenaze gibi durumlarda mümkün olan katı ve sert bir süreci içerdiği belirtilmektedir. Kişilerin izin alabilmek için yalana başvurdukları ya da izin sürecine girmeyerek taksit tutma gibi yasal olmayan yollarla seyahatlerini gerçekleştirdikleri anlaşılmaktadır. Görünmeyen Afganistanlı mültecilerin tam tersine “sistemde” görünebilen kişiler içinse başka bir durum söz konusudur: Belirli aralıklarla imza atarak her zaman görünmek zorunda kalmak. Kişilerin bulunmaları gereken uydu kentlerden ayrılmadıkları, imza yoluyla kontrol edilmektedir. Ayda bir haneden bir kişinin imza atmasını gerektiren kontrol sisteminin sadece şartlı mülteciler için uygulanmasının, ayrımcılık olduğu düşünülmektedir. Birçok alanda sosyal uyumun başarısızlığına bağlı olarak dışlanma ve ayrımcılığa maruz kalan kişilerin, sınır dışı edilme korkusuyla da kendilerini toplumdan soyutlamak durumunda kaldıkları anlaşılmaktadır.

Afganistanlı mültecilerin güçlüklerle karşılaştıkları bir diğer alan, güvenliğe ilişkindir. Kişilerin Türkiye’de savaş ortamının olmaması, sağlık hizmetlerinin bulunması, çocukların sokakta rahatça oynayabilmeleri, okula kendi başlarına gidip gelebilmeleri, insan kaçırma olaylarıyla karşılaşmamaları üzerinden değerlendirdikleri günlük yaşamlarında kendilerini güvende hissettikleri görülmektedir. Dolayısıyla, güvende hissetme alt kategorisi ile göç etme nedeni ve Türkiye’yi tercih etme nedeni kategorilerinin birbirini bir döngü içerisinde etkilediği anlaşılmaktadır. Kişilerin, yasallık durumları ve şartlı mültecilik statüleri doğrultusunda güvenlik güçleri ve otoriteyle ilgili kaygılarının olduğu anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda, yasal konular ile güvenlik alt kategorileri arasında bir ilişki bulunmaktadır. Gözaltına alınma ile sınır dışı edilme korkusunun öne çıktığı, bu korkunun bekar erkeklerde daha fazla bulunduğu görülmektedir. Bu durumun, kişilerin sosyal yaşamlarında çekilmeye yol açtığı düşünülmektedir. Korku ve kaygının temelinde, yabancılık duygusu bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Mixed Migration Centre (2020, s. 64) çalışmasında, genç bekar Afgan erkeklerin, ekonomik nedenlerle geldikleri için sınır dışı edildikleri kaygısından söz edilmektedir.

Afganistanlı mülteciler için sosyal uyumun değerlendirildiği bir diğer alan, kültüre ilişkindir. Kişilerin değişen yaşamlarıyla birlikte kültürlerinin bazı konularda dönüşüm gösterdiği ancak kimliklerini korumaya çalıştıkları anlaşılmaktadır. Farklı bir kültürde yaşamak beraberinde bazı güçlükler getirirse de olumlu yanları da bulunmaktadır. Buna, Afganistanlı kadınların kıyafet dönüşümü örnek verilebilir. Türkiye’de burka giyme zorunluluğunun olmaması, kadın katılımcıların tamamı tarafından olumlu olarak değerlendirilmiştir. Erkeklerin kıyafete ilişkin deneyimleri ise olumsuzdur. Afganistanlı erkeklerin elbise giymeleri karşısında yerel halk tarafından bıçak çekmeye varan hoşgörüsüzlük ve dayatmanın, giyim kültürünü mecburen değiştirdiği anlaşılmaktadır. Bir katılımcının kıyafete ilişkin değerlendirmede bulunurken Afganistanlı kişileri “onlar” olarak nitelendirmesinin, dönüşen kültürle birlikte kökeninden uzaklaşma ve yabancılaşıma hissine yol açtığı düşünülmektedir. Afganistanlı mülteciler, kültürün bir ögesi olan yemekler konusunda Afgan yemek kültürü ve Türk yemek kültürü arasında farklılıklar olduğunu belirtmektedir. İki kültürün yemekleri bilirse de çoğunlukla Afgan yemeklerinin tüketildiği, Afgan yemeklerinin tüketmenin bekar erkekler için aileler kadar kolay olmadığı ve Türkiye’de bulunma süresinin Türk yemeklerine alışmayı etkilediği

anlaşılmaktadır. Kültürün bir diğer ögesi olan yaşam biçimi, bu araştırmada kadın ve erkeğin toplumdaki konumunu içermektedir. Katılımcılar tarafından Türkiye'deki kadınlar daha özgür ve toplumda farklı konumda görülmektedir. Hem sosyal ilişkileri hem de hak ve hizmetlere erişimi etkilemesiyle sosyal uyumda önemli yer edinen diğer konu dildir. Market, hastane, okul, iş gibi ortamlarda ve sosyal ilişkilerin kurulmasında Türkçe bilmiyor olmak, Afganistanlı mülteciler için güçlüklerin temelinde yer almaktadır. Bu doğrultuda, dil bilmemenin sosyal çekilmeye ve toplumsal ayrışmaya neden olurken iyilik hâlini olumsuz etkileyerek kuşku, üzüntü ve çekingenliğe yol açtığı görülmektedir. Gözlemler doğrultusunda çocuklar, yetişkinlere göre dil konusunda öne çıkmaktadır. Çocukların ve diğer Afgan yetişkinlerin, tercüman desteği bulunmadığı için sosyal bağlantılarda tercüman görevini üstlendikleri görülmektedir. Bunun gerçekleşmediği durumlarda sosyal bağlantılarla ilişkilerin sadece beden diliyle kurulduğu anlaşılmaktadır. Çocukların yetişkinlere göre daha iyi Türkçe bilmeleri, kuşaklar arasındaki iletişimi olumsuz etkilemektedir. Örneğin çocukları Türkçe konuştuğunda onları anlayamayan bir annenin, sadece bir ebeveyn olarak değil aynı zamanda bir birey olarak da eksiklik duygusu yaşadığı düşünülmektedir. Bu doğrultuda dil bilmiyor olmak, yaş bağlamında kuşaklar arasında bir ayrışmaya neden olmaktadır. Az sayıda Türkçe bilen kişilerin öğrenme süreçlerinde herhangi bir devlet destekli hizmet almadıkları, Türkçeyi kendi başlarına çalışma ortamlarında ya da ortak mekanlarda bulunma ve televizyon aracılığıyla öğrendikleri belirtilmektedir. Afganistanlı mültecilerin özellikle dil konusunda zorluk çektikleri ve Türkçe bilmeme nedeniyle günlük yaşamın pek çok alanında üçüncü bir kişiye bağımlı oldukları görülmektedir. Dil engeli nedeniyle anlaşamıyor olmanın, iki grup arasındaki etkileşim eksikliğini derinleştirerek sosyal uyumu olumsuz etkilediği düşünülmektedir.

5.1.2.2. Uzak Yakınlık, Yakın Uzaklık

Sosyal ilişkilerin, sosyal uyumun merkezinde ve tüm kategorilerle ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Sosyal uyumun gerçekleşmesi için sosyal ilişkilerin sadece aynı etnik kökenden ve göç deneyimi olan farklı etnik kökenlerden insanlarla değil, yeni ülkenin yerel halkı ve kurumları ile de kurulması gerektiği düşünülmektedir. Bu doğrultuda,

sadece sosyal bağların kurulmasının ayrılmaya yol açtığı, sosyal köprüler ve sosyal bağlantıları içermeyen ilişki ağının sosyal uyumu olumsuz etkilediği anlaşılmaktadır.

Afganistanlı mültecilerin sosyal bağları içeren ilişkileri geride kalanlar, burada olanlar ve bir zamanlar burada olup gidenlerden oluşmaktadır. Geride kalanlar ile ilişkilerin sürdürülmesindeki zorluk ve bir araya gelememe nedeniyle katılımcılarda özlem, çaresizlik ve yalnızlık duyguları öne çıkmaktadır. Koşulların hâlâ kötü olduğu Afganistan'da sosyal bağlarını bırakmış olmanın, kişilerde suçluluğa yol açtığı ve bunun sosyal uyum sürecine olumsuz yansıdığı düşünülmektedir. Türkiye'deki sosyal ilişkilerin çoğunlukla Afganlardan oluştuğu görülmektedir. Katılımcılardan bazılarının sosyal ilişkilerinin sadece ailelerinden oluştuğu, aileleri burada olmayan kişilerin Afgan uyruklu arkadaşlarını aileleri yerine koydukları ve Afgan bekar erkeklerin Afgan ailelere göre sosyal ilişkiler kurma konusunda daha çok zorlandıkları anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda, kişilerin sosyal ağlarının kısıtlı olduğu ve sosyal katılım gösteremeyerek kabuklarına çekildikleri görülmektedir. Sosyal ağı sadece sosyal bağlardan oluşan kişiler, bu durumu sosyal köprülere ihtiyaç duymama, dil engeli ve uyruk farklılığıyla açıklamaktadır. Sosyal bağlar, sosyal destek açısından olumlu olsa da sosyal köprülere ihtiyaç duyulmamasının toplumda ayrılmaya yol açtığı ve iki grup arasındaki sosyal temasın zayıflamasına neden olduğu düşünülmektedir. Geride kalanlarla gerçekleşen kopuşun yanı sıra, bir zamanlar Türkiye'de olup başka ülkeye giden kişilerle de başka bir kopuşun gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Sosyal ilişkilerde yaşanan bu kopmaların, sahip olunan sosyal desteği ve kurulan iletişimi azaltarak içe dönmeye yol açtığı düşünülmektedir.

Afganistanlı mültecilerin sosyal köprüleri içerisinde komşular, arkadaşlar, Karaman ve Türk halkı yer almaktadır. Komşuluk ilişkilerinin belli başlı Türklerle kurulduğu ve bu kişilerin özellikle kadın oldukları anlaşılmaktadır. Erkeklerin geçimi sağlama rolünü üstlenmesi ve Afgan kadınların evde daha çok vakit geçirmesi, komşuluk ilişkilerinin kadınlar tarafından kurulmasıyla sonuçlanmaktadır. Cinsiyet yanı sıra düşük ekonomik düzey ve sosyal dışlanmıslık deneyiminin, Afganistanlı mülteciler ve yerel halk arasındaki ilişkilerin kurulmasını kolaylaştırdığı düşünülmektedir. Komşuluk ilişkilerinin iyilik hâli ve sosyal uyum bağlamında olumlu bir etkisi olduğu anlaşılmaktadır. Kurulabilen komşuluk ilişkilerinin misafirlikten ziyade selamlaşmayı, sokakta oturmayı ve kimi zaman yemek ve kıyafet yardımını içerdiği anlaşılmaktadır. Yerel halkla kurulan

arkadaşlık ilişkilerinin komşuluk ilişkilerine kıyasla çok daha zayıf olduğu ve geliştirilmeye daha çok çaba harcanması gerektiği anlaşılmaktadır Türklerle arkadaşlık etme duygusunun hiç tadılmamış olması nedeniyle böyle bir eksikliğin hissedilmediği belirtilmektedir. Afganistanlı mültecilerin Suriyelilere göre daha hoş karşılanırken yoğun Suriye göçünden sonra bunun da birçok alanda olumsuz dönüşüme girdiği görülmektedir. Afganistanlı mültecilerin sosyal köprüleri içeren ilişkilerinin mekânsal bağlamda sadece mahalle ve hatta bazı katılımcılar için apartman düzeyinde kalması nedeniyle, yerel halkla kurulan ilişkilerin komşuluk ilişkileri kadar yaygın olmadığı anlaşılmaktadır. Sosyal köprülerin kurulamama nedenlerinin dil farklılığı, ırk bağlamında ötekileştirme ve iki grup arasında aşılamayan güvensizlik olduğu görülmektedir. İki grubun çoğunlukla zorunlu kalmadıkça birbirleriyle iletişim kurmadıkları, yerel halk tarafından aktif ve pasif dışlanmanın gerçekleştirildiği ve yeterli düzeyde sosyal bağları olan Afganistanlı mültecilerin sosyal köprülere ihtiyaç duymadıkları anlaşılmaktadır. Sosyal köprülerin sosyal bağlara göre bu denli geride kalmış olmasının, sosyal uyum sürecinin başarısızlığını gösterdiği ve sosyal uyumun gerçekleşmesi için Afganistanlı mülteciler ile yerel halk arasındaki etkileşimin artırılması gerektiği düşünülmektedir.

Sosyal bağlantılar, Afganistanlı mültecilerin hak ve hizmet sunumunda buldukları kuruluşlar ve burada çalışan kişilerle ilişkileri içermektedir. Kuruluşlardaki çalışanların tarafsız bir sosyal bağlantı olmaktan uzak kaldıkları ve yerel halk kimliğiyle sosyal köprü olarak davrandıkları anlaşılmaktadır. Sosyal köprülere benzer şekilde sosyal bağlantıların kurulmasında da din engeli bulunmaktadır. Bu durumun, hak ve hizmetler ile bilgiye erişimi kısıtladığı düşünülmektedir. Mültecilerin asıl istekleri, anlaşıldıklarını hissetmektir. Kuruluşlardaki kişilerin davranış ve ifade biçimlerinin, Afganistanlı mülteciler için yaralayıcı tarzda olduğu düşünülmektedir. Otoriteye ilişkin korku nedeniyle resmi işlerde halihazırda çekince yaşayan Afganistanlı mültecilerin, bu tutumlar karşısında kendilerini daha da geriye çektikleri ve sosyal bağlantılar kurmaktan olabildiğince kaçındıkları görülmektedir. Bu durum, sosyal uyumun bir parçası olan sosyal bağlantı sisteminin gereken düzeye gelemediğini göstermektedir.

Afganistanlı mültecilerin sosyal uyum bağlamında karşılaştıkları güçlüklerle baş etme yöntemlerinde, sosyal destek öne çıkmaktadır. Dini inançtan destek alma ve Allah'ın varlığına dayanmanın, özellikle yeterli düzeyde sosyal ilişki kuramayan kişilerde ortaya

çıkacağı görülmektedir. Sosyal ilişkilerden destek almada, birincil olarak sosyal bağlar öne çıkmaktadır. Bu noktada, özellikle Türkiye'ye önceden gelen Afganistanlı mültecilerin sonradan gelenlere destek olduğu görülmektedir. Türkiye'de akrabaları olmayan bekar Afgan erkeklerin, kurdukları arkadaşlıklarını aile olarak kabul edip destek oldukları görülmektedir. Karaman'da yaşayıp Farsça bilen kişilerin bulunduğu WhatsApp grubu aracılığıyla dijital destek oluşturulduğu görülmektedir. İş veren ya da komşulardan oluşan güvenli yakın sosyal köprülerin, bir baş etme ve destek yöntemi olarak sağlık, barınma, beslenme ile ısınma gibi acil durumlarda devreye girdikleri anlaşılmaktadır. Sosyal bağlantılar, katılımcılar için sadece resmi işleri ve sosyal yardımı ifade etmekte ve başvurulan yöntemler içerisinde yer almamaktadır. Afganistanlı mültecilerin bir uzman tarafından psikososyal desteğe ihtiyaç duymadıklarını düşündükleri, bazılarının bu destekten kaçındığı ve bazılarının öncelikli olarak bunu düşünmediği görülmektedir. Diğer kategorilerdeki sonuçla aynı doğrultuda, Afganistanlı mültecilerin baş etme ve sosyal destek bağlamında en çok sosyal bağlardan etkilendikleri ve sosyal köprüler ile sosyal bağlantıların bu konuda aktif olarak yer almadığı anlaşılmaktadır.

Afganistanlı mültecilerde aidiyet duygusunun gelişmemesinin merkezinde yabancılaşma duygusunun bulunduğu anlaşılmaktadır. Kişilerin yerel halk tarafından maruz kaldıkları yabancı, sorunlu ve yük olarak görülme, buradan hissettirilmeme, terslenme ve kötü davranışların aidiyet duygusunu olumsuz etkilediği düşünülmektedir. Bunun yanı sıra kayıtlı olmamanın getirdiği hak ve hizmetlere erişememe ile toplumsal katılımdan kısıtlanmanın da aidiyet duygusuna olumsuz etki ettiği anlaşılmaktadır. Dil, istihdam, sağlık, eğitim gibi hak ve hizmetlerin ve yasal konuları içeren zorlukların, yabancı hissetmeyi tetiklediği görülmektedir. Yalnızlığın, geleceğe ilişkin belirsizliğin ve uydu kent uygulamasının getirdiği sıkışmışlığın, ait hissetmemeyi derinleştirdiği düşünülmektedir. Sosyal uyum için önemini yanı sıra aidiyet konusunun, Afganistanlı mülteciler tarafından var olmanın bir parçası olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Yabancılaşma duygusunun varlığı ve bu hissi var eden arka plandaki pek çok sorun, bir bütün olarak sosyal uyuma uzanan yolları tıkamaktadır. Sosyal uyuma ilişkin ele alınan her kategoride sorunlar ve bu kategorilerin yer aldığı sistemlerdeki işlevsizlikler, birbirlerine sıçrayarak sorunu büyütme ve krizi derinleştirmektedir.

5.2. ÖNERİLER

Afganistanlı mültecilerin hak ve hizmetler ile sosyal ilişkileri içeren konularda pek çok zorlukla karşılaştıkları anlaşılmaktadır. Yaşanan zorlukların temelinde, Afganistanlı mültecilerin görünmezliğinin bulunduğu düşünülmektedir. Kişilerin görünmezliği iki konuyu içermektedir. İlki, yasal olmayan gelişin getirdiği “sisteme girememe” durumudur. Bu şekilde gelen kişiler, Türkiye’deki yaşamlarını sınır dışı edilme bakımından “görünme korkusu” ile sürdürmektedir. Sisteme girmiş kayıtlı kişiler ise politikalar karşısında “görünme mücadelesi” vermektedir. Görünmezliğin politika boyutu sosyal uyumun gerçekleşmesini, istatistiki boyutu krizin derinliğinin anlaşılmasını engellemektedir.

5.2.1. Politikaya İlişkin Öneriler

Katılımcıların burada bulunma sürelerinin uzunluğu, Türkiye’de doğan Afganistanlı çocuklar arasında neredeyse 18 yaşını geçmek üzere olanların bulunmasıyla somutlaştırılabilir. Bu durum, sosyal uyumun gerçekleştirilmemesi nedeniyle kaybolan yaşamları göstermektedir. Geleceğe ilişkin belirsizlik nedeniyle çaresiz ve umutsuz hisseden Afganistanlı mültecilerin, koşullar uygun olmadığı için vatanlarına dönemedikleri ve başvuruların dondurulmasıyla yasal olarak ve ekonomik yetersizlikler nedeniyle yasal olmayan yollarla olarak üçüncü ülkelere geçemedikleri için Türkiye’de sıkışmış oldukları anlaşılmaktadır. Bu bekleyişin ve hapsolmuşluğun yıllardır sürmesi, sosyal uyum politikalarını Afganistanlı mülteciler için de gerekli kılmaktadır. Bu doğrultuda, sosyal uyum politikalarının en kısa sürede Afganistanlı mültecileri de kapsamaya gerekmektedir. Karşılıklı dinamik süreci içeren sosyal uyuma ilişkin politikalar, Afganistanlı mültecilerin topluma kazandırılması ve kişiler ile yerel halk arasındaki ilişkilerin geliştirilerek refahı içeren barışçıl bir toplumsal düzene ulaşılması bakımından önemli görülmektedir.

Yerel yönetimler, sorumluluğunda bulunan bölgelerdeki sorunları daha iyi gözlemleme olanağına sahiptir. Bu nedenle, yerel yönetimlerin politikaların geliştirilmesinde daha aktif olarak yer alması gerektiği düşünülmektedir. Katılımcılara ulaşma sürecinde Karaman’daki bazı muhtarlıkların yanlış kişilere yönlendirdiği ve Afganistanlı kişilere

yönelik bilgi eksiklikleri bulunduğu gözlemlenmiştir. Bu doğrultuda, mahalle düzeyindeki sorunların ve ihtiyaçların belirlenmesinde önemli rolü olan muhtarları, yerel yönetimlerle politika oluşturma süreci içine almanın fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Bu fayda, Afganistanlı kişilere yönelik farkındalığın artırılması ve onları içeren güçlüklerin aktarılması bağlamında değerlendirilebilir. Muhtarların mahalle topluluğuyla yakın ilişkiler içerisinde olduğu gözlemlenmiştir. Afganistanlıları içeren yüksek bilgi ve farkındalık düzeylerinin, yerel halka gerçekleştirecekleri aktarımla toplumda olumlu bir dönüşüm sağlayacağı düşünülmektedir.

Kişilerin kayıtlı olma ve kimlik alma sürecinde iyileştirmeler yapılması gerekmektedir. Bu doğrultuda, kayıtlı olmanın teşvik edilebileceği ve süreçteki gecikmelerin önlenilebileceği düşünülmektedir. Kayıtlı olmamanın getirdiği tedirginlikle kişilerin sosyal köprüler ve sosyal bağlantılar kurmaktan çekindikleri anlaşılmaktadır. Bu iyileştirmelerin, sosyal uyumun gerçekleşmesinde sosyal ilişkilerin bütüncül işlevini ve kişilerin hak ve hizmetlere erişimini sağlayacağı düşünülmektedir. Kayıtlı olmanın yaygınlaştırılmasıyla istatistiki verilerin mevcut durumu daha iyi yansıtması, Afganistanlılara yönelik gelecek politika ve uygulama oluşturma sürecine katkı sağlayacaktır.

5.2.2. Uygulamaya İlişkin Öneriler

Ön yargı, ayrımcılık, sosyal dışlanma ve yabancı düşmanlığının, gruplar arası gerginlik bağlamında hem bir neden hem de bir sonuç olduğu düşünülmektedir. Bu doğrultuda, Afganistanlı mülteciler ile yerel halk ve kurumları arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi ve sosyal temasın desteklenmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda, sosyal uyumun gerçekleşmesinde önemli yeri olan sosyal ilişkilerin geliştirilmesinde STK'lara önemli roller düşmektedir. Karaman'da göçle doğrudan bağlantılı bir STK'nın bulunmamasının büyük bir eksiklik olduğu düşünüldüğü için ilgili yapılanmanın gerçekleşmesi önemli görülmektedir. STK'ların düzenleyecekleri kaynaştırma etkinlikleri ile iki grup arasındaki etkileşimin ve sosyal temasın artırılabilmesi görülmektedir. Mevcut kuruluşların diğer dezavantajlı gruplarla da ilgilenmesiyle yoğun iş yükünün olduğu gözlemlenmiştir. Mültecilere daha etkin ve çeşitli hizmetler sunarak iş yükünü

paylaşabilecek STK'lar, bu noktada temel çözüm olarak değil yönetişimin bir parçası olarak görülmektedir.

Her kurum ve kuruluşun sınırlı kaynağı vardır. Bu doğrultuda faaliyetlerin tek elden bir yapılanma ile gerçekleştirilmesinin yetersiz kalacağı düşünülmektedir. Göçü deneyimleyen kişiler için insan değerine uygun hak ve hizmetlerin erişilebilir kılınması ile toplumun bütüncül gelişimine ve refahına ulaşmanın tek elden sağlanmaya çalışılması, kaynak ve personel sınırlılığı nedeniyle mümkün görünmemektedir. Düzensiz göçün en fazla görüldüğü grup olan Afganistanlı mülteciler içerisinde kayıtlı olmayan kişilerin varlığı da düşünüldüğünde, insan hakları ve değeri bağlamında tüm topluma yetebilme potansiyelinin ancak ulusal ve uluslararası yönetimle gerçekleştirilebileceğine inanılmaktadır. Uluslararası düzeyde atılacak adımlar arasında üçüncü ülkeye yerleştirme başvurularının tekrar açılmasının ve kontenjanların artırılmasının, önemli olduğu düşünülmektedir. Göçü yönetmede belli başlı ülkelerin tek başına bırakılmasının insan haklarına erişme bağlamında hem mülteciler hem de mülteci kabul eden ülkeler açısından zor olduğu düşünülmektedir. Bu doğrultuda, diğer ülkelerin göç idaresinde sadece maddi destek sundukları kutudan çıkıp yeterli sayıda mülteci kabul ederek sorumluluğu paylaşması gerekmektedir. Paydaşların arttığı ve sorumluluğun paylaşıldığı birliktelik, Afganistanlı mülteciler için uluslararası düzeyde yetebilmeyi ifade etmektedir. Ulusal düzeyde yetebilmenin karşılığı, sadece ekonomik yardımların sunumu değil Afganistanlı mültecilere kendilerini gerçekleştirilebilecekleri fırsatlar sunmaktır. Diğer pek çok alanda olduğu gibi yardımlara erişiminin yasallık üzerinden sağlandığı anlaşılmaktadır. Düzensiz göç bağlamında caydırıcı bir unsur olarak düşünülen bu koşul doğrultusunda kayıtlı olmayanlar için yardımların sunulmaması, kişilerin Türkiye'de yaşam mücadelesi verdiği gerçeğini değiştirmemektedir. Düzensiz göç için atılması gereken adımların göç sonrasını değil, göç öncesi ve göç yolunu içermesi gerektiği düşünülmektedir. Burada kalmaktan başka seçeneği olmayan Afganistanlı mülteciler için bu durumu insan hakları bakış açısından değerlendirmek gerekmektedir. Kişilerin yardım alamamasının ya da herhangi başka bir hizmete erişmekte güçlük çekmesinin, burada kalma zorunluluklarını değiştirmeyeceği ve Türkiye'nin terk edilmesiyle sonuçlanmayacağı düşünülmektedir. Başvuruların dondurulmasıyla birlikte kişilerin Türkiye'den ayrılması kısa vadede ancak düzensiz göçle yani yasal olmayan yollarla mümkündür. Bu gerçeklik, Afganistanlı mültecileri ölüme uğurlamaktır. Ekonomik yardımlarda bir diğer sorun, çocuk sayısına

ilişkin koşuldur. SUY’da dört veya daha fazla çocuk koşulunun olması, yardımın daha fazla ihtiyacı olanlara ulaştırılmasıyla açıklanabilse de bu durumun Afganistanlı mültecileri daha fazla çocuk sahibi olmaya teşvik edebileceği düşünülmektedir. Artan göç olgusuyla birlikte bu koşulun varabileceği sonuç, sosyal uyum açısından olumsuz görülmektedir. Özellikle yerel halkın gözünde bu durum geçimlerini sağlamada zorluk yaşarken neden bu kadar çocuklarının olduğuna ilişkin sorgulamayla karşılaşmaya aracılık edebilir ki yerel halkın algısını etkileyen ve yansıtan sosyal medyada bu tarz yorumlara sıkça rastlanmaktadır.

Afganistanlı mültecilerin iş, konut, sağlık ve eğitim alanlarında da güçlüklerle karşılaştıkları görülmektedir. Hak ve hizmetlere erişim eksikliğinin sosyal dışlanmaya aracılık etmesi ve sosyal uyumu olumsuz etkilemesi nedeniyle bu alanlarda destek sunumu önemli görülmektedir. Destek sunulması aşamasında, toplumun tüm üyelerinin gözetilmesi hassas noktadır. Afganistanlı mültecilerin istihdama katılımlarının artırılması ve çalışma izninin alınmasındaki zorlu sürecin gözden geçirilmesi gerekmektedir. Ev sahibi yerel halk ve kiracı Afganistanlılar arasındaki gerilim ve güvensizliği içeren konut bulma sürecinin zorluğu, konut koşullarının yetersiz olması ve yaşanan bölgelerin belli başlı kısımlarda toplanmasının sosyal uyuma olan olumsuz etkisi nedeniyle uluslararası fonlu konut projelerinin gerçekleştirilebileceği düşünülmektedir. Bu proje aracılığıyla, mekânsal dışlanmayı önlemek ve sosyal köprüleri geliştirmek amacıyla asgari düzeyden aşağı olmayan konutların şehir içerisinde dengeli dağıldığı bir yapılanma gerçekleştirilebilir. Sağlık hizmetinin bir insan hakkı olarak toplum içerisindeki tüm kesimler için ücretsiz sunumu önemli görülmektedir. Eğitim hakkı için bilgiye erişimin sağlanması, eğitime katılım sonrası bırakma sorunları için destek verilmesi, akranlar, veliler ya da okul personeli tarafından gerçekleştirilen ayrımcı ve dışlayıcı tutumun ortadan kaldırılması, yetişkin Afganistanlıların istihdam sorununun eğitim alanına sıçrayarak oluşturduğu çocuk işçiliği için önleyici adımların atılması, kültürel yaşama dayandırılarak kız çocuklarının belli bir yaştan sonra okula gönderilmemesi sorunu karşısında farkındalığın geliştirilmesi için okul sosyal hizmeti önemli görülmektedir. Özellikle okula kaydolmadaki güçlüklerin ortadan kaldırılması önemli görülmektedir. Çocuk işçiliğinin önlenmesinde eğitime katılımın önemli bir rolü bulunmaktadır. Ekonomik yetersizliklerden kaynaklanan okulu bırakmaları önlemek ve eğitime katılımı teşvik için daha fazla nakdi yardım sunulabileceği düşünülmektedir.

Afganistanlı mültecilerin güçlendirilmesinde ve psikososyal destek sunumunda sosyal hizmetin yeri önemlidir. İhtiyaçları karşılayabilmek ve yabancı nüfusa verimli şekilde yetebilmek için daha fazla sosyal hizmet uzmanının istihdam edilmesinin gerektiği düşünülmektedir. İstihdamın mültecilerin etkileşimde oldukları her kurum ve kuruluşta, sosyal uyuma ilişkin özellikle İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığındaki birimlerde gerçekleştirilmesi önemli görülmektedir. Karşılaşılan güçlüklerin sosyal hizmet bakışıyla yerel düzeyde hızlıca ele alınabileceği düşünülmektedir. Kişilerin kuruluşa başvurarak ve/veya düzenli ev ziyaretleri gerçekleştirilerek, iyilik hâllerinin ve topluma katılımlarının yönetimle gerçekleştirilebileceği düşünülmektedir. Gerçekleştirecek psikososyal desteğin, bireylerle, gruplarla ve toplumla çalışma gibi tüm düzeylerde müdahalelerin ve sosyal uyuma ilişkin etkinliklerin travmatik deneyimleri olan Afganistanlı mültecilerin baş etme kapasitelerini artırmada fayda sağlayacağı söylenebilir. Kişilerin profesyonel psikososyal desteğe ihtiyaç duymamaların temelinde, kültürel kodların yer aldığı düşünülmektedir. Bu doğrultuda, Afganistanlıların kültürel yetkinliği bulunan sosyal hizmet uzmanları tarafından konuya ilişkin bilgilendirilmeleri önemli görülmektedir. Kişilerin kendilerini anadillerinde daha rahat ifade ettikleri düşünüldüğünde, etik ilkeler içerisinde tercümanların devreye girmeleri gerekmektedir. Kendilerini farklı kültürden bir uzmana açmakta güçlük çeken kişiler için Afgan sosyal hizmet uzmanlarının yetiştirilmesi ve istihdamı sönemli görülmektedir.

Araştırmada Afganistanlı mültecilerin başvurdukları kurum ve kuruluşlardaki çalışanların, sosyal bağlantılar olarak değil sosyal köprüler olarak davrandıkları görülmektedir. Bu durum, bazı çalışanların Afganistanlı mültecileri özne bakışıyla hak sahibi kişiler olarak görmekten uzaklaştırmakta, muhtaç ve yük algısıyla davranmalarına yol açmaktadır. Bu bağlamda, kişilerin Afganistan'dan yokluğunda diğer hiçbir hakkın var olamayacağı yaşama hakkı doğrultusunda geldikleri farkındalığının, yerel halka kazandırılması gerekmektedir. Bu doğrultuda, bilgilendirici seminerler, konferanslar ve kamu spotları önemli görülmektedir. Yerel halkın yanı sıra Afganistanlı mültecilerin etkileşimde olduğu her kuruluştaki çalışanlar için ayrıca farkındalık ve hizmet içi eğitimlerin verilebileceği düşünülmektedir.

Afganistanlı mültecilerin karşılaştıkları önemli bir başka sorun, kuruluşlardaki çalışanlarla ve yerel halkla dil engeli nedeniyle iletişim kuramamadır. Bu durum, kişilerin

bilgiye erişimleri ile hak ve hizmet yararlanıcısı olmalarında büyük bir engeldir. Bunu kısa vadede en kolay şekilde aşabilmek için kuruluşlarda tercüman istihdamının gerçekleştirilmesi önemli görülmektedir. Yerel halkla olan etkileşimde Türkçe bilen çocukların ve diğer Afganistanlı yetişkinlerin desteği bulunsa da günlük yaşamda etkileşim kurabilmek için üçüncü bir kişiye bağımlı olmanın, zorlu bir deneyim olduğu düşünülmektedir. Bunu aşabilmek için Afganistanlı mültecilere devlet destekli dil öğrenme hizmetinin sunulması önemli görülmektedir. Bazı Avrupa ülkelerinin mülteciler için dil öğrenmeyi yükümlü tuttuğu görülmektedir. Türkiye'nin uyum politikalarını gönüllülük esaslı yürütüyor olması nedeniyle bu yükümlülüğü baskılayıcı bulabileceği düşünülmektedir. Ancak yeni ülkenin resmi dilini öğrenmenin bir asimilasyon unsuru değil, günlük yaşamı kolaylaştıran ve sosyal uyumu geliştiren bir etken olduğuna inanılmaktadır. Bu doğrultuda, baskılayıcılık düşüncesiyle gönüllülük esaslı adı altında kişilerin kendi gelişimlerine bırakılmaması gerekmektedir. Kişisel gelişim doğrultusunda, dil öğrenmeyi de içeren ve başka kursların bulunduğu halk eğitim merkezleri öne çıkmaktadır. Halk eğitim merkezinden ve orada bulunan kurslardan çoğu kişinin haberdar olması anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda, kurslara erişimde hem bilgilendirme hem de katılım gösterme bağlamında etkinliğin artırılması ve kursların etkililiği ile yaygınlığının geliştirilmesi gereklidir.

Uydu kent, seyahat izni ve imza atma uygulamalarının katılımcıları olumsuz etkilediği ve hapsolmuş hissi yarattığı anlaşılmaktadır. Afganistanlı mültecilerin yerleştirilmesinde mekânsal ve kontrol odaklı dışlayıcı düzenlemelerin yerine içermeye yönelik düzenlemelerin sosyal uyum bağlamında fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda, Afganistanlı mülteciler için bir yerleştirme modelinin geliştirilmesi önemli görülmektedir. Bu modelde kişilerin varıştan itibaren uzun süre burada kalma ihtimali bağlamında takip edilerek her türlü alanda gelişim gösterebilmeleri için belirli aşamaların ve hizmetlerin bulunması düşünülmektedir. Model Türkçe kursu, İl Göç İdaresi, SYDV, hastane ve okul gibi etkileşimde bulunulacak kurumların işleyişi, temel hukuk kuralları, görgü kuralları, kültürel bilgiler, halk sağlığı, anne ve çocuk sağlığı, cinsellik eğitimi gibi konuları içererek Türkiye'deki yaşam ile kültürün tanınması ve kurumsal işleyişlerin öğrenilmesi bakımından kişilere katkıda bulunacaktır. Bu modelin STK'lar, yerel yönetimler ve halk eğitim merkezleri gibi aracı yapılarla gerçekleştirilebileceği düşünülmektedir. Bunun yanı sıra, kişilerin bu eğitime fiziksel olarak katılım

gösteremeyeceği durumlara yönelik internetsiz kullanılabilen bir mobil uygulamanın geliştirilmesi mümkün görülmektedir.

Bu araştırmanın Karaman'da yaşayan 26 Afganistanlı mülteciyle nitel olarak gerçekleştirilmesi, genel temsil verileri sunamaması nedeniyle bir sınırlılık oluşturmaktadır. Bu doğrultuda, sosyal uyumun ve karşılaşılan güçlüklerin daha büyük gruplarca temsil edilebilmesi için nicel araştırmalara ve bu araştırmaların gerçekleştirilebileceği uygun bir sosyal uyum ölçeğinin geliştirilmesine ihtiyaç vardır.

KAYNAKÇA

- Acar, Y. B., ve Acar, H. (2002). Sistem Kuramı - Ekolojik Sistem Kuramı ve Sosyal Hizmet: Temel Kavramlar Ve Farklılıklar. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 13(1), 29-35.
- Adıgüzel, Y. (2016). *Göç Sosyolojisi*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ager, A., ve Strang, A. (2008). Understanding Integration: A Conceptual Framework. *Journal of Refugee Studies*, 21(2), 166-191. <https://doi.org/10.1093/jrs/fen016>
- Agus, A., Lia, I. S., ve Akbar, Muh. (2018). The Role of Social Worker in the Context of Refugees and Asylum Seekers Rights in Indonesia: *Proceedings of the 1st International Conference on Recent Innovations*, 332-339. <https://doi.org/10.5220/0009930103320339>
- Ahmad, F., Othman, N., ve Lou, W. (2020). Posttraumatic Stress Disorder, Social Support and Coping Among Afghan Refugees in Canada. *Community Mental Health Journal*, 56(4), 597-605. <https://doi.org/10.1007/s10597-019-00518-1>
- Al-Baldawi, R. (2002). Migration-related stress and psychosomatic consequences. *International Congress Series*, 1241, 271-278. [https://doi.org/10.1016/S0531-5131\(02\)00649-0](https://doi.org/10.1016/S0531-5131(02)00649-0)
- Ameli, S. R., Faridi, B., Lindahl, K., Merali, A., ve Islamic Human Rights Commission (Great Britain). (2006). *Law ve British Muslims: Domination of the majority or process of balance?* Islamic Human Rights Commission.
- Aydin, C. (2017). Göçmenlerin Karşılaştıkları ve Neden Oldukları Bazı Psikolojik Sorunlar Ve Çözüm Önerileri Üzerine Bir Analiz. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD)*, 305-316. <https://doi.org/10.21733/ibad.370179>

- Aygüler, E., Buz, S., ve Güzel, B. (2020). Sosyal Uyumun Başarılmasının Önündeki Engeller: Niteliksel Bir Çalışma. *Journal of Economy, Culture and Society*, 0(0), 339-357. <https://doi.org/10.26650/JECS2020-0026>
- Bagci, S. C., Turnuklu, A., ve Bekmezci, E. (2018). Cross-group friendships and psychological well-being: A dual pathway through social integration and empowerment. *British Journal of Social Psychology*, 57(4), 773-792. <https://doi.org/10.1111/bjso.12267>
- Bahar Özvarış, Ş., Kayı, İ., Mardin, D., Sakarya, S., Ekzayez, A., Meagher, K., ve Patel, P. (2020). COVID-19 barriers and response strategies for refugees and undocumented migrants in Turkey. *Journal of Migration and Health*, 1-2, 100012. <https://doi.org/10.1016/j.jmh.2020.100012>
- Balgopal, P. R. (2000). Social Work Practice with Immigrants and Refugees: An Overview. İçinde P. R. Balgopal (Ed.), *Social work practice with immigrants and refugees*. Columbia University Press.
- Barger, S. D. (2013). Social Integration, Social Support and Mortality in the US National Health Interview Survey. *Psychosomatic Medicine*, 75(5), 510-517. <https://doi.org/10.1097/PSY.0b013e318292ad99>
- Bauböck, R. (Ed.). (2006). *Migration and citizenship: Legal status, rights and political participation*. Amsterdam University Press.
- Beirens, H., Hughes, N., Hek, R., ve Spicer, N. (2007a). Preventing Social Exclusion of Refugee and Asylum Seeking Children: Building New Networks. *Social Policy and Society*, 6(2), 219-229. <https://doi.org/10.1017/S1474746406003484>

- Beirens, H., Hughes, N., Hek, R., ve Spicer, N. (2007b). Preventing Social Exclusion of Refugee and Asylum Seeking Children: Building New Networks. *Social Policy and Society*, 6(2), 219-229. <https://doi.org/10.1017/S1474746406003484>
- Beiser, M. (1993). After the Door Has Been Opened: The Mental Health of Immigrants and Refugees in Canada. İçinde V. Robinson (Ed.), *The International Refugee Crisis: British and Canadian Responses*. (ss. 213-227). Palgrave Macmillan Limited.
<https://public.ebookcentral.proquest.com/choice/publicfullrecord.aspx?p=56618>
33
- Ben-Ezer, G. (2002). *The Ethiopian Jewish exodus: Narratives of the migration journey to Israel 1977-1985*. Routledge.
- Berger, I., Foster, M., ve Meinhard, A. (t.y.). *Civic Engagement, Social Cohesion and Social Integration in Toronto, Canada*. 15.
- Berger-Schmitt, R. (2000). *Social Cohesion as an Aspect of the Quality of Societies: Concept and Measurement* (EuReporting Workin Paper No. 14). The European Commission.
- Berry, J. W. (1997). Immigration, Acculturation, and Adaptation. *Applied Psychology*, 46(1), 5-34. <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.1997.tb01087.x>
- Bhugra, D. (2004). Migration and mental health. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 109(4), 243-258. <https://doi.org/10.1046/j.0001-690X.2003.00246.x>
- Biehl, K. S. (2015). Spatializing diversities, diversifying spaces: Housing experiences and home space perceptions in a migrant hub of Istanbul. *Ethnic and Racial Studies*, 38(4), 596-607. <https://doi.org/10.1080/01419870.2015.980293>

- Birleşmiş Milletler Müllteciler Yüksek Komiserliği. (2021). *Afganistan'a Geri Dönüslere İlişkin Unhcr Pozisyonu*. https://multeci.org.tr/wp-content/uploads/2021/08/UNHCR-Position-on>Returns-to-Afghanistan_Aug-2021_TR.pdf
- Borsch, A. S., Skovdal, M., ve Jervelund, S. S. (2021). How a School Setting Can Generate Social Capital for Young Refugees: Qualitative Insights from a Folk High School in Denmark. *Journal of Refugee Studies*, 34(1), 718-740. <https://doi.org/10.1093/jrs/fez003>
- Bourdieu, P., ve Wacquant, L. J. D. (1992). *An invitation to reflexive sociology*. Polity Press.
- Braun, V., ve Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Brinckmann, M. P., van Noort, B. M., Leithner, C., ve Ploner, C. J. (2018). Neurological Emergencies in Refugees. *Frontiers in Neurology*, 9, 1088. <https://doi.org/10.3389/fneur.2018.01088>
- Bruggencate, T. T., Luijkx, K. G., ve Sturm, J. (2018). Social needs of older people: A systematic literature review. *Ageing and Society*, 38(9), 1745-1770. <https://doi.org/10.1017/S0144686X17000150>
- Brydsten, A., Rostila, M., ve Dunlavy, A. (2019). Social integration and mental health—A decomposition approach to mental health inequalities between the foreign-born and native-born in Sweden. *International Journal for Equity in Health*, 18(1), 48. <https://doi.org/10.1186/s12939-019-0950-1>

- Burt, R. S. (1995). *Structural holes: The social structure of competition* (1. Harvard Univ. Press paperback ed). Harvard Univ. Press.
- Buz, S. (2008). Türkiye Sığınma Sisteminin Sosyal Boyutu. *TBB Dergisi* 76, 120-130.
- Buz, S. (2016). A profile of the Turkish social welfare system and social work. İçinde B. Schwarzer, U. Kämmerer-Rütten, A. Schleyer-Lindenmann, ve Y. Wang (Ed.), *Transnational social work and social welfare: Challenges for the social work profession*. Routledge, Taylor ve Francis Group.
- Buz, S. (2021). Londra'daki Sivil Toplum Örgütlerinin Türkiyeli Göçmenlerin Uyumu Konusundaki Çalışmalarının Değerlendirilmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. <https://doi.org/10.14520/adyusbd.752708>
- Buz, S., ve Akçay, S. (2015). Sosyal Hizmet Araştırmasında Etik. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 26(1), 149-162.
- Buz, S., Canlı, M., ve Aygüler, E. (2021). Trabzon'da yaşayan Afgan sığınmacıların profili ve gereksinimleri. Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Uygulama ve Araştırma Merkezi.
- Buz, S., ve Dikmen, A. (2020). Sığınmacıların ve Mültecilerin Psikososyal İyilik Hali. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. <https://doi.org/10.33417/tsh.728689>
- Cankurtaran, Ö., ve Beydili, E. (2016). Ayrımcılık Karşıtı Sosyal Hizmet Uygulamasının Gerekliliği Üzerine. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 27(1), 145-160.
- Castles, S., Korac, M., Vasta E. ve Vertovec, S. (2002). *Integration: Mapping the Field* (Home Office Online Report 28/03). The University of Oxford Centre for Migration and policy Research and Refugee Studies Centre.

- Charuvastra, A., ve Cloitre, M. (2008). Social Bonds and Posttraumatic Stress Disorder. *Annual Review of Psychology*, 59(1), 301-328. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.58.110405.085650>
- Chen, W., Wu, S., Ling, L., ve Renzaho, A. M. N. (2019). Impacts of social integration and loneliness on mental health of humanitarian migrants in Australia: Evidence from a longitudinal study. *Australian and New Zealand Journal of Public Health*, 43(1), 46-55. <https://doi.org/10.1111/1753-6405.12856>
- Cohen, S., ve Lemay, E. P. (2007). Why would social networks be linked to affect and health practices? *Health Psychology*, 26(4), 410-417. <https://doi.org/10.1037/0278-6133.26.4.410>
- Coleman, J. S. (2000). *Foundations of social theory* (3. print). Belknap Press of Harvard Univ. Press.
- Cornwell, E. Y., ve Waite, L. J. (2009). Social Disconnectedness, Perceived Isolation, and Health among Older Adults. *Journal of Health and Social Behavior*, 50(1), 31-48. <https://doi.org/10.1177/002214650905000103>
- Correa-Velez, I., Gifford, S. M., ve Barnett, A. G. (2010). Longing to belong: Social inclusion and wellbeing among youth with refugee backgrounds in the first three years in Melbourne, Australia. *Social Science ve Medicine*, 71(8), 1399-1408. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2010.07.018>
- Creswell, J. W. (2009). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (3rd ed). Sage Publications.
- Crisp, J. (2004). The local integration and local settlement of refugees: A conceptual and historical analysis. *UNHCR*.

<https://www.unhcr.org/research/working/407d3b762/local-integration-local-settlement-refugees-conceptual-historical-analysis.html>

- Culos, I., Rajwani, H., McMahon, T., ve Robertson, S. (2020). *Foundations for Belonging: A snapshot of newly arrived refugees*.
- Dandy, J., ve Pe-Pua, R. (2015). The Refugee Experience of Social Cohesion in Australia: Exploring the Roles of Racism, Intercultural Contact, and the Media. *Journal of Immigrant ve Refugee Studies*, 13(4), 339-357.
<https://doi.org/10.1080/15562948.2014.974794>
- Demireva, N. (2019). *Immigration, Diversity and Social Cohesion* (The Migration Observatory Briefing). Oxford University.
- Devore, W., ve Schlesinger, E. G. (1981). *Ethnic-Sensitive Social Work Practice*. C.V. Mosby Co.
- Dimitriadi, A. (2013). *Migration from Afghanistan to third countries and Greece* [IRMA Background Report].
- Dimitriadi, A. (2015). “Greece is Like a Door, You Go Through it to Get to Europe”: Understanding Afghan Migration to Greece. *SSRN Electronic Journal*.
<https://doi.org/10.2139/ssrn.2628805>
- Dromgold-Sermen, M. S. (2022). Forced migrants and secure belonging: A case study of Syrian refugees resettled in the United States. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 48(3), 635-654. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2020.1854087>
- Eck, J., ve Riva, P. (Ed.). (2016). *Social Exclusion: Psychological Approaches to Understanding and Reducing Its Impact* (1st ed. 2016). Springer International Publishing : Imprint: Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-33033-4>

- El-Khani, A., Ulph, F., Peters, S., ve Calam, R. (2017). Syria: Coping mechanisms utilised by displaced refugee parents caring for their children in pre-resettlement contexts. *Intervention*, 15(1), 34-50.
<https://doi.org/10.1097/WTF.0000000000000136>
- Eryurt, M. A., ve Koç, İ. (2017). *Türkiye’de Afganistan Uyraklı Uluslararası Koruma Başvurusu ve Statüsü Sahipleri Üzerine Analiz: Türkiye’ye Geliş Sebepleri, Türkiye’de Kalışları, Gelecek Planları ve Amaçları*.
<http://openaccess.hacettepe.edu.tr:8080/xmlui/handle/11655/23374>
- Fenster, T. (2007). Gender and the City: The Different Formations of Belonging. İçinde L. Nelson ve J. Seager (Ed.), *A Companion to Feminist Geography* (ss. 242-256). Blackwell Publishing Ltd. <https://doi.org/10.1002/9780470996898.ch17>
- Ferlander, S. (2007). The Importance of Different Forms of Social Capital for Health. *Acta Sociologica*, 50(2), 115-128.
- Fischer, C. (2017). Imagined Communities? Relations of Social Identities and Social Organisation among Afghan Diaspora Groups in Germany and the UK. *Journal of Intercultural Studies*, 38(1), 18-35.
<https://doi.org/10.1080/07256868.2016.1269060>
- Fozdar, F., ve Hartley, L. (2014). Civic and Ethno Belonging among Recent Refugees to Australia. *Journal of Refugee Studies*, 27(1), 126-144.
<https://doi.org/10.1093/jrs/fet018>
- Friedkin, N. E. (2004). Social Cohesion. *Annual Review of Sociology*, 30(1), 409-425.
<https://doi.org/10.1146/annurev.soc.30.012703.110625>
- Frotan, Z. (2014). *Türkiye’de Mülteci Olmak Uydu Kentler İzleme ve Raporlama Projesi Kapanış Toplantısı Notları*. Mülteci-Der.

- Fusch, P., ve Ness, L. (2015). Are We There Yet? Data Saturation in Qualitative Research. *The Qualitative Report*. <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2015.2281>
- GİGM. (2020). *Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı*. <https://www.goc.gov.tr/uyum-strateji-belgesi-ve-ulusal-eylem-planı>
- GİGM. (2021a). *Güncel Veriler: Düzensiz Göç*. *Düzensiz Göç*. <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>
- GİGM. (2021b). *Güncel Veriler: Uluslararası Koruma*. <https://www.goc.gov.tr/uluslararasi-koruma-istatistikler>
- GİGM. (Tarih yok). *Göç Projeleri*. <https://www.goc.gov.tr/goc-projeleri56>
- Gisselquist, R. M. (2021). Involuntary migration, inequality, and integration: National and subnational influences. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 47(21), 4779-4796. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2020.1724409>
- Glanz, K., Rimer, B. K., ve Viswanath, K. (Ed.). (2008). *Health behavior and health education: Theory, research, and practice* (4th ed). Jossey-Bass.
- Glick Schiller, N. (2003). The Centrality of Ethnography in the Study of Transnational Migration. *İçinde American Arrivals* (ss. 99-128). New Immigration School of American Research Press.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2021a). *Düzensiz Göç*. <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2021b). *Uluslararası Koruma*. <https://www.goc.gov.tr/uluslararasi-koruma-istatistikler>

- Göhler, G. (1990). Die gesundheitliche Situation und die daraus resultierenden probleme der türkischen Migranten/innen in der Bundesrepublik Deutschland. İçinde *Türkische Migranten in der Bundesrepublik Deutschland*. Önel Verlag.
- Gray, P. S. (Ed.). (2007). *The Research imagination: An introduction to qualitative and quantitative methods*. Cambridge University Press.
- Grillo, R. (2015). 'Reflections on Super-Diversity by an Urban Anthropologist, or "Superdiversity So What?"'
https://www.academia.edu/12392425/_Reflections_on_Super_Diversity_by_an_Urban_Anthropologist_or_Superdiversity_So_What_
- Grinberg, L., ve Grinberg, R. (1999). Psychoanalysis and Culture A Kleinien Perspective. İçinde Bell D (Ed.), *Psychoanalytic Perspectives on Migration and Exile* (ss. 154-170). Tavistock Clinic Series.
- Grzymala-Kazlowska, A., ve Phillimore, J. (2018). Introduction: Rethinking integration. New perspectives on adaptation and settlement in the era of super-diversity. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44(2), 179-196.
<https://doi.org/10.1080/1369183X.2017.1341706>
- Gül, V., ve Kolb, S. (2009). *Almanya 'da Yaşıyan Genç Türk Hastalarda Kültürel Uyum, İki Kültürlülük ve Psikiyatrik Bozukluklar*. 20(2), 138-143.
- Gün, Z., ve Bayraktar. (2008). *Türkiye 'de İç Göçün Ergenlerin Uyumundaki Rolü*.
https://www.academia.edu/8346442/T%C3%BCrkiyede_%C4%B0%C3%A7_G%C3%B6%C3%A7n_Ergenlerin_Uyumundaki_Rol%C3%BC
- Hasan, N., Mitschke, D. B., ve Ravi, K. E. (2018). Exploring the role of faith in resettlement among Muslim Syrian refugees. *Journal of Religion ve Spirituality*

in *Social Work: Social Thought*, 37(3), 223-238.
<https://doi.org/10.1080/15426432.2018.1461045>

Hek, R., National Evaluation of the Children's Fund (Great Britain), Great Britain, ve Department for Education and Skills. (2005). *The experiences and needs of refugee and asylum seeking children in the UK: A literature review*. Department for Education and Skills.

Helliwell, J. F. (2006). Well-Being, Social Capital and Public Policy: What's New? *The Economic Journal*, 116(510), C34-C45. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0297.2006.01074.x>

Helliwell, J. F., Huang, H., ve Wang, S. (2014). Social Capital and Well-Being in Times of Crisis. *Journal of Happiness Studies*, 15(1), 145-162.
<https://doi.org/10.1007/s10902-013-9441-z>

Herman, J. L. (2015). *Trauma and recovery* (2015 edition). BasicBooks.

Heydari, A., Amiri, R., Nayeri, N. D., ve AboAli, V. (2016). Afghan refugees' experience of Iran's health service delivery. *International Journal of Human Rights in Healthcare*, 9(2), 75-85. <https://doi.org/10.1108/IJHRH-06-2015-0020>

Hinton, D. E., Safren, S. A., Pollack, M. H., ve Tran, M. (2006). Cognitive-Behavior Therapy for Vietnamese Refugees With PTSD and Comorbid Panic Attacks. *Cognitive and Behavioral Practice*, 13(4), 271-281.
<https://doi.org/10.1016/j.cbpra.2006.04.008>

Hiott, A. E., Grzywacz, J. G., Davis, S. W., Quandt, S. A., ve Arcury, T. A. (2008). Migrant Farmworker Stress: Mental Health Implications. *The Journal of Rural Health*, 24(1), 32-39. <https://doi.org/10.1111/j.1748-0361.2008.00134.x>

- Hocaoğlu Uzunkaya, A., ve Yılmaz, B. (2021). Göçün Kuşaklararası Bağlamda Psikopatolojik Yansımaları. *Psikoloji Çalışmaları / Studies in Psychology*, 41(1), 167-197. <https://doi.org/10.26650/SP2019-0079>
- Holt-Lunstad, J., Smith, T. B., Baker, M., Harris, T., ve Stephenson, D. (2015). Loneliness and Social Isolation as Risk Factors for Mortality: A Meta-Analytic Review. *Perspectives on Psychological Science*, 10(2), 227-237. <https://doi.org/10.1177/1745691614568352>
- Holt-Lunstad, J., Smith, T. B., ve Layton, J. B. (2010). Social Relationships and Mortality Risk: A Meta-analytic Review. *PLoS Medicine*, 7(7), e1000316. <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1000316>
- Hou, W. K., Liu, H., Liang, L., Ho, J., Kim, H., Seong, E., Bonanno, G. A., Hobfoll, S. E., ve Hall, B. J. (2020). Everyday life experiences and mental health among conflict-affected forced migrants: A meta-analysis. *Journal of Affective Disorders*, 264, 50-68. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2019.11.165>
- Huddleston, T., ve Tanczos, J. (2017). *Sivil Toplum Diyalogu Mültecilerin Uyum Projesi Türkiye ve AB Ülkeleri Arasında Karşılaştırma: Bir Koruma Biçimi Olarak Uyum*. Migration Policy Group (MPG) ve İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi.
- Human Rights Watch. (2002). *Afghanistan, Iran, And Pakistan Closed Door Policy: Afghan Refugees in Pakistan and Iran*. 14(2). <https://www.hrw.org/reports/2002/pakistan/pakistan0202.pdf>
- Human Rights Watch. (2017). *Turkey: Education Barriers for Asylum Seekers*. <https://www.hrw.org/news/2017/05/31/turkey-education-barriers-asylum-seekers>

- Hürriyet. (2018, Aralık 13). *Meclis'te mülteci sempozyumu: '2019'u uyum yılı ilan ettik'*.
<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/mecliste-multeci-sempozyumu-2019u-uyum-yili-ilan-ettik-41050289>
- Hwang, S.-S., Cao, Y., ve Xi, J. (2010). Project-induced migration and depression: A panel analysis. *Social Science ve Medicine*, 70(11), 1765-1772.
<https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2010.02.005>
- Hynie, M., Crooks, V. A., ve Barragan, J. (2011). Immigrant and Refugee Social Networks: Determinants and Consequences of Social Support Among Women Newcomers to Canada. *Canadian Journal of Nursing Research Archive*, 26-47.
- Ichikawa, M., Nakahara, S., ve Wakai, S. (2006). Effect of Post-Migration Detention on Mental Health Among Afghan Asylum Seekers in Japan. *Australian ve New Zealand Journal of Psychiatry*, 40(4), 341-346. <https://doi.org/10.1080/j.1440-1614.2006.01800.x>
- İçağasıoğlu Çoban, A., ve Turşucu, A. D. (2018). *Geleceği İnşa Etmek: Uyum, Bütünleşme, Kültürleşme Suriyeli Mülteciler Örneğinde Kavramsal Bir Tartışma*. 88-93.
- İçduygu, A., ve Karadağ, S. (2018). Afghan migration through Turkey to Europe: Seeking refuge, forming diaspora, and becoming citizens. *Turkish Studies*, 19(3), 482-502.
<https://doi.org/10.1080/14683849.2018.1454317>
- İçduygu, A., ve Yüksek, D. (2012). Rethinking transit migration in Turkey: Reality and re-presentation in the creation of a migratory phenomenon: Rethinking Transit Migration in Turkey. *Population, Space and Place*, 18(4), 441-456.
<https://doi.org/10.1002/psp.633>

- İçişleri Bakanlığı. 57 Sayılı Genelge, (2006, 22 Haziran). <https://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/57-Sayili-Genelge-2010-Degisikligi.pdf>
- İçişleri Bakanlığı. (2021). *Faaliyet Raporu 2021*. <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/Kurumsal/Strateji/Faaliyet-Raporu.pdf>
- İnsan Hakları Derneği. (2009). *Türkiye İltica ve Sığınma Hakkı İzleme Raporu*.
- Jayaweera, H., ve Choudhury, T. (2008). *Immigration, faith and cohesion*. Joseph Rowntree Foundation. <https://www.jrf.org.uk/report/immigration-faith-and-cohesion>
- Jenson, J. (1998). *Mapping Social Cohesion: The State of Canadian Research*. Canadian Policy Research Networks.
- Kahya Nizam, Ö., ve Sallan Gül, S. (2017). *Türkiye’de Mültecilere Yönelik Yerleşim Politikaları ve Uydu Kentler: Güvenlik Kıskaçında Yaşamlar*. 26.
- Karaca, S. (2017). *Sivil Toplum Diyaloğu Mültecilerin Uyumu Projesi Türkiye’de Mültecilerin Entegrasyonu: İhtimaller ve Mevcut Kapasite*. IGAM ve MPG.
- Karadağ, S. (2021). *Ghosts of Istanbul: Afghans at the Margins of Precarity*. Göç Araştırmaları Derneği.
- Kaytaz, E. S. (2016). Afghan Journeys to Turkey: Narratives of Immobility, Travel and Transformation. *Geopolitics*, 21(2), 284-302. <https://doi.org/10.1080/14650045.2016.1151874>
- Keyes, C. L. M. (1998). Social Well-Being. *Social Psychology Quarterly*, 61(2), 121. <https://doi.org/10.2307/2787065>

- Keyes, C. L. M. (2002). The Mental Health Continuum: From Languishing to Flourishing in Life. *Journal of Health and Social Behavior*, 43(2), 207. <https://doi.org/10.2307/3090197>
- Keyes, C. L. M., Shmotkin, D., ve Ryff, C. D. (2002). Optimizing well-being: The empirical encounter of two traditions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82(6), 1007-1022. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.82.6.1007>
- Kılıç, T. (2014, Ağustos 18). *Türkiye’de mültecilerin uyum meselesi | Multeci.net*. <https://multeci.net/2014/08/tuerkiyede-mueltecilerin-uyum-meselesi/>
- Kızılaykart. (2022). *Yabancılara Yönelik Sosyal Uyum Yardım Programı (SUY)*. <https://platform.kizilaykart.org/tr/suy.html>
- Kiela, M. (2020). *Causes, Effects, and Solutions for the Neurological Implications of Forced Migration* [Bachelor’s Thesis, University of Arizona]. <https://repository.arizona.edu/handle/10150/651319>
- King, D. K. (1988). Multiple Jeopardy, Multiple Consciousness: The Context of a Black Feminist Ideology. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 14(1), 42-72. <https://doi.org/10.1086/494491>
- Kirst-Ashman, K. K., ve Hull, G. H. (2009). *Understanding generalist practice* (5th ed). Brooks/Cole, Cengage Learning.
- Kuschminder, K. (2018). Afghan Refugee Journeys: Onwards Migration Decision-Making in Greece and Turkey. *Journal of Refugee Studies*, 31(4), 566-587. <https://doi.org/10.1093/jrs/fex043>
- Lakey, B., ve Orehek, E. (2011). Relational regulation theory: A new approach to explain the link between perceived social support and mental health. *Psychological Review*, 118(3), 482-495. <https://doi.org/10.1037/a0023477>

- Latcheva, R., ve Herzog-Punzenberger, B. (2011). Integration Trajectories: A Mixed Method Approach. İçinde *A Life-Course Perspective on Migration and Integration* (ss. 121-143). Springer Nature. <https://doi.org/10.1007/978-94-007-1545-5>
- Laurensyeva, N., ve Venturini, A. (2017). The Social Integration of Immigrants and the Role of Policy—A Literature Review. *Intereconomics*, 52(5), 285-292. <https://doi.org/10.1007/s10272-017-0691-6>
- Leghtas, I., ve Sullivan, D. (2017). “*Except God, We Have No One*”: *Lack Of Durable Solutions for Non-Syrian Refugees in Turkey* [Refugees International Field Report].
- Leghtas, I., ve Thea, J. (2018). “*Burada Var olamazsın*” Türkiye’de Kayıt Altına Alınmayan Afgan Mülteciler Korunma Hakkından Mahrum Kalıyor.
- Li, S. S. Y., Liddell, B. J., ve Nickerson, A. (2016). The Relationship Between Post-Migration Stress and Psychological Disorders in Refugees and Asylum Seekers. *Current Psychiatry Reports*, 18(9), 82. <https://doi.org/10.1007/s11920-016-0723-0>
- Loader, I. (2006). Policing, Recognition, and Belonging. *The Annals of the American Academy*, 605. <https://doi.org/10.1177/0002716206286723>
- Losi, N., ve Strang, A. (2002). *IntagraRef: Local communities and refugees, fostering social integration* (Project Report). Institute for International Health and Development.
- Mahoney, D., ve Siyambalapitiya, S. (2017). Community-based interventions for building social inclusion of refugees and asylum seekers in Australia: A

- systematic review. *Journal of Social Inclusion*, 8(2), 66.
<https://doi.org/10.36251/josi.125>
- Mansourian, H., ve Rajaei, S. A. (2018). Quality of Life of Afghan Immigrants in Tehran city. *International Migration*, 56(2), 163-176. <https://doi.org/10.1111/imig.12422>
- Marinucci, M., ve Riva, P. (2020). How intergroup social connections shape immigrants' responses to social exclusion. *Group Processes ve Intergroup Relations*, 136843021989462. <https://doi.org/10.1177/1368430219894620>
- Marks, N., ve Shah, H. (2004). A well-being manifesto for a flourishing society. *Journal of Public Mental Health*, 3(4), 9-15. <https://doi.org/10.1108/17465729200400023>
- Mekki-Berrada, A., Rousseau, C., ve Bertot, J. (2001). Research on Refugees: Means of Transmitting Suffering and Forging Social Bonds. *International Journal of Mental Health*, 30(2), 41-57. <https://doi.org/10.1080/00207411.2001.11449518>
- Mestheneos, E. (2002). Obstacles to Refugee Integration in the European Union Member States. *Journal of Refugee Studies*, 15(3), 304-320.
<https://doi.org/10.1093/jrs/15.3.304>
- Milner, A., Krnjacki, L., Butterworth, P., ve LaMontagne, A. D. (2016). The role of social support in protecting mental health when employed and unemployed: A longitudinal fixed-effects analysis using 12 annual waves of the HILDA cohort. *Social Science ve Medicine*, 153, 20-26.
<https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2016.01.050>
- MirlotfI, M. R., ve Jahantigh, H. (2018). A Survey of the Sense of Spatial Belonging to a Destination Country among Afghan Transnational Immigrants (Case Study: Border Villages in Sistan). *Journal of Research and Rural Planning*, 7(3).
<https://doi.org/10.22067/jrrp.v5i4.64517>

- Mixed Migration Centre. (2019). *Distant Dreams: Understanding the aspirations of Afghan returnees*. Mixed Migration Centre Asia.
- Mixed Migration Centre. (2020). *Destination Unknown – Afghans on the move in Turkey*.
www.mixedmigration.org
- Morrice, L. (2007). Lifelong learning and the social integration of refugees in the UK: The significance of social capital. *International Journal of Lifelong Education*, 26(2), 155-172. <https://doi.org/10.1080/02601370701219467>
- Murphy, T., Çiğdem, G., ve Nurlu, S. (2013). War, Trauma, and Reality: *Sabancı University, IPC Policy Papers*, 24.
- Naghdi, A., ve Sadeghi, R. (2006). *Informal settlement: An obstacle against urban sustainable development*. (Farsça). 5(20), 213-234.
- Nakhaie, M. R. (2018). Service Needs of Immigrants and Refugees. *Journal of International Migration and Integration*, 19(1), 143-160.
<https://doi.org/10.1007/s12134-017-0534-0>
- Narli, N., ve Özaşçılar, M. (2020). Understanding and Measuring the Social Inclusion of Syrian Refugees in Istanbul: The Case of Zeytinburnu. *Refugee Survey Quarterly*, 39(3), 299-320. <https://doi.org/10.1093/rsq/hdaa007>
- Nash, M., Wong, J., ve Trlin, A. (2006). Civic and social integration: A new field of social work practice with immigrants, refugees and asylum seekers. *International Social Work*, 49(3), 345-363. <https://doi.org/10.1177/0020872806063407>
- Nelson, L., ve Hiemstra, N. (2008). Latino immigrants and the renegotiation of place and belonging in small town America. *Social ve Cultural Geography*, 9(3), 319-342.
<https://doi.org/10.1080/14649360801990538>

- Ökten, Ş. (2012). *Zorunlu Göç Zor(un)lu Kabul: Ceylanpınar Afgan Göçmenleri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*. 17(28).
- Özdemir, M., ve Topaloğlu, H. (2020). Mültecilerin Eğitime Erişmeleri Sürecinde Yaşadıkları Sorunlar ve Sosyal İçerilme Beklentileri. *Journal of Turkish Studies*, Volume 15 Issue 3(Volume 15 Issue 3), 2033-2059. <https://doi.org/10.29228/TurkishStudies.42697>
- Patton, M. Q. (1987). *How to use qualitative methods in evaluation*. Sage.
- Payne, M. (2016). *Modern Social Work Theory* (4. Baskı). Oxford University Press.
- Pena-López, J. A., Sánchez-Santos, J. M., ve Membiela-Pollán, M. (2017). Individual Social Capital and Subjective Wellbeing: The Relational Goods. *Journal of Happiness Studies*, 18(3), 881-901. <https://doi.org/10.1007/s10902-016-9753-x>
- Penninx, R. (2019). Problems of and solutions for the study of immigrant integration. *Comparative Migration Studies*, 7(1), 13. <https://doi.org/10.1186/s40878-019-0122-x>
- Pernice, R., ve Brook, J. (1994). Relationship of Migrant Status (Refugee or Immigrant) to Mental Health. *International Journal of Social Psychiatry*, 40(3), 177-188. <https://doi.org/10.1177/002076409404000303>
- Polat Uluocak, G. (2009). *İç Göç Yaşamış ve Yaşamamış Çocukların Okulda Uyumu*. 10.
- Portes, A., ve Rumbaut, R. G. (2006). *Immigrant America: A portrait* (3rd ed., rev.expanded, and updated). University of California Press.
- Potocky-Tripodi, M. (2002). *Best practices for social work with refugees and immigrants*. Columbia University Press.
- Putnam, R. D. (2001). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*.

- Putnam, R. D., Leonardi, R., ve Nanetti, R. (1993). *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton University Press.
- Rahimi, M. K., ve Özdağ, A. (2018). *Afganistan'da Sscb Müdahalesiyle Başlayan Savaş Yılları ve Barışı Koruma Çabaları (1979-2014)*.
<http://acikerisim.nevsehir.edu.tr/xmlui/handle/20.500.11787/341>
- Reihani, A. R., Zimmerman, H. G., Fernando, N., Saunders, D. R., Edberg, M., ve Carter, E. (2021). *Barriers and facilitators to improving access to healthcare for recently resettled Afghan refugees: A transformative qualitative study*. 6(1), 59-72.
- Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 28615, Resmî Gazete, 6458 Sayılı Kanun, (2013, 13 Nisan).
- Geçici Koruma Yönetmeliği, 29153, Resmî Gazete, (2014, 22 Ekim).
- Uluslararası İşgücü Kanunu, 29800, Resmî Gazete, 6735 Sayılı Kanun, (2016, 13 Ağustos).
- Rezvan, A., ve Fathi, M. (2012). *Investigating factors associated with insecurity in urban neighborhoods: District 3 of Tehran's 17th municipality (Farsça)*. 45, 387-410.
- Rivera, H., Lynch, J., Li, J.-T., ve Obamehinti, F. (2016). Infusing sociocultural perspectives into capacity building activities to meet the needs of refugees and asylum seekers. *Canadian Psychology/Psychologie Canadienne*, 57(4), 320-329.
<https://doi.org/10.1037/cap0000076>
- Robila, M. (2018). *Refugees and Social Integration in Europe* (s. 17). United Nations Department of Economic and Social Affairs Division for Social Policy and Development.
- Rudiger, A., ve Spencer, S. (2003). *Social integration of migrants and ethnic minorities: Policies to combat discrimination*.

- Ryan, L. (2011). Migrants' Social Networks and Weak Ties: Accessing Resources and Constructing Relationships Post-Migration. *The Sociological Review*, 59(4), 707-724. <https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.2011.02030.x>
- Saggar, S., Somerville, W., Ford, R., ve Sobolewska, M. (2012). *The Impacts Of Migration On Social Cohesion And Integration* (s. 77). Migration Advisory Committee and Home Office.
- Sandstrom, G. M., ve Dunn, E. W. (2014). Social Interactions and Well-Being: The Surprising Power of Weak Ties. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 40(7), 910-922. <https://doi.org/10.1177/0146167214529799>
- Savin, D., Seymour, D. J., Littleford, L. N., Bettridge, J., ve Giese, A. (2005). Findings from Mental Health Screening of Newly Arrived Refugees in Colorado. *Public Health Reports*, 120(3), 224-229. <https://doi.org/10.1177/003335490512000303>
- Schlesinger, E. G., ve Devore, W. (1995). Ethnic Sensitive Social Work Practice: The State of the Art. *The Journal of Sociology ve Social Welfare*, 22(1), 29-58.
- Schunck, R. (2014). *Transnational Activities and Immigrant Integration in Germany*. Springer.
- Seeman, T. E. (1996). Social ties and health: The benefits of social integration. *Annals of Epidemiology*, 6(5), 442-451. [https://doi.org/10.1016/S1047-2797\(96\)00095-6](https://doi.org/10.1016/S1047-2797(96)00095-6)
- Sen, A. (2000). *Social capital, local capacity building, and poverty reduction*. Office of Environment and Social Development, Asian Development Bank.
- Sert, D., ve Yıldız, U. (2013). *Autonomy Despite Restrictions: Asylum Seekers In Isparta, Istanbul, And Yalova*. 20.
- Shah, H., Marks, N., ve New Economics Foundation. (2004). *A well-being manifesto for a flourishing society*. NEF.

- Shin, G., ve Lee, S. J. (2015). Mental Health and PTSD in Female North Korean Refugees. *Health Care for Women International*, 36(4), 409-423.
<https://doi.org/10.1080/07399332.2013.817412>
- Sleijpen, M., Boeije, H. R., Kleber, R. J., ve Mooren, T. (2016). Between power and powerlessness: A meta-ethnography of sources of resilience in young refugees. *Ethnicity ve Health*, 21(2), 158-180.
<https://doi.org/10.1080/13557858.2015.1044946>
- Solano, G., ve Huddleston, T. (2020). *Measuring Policies to Integrate Migrants Across Six Continents* (Sy 978-84-92511-83-9). Migrant Integration Policy Index.
<https://www.mipex.eu/sites/default/files/downloads/pdf/files/a5/mipex-2020-book-a5.pdf>
- Spaaij, R. (2015). Refugee youth, belonging and community sport. *Leisure Studies*, 34(3), 303-318. <https://doi.org/10.1080/02614367.2014.893006>
- Spencer, S. (2011). *The Migration Debate*. The Policy Press.
- Spoonley, P., Peace, R., Butcher, A., ve O'Neill, D. (2005). Social cohesion: A policy and indicator framework for assessing immigrant and host outcomes. *Social Policy Journal of New Zealand*, 24.
- Stanzel, A. (2016). Eternally Displaced: Afghanistan's Refugee Crisis and What It Means For Europe. *European Council on Foreign Relations*.
- Stewart, M., Anderson, J., Beiser, M., Mwakarimba, E., Neufeld, A., Simich, L., ve Spitzer, D. (2008). Multicultural Meanings of Social Support among Immigrants and Refugees. *International Migration*, 46(3), 123-159.
<https://doi.org/10.1111/j.1468-2435.2008.00464.x>

- Strang, A., ve Ager, A. (2010). Refugee Integration: Emerging Trends and Remaining Agendas. *Journal of Refugee Studies*, 23(4), 589-607.
<https://doi.org/10.1093/jrs/feq046>
- Strang, A. B., ve Quinn, N. (2021). Integration or Isolation? Refugees' Social Connections and Wellbeing. *Journal of Refugee Studies*, 34(1), 328-353.
<https://doi.org/10.1093/jrs/fez040>
- Sundvall, M., Titelman, D., DeMarinis, V., Borisova, L., ve Çetrez, Ö. (2021). Safe but isolated – an interview study with Iraqi refugees in Sweden about social networks, social support, and mental health. *International Journal of Social Psychiatry*, 67(4), 351-359. <https://doi.org/10.1177/0020764020954257>
- Şahin, C. (2001). Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(2).
- Şahin Taşğın, N. (2018). *Mültecilere Yönelik Sosyal Hizmetler ve Akademiye Düşen Görevler*. 340.
- Şahin Taşğın, N. (2021). Göç ve Sivil Toplum. İçinde S. Buz ve M. F. Afyonoğlu (Ed.), *Sivil Toplum Örgütleri ve Sosyal Hizmet: Sorun Alanları ve Vaka Örnekleri* (2. Basım, ss. 115-155). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Şatiroğlu Güldali, P., ve Buz, S. (2021). Küreselleşme, Hareketlilik ve Sosyal Hizmet: “Düzensiz” Göç ve Ulus Ötesi Sosyal Hizmet Uygulaması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.
<https://doi.org/10.16953/deusosbil.819141>
- Talwasa, S. (2020). Türkiye’de “Daha İyi Bir Yaşam” Peşinde: Türkiye’deki Afgan Mültecilerin Durumunun İnsan Hakları Açısından Değerlendirilmesi. *Üsküdar*

Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020(11), 245-274.
<https://doi.org/10.32739/uskudarsbd.6.11.76>

Teater, B. (2015). *Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemleri: Uygulama İçin Bir Giriş*. Nika Yayınevi.

Tekinyer, S. (2021). İnsan Hakları ve Göç Politikaları Bağlamında Mültecilik ve İnsan Değeri. İçinde *Sosyal Hizmet Çalışmaları 2- İnsan Değeri ve Değerlemeleri*. Ekin Yayınevi.

The International Federation of the Red Cross and Red Crescent Societies ve Turkish Red Crescent. (2021). *Impact Of Covid-19 On Daily Life Of Refugees In Turkey*.

Turkish Red Crescent ve The International Federation of the Red Cross and Red Crescent Societies. (2020). *Impact Of 19-Covid On The Refugee Populations Benefitting From The Emergency Social Safety Net Programme Assessment Report*.

Tümtaş, M. S. (2022). Türkiye’ye Düzensiz Afgan Göçü: Zorunlu Göç Mü “İstila” Mı? *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 21(1), 338-353.

Uluslararası Göç Örgütü (IOM). (2013). Göç Terimleri Sözlüğü. İçinde R. Perruchoud ve J. Redpath- Cross (Ed.), *Uluslararası Göç Hukuku* (İkinci Baskı, No: 31).

Uluslararası Göç Örgütü (IOM). (2017). *Integration and social cohesion: Key elements for reaping the benefits of migration* (Global Compact Thematic Paper). International Organization for Migration.

UNHCR. (2020). *Coming Together for Refugee Education*.

UNHCR Türkiye. (2020a). *Bir Bakışta Eğilimler*. <https://www.unhcr.org/tr/ilk-bakista-rakamlar-2>

UNHCR Türkiye. (2020b). *UNHCR Türkiye İstatistikleri*. <https://www.unhcr.org/tr/unhcr-turkiye-istatistikleri>

- UNHCR Türkiye. (Tarih yok). *Üçüncü Ülkeye Yerleştirme*. UNHCR Türkiye.
<https://www.unhcr.org/tr/ucuncu-ulkeye-yerlestirme>
- United Nations (Ed.). (1996). *Report of the World Summit for Social Development: Copenhagen, 6 - 12 March 1995*. United Nations.
- United Nations Department of Economic and Social Affairs, UNDESA. (2020). *International Migrant Stock*. International Migrant Stock.
<https://www.un.org/development/desa/pd/content/international-migrant-stock>
- Uyan Semerci, P., ve Yurrttagüler, L. (2018). *Birlikte Yaşamak Projesi Göç Alanında Saha Çalışanları İhtiyaçlar ve Öneriler Raporu* (s. 22).
- Valtonen, K. (2004). From the Margin to the Mainstream: Conceptualizing Refugee Settlement Processes. *Journal of Refugee Studies*, 17(1), 70-96.
<https://doi.org/10.1093/jrs/17.1.70>
- Valtonen, K. (2008). *Social work and migration: Immigrant and refugee settlement and integration*. Ashgate.
- Van Tubergen, F. (2006). *Immigrant integration: A cross-national study*. LFB Scholarly Pub. LLC.
- Vermeulen, H., ve Penninx, R. (2000). *Introduction. Immigrant Integration: The Dutch Case*. Het Spinhuis.
- Vertovec, S. (2007). Super-diversity and its implications. *Ethnic and Racial Studies*, 30(6), 1024-1054. <https://doi.org/10.1080/01419870701599465>
- Wachter, K., ve Gulbas, L. E. (2018). Social support under siege: An analysis of forced migration among women from the Democratic Republic of Congo. *Social Science ve Medicine*, 208, 107-116. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2018.04.056>

- Wagner, L. B. (2018). Flirting diasporically: Visits ‘home’ facilitating diasporic encounters and complex communities. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44(2), 321-340. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2017.1341716>
- Wesselmann, E. D., Grzybowski, M. R., Steakley-Freeman, D. M., DeSouza, E. R., Nezlek, J. B., ve Williams, K. D. (2016). Social Exclusion in Everyday Life. İçinde P. Riva ve J. Eck (Ed.), *Social Exclusion* (ss. 3-23). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-33033-4_1
- Wilkinson, R., ve Weltgesundheitsorganisation (Ed.). (2003). *The solid facts: Social determinants of health* (2nd ed). WHO Regional Office for Europe.
- Woolcock, M. (1998). Social Capital and Economic Development: Toward a Theoretical Synthesis and Policy Framework. *Theory and Society*, 27(2), 151-208. <https://doi.org/10.1023/A:1006884930135>
- World Bank. (2013). *Turkey: Evaluating The Impact Of İşkur’s Vocational Training Programs*(Sy82306-TR). <https://documents1.worldbank.org/curated/en/954771468318313306/pdf/823060P12051400h0final0report0small.pdf>
- Xu, M. A., ve McDonald, J. T. (2010). *The mental health of immigrants and minorities in Canada: The social and economic effects. Summer*, 29-32.
- Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, 29656, Resmî Gazete, (2016, 17 Mart).
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2018). *Nitel Araştırma Yöntemleri* (11. Baskı). Seçkin Yayıncılık. <https://www.seckin.com.tr/kitap/176755156>
- Yi Cheung, S., ve Phillimore, J. (2013). *Social networks, social capital and refugee integration*.

- Yoon, E., Lee, R. M., ve Goh, M. (2008). Acculturation, social connectedness, and subjective well-being. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology, 14*(3), 246-255. <https://doi.org/10.1037/1099-9809.14.3.246>
- Yuval-Davis, N. (2006). Belonging and the politics of belonging. *Patterns of Prejudice, 40*(3), 197-214. <https://doi.org/10.1080/00313220600769331>
- Zarkesh, N., Baranovich, D. L., ve Shoup, R. C. (2017). Social Adaptation of Afghan Refugees in Malaysia. *Advanced Science Letters, 23*(3), 2109-2111. <https://doi.org/10.1166/asl.2017.8569>
- Zetter, R., Griffiths, D., ve Sigona, N. (2005). Social capital or social exclusion? The impact of asylum-seeker dispersal on UK refugee community organizations. *Community Development Journal, 40*(2), 169-181. <https://doi.org/10.1093/cdj/bsi025>
- Zetter, R., ve Pearl, M. (2000). The minority within the minority: Refugee community-based organisations in the UK and the impact of restrictionism on asylum-seekers. *Journal of Ethnic and Migration Studies, 26*(4), 675-697. <https://doi.org/10.1080/713680501>
- Zhou, M. (1997). Segmented Assimilation: Issues, Controversies, and Recent Research on the New Second Generation. *International Migration Review, 31*(4), 975-1008. <https://doi.org/10.1177/019791839703100408>

EKLER

Ek 1. Orijinallik Raporu

 <p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU</p>
<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA</p> <p style="text-align: right;">Tarih: 26/05/2022</p> <p>Tez Başlığı: AFGANİSTANLI MÜLTECİLERİN SOSYAL UYUMA İLİŞKİN DENEYİMLERİ</p> <p>Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 246 sayfalık kısmına ilişkin, 26/05/2022 tarihinde tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %2'dir.</p> <p>Uygulanan filtrelemeler:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2- ☒ Kaynakça hariç 3- ☒ Alıntılar hariç 4- ☐ Alıntılar dâhil 5- ☒ 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç <p>Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p> <p>Gereğini saygılarımla arz ederim.</p> <p style="text-align: right;">Tarih ve İmza: 26/05/2022</p> <p>Adı Soyadı: Sultan TEKİNYER</p> <p>Öğrenci No: N19138142</p> <p>Anabilim Dalı: Sosyal Hizmet Anabilim Dalı</p> <p>Programı: Sosyal Hizmet/ Yüksek Lisans</p>
<p><u>DANIŞMAN ONAYI</u></p> <p>UYGUNDUR.</p> <p style="text-align: center;">_____ Prof. Dr. Kasım KARATAŞ</p>

Ek 1. Orijinallik Raporu

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
MASTER'S THESIS ORIGINALITY REPORT

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
SOCIAL WORK DEPARTMENT

Date: 26/05/2022

Thesis Title: EXPERIENCES OF AFGHAN REFUGEES IN SOCIAL INTEGRATION

According to the originality report obtained by my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 26/05/2022 for the total of 246 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 2%.

Filtering options applied:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. Bibliography/Works Cited excluded
3. Quotes excluded
4. Quotes included
5. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Date and Signature: 26/05/2022

Name Surname: Sultan TEKİNYER

Student No: N19138142

Department: Social Work

Program: Social Work/ Master of Science

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

Prof. Dr. Kasım KARATAŞ

Ek 1. Orijinallik Raporu

AFGANİSTANLI MÜLTECİLERİN SOSYAL UYUMA İLİŞKİN DENEYİMLERİ

ORJİNALLİK RAPORU

% 2	% 2	% 0	%
BENZERLİK ENDEKSİ	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<% 1
2	acikbilim.yok.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
3	openaccess.hacettepe.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<% 1
4	9lib.net İnternet Kaynağı	<% 1
5	data2.unhcr.org İnternet Kaynağı	<% 1
6	kaysem11.firat.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
7	ijhm.baskent.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
8	dergipark.org.tr İnternet Kaynağı	<% 1
9	www.acarindex.com İnternet Kaynağı	<% 1

Ek 2. Etik Kurul İzni

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Rektörlük

Tarih: 15/03/2021

Sayı:

E-35853172-010.06.01-00001499390

0001499390

Sayı : E-35853172-010.06.01-00001499390
Konu : Sultan TEKİNYER (Etik Komisyon İzni)

15.03.2021

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi: 24.02.2021 tarihli ve E-12908312-010.06.01-00001463748 sayılı yazınız.

Enstitünüz Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Yüksek Lisans programı öğrencilerinden **Sultan TEKİNYER**'in **Prof. Dr. Kasım KARATAŞ** danışmanlığında hazırladığı “**Afganistanlı Mültecilerin Sosyal Uyuma İlişkin Deneyimleri**” başlıklı tez çalışması Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun **09 Mart 2021** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini saygılarımla rica ederim.

e-İmzalıdır
Prof. Dr. Vural GÖKMEN
Rektör Yardımcısı

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu: ECDB6C76-52F9-4B5D-A938-C21E5C880B9B

Belge Doğrulama Adresi: <https://www.turkiye.gov.tr/hu-ebys>

Adres: Hacettepe Üniversitesi Rektörlük 06100 Sıhhiye-Ankara

Bilgi için: Sevda TOPAL

E-posta: yazim@hacettepe.edu.tr İnternet Adresi: www.hacettepe.edu.tr Elektronik

Bilgisayar İşletmeni

Ağ: www.hacettepe.edu.tr

Telefon: 0 (312) 305 3001-3002 Faks: 0 (312) 311 9992

Telefon: 03123051008

Kep: hacettepeuniversitesi@hs01.kep.tr

Ek 3. Gönüllü Katılım Formu

GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU

Değerli katılımcı,

Bu çalışma, Prof. Dr. Kasım Karataş ve Arş. Gör. Sultan Tekinyer tarafından yürütülen “Afganistanlı Mültecilerin Sosyal Uyuma İlişkin Deneyimleri” başlıklı yüksek lisans tezidir. Çalışmanın temel amacı, Karaman’da yaşayan Afganistanlı kişilerin sosyal uyum sürecine ilişkin deneyimlerini ve karşılaştıkları güçlükleri ele almaktır. Bu doğrultuda Karaman’da yaşayan Afganistanlı 18 yaş üstü yetişkinlerle görüşmeler yapılacaktır.

Çalışmanın amacına ulaşabilmesi için araştırmacı tarafından hazırlanan görüşme formundaki soruları içtenlikle ve kimsenin baskısı altında olmadan cevaplamanız beklenmektedir. Görüşmenin tamamlanması 1- 1,5 saat sürecektir. İsmi ve vereceğiniz cevaplar gizli tutulacak ve sadece bilimsel amaçlı olarak kullanılacaktır. Sizden alınan bilgilerin çalışmada bilimsel amaçlı olarak kullanılabilmesi için görüşme sırasında not tutulacak ve aynı zamanda ses kaydı alınacaktır. Ses kaydı alınmasını istemiyorsanız lütfen belirtiniz.

Bu araştırmaya katılmak gönüllülük esasına dayanmaktadır. Görüşmeye başlamadan önce araştırma ile ilgili bir sorunuz varsa çekinmeden sorabilirsiniz. Görüşme sırasında rahatsızlık hissederseniz istediğiniz zaman araştırmaya katılmaktan vazgeçtiğinizi herhangi bir neden sunmadan belirtebilir ve görüşmeye son verebilirsiniz. Size hiçbir sorumluluk yüklenmeyecek ve hissettiğiniz rahatsızlığın giderilmesi için gereken yardım sağlanacaktır.

Bu araştırma için Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu’ndan gerekli izinler alınmıştır. Bize kkaratas@hacettepe.edu.tr ve s.tekinyer96@gmail.com e-posta adreslerinden ya da Kasım Karataş için 0312 297 63 63 (359/ 317) ve Sultan Tekinyer için 0538 393 33 61 numaralı telefondan ulaşabilirsiniz. Çalışma bittikten sonra da sorularınız ve araştırmanın sonuçları için bize ulaşabilirsiniz.

Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir.

Araştırmanın koşullarını anladığımı ve araştırmaya gönüllü olarak katıldığımı kabul ederim.

Tarih:

Katılımcı:

Ad-Soyad:

Adres:

Tel:

İmza:

Araştırmacı:

Ad-Soyad: Arş. Gör. Sultan Tekinyer

Adres: Bandırma Onyedü Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü
Bandırma/ Balıkesir

Tel: 0538 393 33 61

E-posta: s.tekinyer96@gmail.com

İmza:

Ek 4. Görüşme Formu

GÖRÜŞME FORMU

1. Sosyodemografik Bilgiler

- 1.1. Öncelikle sizi tanımak istiyorum. Kendinizden bahsedebilir misiniz? (cinsiyet, yaş, doğum yeri, medeni durum, eğitim durumu, meslek/çalışma durumu)
- 1.2. Yaşadığınız konut ve semtle ilgili bilgi verebilir misiniz? (hanede yaşayan kişi sayısı ve kimlerden oluştuğu, hanenin temel ihtiyaçlarını karşılama durumu, konut özellikleri, mahalle özellikleri)

2. Göç Süreci

- 2.1. Afganistan'dan göç etme sürecinizden bahsedebilir misiniz? Hangi ülkelerden ve Türkiye'de hangi şehirlerden geçtiniz?
- 2.2. Ne kadar süredir Türkiye'desiniz/Karaman'dasınız?

3. Sosyal Uyum Süreci

- 3.1. Afganistan'da kalan ya da başka ülkeye göç etmiş akrabalarınızla var mı? Varsa onlarla ne sıklıkla görüşüyorsunuz? Onlarla görüşüyor/görüşmüyor olmak size nasıl hissettiriyor?
- 3.2. Karaman'da akrabalarınız ya da tanıdıklarınız var mı? Varsa onlarla ne sıklıkla görüşüyorsunuz? Onlarla görüşüyor/görüşmüyor olmak size nasıl hissettiriyor?
- 3.3. Komşularınızla ilişkileriniz nasıl? Ne sıklıkla iletişim kuruyorsunuz? Size olumlu ya da olumsuz nasıl davranıyorlar? Onlarla görüşüyor/görüşmüyor olmak size nasıl hissettiriyor?
- 3.4. Yerel halkla ilişkileriniz nasıl? Ne sıklıkla iletişim kuruyorsunuz? Size olumlu ya da olumsuz nasıl davranıyorlar? Onlarla görüşüyor/görüşmüyor olmak size nasıl hissettiriyor?
- 3.5. Türklerle iletişim kurmaktan çekindiğiniz oldu mu? Olduysa neden?
- 3.6. İletişimde olduğunuz kişileri/çevreyi daha çok hangi uyruktan kişiler oluşturuyor? Afganistanlı mı, Suriyeli-İraklı-İranlı gibi diğer göç eden kişiler mi, Türkler mi?
- 3.7. Sağlık, eğitim, sosyal hizmet ve sosyal yardım gibi hizmetlere erişebiliyor musunuz? Kurum ve kuruluşlardaki kişilerle ilişkileriniz nasıl? Size nasıl yaklaşıyorlar?
- 3.8. Hizmet erişimlerinde hangi kurumlara başvuruyorsunuz? Sivil toplum kuruluşlarının ilgisi nasıl?
- 3.9. Türkiye'ye /Karaman'a geldiğinizden bu yana ne gibi zorluklarla karşılaşıyorsunuz? Hangi konularda? Ne sebeplerle?
- 3.10. Bu zorluklarla nasıl baş ediyorsunuz?
- 3.11. Maddi ya da manevi anlamda desteğe ihtiyaç duyduğunuzda gidebildiğiniz kişiler kimlerdir?
- 3.12. Size yönelik herhangi bir önyargı ya da ayrımcılıkla karşılaştınız mı? Hangi konularda, hangi ortamlarda, hangi sebeplerle?
- 3.13. Kendinizi hiç dışlanmış hissettiniz mi? Hissettiyseniz durumu/olayı detaylandırabilir misiniz?
- 3.14. Karaman'da yaşamak size nasıl hissettiriyor? Toplum içerisinde yer edinmiş ve kaynaşmış hissediyor musunuz?
- 3.15. Ekleme istediğiniz başka bir şey var mı?

